

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

IZVJEŠTAJ O RADU ZA 2013. GODINU

SADRŽAJ

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

UVOD	5
1. Razvoj sektora elektronskih komunikacija	9
1.1. Pregled registrovanih operatora elektronskih komunikacija tokom 2013. godine	9
1.2. Tržište fiksne telefonije i javnih telefonskih govornica	9
1.2.1. Tržište fiksne telefonije	9
1.2.2. Tržište javnih telefonskih govornica	18
1.3. Tržište mobilne telefonije	18
1.4. Tržište interneta i širokopojasnog pristupa	24
1.4.1. Dial-up pristup internetu	24
1.4.2. Fiksni širokopojasni pristup internetu	24
1.4.3. Mobilni širokopojasni pristup internetu	31
1.4.4. Internet penetracija	31
1.4.4.1. Cijene širokopojasnog pristupa Crnogorskog Telekomu	33
1.4.4.2. Cijene širokopojasnog pristupa Mtela	34
1.4.4.3. Cijene širokopojasnog pristupa M-Kabla	35
1.4.4.4. Cijene širokopojasnog pristupa internetu u poređenju sa regionom	35
1.4.5. Mjerenje brzine pristupa internetu	35
1.5. Tržište VoIP servisa	36
1.6. Tržište iznajmljenih linija	37
1.6.1. Cijene usluge iznajmljenih linija	37
1.6.2. Struktura tržišta	39
1.7. Tržište distribucije audiovizuelnih medijskih sadržaja (radijskih i televizijskih programa)	39
do krajnjih korisnika	
1.8. Interkonekcija i operatorski pristup	41
1.8.1. Cijene interkonekcionih servisa	41
1.8.1.1. Cijene terminacije poziva u fiksne mreže	41
1.8.1.2. Cijene terminacije poziva u mobilne mreže	44
1.8.2. Tržište terminacije poziva	45
1.8.2.1. Tržište terminacije poziva u fiksne mreže	45
1.8.2.2. Tržište terminacije poziva u mobilne mreže	46
1.9. Pružanje usluge prenosivosti brojeva	47

1.10.	Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture	48
1.11.	Praćenje kvaliteta elektronskih komunikacionih usluga	50
1.12.	Stepen razvoja elektronskih komunikacionih mreža	51
2.	Uvedene regulatorne mjere	54
2.1.	Analiza relevantnih tržišta u cilju ocjene stepena konkurentnosti tržišta	54
2.1.1.	Regulatorni okvir Evropske Unije za oblast elektronskih komunikacija	54
2.1.2.	Pravni osnov za sprovođenje postupka definisanja i analize relevantnih tržišta	55
2.1.3.	Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza pet relevantnih tržišta izvršenih tokom 2011. godine	56
2.1.4.	Hronološki redosljed aktivnosti Agencije tokom drugog kruga analiza sedam relevantnih tržišta sprovedenih tokom 2013. godine sa pregledom uvedenih regulatornih mjera	58
2.1.4.1.	Pregled propisanih regulatornih obaveza po relevantnim tržištima	59
2.1.5.	Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u postupku sprovođenja Testa tri kriterijuma na dva dodatna relevantna tržišta i postupak analize na jednom naloprodajnom tržištu na kom su ispunjeni uslovi Testa tri kriterijuma tokom 2013. godine sa pregledom uvedenih regulatornih mjera	60
2.2.	Projekat računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	61
2.2.1.	Pravni osnov za sprovođenje obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	61
2.2.2.	Svrha uvođenja obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva	62
2.2.3.	Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u 2013. godini	64
2.2.4.	Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u fiksnoj telefoniji	64
2.2.5.	Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u mobilnoj telefoniji	64
3.	Ostvarivanje i kvalitet Univerzalnog servisa u sektoru elektronskih komunikacija	65
3.1.	Regulatorni okvir za pružanje Univerzalnog servisa	65
3.1.1.	Regulatorni okvir Evropske unije	65
3.1.2.	Regulatorni okvir u Crnoj Gori	65
3.2.	Aktivnosti na realizaciji Univerzalnog servisa	65
3.2.1.	Pružanje usluge univerzalne službe informacija i Univerzalnog imenika	66
3.2.2.	Pružanje usluge pristupa elektronskoj komunikacionoj mreži, telefonskih poziva i pristupa internetu	67
3.3.	Kvalitet Univerzalnog servisa u sektoru elektronskih komunikacija	68
4.	Dodijeljeni ograničeni resursi	69
4.1.	Dodijeljene radio-frekvencije i ocjena njihovog racionalnog korišćenja	69

4.1.1. Dodijeljene radio-frekvencije.....	69
4.1.2. Analiza zauzetosti najznačajnijih radio-frekvencijskih opsega	70
4.1.2.1. Fiksna i mobilna služba	70
4.1.2.2. Radio-difuzna služba	72
4.1.2.3. Pomorska i vazduhoplovna služba	74
4.1.2.4. Radioamaterska služba	74
4.1.2.5. Satelitska služba	74
4.1.3. Neracionalno korišćenje radio-frekvencija	74
4.1.4. Međunarodna koordinacija radio-frekvencija	75
4.2. Dodijeljena numeracija/adrese i ocjena njihovog racionalnog korišćenja	75
5. Razvoj tržišta poštanskih usluga	79
5.1. Regulatorni okvir	79
5.2. Izrada podzakonske regulative	79
5.3. Analiza tržišta poštanskih usluga	79
5.3.1. Pošta Crne Gore a.d.	79
5.3.2. Ostali operatori	81
5.3.3. Uporedna analiza tržišta poštanskih usluga	81
5.4. Finansijski pokazatelji	83
5.4.1. Finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d.	83
5.4.2. Finansijski pokazatelji ostalih operatora	84
5.4.3. Uporedni finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d. i ostalih operatora	84
6. Ostvarivanje i kvalitet univerzalne poštanske usluge	85
6.1. Dostupnost poštanskih usluga	85
6.2. Brzina i pouzdanost prenosa i uručenja poštanskih pošiljaka	86
6.3. Bezbjednost poštanskih pošiljaka	87
7. Ostvarivanje prava i zaštita interesa korisnika elektronskih komunikacionih i poštanskih usluga.....	88
7.1. Ostvarivanje prava korisnika i zaštita interesa korisnika elektronskih komunikacionih usluga	88
7.2. Ostvarivanje prava korisnika i zaštita interesa korisnika poštanskih usluga	90
7.3. Upravni postupci po zahtjevima subjekata na tržištu elektronskih komunikacija i poštanskih usluga i rješavanje sporova između tih subjekata	90

8. Izvršeni zadaci Agencije utvrđenih Planom rada	93
8.1. Izrada regulative u oblasti elektronskih komunikacija	93
8.2. Kontrola i monitoring radio-frekvencijskog spektra	94
8.3. Monitoring parametara digitalnih radio emisija mobilnih operatera	97
8.4. Aktivnosti na daljoj implementaciji Sistema za kontrolu i monitoring RF spektra	98
8.5. Stručni nadzor u oblasti elektronskih komunikacija	101
8.6. Proces prelaska sa analognih na digitalne radio-difuzne sisteme	106
8.7. Davanje mišljenja na prostorno planska dokumenta	107
8.8. Izdavanje uslova prilikom izgradnje stambenih i poslovnih objekata	107
8.9. Studija o uspostavljanju tačke razmjene internet saobraćaja u Crnoj Gori	109
8.10. Istraživanje o stepenu zadovoljstva korisnika elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori	110
8.11. Razvoj kadrovskih resursa	111
8.12. Međunarodne aktivnosti	112
8.13. Organizacija Međunarodne konferencije “Regulatorna djelatnost u sektoru elektronskih komunikacija”	114
8.14. Učešće u projektu SEE Digi.TV	115
8.14.1. Studija o mogućnostima korišćenja digitalne dividende u Crnoj Gori	116
8.14.2. Tehnička specifikacija minimalnih zahtjeva koje ispunjava oprema za prijem signala druge generacije zemaljske televizije (DVB-T2) i testiranje usklađenosti te opreme	116
8.14.3. Tehničke osnove za donošenje crnogorskih standarda (MEST) potrebnih u procesu digitalizacije koji se odnose na emitovanje signala druge generacije digitalne zemaljske televizije	116
8.15. Evropske integracije – Poglavlje 10: Informaciono društvo i mediji	116
8.16. Evropske integracije – Poglavlje 8: Konkurencija i državna pomoć	117
8.17. Evropske integracije – Poglavlje 3: Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga	117
8.18. Evropske integracije – Poglavlje 1: Slobodan protok roba	117
8.19. Evropske integracije – Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja	118
Prilog 1: Sadržaj Programa rada Agencije za 2013. godinu	119

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

UVOD

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost (u daljem tekstu Agencija) je počela sa radom 08. marta 2001. godine kao nezavisno regulatorno tijelo za oblast elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti. Osnovni principi i načela kojim se Agencija rukovodila u postupcima regulacije sektora su bili: obezbjeđivanje sigurnog i predvidivog ambijenta za poslovanje operatora i njihove značajne investicije, obezbjeđivanje uslova za implementaciju i razvoj novih tehnologija na cijeloj teritoriji Crne Gore uz podsticanje racionalnog korišćenja ograničenih resursa (radio-frekvencija i numeracije/adresa), podsticanje konkurencije uz spriječavanje narušavanja tržišnog takmičenja među operatorima, rješavanje sporova između operatora, kao i neprekidno unapređenje zaštite interesa potrošača.

Upravljački organi Agencije, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, su Savjet i izvršni direktor Agencije. Savjet Agencije ima predsjednika i četiri člana, od kojih jedan član Savjeta svoju funkciju obavlja honorarno. Početkom 2013. godine Savjet je izabrao izvršnog direktora Agencije sa mandatom od 4 godine, a krajem 2013. godine Skupština Crne Gore je ponovo izabrala predsjednika i dva člana Savjeta za novi mandat od 5 godina. Savjet Agencije je tokom 2013. godine održao 12 redovnih i 86 vanrednih sjednica. U Agenciji je, na dan 31. 12. 2012. godine, bio 71 zaposleni, uključujući i predsjednika i članove Savjeta i izvršnog direktora.

Svoje aktivnosti Agencija sprovodi u skladu sa nadležnostima propisanim Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o poštanskim uslugama („Službeni list Crne Gore“, broj 57/11). Bitno je naglasiti da je Skupština Crne Gore sredinom 2013. godine usvojila novi Zakon o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“, broj 40/13) koji je stupio na snagu 21. 08. 2013. godine, a do tada je bio na snazi Zakon o elektronskim komunikacijama usvojen 2008. godine. Zakon o elektronskim komunikacijama iz 2008. godine je donešen saglasno tada važećem regulatornom okviru Evropske unije iz 2002. godine. Značajne promjene u sektoru elektronskih komunikacija koje su se dogodile poslije 2002. godine, uticale su da već 2007. godine otpočne proces revizije postojećeg regulatornog okvira, tako da je 2009. godine usvojen novi regulatorni okvir kog su sačinjavale dvije direktive i jedna uredba. Novine u regulaciji sektora elektronskim komunikacijama, propisane regulatornim okvirom Evropske unije iz 2009. godine su uticale na donošenje novog Zakona o elektronskim komunikacijama, sredinom avgusta 2013. godine. Nakon stupanja na snagu novog Zakona o elektronskim komunikacijama, Agencija je nastavila sa sprovođenjem svojih aktivnosti u skladu sa odredbama istog, osim u slučajevima postupaka koji su bili već započeti u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“, broj 50/08, 70/09, 49/10, 32/11 i 6/13) i koji se, shodno članu 202 novog Zakona, moraju završiti u skladu sa odredbama Zakona iz 2008. godine

Izveštaj o radu Agencije za 2013. godinu je urađen u skladu sa novim Zakonom o elektronskim komunikacijama (član 26) i sastoji se iz osam poglavlja i to:

1. Razvoj sektora elektronskih komunikacija;
2. Uvedene regulatorne mjere;
3. Ostvarivanje i kvalitet Univerzalnog servisa u sektoru elektronskih komunikacija;
4. Dodijeljeni ograničeni resursi;
5. Razvoj tržišta poštanske djelatnosti;
6. Ostvarivanje i kvalitet univerzalne poštanske usluge;
7. Ostvarivanje prava i zaštita interesa korisnika elektronskih komunikacionih i poštanskih usluga i
8. Izvršeni zadaci Agencije utvrđeni planom rada.

Što se tiče tržišta elektronskih komunikacija, može se zaključiti da je elektronska komunikaciona infrastruktura u Crnoj Gori dobro razvijena i omogućava da se za pružanje elektronskih komunikacionih usluga primjenjuju najsavremenije tehnologije. Ovakav stepen razvoja omogućava da se korisnicima u Crnoj Gori nude raznovrsne elektronske komunikacione usluge, po čemu Crna Gora ne zaostaje ni u odnosu na najrazvijenije zemlje. Veći operatori sprovode ili su sproveli migraciju svojih mreža prema All-IP okruženju, tako da preko jedinstvene IP mreže mogu pružati usluge prenosa govora, prenosa podataka i distribucije AVM sadržaja. S obzirom na broj korisnika, stepen konkurencije, raznovrsnost usluga i naprednost tehnologija može se smatrati da mobilne komunikacione mreže i usluge predstavljaju najrazvijeniji segment tržišta elektronskih komunikacija u Crnoj Gori. Ono po čemu se Crna Gora može svrstati u društvo sa najrazvijenijim zemljama Evrope je stepen pokrivenosti stanovništva signalom mobilnih mreža. Tokom 2013. godine i Crnogorski Telekom je u svojoj mobilnoj mreži implementirao LTE tehnologiju, tako da su Telenora i Crnogorski Telekom omogućili pristup najsavremenijoj LTE tehnologiji u opštinama Podgorica, Nikčić, Cetinje i sve primorske opštine osim Ulcinja.

Agencija je krajem 2013. godine prenijela u budžet Crne Gore finansijska sredstva u iznosu od 332.563 € na ime planirane dobiti za 2013. godinu shodno Odluci o usvajanju Finansijskog plana sa Programom rada Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost za 2013. godinu („Službeni list Crne Gore“ broj 1/13) i ostvarenih ušteda shodno Odluci o usvajanju izmjena i dopuna Finansijskog plana Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost za 2013. godinu („Službeni list Crne Gore“ broj 26/13).

Agencija je sprovodila nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije od 30. 12. 2011. godine a koje su rezultat sprovedenih analiza pet relevantnih tržišta urađenih tokom 2011. godine. Početkom 2013. godine pokrenut je drugi krug analize sedam relevantnih tržišta u cilju ponovnog određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom. Savjet Agencije je na sjednici od 19. 11. 2013. godine donio Odluku kojom je usvojio konačne tekstove Analiza relevantnih

tržišta i Rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima koja su bila predmet ovih sedam analiza. Tokom 2013. godine nastavljene su aktivnosti na postupku analize dva dodatna tržišta na kojima je sproveden Test tri kriterijuma i postupak analize na jednom maloprodajnom tržištu na kom su ispunjeni uslovi Testa tri kriterijuma. U 2013. godini nastavljene su aktivnosti na Projektu računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo u fiksnoj telefoniji i Projektu računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo u mobilnoj telefoniji shodno dinamici predviđenoj Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva.

Agencija je nastavila sa aktivnostima vezanim za podsticanje konkurencije uz spriječavanje narušavanja tržišnog takmičenja među operatorima. U skladu sa rezultatima analiza relevantnih tržišta, Agencija je propisala obaveze operatorima sa značajnom tržišnom snagom, u skladu sa zakonskim odredbama, na pojedinim relevantnim tržištima. Najveći broj tih obaveza se odnose na obaveze operatora u segmentima operatorskog pristupa i interkonekcije, tj. u dijelu veleprodajnih aktivnosti. Implementacija obaveza koje su određene operatorima sa značajnom tržišnom snagom je započela u 2014. godini, shodno rješenjima koja je donijela Agencija. Ono što treba posebno istaći jeste činjenica da je Agencija, u skladu sa praksom u zemljama članicama EU, propisala set novih obaveza na nivou veleprodaje operatorima sa značajnom tržišnom pozicijom. Među najznačajnim obavezama na nivou veleprodaje, treba izdvojiti proširivanje obaveze pristupa razvezanoj lokalnoj petlji koja se zasniva na bakarnim paricama na pristupne mreže koje se zasnivaju na različitim tehnološkim rješenjima sa optičkim vlaknima.

Pored novih obaveza u dijelu pristupa mreži, propisanih operatorima sa značajnom tržišnom snagom treba, takođe, pomenuti da je Agencija u skladu sa analizama relevantnih tržišta, propisala i smanjenje cijena pojedinih veleprodajnih usluga. U tom kontekstu posebno treba istaći smanjenje cijena: za usluge terminacije poziva u fiksne i mobilne mreže i uslugu originacije poziva iz fiksne mreže.

Preduzete regulatorne mjere će dodatno poboljšati uslove za jačanje efikasne i održive konkurencije na tržištu, kako kroz jačanje pozicije postojećih alternativnih operatora tako i kroz ulazak novih operatora na tržište Crne Gore. Navedeno jačanje efikasne i održive konkurencije na tržištu bi trebalo da dovede do stvaranja povoljnosti za krajnje korisnike, kroz sniženje maloprodajnih cijena usluga i povećanja kvaliteta pružanja usluga. U skladu sa Rješenjem Agencije o primjeni maloprodajnih cijena na dva relevantna tržišta shodno regulatornom finansijskom izvještaju za 2012. godinu, donijetom u prvom kvartalu 2014. godine, propisano je smanjenje cijena u dva koraka. Prvi korak smanjenja cijena se desio 01. 04. 2014. godine a drugi će uslijediti 01. 12. 2014. godine. Smanjenje cijena se odnosi na cijene lokalnih poziva, cijene međumjesnih poziva i cijene poziva prema mobilnim mrežama.

Tokom 2013. godine nastavljeno je pružanje Univerzalnog servisa u Crnoj Gori shodno važećoj regulativi. privredno društvo Teleinfo.me d.o.o. pruža usluge Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija putem broja telefona 1180 koji je dostupan iz svih javnih elektronskih komunikacionih mreža u Crnoj Gori. Tokom 2013. godine, prema broju 1180, ostvareno je 118.037 poziva u cilju dobijanja informacija o telefonskom broju željenog korisnika. Privredno društvo Telenor d.o.o. Podgorica je izabrano za operatora Univerzalnog servisa za pružanje usluga: ispunjavanja svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu na fiksnoj lokaciji, obavljanje svih vrsta telefonskih poziva, prenos komunikacija putem telefaksa i prenos podataka brzinom pogodnom za funkcionalan pristup internetu, kao i obezbjeđivanje povoljnosti za lica sa invaliditetom i korisnike sa niskim primanjima. Agencija, opština Cetinje i Telenor su u toku 2013. godine sprovodili aktivnosti na stvaranju uslova za izgradnju radio bazne stanice Trešnjevo, preko koje bi se pružao Univerzalni servis na području Cuca. Telenor je u oktobru pustio u rad novu radio baznu stanicu, tako da je mještanima cetinjskih sela Trešnjevo, Kobilji do i Rokoče, preko Univerzalnog servisa omogućen pristup elektronskoj komunikacionoj mreži.

Agencija je racionalno upravljala ograničenim resursima: radio-frekvencijama i brojevima i adresama. Tokom 2013. godine Agencija je izdala 569 i oduzela 30 rješenja o odobrenju za korišćenja radio-frekvencija. U istom periodu Agencija je je izdala 49 i oduzela 8 rješenja o odobrenju prava korišćenja brojeva i/ili adresa. Nastavljene su aktivnosti pojedinih operatora na racionalnom korišćenju njima odobrenih radio-frekvencijskih resursa, što je naročito bilo izraženo kod operatora Mtel d.o.o. koji je optimizovao širine kanala u zavisnosti od realnih potreba za kapacitetom pojedinih veza. Operatori Telenor d.o.o. i Crnogorski Telekom a.d. su počeli na komercijalnoj osnovi sa pružanjem IMT-2000/LTE usluga. Treba istaći to da je Telenorova LTE mreža prva komercijalna 4G mreža u regionu.

Uslugu prenosivosti broja u 2013. godini je iskoristilo 5.345 pretplatnika, što je za 40% više nego u prethodnoj godini. I tokom 2013. godine su ovu uslugu koristili uglavnom pretplatnici mobilne telefonije, njih 4.789, dok je u fiksnoj telefoniji prenešeno 556 brojeva. U fiksnim mrežama svi brojevi (556) su prenešeni iz fiksne mreže Crnogorskog Telekomu u fiksnu mrežu Mtela. Kod prenosa brojeva između mobilnih mreža (4.789), najviše brojeva je prenešeno u mrežu Crnogorskog Telekomu 2.250, zatim u mrežu Mtela 1.296, dok je u mrežu Telenora prenijeto 1.243 broja. Podsjećamo da je od početka implementacije ove usluge u Crnoj Gori pa do kraja 2013. godine, ukupno prenijeto 9.504 broja.

U Registar operatora koji se vodi kod Agencije u toku 2013. godine je upisano 5 novih operatora tako da je na kraju godine u Registar operatora koji se vodi kod Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost bilo upisano ukupno 61 operator.

Pošta Crne Gore je u 2013. godini ostvarila ukupno 19.605.947 poštanskih usluga, od čega je 12.499.319 univerzalnih poštanskih usluga, a 7.106.628 komercijalnih poštanskih usluga. Obim ostvarenih usluga u 2013. godini je za 4.748.234 poštanskih usluga veći u odnosu na 2012. godinu, tj. ostvareno je povećanje broja pruženih usluga za 31,9%. Ukupan fizički obim poštanskih usluga ostvarenih od strane ostalih poštanskih operatora u toku 2013. godine iznosi 146.638, što je za 34,4% manje u odnosu na 2012. godinu, kada je ostvareni fizički obim poštanskih usluga iznosio 223.387.

Nastavljene su aktivnosti na unapređenju prava i zaštite korisnika shodno odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama. Tokom 2013. godine podnijete su 257 žalbe korisnika javnih komunikacionih usluga na odluke operatora po prigovorima korisnika, od kojih je njih 245 riješeno u 2013. godini, a na dalje postupanje u 2014. godini je prenijeto 12 žalbi korisnika. Od ukupnog broja riješenih žalbi u 2013. godini njih 105 je prihvaćeno, 88 odbijeno, a na 25 žalbi korisnika je Agencija dala odgovore sa uputstvima o daljem postupanju kojim se ukazuje na odgovarajuće odredbe Zakona ili su jednostavno samo date odgovarajuće naznake, dok je za 27 žalbi donijet zaključak o obustavljanju postupka. Zaštita korisnika poštanskih usluga je regulisana Zakonom o poštanskim uslugama („Službeni list Crne Gore“ broj 57/11). U 2013. godini Agencija je dobila samo jednu žalbu korisnika poštanskih usluga. Agencija je uvažila prigovor korisnika i rješenjem je naložila poštanskom operatoru da naknadi štetu korisniku zbog prekoračenja roka prenosa i uručenja poštanske pošiljke. Tokom 2013. godine Agencija je rješavala sporove između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, saradujući sa institucijama nadležnim za zaštitu konkurencije i zaštitu korisnika.

Agencija je tokom 2013. godine izvršila sve aktivnosti koje su bile predviđene Programom rada Agencije za 2013. godinu, a koji je usvojen od strane Skupštine Crne Gore na trećoj sjednici drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja u 2012. godini. Shodno odredbama novog Zakona o elektronskim komunikacijama značajne aktivnosti su u drugoj polovini godine bile usmjerene na izradu podzakonske regulative koju donosi Agencija, odnosno stručnih osnova za propise koje donose Vlada Crne Gore i Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije.

Tokom 2013. godine Agencija je obavljala redovnu i vanrednu kontrolu i monitoring radio-frekvencijskog spektra u opsegu od 10 kHz do 3 GHz u skladu sa relevantnim ITU-R SM preporukama i to iz Glavnog kontrolno-mjernog centra na Dajbabskoj Gori na području Glavnog grada Podgorica, iz Regionalnog kontrolno-mjernog centra na Crnom Rtu na području opštine Bar, iz Daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice na Crljenicama na području opštine Pljevlja i iz Daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice na Bijeloj Crkvi na području opštine Rožaje. U ostalim opštinama kontrola i monitoring radio-frekvencijskog spektra je vršena korišćenjem mobilne kontrolno-mjerne stanice i to u opsegu od 10 kHz do 3 GHz, sa kojom je napravljeno ukupno 33 izlaza na teren. Urađena su i 32 vanredne kontrole i monitoring radio-frekvencijskog spektra. Kontrola i monitoring radio-frekvencijskog spektra je vršena i korišćenjem digitalne mobilne kontrolno-mjerne stanice za monitoring parametara kvaliteta i pokrivanja GSM/UMTS mreža.

Nadzor nad radom operatora koji su registrovani kod Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, vrši Agencija preko nadzornika za elektronske komunikacije. U toku godine izvršeno je ukupno 253 pregleda čime je u potpunosti realizovan Plan nadzora za ovaj period.

Na osnovu člana 38 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, Agencija je u svojstvu pravnog lica nadležnog za poslove telekomunikacija, dužna da, na zahtjev nosioca pripremnih poslova, dostavi raspoložive podatke, kao i svoje predloge i mišljenja koja su neophodna za izradu planskog dokumenta. S tim u vezi, Agencija je u 2013. godini, dostavila 27 dopisa sa odgovarajućim podacima i preporukama za izradu prostorno planske dokumentacije.

Takođe, u skladu sa članom 39 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, nosilac pripremnih poslova uz nacrt planskog dokumenta dostavlja mišljenja nadležnih organa, institucija i javnih preduzeća lokalne samouprave. Shodno tome, nosioci pripremnih poslova (organi lokalne samouprave i Ministarstvo odživog razvoja i turizma) se obraćaju Agenciji za mišljenje na nacрте dostavljenih prostorno planskih dokumenata, a s tim u vezi, Agencija je u 2013. godini, dostavila mišljenja na 108 nacрта prostorno planske dokumentacije.

Agencija je tokom 2013. godine nastavila i sa izdavanjem uslova prilikom izgradnje objekata, tako da je Agenciji bilo podnijeto 674 zahtjeva.

Nastavljen je saradnja sa Međunarodnom unijom za telekomunikacije (ITU), Konferencijom evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT), Tijelom evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (BEREC), Svjetskim poštanskim savezom (UPU), Evropskim Komitetom za poštansku regulaciju (CERP) kao i drugim institucijama, organizacijama i regulatornim tijelima zemalja u okruženju.

Na regionalnom nivou tokom 2013. godine je nastavljena saradnja sa regulatornim tijelima naročito po pitanju koordinacije radio-frekvencija, analiza tržišta i troškovnog računovodstva, te razmjenu podataka i zaštitu korisnika.

U nastavku su dati najznačajniji statistički podaci vezani za sektor elektronskih komunikacija na kraju 2013. godine:

- Broj fiksnih pretplatničkih linija je iznosio 169.032 što odgovara penetraciji od 27,26%. U 2013. godini je zabilježen pad od 0,45% broja priključaka u odnosu na kraj 2012. godine kada je broj priključaka iznosio 169.803.
- Broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori je iznosio 993.902 što odgovara penetraciji od 160,30%. Od ovog broja je 668.756 bilo prepaid korisnika, dok su preostalih 325.146 bili korisnici u kategoriji postpaid. U odnosu na kraj 2012. godine, broj korisnika je veći za 0,31%.
- Broj korisnika fiksnog širokopojasnog pristupa je porastao za 9,1%, dok je broj korisnika mobilnog širokopojasnog pristupa porastao za 25,3% u odnosu na 2012. godinu. Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa na kraju 2013. godine je iznosila 15,4%, a najveći broj korisnika su činili korisnici ADSL-a i to 71,4%. Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa na kraju 2013. godine je iznosila 12,8%.
- Nastavljen je pad broja korisnika i ostvarenog saobraćaja putem dial-up pristup internetu što je i za očekivati jer ovaj vid pristupa ne može da zadovolji sadašnje potrebe korisnika. Broj korisnika je opao za 53,4% u odnosu na 2012. godinu.
- Ukupan broj ISDN priključaka je iznosio 4.252 što predstavlja smanjenje za 461 ISDN priključaka u odnosu na kraj 2012. godine.
- Tokom 2013. godine nastavljen je rast broja korisnika ADSL-a, tako da se broj korisnika povećao za 2,7% u odnosu na 2012. godinu. Broj ADSL priključaka je iznosio 68.349, što je povećanje od 1.697 priključaka u odnosu na kraj 2012. godine.

- Broj korisnika koji su pristupali internetu putem WiMAX-a se u toku 2013. godine povećao za 4,9% u odnosu na 2012. godinu, tako da je na kraju 2013. godine bilo ukupno 6.049 korisnika.
- Broj korisnika koji su pristup internetu ostavili pomoću kablovskih distributivnih sistema je iznosio 7.680 što je povećanje za 2.343 korisnika u odnosu na kraj 2012. godine.
- Broj korisnika koji su internetu pristupili putem pristupnih mreža sa optičkim vlaknima je iznosio 8610 što je povećanje za 3.865 u odnosu na kraj 2012. godine.
- Broj korisnika satelitskog interneta je iznosio 76 što predstavlja povećanje za 13 u odnosu na kraj 2012. godine.
- Broj internet iznajmljenih linija iznosio 259 što predstavlja smanjenje za 152 u odnosu na 2012. godinu.
- Ukupan broj bežičnih pristupnih tačaka se u odnosu na 2012. godinu smanjio sa 155 na 132.
- Od 65 korisnika MipNet mreže Crnogorskog Telekom, samo su 3 korisnika koristila uslugu pristupa internetu. Pristup internetu putem IP MPLS VPN servisa kod operatora Mtel koristi 2 korisnika.
- Broj korisnika mobilnog širokopojasnog pristupa koji su pristupili internetu putem *data* SIM katica je iznosio 79.560 što predstavlja povećanje za 25,3 % u odnosu na kraj 2012. godine.
- Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa je iznosila 15,4%, što je povećanje od 1,2% u odnosu na 2012. godinu. Kada se penetracija posmatra u odnosu na broj domaćinstava ista iznosi 49,1% što je povećanje od 4% u odnosu na penetraciju u odnosu na broj domaćinstava u 2012. godini.
- Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa je iznosila 12,8% što predstavlja povećanje od 2,6% u odnosu na 2012. godinu.
- Tokom 2013. godine korisnici su preko VoIP operatora ostvarili ukupno 518.166 minuta saobraćaja, što predstavlja smanjenje od 17,3% u odnosu na ostvareni saobraćaj u 2012. godini.
- Ukupan broj korisnika usluge prenosa radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika je iznosio 148.383. U odnosu na kraj 2012. godine, broj korisnika usluge prenosa radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika je uvećan za 14.552 što predstavlja rast od 10,87%.
- Stepen digitalizacije fiksnih priključaka je iznosio 100%.

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

1. Razvoj sektora elektronskih komunikacija

1.1. Pregled registrovanih operatora elektronskih komunikacija tokom 2013. godine

Operator elektronskih komunikacija u smislu Zakona o elektronskim komunikacijama je fizičko ili pravno lice, odnosno preduzetnik koji pruža ili ima pravo da pruža javnu elektronsku komunikacionu uslugu ili da daje na korišćenje javnu elektronsku komunikacionu mrežu ili javnu elektronsku komunikacionu infrastrukturu i povezanu opremu.

Pravno ili fizičko lice dužno je da, prije početka korišćenja, odnosno operator prije prestanka ili izmjene režima korišćenja javnih elektronskih komunikacionih mreža ili pružanja javnih elektronskih komunikacionih usluga, u pisanoj formi, podnese prijavu Agenciji najmanje 15 dana prije početka korišćenja, odnosno prestanka ili izmjene režima korišćenja javnih elektronskih komunikacionih mreža ili pružanja javnih elektronskih komunikacionih usluga.

Agencija je dužna da, u roku od sedam dana od dana prijema uredne prijave, upiše operatora u Registar operatora ili izvrši izmjenu ili brisanje iz Registra i izda potvrdu o upisu, izmjeni ili brisanju iz Registra.

U Registar, kog vodi ova Agencija, je upisan 61 operator. Nakon upisa u Registar, operatori su stekli pravo obavljanja djelatnosti:

- implementacije javne fiksne elektronske komunikacione mreže na bazi fiksnog bežičnog pristupa i pružanje javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga;
- pružanje usluge javnog servisa prenosa govora preko mreža baziranih na internet protokolu;
- pružanje javne usluge pristupa internetu;
- pružanje javne usluge iznajmljenih linija;
- implementacije javne kablovske elektronske komunikacione mreže i pružanje javne elektronske komunikacione usluge distribucije radio i televizijskih programa do krajnjih korisnika;
- pružanje javnih elektronskih komunikacionih usluga posredstvom sopstvene funkcionalne mreže/sistema;
- implementacije javne elektronske komunikacione mreže na bazi širokopojasnog bežičnog pristupa (BWA);
- pružanje usluge IP telefonije, povratnog poziva i usluge informativnog centra;
- pružanje usluge pristupa internetu putem bežičnih pristupnih sistema u radio-frekvencijskim opsezima 2,4 GHz i 5 GHz, namijenjenih za ove sisteme;
- pružanje usluge iznajmljivanja digitalnih vodova nacionalnih i međunarodnih linija;
- pružanje usluge iznajmljivanja vlakana (*dark fiber*);
- pružanje usluga: pristupa internetu, VoIP-a, video *streaming*-a, faxes i govornih servisa i *ethernet* veza (tačka-tačka) i IP tranzita.

U 2013. godini u Registar operatora su upisani sljedeći privredni subjekti:

1. „M-Online“ d.o.o. Podgorica, za obavljanje djelatnosti javnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa internetu.
2. „Major-Coms“ d.o.o. Bar, za obavljanje javnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa internetu i usluga prenosa govora putem mreža baziranih na internet protokolu (VoIP).
3. JP „Regionalni vodovod Crnogorsko primorje“ Budva, za obavljanje javnih fiksnih elektronskih komunikacionih usluga pružanja usluge iznajmljivanja optičkih vlakana (*dark fiber*).
4. „Cogent Communications Montenegro“ d.o.o. Podgorica, za obavljanje javnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa internetu, *ethernet* veza (tačka tačka) i IP tranzita.
5. „Lona Trade“ d.o.o. Ulcinj, za obavljanje javnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa internetu.

U toku 2013. godine nije bilo zahtjeva operatora za brisanje iz Registra operatora.

1.2. Tržište fiksne telefonije i javnih telefonskih govornica

1.2.1. Tržište fiksne telefonije

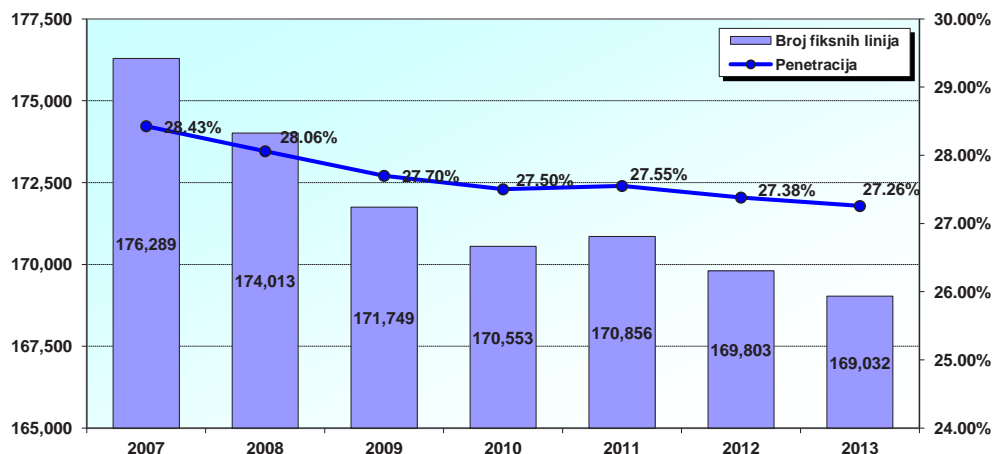
Usluge fiksne telefonije na teritoriji Crne Gore su u 2013. godini pružali Crnogorski Telekom a.d, čiji je većinski vlasnik Mađar Telekom i Mtel d.o.o. koji je u vlasništvu Telekoma Srbije i Telekoma Republike Srpske.

Na kraju 2013. godine broj fiksnih pretplatničkih linija iznosio je 169.032 što odgovara penetraciji od 27,26%. U 2013. godini je zabilježen pad od 0.45% broja priključaka u odnosu na kraj 2012. godine kada je broj priključaka iznosio 169.803.

Kretanje broja fiksnih pretplatničkih linija u Crnoj Gori sa prikazom penetracije je dat na sljedećem grafiku.

Kretanje broja fiksnih pretplatničkih linija u Crnoj Gori u periodu 2007-2013

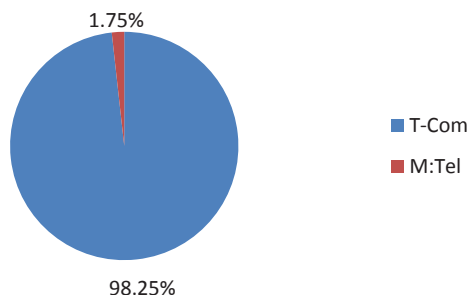

Činjenica da penetracija fiksnih korisnika uglavnom stagnira pokazuje to da bez obzira na postojanje tzv. fiksno-mobilne supstitucije, fiksna telefonija i dalje ima korisnike koji se opredjeljuju za ovaj vid usluga.

Od ukupnog broja priključaka fiksne telefonije, Crnogorski Telekom je imao 166.081 a Mtel 2.951, ili procentualno: Crnogorski Telekom 98.25% i Mtel 1.75%. Operator Mtel usluge fiksne telefonije pruža putem fiksnog bežičnog pristupa - WiMax mreže (dodijeljena numeracija 078) realizovane u radio-frekvencijskom opsegu 3,4 – 3,6 GHz.

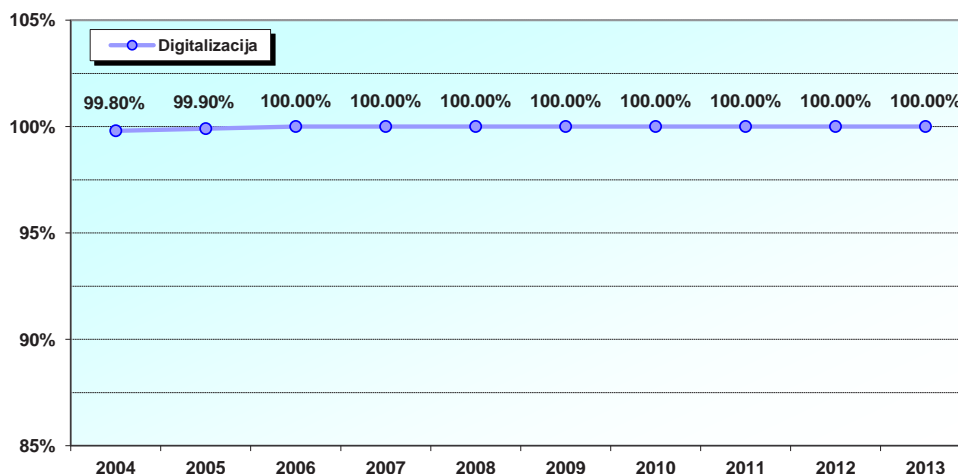
Učešće operatora fiksne telefonije prema broju priključaka prikazano je na sljedećem grafiku.

Učešće operatora fiksne telefonije prema broju priključaka

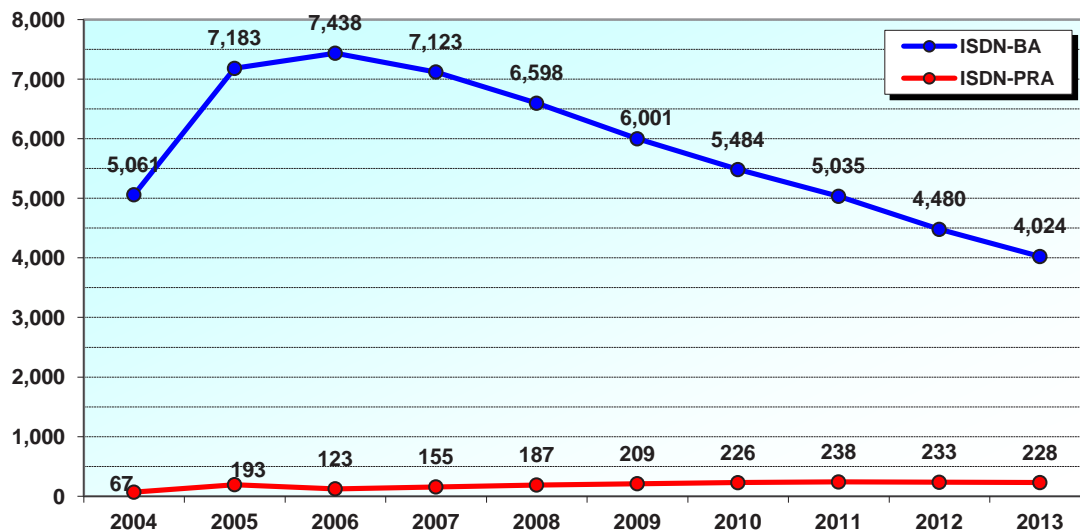
Stepen digitalizacije fiksnih priključaka u Crnoj Gori je već sedmu godinu zaredom 100%, čime se naša država gledano po ovom kriterijumu nalazi u krugu razvijenih evropskih zemalja.

Trend digitalizacije u Crnoj Gori u periodu 2001-2013

Ukupan broj ISDN priključaka na kraju decembra 2013. godine je iznosio 4.252 (461 priključak manje nego na kraju decembra 2012. godine) od čega je ISDN-BA priključaka bilo 4.024 a ISDN-PRA priključaka 228. Od ukupnog broja ISDN priključaka na fizička lica se odnosi 1.888 a na pravna 2.364, ili procentualno fizička lica 44,40% a pravna lica 55,60%. Ukupan broj ISDN govornih kanala na kraju 2013. godine je iznosio 14.888 (izračunato po formuli $2 \times \text{ISDN-BA} + 30 \times \text{ISDN-PRA}$). Kretanje broja ISDN linija u periodu od 2004-2013. godine je dat na sljedećem grafiku.

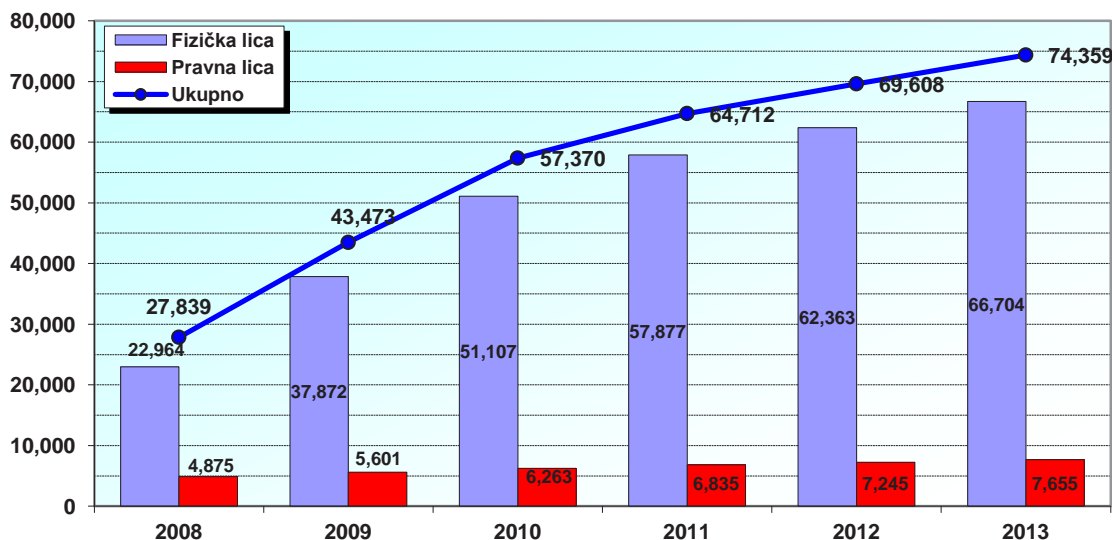
Kretanje broja ISDN linija u Crnoj Gori u periodu 2004-2013

Broj ADSL priključaka u 2013. godini je iznosio 74.359. Imajući u vidu da je Crnogorski Telekom počeo sa pružanjem ovog servisa 2005. godine, rast ADSL priključaka se može smatrati veoma dinamičnim. Od ovog broja ADSL priključaka, 66.704 priključaka (89,70 %) se odnosi na fizička lica, a 7.655 (10,30 %) se odnosi na pravna lica.

Kretanje broja ADSL priključaka u periodu od 2008. do 2013. godine sa prikazom odnosa priključaka po kategorijama fizičkih i pravnih lica je dat na sljedećem grafiku.

Kretanje broja ADSL pretplatnika u Crnoj Gori u periodu 2008-2013

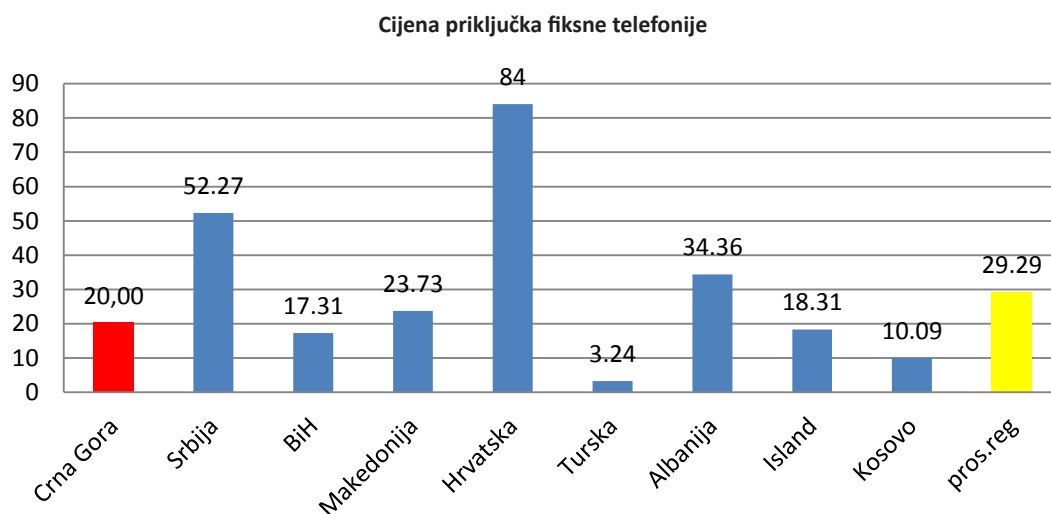

U nastavku teksta dat je uporedni pregled cijena usluga u fiksnoj telefoniji Crnogorskog Telekoma (*incumbent operator*) koji se inače koristi za poređenje u relevantnim izvještajima međunarodnih institucija (*European Commission, Cullen International*). Za poređenje cijena usluga u Crnoj Gori sa cijenama identičnih usluga u državama Regiona je korišćen izvještaj *Cullen International-a* iz novembra 2013. godine – Pružanje servisa i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacije i servise informacionog društva u državama Regiona.¹ Ovo je posljednji zvanični izvještaj koji je uradio *Cullen International* a sljedeći će biti objavljen u martu 2014. godine.

1 (Report IV - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries, februar 2014)

Cijena priključka na fiksnu mrežu

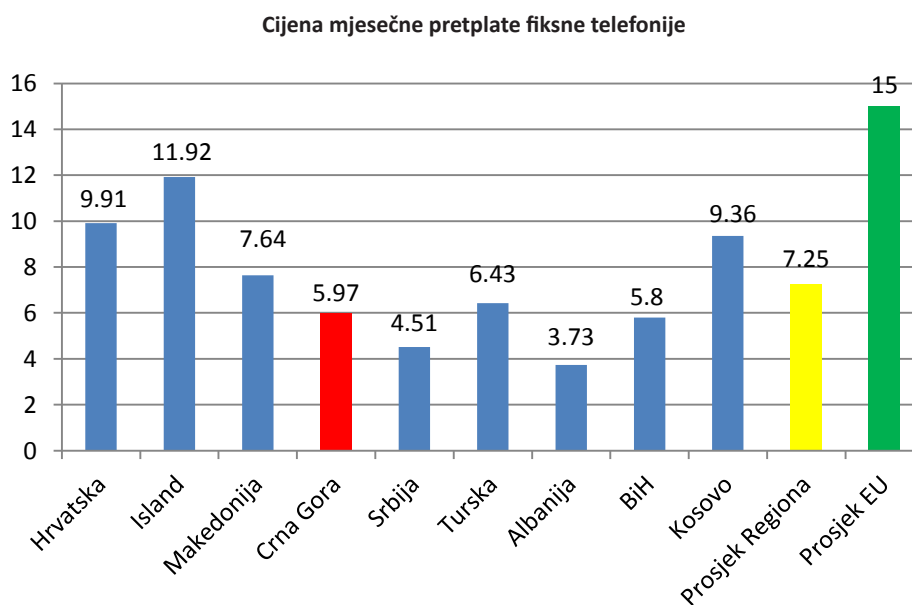
Cijena priključka na fiksnu mrežu iznosi 20,00 € (uračunat PDV). Ova cijena se odnosi na obje kategorije korisnika (fizička i pravna lica). Na sljedećem grafiku dato je poređenje cijena priključka na fiksnu mrežu u zemljama koje su u pretpristupnim pregovorima sa Evropskom unijom i koje se nalaze u grupi EU8² (u daljem tekstu: zemljama EU8).

Na osnovu grafika može se zaključiti da je cijena priključka na fiksnu mrežu u Crnoj Gori, a koja iznosi 20,00 €, ispod prosjeka cijene priključka u zemljama EU8, a koja iznosi 29,29 €.

Cijena mjesečne pretplate

Cijena mjesečne pretplate za korisnike usluga fiksne telefonije Crnogorskog Telekom iznosi 5,97 € sa uključenim PDV-om. Ova cijena se odnosi na obje kategorije korisnika (fizička i pravna lica). Na sljedećem grafiku dato je poređenje cijene mjesečne pretplate u zemljama EU8.

Cijena mjesečne pretplate fiksne telefonije u Crnoj Gori koja iznosi 5,97 € je ispod prosjeka ove cijene u zemljama EU8 koja iznosi 7,25 € kao i ispod prosjeka ove cijene u zemljama Evropske unije³ gdje iznosi 15,00 €.

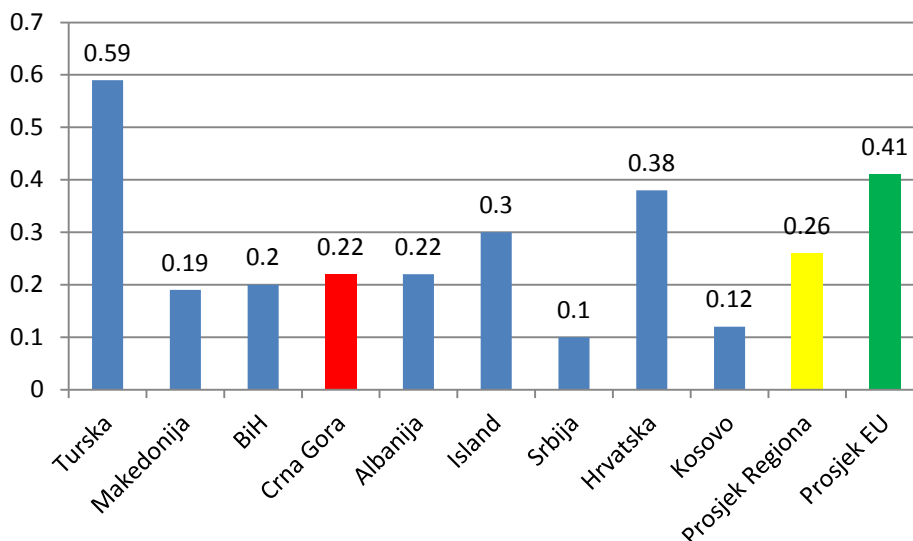
² Zemlje koje se nalaze u grupi EU8 su: Crna Gora, Hrvatska, Bosna i Hercegovina, Srbija, Makedonija, Albanija, Turska, Island i Kosovo.
³ Korišćen je EU prosjek iz 2012. godine, s obzirom da ne postoji egzaktni podatak koji se odnosi na 2013. godinu

Cijena lokalnog poziva

Na sljedećem grafiku prikazane su cijene lokalnih poziva u mreži *incumbent* operatora u trajanju od 10 (deset) minuta u zemljama EU8. Cijene su izražene u eurima sa uključenim PDV-om.

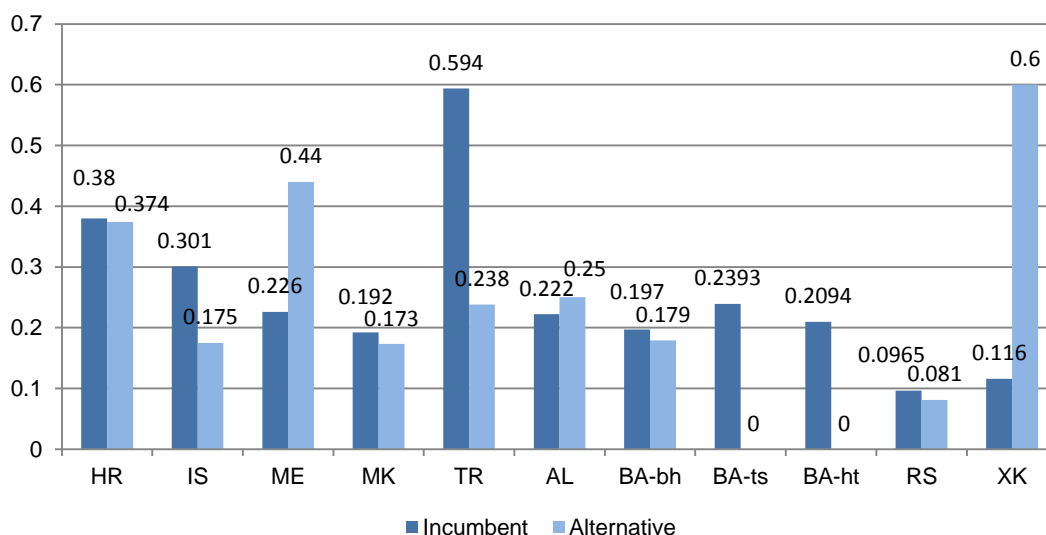
Cijena 10 minuta lokalnih poziva incumbent operatora

Cijena 10 minuta lokalnog poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori iznosi 22 €centa i ista je ispod prosjeka ovih cijena u zemljama EU8 koji iznosi 26 €centi, a takođe je i ispod prosjeka ove cijene u zemljama Evropske unije⁴ koji iznosi 41 €centi.

U skladu sa Rješenjem Agencije o primjeni maloprodajnih cijena na dva relevantna tržišta shodno regulatornom finansijskom izvještaju za 2012. godinu, cijene 10 minuta lokalnih poziva su od 01. 04. 2014. godine smanjene sa 22 €centa na 18,8 €centi, a ova cijena će, nakon drugog koraka smanjenja cijena shodno Rješenju Agencije, od 01. 12. 2014. godine iznositi 14,8 €centi. Ovim smanjenjima cijena 10 minuta lokalnih poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori biće niža za 43 % od prosijeku ovih cijena u zemljama EU8, odnosno za oko 70 % niža od prosjeka ovih cijena u zemljama Evropske unije.

Cijene 10 minuta lokalnog poziva iz mreže *incumbent* operatora i alternativnog operatora, u zemljama EU8, su date na sljedećem grafiku.

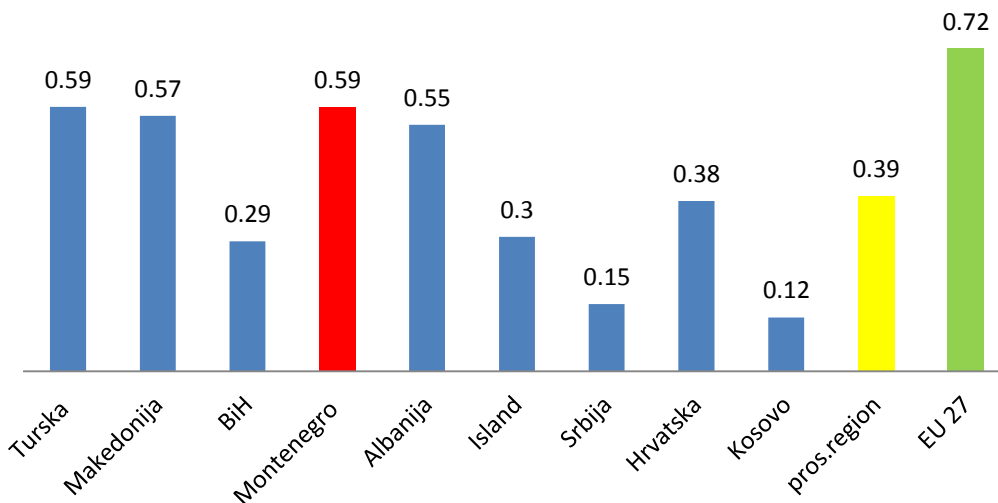

⁴ Korišćen je EU prosjek iz ranijeg perioda, s obzirom da ne postoji egzaktni podatak koji se odnosi na 2013. godinu

Cijena međumjesnog (nacionalnog) poziva

Na grafiku koji slijedi prikazane su cijene nacionalnih (međumjesnih) poziva u mreži *incumbent* operatora u trajanju od 10 (deset) minuta u zemljama EU8. Cijene su izražene u eurima sa uključenim PDV-om.

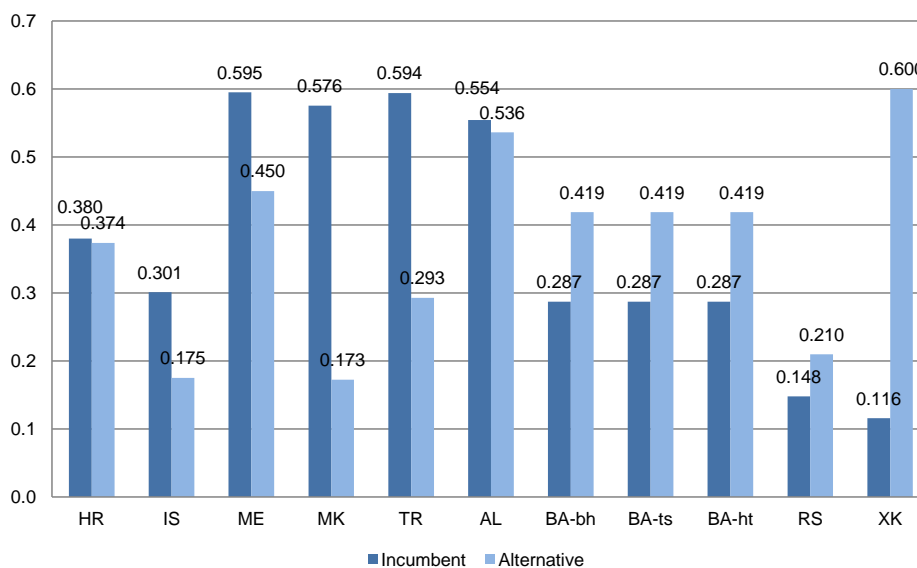
Cijena 10 minuta međumjesnih poziva incumbent operatora

Cijena 10 minuta međumjesnih poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori iznosi 59 €centi i iznad prosjeka je ovih cijena u zemljama EU8 gdje iznosi 39 €centi, ali ispod prosjeka ovih cijena u Evropskoj uniji⁵ koji iznosi 72 €centa.

U skladu sa Rješenjem Agencije o primjeni maloprodajnih cijena na dva relevantna tržišta shodno regulatornom finansijskom izvještaju za 2012. godinu, cijene 10 minuta međumjesnih poziva su od 01. 04. 2014. godine smanjene sa 59 €centi na 45 €centi, a ova cijena će, nakon drugog koraka smanjenja cijena shodno Rješenju Agencije, od 01. 12. 2014. godine iznositi 29 €centi. Ovim smanjenjima cijena 10 minuta međumjesnih poziva u mreži *incumbent* operatora u Crnoj Gori biće niža za 25 % od prosjeka ovih cijena u zemljama EU8, odnosno za oko 60 % niža od prosjeka ovih cijena u zemljama Evropske unije.

Cijena 10 minuta međumjesnog poziva iz mreže *incumbent* operatora i alternativnog operatora, u zemljama EU8, je data na sljedećem grafiku.

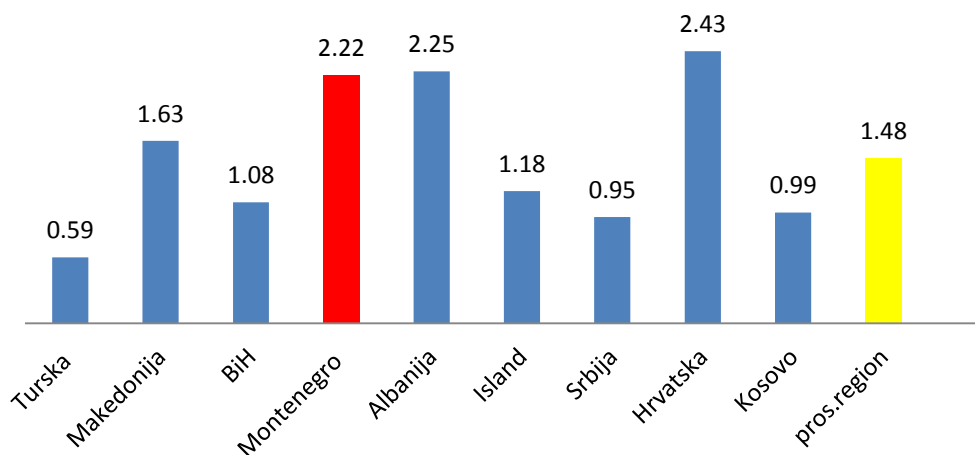

Cijena poziva prema mobilnim mrežama u Crnoj Gori

Na sljedećem grafiku prikazane su cijene poziva iz mreže *incumbent* operatora prema mobilnim mrežama, u trajanju od 10 (deset) minuta u zemljama EU8. Cijene su izražene u eurima sa uključenim PDV-om.

⁵ Na grafiku je dat prosjek cijene 10 minuta međumjesnih poziva incumbent operatora u zemljama EU27 iz 2011. godine (0,72 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2013. godinu.

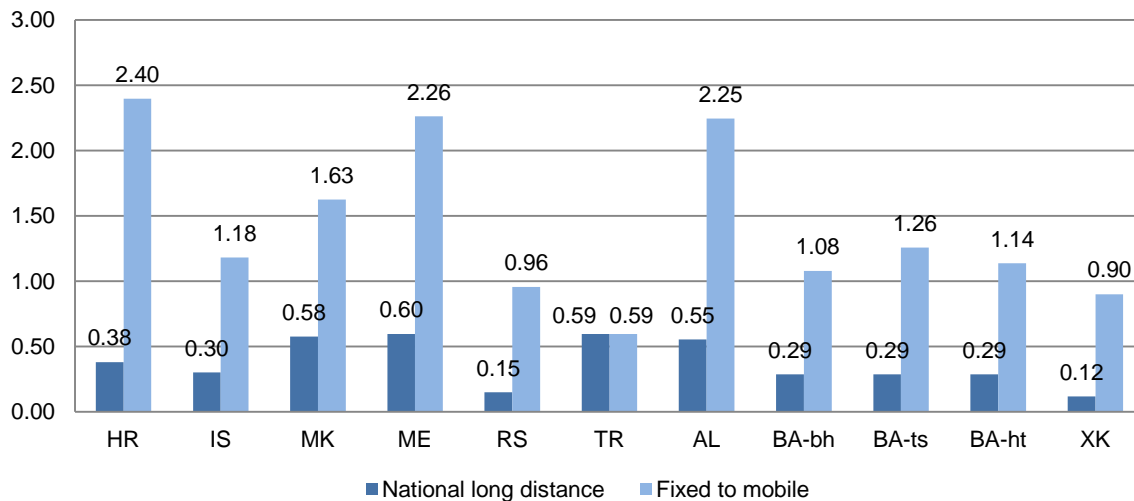
Cijena 10 minuta poziva iz fiksne mreže incumbent operatora ka mobilnim mrežama

Cijene 10 minuta poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora ka mobilnim mrežama u Crnoj Gori (2,22 € sa uključenim PDV-om) su iznad prosjeka ovih cijena u zemljama EU8 (1,48 € sa uključenim PDV-om).

U skladu sa Rješenjem Agencije o primjeni maloprodajnih cijena na dva relevantna tržišta shodno regulatornom finansijskom izvještaju za 2012. godinu, cijene 10 minuta poziva prema mobilnim mrežama su od 01. 04. 2014. godine smanjene sa 2,22 €centi na 1,96 €centi, a ova cijena će, nakon drugog koraka smanjenja cijena shodno Rješenju Agencije, od 01. 12. 2014. godine iznositi 1,66 € (sa uključenim PDV-om).

Poređenje cijena 10 minuta međumjesnih poziva iz fiksne mreže *incumbent* i alternativnog operatora i poziva ka mobilnim mrežama u zemljama EU8 je data na sljedećem grafiku.

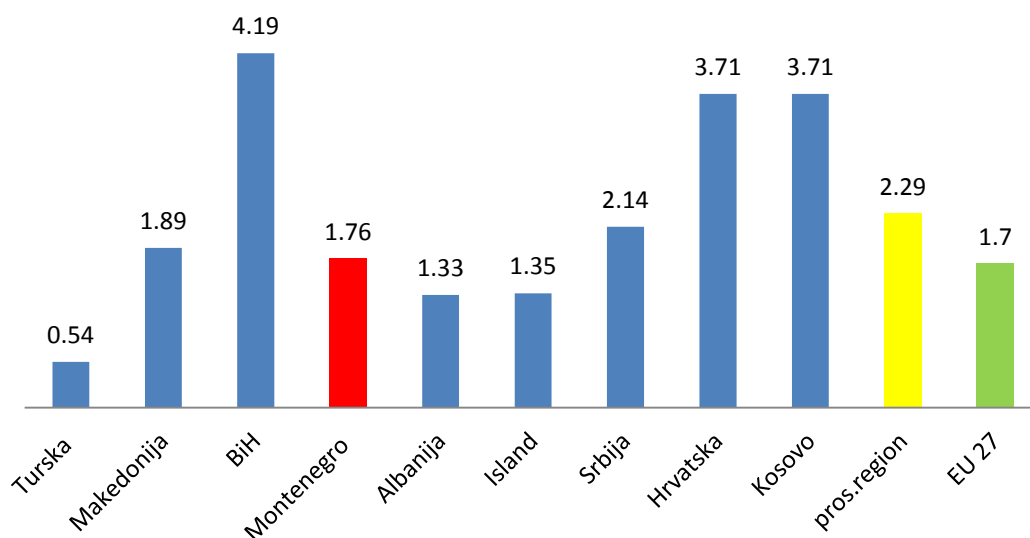

Cijene međunarodnih poziva

Kada su u pitanju cijene međunarodnih poziva u daljem tekstu su, kao reprezentativni primjeri za analizu ovih cijena, date cijene poziva iz fiksne mreže prema fiksnim mrežama u Velikoj Britaniji i SAD-u.

Na sljedećem grafiku je prikazana cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže Crnogorskog Telekomu prema Velikoj Britaniji, izražena u eurima sa uračunatim PDV-om, kao i cijene iste usluge u ostalim zemljama EU8.

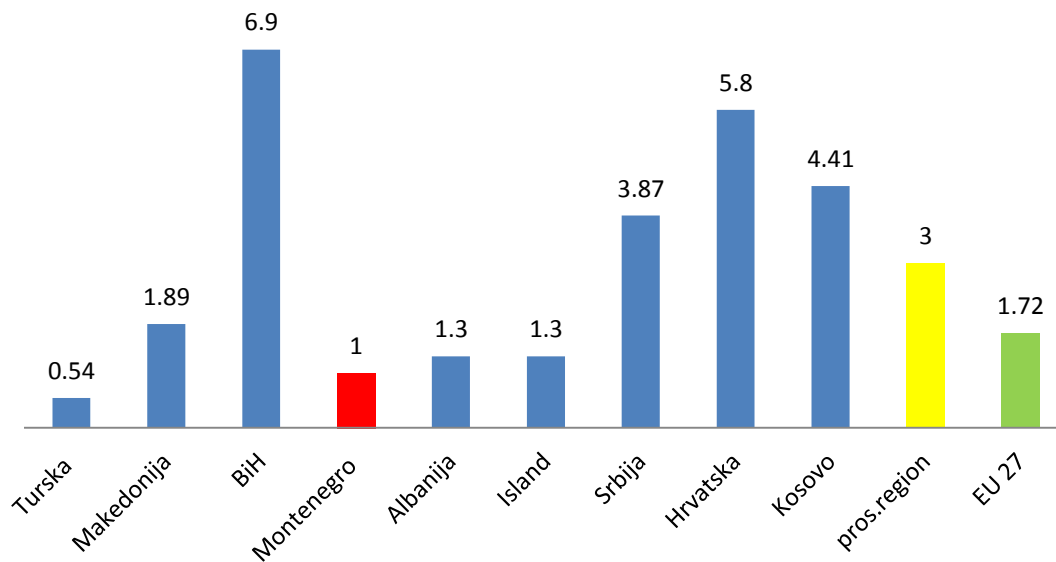
Cijena 10 minuta poziva iz fiksne mreže incumbent operatora ka UK

Cijene 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora u Crnoj Gori prema Velikoj Britaniji (UK) iznosi 1,76 € sa uračunatim PDV-om, što je ispod prosjeka ovih cijena u zemljama EU8 gdje prosjek iznosi 2,29 € sa uračunatim PDV-om, a na nivou prosjeka ovih cijena u zemljama Evropske unije⁶ gdje ova cijena iznosi 1,7 €.

Na sljedećem grafiku je prikazana cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora u Crnoj Gori prema SAD-u izraženu u eurima sa uračunatim PDV-om, kao i cijene iste usluge u ostalim zemljama EU8.

Cijena 10 minuta poziva iz fiksne mreže incumbent operatora ka SAD-u

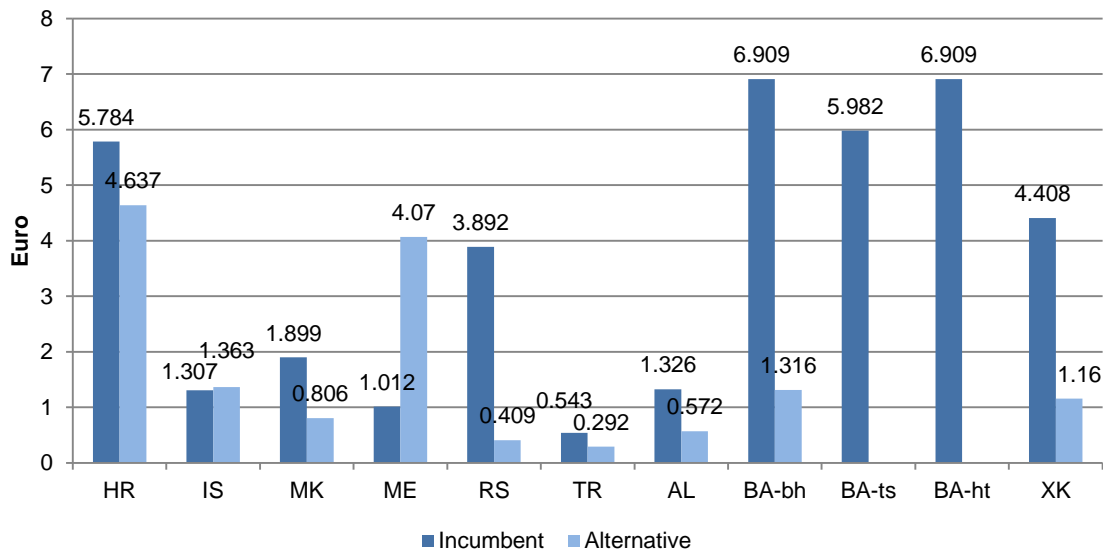

Cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže *incumbent* operatora u Crnoj Gori prema SAD-u iznosi 1,00 € sa uračunatim PDV-om i ispod prosjeka je ovih cijena u zemljama EU8 gdje prosjek iznosi 3,00 € sa uračunatim PDV-om i ispod prosjeka su ovih cijena u zemljama Evropske unije⁷ gdje prosjek iznosi 1,72 €.

Cijena 10 minuta međunarodnog poziva iz fiksne mreže *incumbent* i alternativnog operatora prema SAD-u u zemljama EU8 je data na grafiku koji slijedi.

⁶ Na grafiku je dat prosjek cijene 10 minuta međunarodnih poziva iz fiksne mreže incumbent operatora ka UK u zemljama EU27 iz 2011. godine (1,7 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2013. godinu.

⁷ Na grafiku je dat prosjek cijene 10 minuta međunarodnih poziva iz fiksne mreže incumbent operatora ka SAD-u u zemljama EU27 iz 2011. godine (1,72 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU27 za 2013. godinu.

Poređenje cijena fiksne telefonije operatera koji posluju na tržištu Crne Gore

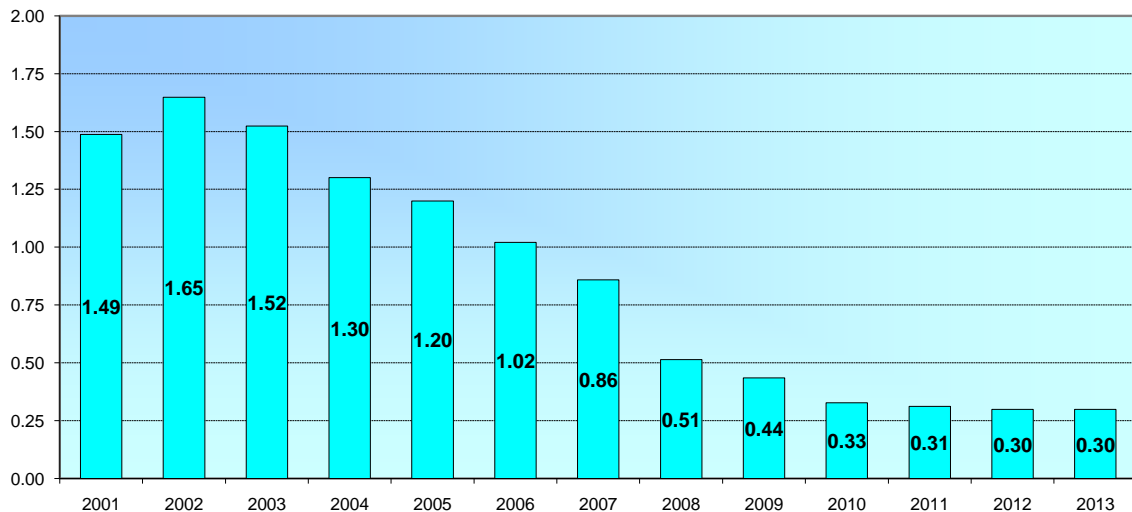
U cilju poređenja cijena fiksne telefonije između Crnogorskog Telekom i Mtel uzeti su po jedan paket sa najvećim brojem korisnika kod oba operatera i to: Standard paket kod Crnogorskog Telekom i Tel paket kod Mtel.

Operator	Crnogorski Telekom	Mtel
Paket	Standard paket (tarifiranje je na 60+1 sekunda)	Tel paket (tarifiranje je na 15 sekundi)
Mjesečna nadoknada za pristup mreži	6,07 €	0 €
Mjesečna pretplata	0 €	5,085 €
Pozivi u okviru mreže	0,023 € u periodu jakog saobraćaja 0,011 € u periodu slabog saobraćaja	0,015 €
Ostale fiksne mreže u CG	0,070 €	0,045 €
CG mobilne mreže	0,226 € u periodu jakog saobraćaja 0,1113 € u periodu slabog saobraćaja	0,125 € Mobilna Mtel 0,192 € Mobilna CG
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u Srbiji	0,131 €	0,295 €
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u Srbiji	0,226 €	0,295 €
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u regionu	0,131 €	0,203-0,254 €
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u regionu	0,38 €	0,203-0,254 €
Međunarodni razgovori ka fiksnim mrežama u Evropi	0,18 €	0,254 €
Međunarodni razgovori ka mobilnim mrežama u Evropi	0,45 €	0,254 €

1.2.2. Tržište javnih telefonskih govornica

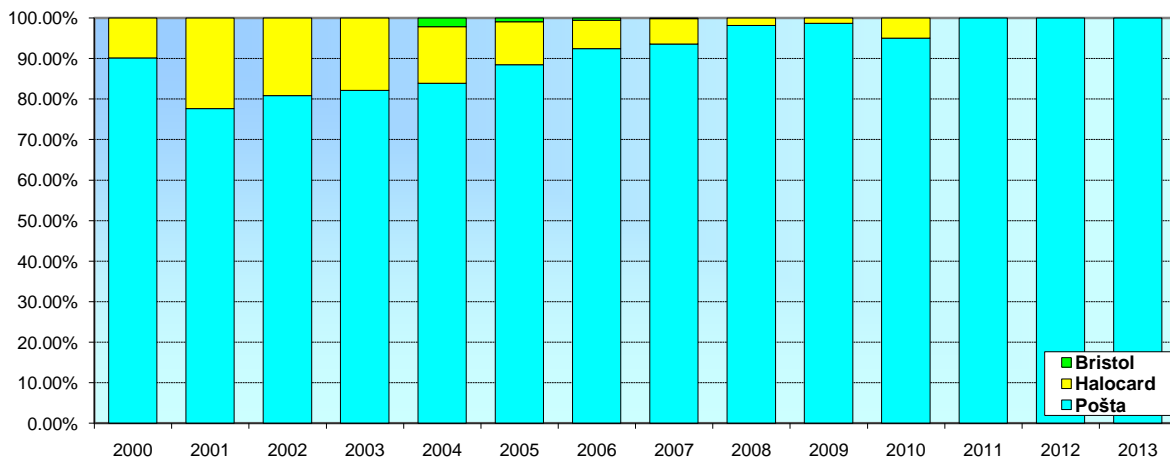
U 2013. godini, sistem javnih telefonskih govornica u Crnoj Gori je imala razvijena samo Pošta Crne Gore. Posmatrajući ukupan broj instaliranih javnih telefonskih govornica na teritoriji Crne Gore, odnosno penetraciju javnih govornica na 1.000 stanovnika, vidi se da pružanje ovog servisa ima silazni trend, što je posljedica sve veće orijentacije građana, privrede i turista ka mobilnoj telefoniji. Ovo je posebno došlo do izražaja tokom 2007. godine, kada je na crnogorsko tržište ušao i treći operator mobilne telefonije.

Broj javnih telefonskih govornica na 1000 stanovnika

Tokom 2013. godine Pošta Crne Gore je imala ukupno 185 javnih telefonskih govornica. Najveći broj javnih telefonskih govornica, osim u Podgorici, je bilo u primorskim opštinama. Analizom broja govornica primjetno je da je samo Pošta Crne Gore tokom prethodnih godina uspjela da očuva ovaj servis, mada i ona u ograničenom obimu.

Učešće operatora u pružanju usluga javnih telefonskih govornica u Crnoj Gori

1.3. Tržište mobilne telefonije

Na crnogorskom tržištu mobilne telefonije posluju tri telekomunikaciona operatora i to: Telenor d.o.o, Crnogorski Telekom a.d. i Mtel d.o.o.

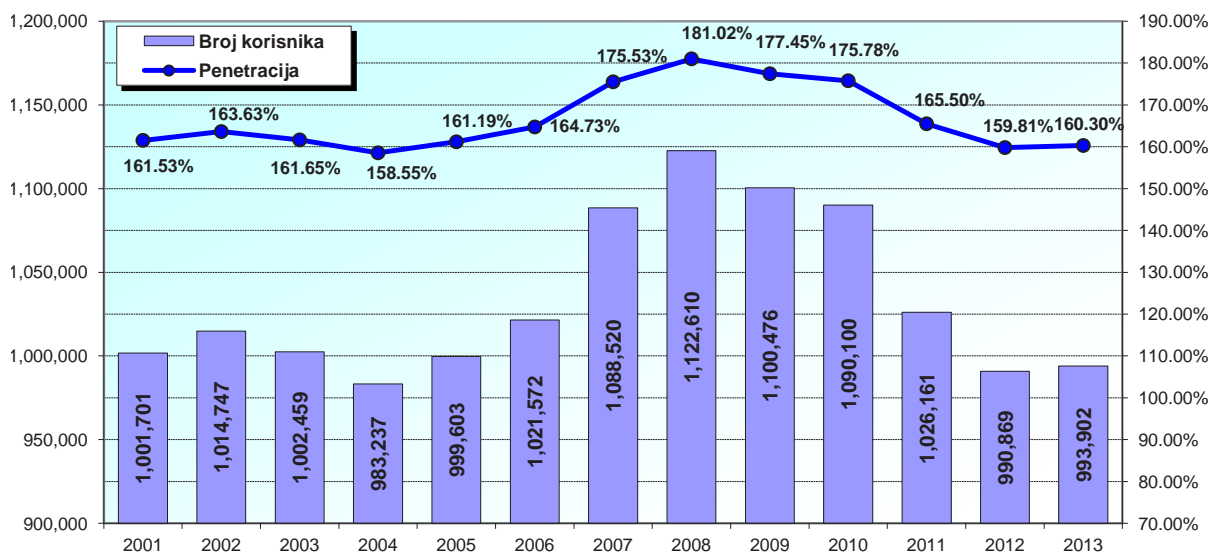
Na kraju decembra 2013. godine broj korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori je iznosio 993.902 što odgovara penetraciji od 160,30%. Od ovog broja je 668.756 bilo prepaid korisnika, dok su preostalih 325.146 bili korisnici u kategoriji postpaid.

U odnosu na kraj 2012. godine, broj korisnika je veći za 0,31%.

Najveća penetracija tokom 2013. godine na tržištu mobilne telefonije u Crnoj Gori zabilježena je u septembru, kada je ista iznosila 181,19%, a najniža u februaru kada je iznosila 155,50%.

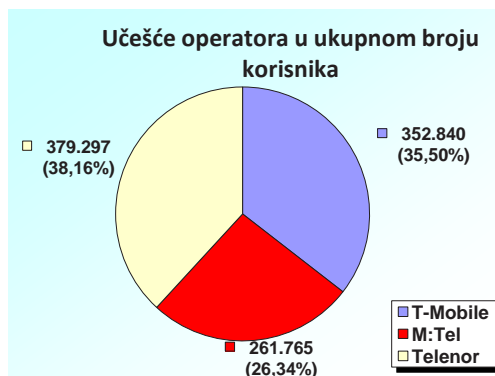
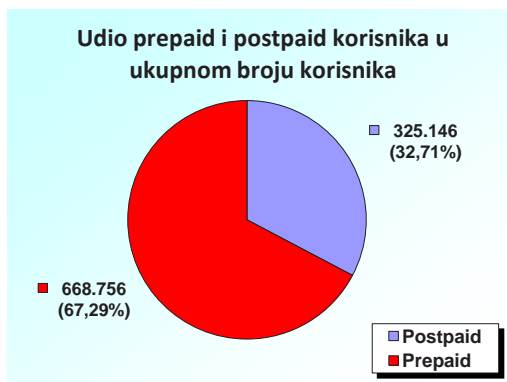
Na sledećem grafiku prikazano je kretanje penetracije mobilne telefonije u 2013. godini po mjesecima.

Kretanje broja mobilnih korisnika u Crnoj Gori u periodu 2001-2013

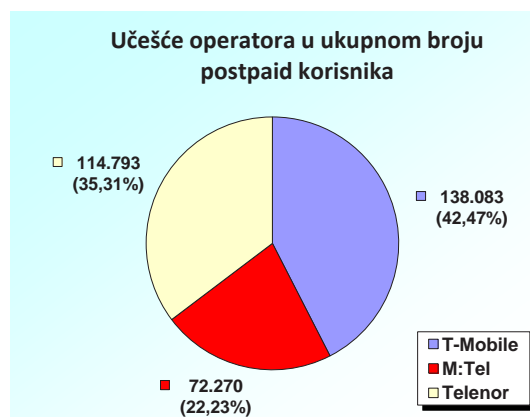
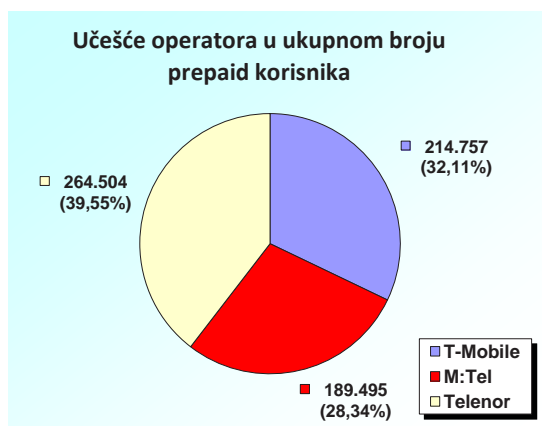
Od ukupnog broja od 993.902 korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori na kraju 2013. godine, mobilni operator Telenor je imao 379.297 korisnika, Crnogorski Telekom 352.840 korisnika i Mtel 261.765 korisnika, ili procentualno: Telenor 38,16%, Crnogorski Telekom 35,50% i Mtel 26,34%.

Učešće prepaid i postpaid korisnika, kao i učešće pojedinih operatora mobilne telefonije u ukupnom broju korisnika su prikazani na sledećim graficima.

Od ukupnog broja od 668.756 prepaid korisnika Telenor je imao 264.504, Crnogorski Telekom 214.757 korisnika, Mtel 189.495 korisnika. Od ukupnog broja 325.146 postpaid korisnika, Crnogorski Telekom a.d. je imao 138.083, Telenor d.o.o. 114.793 i Mtel d.o.o. 72.270 korisnika.

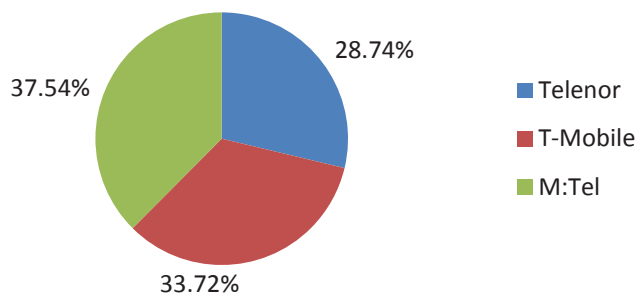
Odgovarajući nivoi učešća prema broju prepaid i postpaid korisnika mobilnih operatora u procentualnom iznosu su prikazani na sledećim graficima.

Obim i struktura saobraćaja

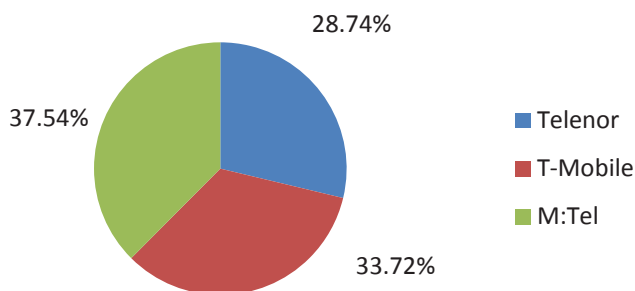
U decembru 2013. godine poslato je ukupno 112.251.449 SMS poruka, od čega su udjeli u poslatim SMS porukama po operatorima iznosili: Mtel 37,54 %, Crnogorski Telekom 33,72 % i Telenor 28,74 %. Tržišni udio operatora po broju poslatih SMS poruka u toku mjeseca decembra 2013. godine, prikazan je na narednom grafiku.

Učešće operatora prema broju poslatih SMS poruka

U toku 2013. godine sva tri mobilna operatora u Crnoj Gori su ostvarila 1.703.072.086 minuta odlaznog saobraćaja. Ukupno ostvareni odlazni saobraćaj iz mreže Crnogorskog Telekom je imao učešće od 39,48 %, odlazni saobraćaj ostvaren iz mreže Telenora je iznosio 38,34 % dok je udio odlaznog saobraćaja iz mreže Mtela iznosio 22,18 %. Tržišni udio operatora prema broju minuta odlaznog saobraćaja je dat na sljedećem grafiku.

Učešće operatora prema broju odlaznih minuta ostvarenih tokom 2013. godine

Cijene usluga mobilne telefonije (Metoda OECD „Korpa usluga”)

Najpoznatija metoda na međunarodnom nivou za poređenje cijena usluga je harmonizovana OECD metodologija za izračunavanje cijena korpi usluga. Definisane su tri OECD korpe usluga mobilne telefonije, po jedna za svaku pretpostavljenu kategoriju korisnika i to: niskog (LOW users), srednjeg (MEDIUM users) i visokog (HIGH users) nivoa potrošnje, koje se razlikuju prema broju odlaznih poziva (distribuiranih prema destinacijama, vremenu u kom su ostvareni i prema dužini trajanja razgovora) i prema broju poslatih SMS poruka u toku mjeseca.

OECD korpa se sastoji od četiri komponente i to:

- komponente koja se odnosi na cijenu priključka, distribuiranu na period od 3 (tri) godine, tj. obuhvata 1/3 cijene priključka,
- komponente koja sadrži troškove mjesečne pretplate,
- komponente koja se odnosi na ostvarene odlazne pozive u toku mjeseca i
- komponente koja se odnosi na poslate SMS poruke u toku mjeseca.

Svaka od tri OECD korpe mobilne telefonije definisana je sa određenim brojem odlaznih poziva i SMS poruka u toku mjeseca, i to na sledeći način:

- korisnik LOW users korpe ostvari 30 odlaznih poziva u toku mjeseca, 33 SMS i 0,67 MMS.
- korisnik MEDIUM users korpe ostvari 65 odlaznih poziva u toku mjeseca, 50 SMS i 0,67 MMS.
- korisnik HIGH users korpe ostvari 140 odlaznih poziva u toku mjeseca, 50 SMS i 1 MMS.

Ovi pozivi su raspoređeni prema destinacijama na sledeći način:

- kod korisnika LOW users korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 15% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 48% prema istoj mreži i 22% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 8%.
- kod korisnika MEDIUM users korpe odlazni pozivi se dijele na:

- pozive prema fiksnoj mreži, i to 14% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
- pozive prema mobilnoj mreži, i to 48% prema istoj mreži i 24% prema ostalim mrežama;
- voice pozive 7%.

- kod korisnika HIGH users korpe odlazni pozivi se dijele na:
 - pozive prema fiksnoj mreži, i to 13% na lokalne pozive i 7% na nacionalne pozive,
 - pozive prema mobilnoj mreži, i to 47% prema istoj mreži i 26% prema ostalim mrežama;
 - voice pozive 7%.

Prilikom obračuna korpe, svaka od ove tri korpe sadrži raspodjelu poziva prema vremenu u kojem su ostvareni i to na sledeći način:

- korisnik LOW users ostvari 48% poziva u peak time⁸, 25% u off peak time⁹ i 27% tokom vikenda.
- korisnik MEDIUM users ostvari 50% poziva u peak time, 24% u off peak time i 26% tokom vikenda.
- korisnik HIGH users ostvari 60% poziva u peak time, 19% u off peak time i 21% tokom vikenda.

Dužina trajanja poziva se raspodjeljuje na sledeći način:

- korisnik LOW users korpe ostvari 1.5 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.6 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.4 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.
- korisnik MEDIUM users korpe ostvari 1.8 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.9 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.7 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.
- korisnik HIGH users korpe ostvari 1.7 poziva prema fiksnoj mreži (lokalni i međugradski pozivi), 1.9 poziva prema istoj mobilnoj mreži, 1.8 poziva prema drugoj mobilnoj mreži i 0.8 voice poziva.

Okavo raspoređeni minuti se raspodjeljuju prema destinaciji na lokalne i međugradске, u mreži, van mreže i voicemail, i nakon proračuna dobija se sledeća raspodjela:

- LOW users ostvari 4.5 poziva ka lokalnu, 2.1 međugradskih poziva, 14.4 poziva u mreži, 6.6 poziva van mreže i 2.4 voicemail.
- MEDIUM users ostvari 9.1 poziva ka lokalnu, 4.55 međugradskih poziva, 31.2 poziva u mreži, 15.6 poziva van mreže i 4.55 voicemail.
- HIGH users ostvari 18.2 poziva ka lokalnu, 9.8 međugradskih poziva, 65.8 poziva u mreži 36.4 poziva van mreže i 9.8 voice mail.

Nakon raspodjele prema destinaciji, slijedi raspodjela prema trajanju poziva u minutima:

- LOW users ostvari 6.75 minuta poziva ka lokalnu, 3.15 minuta međugradskih poziva, 23.04 minuta poziva u mreži, 9.24 minuta poziva van mreže i 1.92 minuta voicemail.
- MEDIUM users ostvari 16.38 minuta poziva ka lokalnu, 8.65 minuta međugradskih poziva, 59.28 minuta poziva u mreži, 26.52 minuta poziva van mreže i 3.64 minuta voicemail.
- HIGH users ostvari 30.94 minuta poziva ka lokalnu, 18.62 minuta međugradskih poziva, 125.02 minuta poziva u mreži 65.52 minuta poziva van mreže i 7.84 minuta voice mail.

Nakon ove raspodjele, vrši se distribucija poziva prema vremenu:

- LOW users od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 48% svojih poziva, u slabom saobraćaju 25% poziva i vikendom 27% poziva.
- MEDIUM users od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 50% svojih poziva, u slabom saobraćaju 24% poziva i vikendom 26% poziva.
- HIGH users od ukupno potrošenih minuta u jakom saobraćaju obavi 60% svojih poziva, u slabom saobraćaju 19% poziva i vikendom 21% poziva.

Prilikom obračuna bilo koje korpe, kredit koji je uključen u pretplatu se oduzima nakon proračuna korpe, svi inkluzivni minuti razgovora se oduzimaju iz korpe prije prijek kalkulacije cijene mjesečnog utroška, pri čemu se svi inkluzivni minuti raspodjeljuju prema destinaciji i vremenu ostvarenja kao i minuti koji se naplaćuju. Sve inkluzivne SMS poruke se oduzimaju iz korpe prijek kalkulacije cijene mjesečnog utroška za SMS, pri čemu se ne smije dobiti negativna vrijednost za SMS poruke u toku mjeseca. Prilikom obračuna ne uzima se u obzir transfer neiskorišćenih minuta u naredni mjesec.

U nastavku teksta je dat pregled:

- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje (low user basket);
- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike srednjeg nivoa potrošnje (medium user basket);
- Vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike višeg nivoa potrošnje (**high user basket**).

Vrijednost **low user korpe**, odnosno korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje u toku mjeseca je data u sledećoj tabeli.

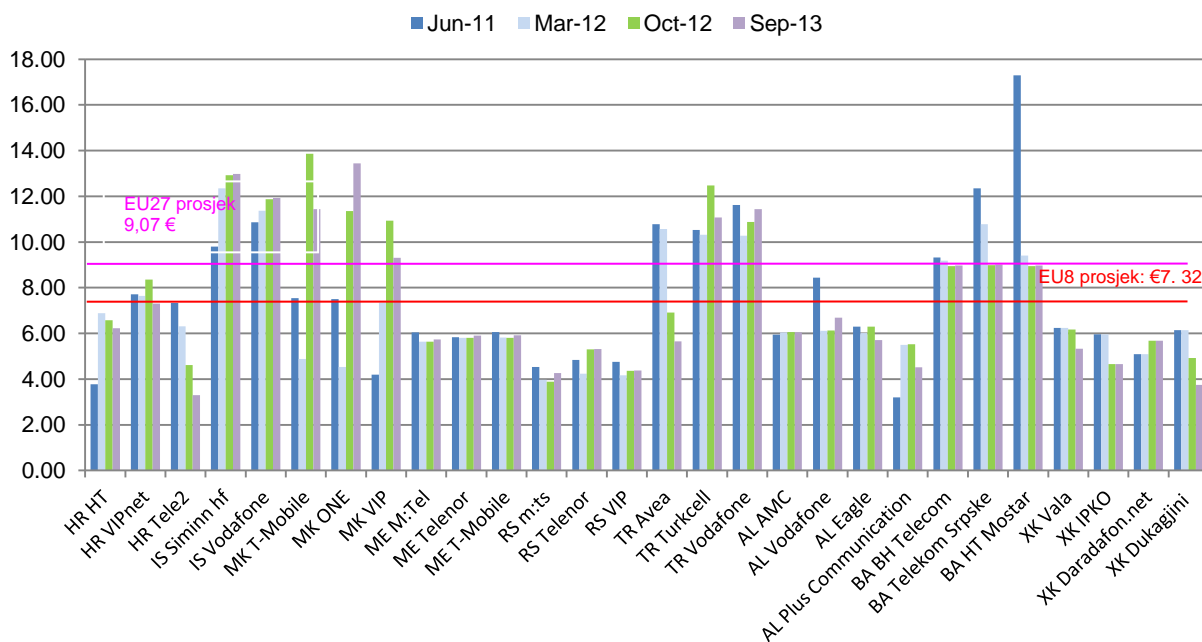
⁸ Peak time – vrijeme jakog saobraćaja

⁹ Off peak time – vrijeme slabog saobraćaja

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	Low		
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	Mtel d.o.o.
Crna Gora (2010)	6,4	5,7	5,7
Crna Gora (2011)	6,1	5,8	6,1
Crna Gora (2012)	5,8	5,8	5,6
Crna Gora (2013)	5,9	5,9	5,7

Na sledećem grafiku su date vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa niskim nivoom potrošnje u zemljama EU8 te prosjek vrijednosti low user korpe usluga u zemljama EU8.

Cijena low user OECD korpe u Crnoj Gori je ispod prosjeka ove korpe u zemljama EU8 gdje prosječna vrijednost iznosi 7,32 eura i znatno je niža od prosjeka cijene low user korpe usluga u zemljama EU27¹⁰ koji iznosi 9,07 eura.

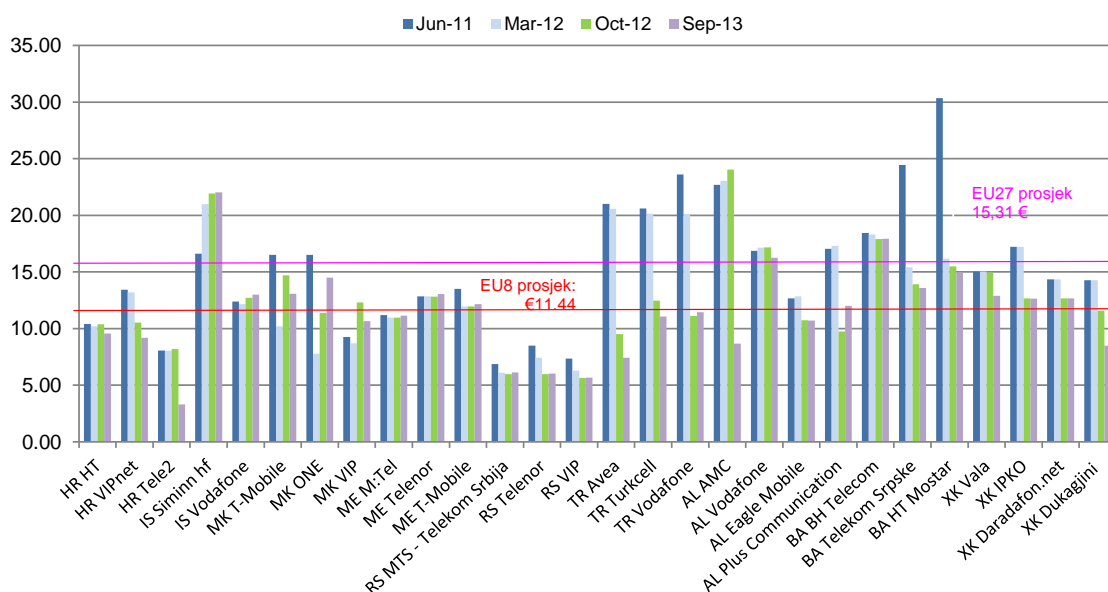
Vrijednost **medium user korpe**, odnosno korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa umjerenim nivoom potrošnje u toku mjeseca je data u sledećoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	Medium		
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	Mtel d.o.o.
Crna Gora (2010)	18,0	17,7	15,4
Crna Gora (2011)	13,5	12,9	11,2
Crna Gora (2012)	12,0	12,8	11,0
Crna Gora (2013)	12,2	13,0	11,2

10 Na grafiku je dat i prosjek low user korpe usluga u zemljama EU27 iz 2011. godine (9,07 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU28 za 2012. i 2013. godinu.

Na sledećem grafiku su date vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa srednjim nivoom potrošnje u zemljama EU8, te prosjek vrijednosti medium user korpe usluga u zemljama EU8.

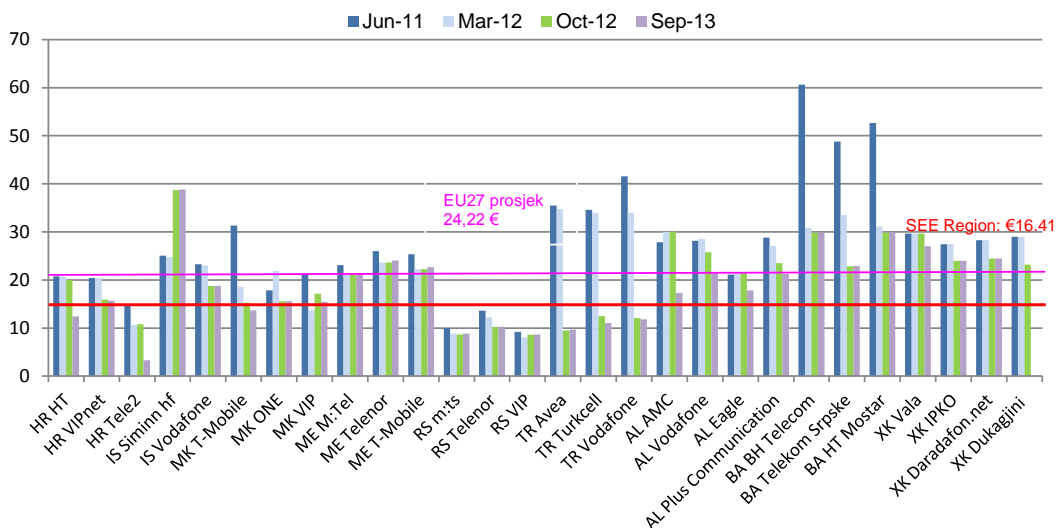

Cijena medium user OECD korpe u Crnoj Gori je na nivou prosjeka ove korpe u zemljama EU8 gdje prosječna vrijednost iznosi 11,44 eura, a ispod je prosjeka medium user korpe usluga u zemljama EU27¹¹ koji iznosi 15,31 eura.

Vrijednost **high user korpe**, odnosno korpe usluga mobilne telefonije za korisnike koji imaju visok nivo potrošnje u toku mjeseca je data u sledećoj tabeli.

Zemlja	Potrošačka korpa (cijene su u € sa PDV)		
	High		
	Crnogorski Telekom a.d.	Telenor d.o.o.	Mtel d.o.o.
Crna Gora (2010)	29,7	31,6	31,9
Crna Gora (2011)	25,4	26,0	23,1
Crna Gora (2012)	22,3	23,6	21,1
Crna Gora (2013)	22,7	24,0	21,5

Na sledećem grafiku su date vrijednosti korpe usluga mobilne telefonije za korisnike sa visokim nivoom potrošnje u zemljama EU8, te prosjek vrijednosti high user korpe usluga u zemljama EU8.

11 Na grafiku je dat i prosjek medium user korpe usluga u zemljama EU27 iz 2011. godine (15,31 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU28 za 2012. i 2013. godinu.

Sa grafika se vidi da su cijene high user OECD korpe u Crnoj Gori iznad prosjeka high user korpe u zemljama EU8 gdje prosječna vrijednost iznosi 16,41 eura, ali je ispod prosjeka high user korpe usluga u zemljama EU27¹² koji iznosi 24,22 eura.

1.4. Tržište interneta i širokopojasnog pristupa

Tokom 2013. godine broj korisnika fiksnog širokopojasnog pristupa je porastao za 9,1%, dok je broj korisnika mobilnog širokopojasnog pristupa porastao za 25,3% u odnosu na 2012. godinu. Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa na kraju 2013. godine je iznosila 15,4%, a najveći broj korisnika su činili korisnici ADSL-a i to 71,4%. Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa na kraju 2013. godine je iznosila 12,8%.

Na kraju 2013. godine Crnogorski Telekom je vezu sa nadprovajderima pristupa internetu ostvarivao preko dva linka od po 13.354 Mb/s i 3.500 Mb/s, jedan ka Magyar Telekomu, a drugi ka Telekomu Hrvatske. Operator Mtel je imao međunarodni internet link kapaciteta 1 Gb/s ka Telekomu Srbije. Operator Telenor je imao link kapaciteta od 450 Mb/s ka Telenoru Srbija i link kapaciteta 400 Mb/s ka Telekomu Srbije. Operatori Dasto Montel i WiMAX montenegro su imali međunarodne internet linkove kapaciteta 100 Mb/s.

1.4.1. Dial-up pristup internetu

Kao i prethodnih godina, nastavlja se pad broja korisnika i ostvarenog saobraćaja putem dial-up pristup internetu i očigledno je da ovaj vid pristupa ne može da zadovolji sadašnje potrebe korisnika.

Ovu uslugu jedino pruža Crnogorski Telekom i broj korisnika je opao za 53,4% u odnosu na 2012. godinu. Putem dial-up-a internetu je tokom 2013. godine pristupilo 791 korisnik, od čega su 309 *prepaid*, a 482 *postpaid* korisnici. U narednoj tabeli je dat pregled broja korisnika sa dial-up pristupom internetu i to po kategorijama fizičkih i pravnih lica.

2013	broj korisnika - prepaid			broj korisnika - postpaid		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	ukupno
Crnogorski Telekom	274	35	309	414	68	482
Ukupno Crnogorski Telekom						791

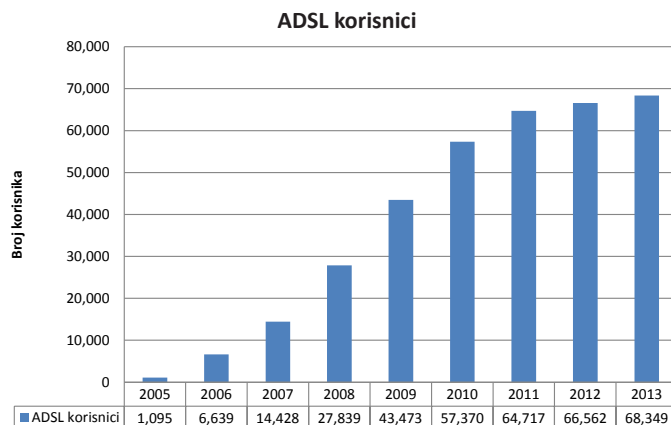
Pad broja korisnika pratio je i pad dial-up saobraćaja u iznosu od 60,4% u odnosu na 2012. godinu. Korisnici Crnogorskog Telekoma ostvarili su dial-up saobraćaj u trajanju od 742.497 minuta. U donjoj tabeli je dat pregled saobraćaja i to po kategorijama fizičkih i pravnih lica.

2013	prepaid dial-up saobraćaj (minuti)			postpaid dial-up saobraćaj (minuti)		
	fizička lica	pravna lica	ukupno	fizička lica	pravna lica	Ukupno
Crnogorski Telekom	294.398	55.052	349.450	291.517	101.529	393.047
Ukupno Crnogorski Telekom						742.497

1.4.2. Fiksni širokopojasni pristup internetu

Pristup internetu putem ADSL-a

Tokom 2013. godine nastavljen je rast broja korisnika ADSL-a, tako da se broj korisnika povećao za 2,7% u odnosu na 2012. godinu. Crnogorski Telekom je na kraju 2013. godine imao 68.349 ADSL korisnika, od čega su 61.157 bila fizička, a 7.192 pravna lica. Na narednim grafikom je dat uporedni prikaz broja korisnika ADSL-a u periodu od 2005-2013. godine.

¹² Na grafiku je dat i prosjek high user korpe usluga u zemljama EU27 iz 2011. godine (24,22 €), s obzirom na to da Cullen International nije objavio podatak za ovaj prosjek u zemljama EU28 za 2012. i 2013. godinu.

U narednoj tabeli je dat broj korisnika ADSL-a po opštinama u periodu od 2009 - 2013. godina.

Opština	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Andrijevića	44	92	106	120	130
Bar	3.981	5.042	5.699	6.157	6.411
Berane	825	1.315	1.524	1.565	1.571
Bijelo Polje	1.320	2.259	2.322	2.405	2.393
Budva	3.232	4.137	4.114	4.415	4.844
Cetinje	985	1.150	1.471	1.527	1.598
Danilovgrad	837	977	1.242	1.270	1.360
Herceg Novi	3.899	5.058	5.163	5.446	5.715
Kolašin	315	352	413	387	406
Kotor	3.086	3.709	4.310	4.440	4.513
Mojkovac	244	302	430	454	493
Nikšić	2.352	3.753	5.131	5.539	5.968
Plav	797	857	1.162	1.225	1.289
Plužine	85	152	127	122	121
Pljevlja	857	1.359	1.215	1.191	1.132
Podgorica	15.978	20.833	23.814	23.290	22.728
Rožaje	806	1.074	1.252	1.327	1.394
Šavnik	25	32	45	55	54
Tivat	1.464	2.028	2.190	2.409	2.708
Ulcinj	2.176	2.687	2.740	2.965	3.245
Žabljak	165	202	247	253	276
Ukupno:	43.473	57.370	64.717	66.562	68.349

Kod rezidencijalnih korisnika najpopularniji su *flat* paketi *Extra trio start* sa maksimalnom brzinom *download*-a od 4Mb/s, koga koristi 42% korisnika i ADSL FI@t2 sa maksimalnom brzinom *download*-a od 2Mb/s, koga koristi 40% korisnika. Kod biznis korisnika, 79% koristi FI@tB4 paket sa maksimalnom brzinom *download*-a od 4Mb/s.

Dostupnost usluge ADSL-a je 99,981%, odnosno 99,981% korisnika koji imaju fiksni telefonski priključak mogu uvesti uslugu ADSL-a. U 2013. godini Crnogorski Telekom je povećao broj ADSL čvorišta sa 196 na 199.

Pristup internetu putem WiMAX-a

Uslugu pristupa internetu putem WiMAX-a u 2013. godini su pružali: Mtel, Telenor i WiMAX Montenegro. Broj korisnika koji su pristupali internetu putem WiMAX-a se u toku 2013. godine povećao za 4,9% u odnosu na 2012. godinu, tako da je na kraju 2013. godine bilo ukupno 6.049 korisnika.

U tabeli koja slijedi je dat pregled broja WiMAX korisnika u periodu od izdavanja prvih licenci (sredina 2007. godine) zaključno sa krajem 2013. godine.

WiMAX korisnici						
2007.	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
1.707	5.520	6.271	6.789	7.296	5.769	6.049

Broj korisnika Mtela koji internetu pristupaju putem WiMAX-a se smanjio za 14% u odnosu na 2012. godinu, tako da je na kraju 2013. godine bilo 4.765 korisnika. Kod korisnika je najpopularniji bio *flat* paket Net 0,5M (512/256 kb/s), koga koristi 74% rezidencijalnih i 45% biznis korisnika. U narednoj tabeli je dat pregled WiMAX korisnika Mtela po opštinama za period od 2008-2013. godine.

Opština	2008.	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Bar	192	233	204	226	213	198
Berane	224	332	320	315	247	207
Bijelo Polje	235	382	254	178	107	88
Budva	156	10	912	1.225	200	28
Cetinje	507	484	442	421	364	288
Danilograd	1	0	13	23	31	40
Herceg Novi	27	49	65	78	85	103
Kolašin	0	3	6	10	12	14
Kotor	33	37	23	25	30	38
Mojkovac	0	0	1	2	4	3
Niksić	827	1.036	928	938	807	719
Pljevlja	2	13	9	10	10	9
Podgorica	3.287	3.611	3.551	3.777	3.378	2.972
Rožaje	15	30	29	27	20	19
Tivat	14	35	23	23	23	25
Ulcinj	0	0	4	13	12	14
Ukupno:	5.520	6.255	6.784	7.291	5.543	4.765

Operator Telenor je na kraju 2013. godine imao 4 korisnika koja su internetu pristupala putem WiMAX mreže.

WiMax Montenegro je sa pružanjem usluge pristupa internetu putem WiMAX-a počeo u 2012. godini u četiri opštine, a tokom 2013. godine počeo je sa pružanjem usluge u još u šest opština. Na kraju 2013. godine imao je 1.280 korisnika, od čega su 1.199 bila fizička, a 81 pravno lice. Čak 87 % korisnika ima paket 2048/512 kb/s. WiMax Montenegro je povećao kapacitet linka ka internetu sa 100Mb/s na 300Mb/s. U narednoj tabeli dat je broj korisnika WiMAX Montenegra po opštinama.

Opština	2012.	2013.
Bar	19	151
Budva		47
Cetinje	33	123
Danilovgrad		39
Herceg Novi		22
Kotor		1
Nikšić		124
Podgorica	156	731
Tivat		11
Ulcinj	13	31
Ukupno	221	1.280

Pristup internetu preko kablovskih distributivnih sistema (KDS)

KDS operator M-kabl je usluge pristupa internetu putem svoje kablovske distributivne mreže pružao u istim opštinama kao i u 2012. godini. Broj korisnika interneta kod operatora M-kabl se povećao za 37,5% u odnosu na 2012. godinu. Na kraju 2013. godine M-kabl je imao 4.915 korisnika, od čega su 4.799 fizička, a 116 pravna lica. Najpopularniji paket kod rezidencijalnih korisnika (fizička lica) je *flat* paket NET 2 (2048/256 kb/s) koji koristi 63,5% rezidencijalnih korisnika, a kod biznis korisnika (pravna lica) najpopularniji je *flat* NET 8 paket (8192/786 kb/s) kog koristi 39,7% biznis korisnika. M-kabl je povećao kapacitet linka ka internetu sa 550 Mb/s na 950 Mb/s. U narednoj tabeli je dat pregled korisnika M-kabla po opštinama u periodu od 2010. do 2013. godine.

Opština	2010.	2011.	2012.	2013.
Podgorica	420	755	1.095	1.570
Pljevlja	229	681	988	1.137
Bijelo Polje	-	229	439	548
Herceg Novi	26	213	464	696
Tivat	-	85	163	233
Kotor			53	112
Bar	-	209	372	619
Ukupno:	675	2.172	3.574	4.915

Na kraju 2013. godine operator Cabling je u Budvi i Podgorici imao 2.397 korisnika, od čega su 2.235 bila fizička, a 162 pravna lica, što predstavlja povećanje broja korisnika za 47,8% u odnosu na prethodnu 2012. godinu. Najpopularniji paket kod rezidencijalnih i kod biznis korisnika je bio *flat* paket 2048/512 kb/s, koji koristi 82,2% rezidencijalnih korisnika odnosno 50,4% biznis korisnika. Uslugu pristupa internetu, operator Cabling pruža u saradnji sa operatorom Mtel. Ova dva operatora su povezani optičkim linkom Budva-Podgorica kapaciteta 400 Mb/s, radio linkom Budva-Podgorica kapaciteta 90Mb/s i optičkim linkom Mtel Podgorica-Cabling Podgorica kapaciteta 3x1Gb/s.

U narednoj tabeli je dat pregled korisnika koji internetu pristupaju putem KDS mreže operatora Cabling po opštinama u periodu od 2009. do 2013. godine.

Opština	2009.	2010.	2011.	2012.	2013.
Budva	445	853	1.166	1.541	2.110
Podgorica	-	-	-	81	287
Ukupno:	445	853	1.116	1.622	2.397

Sa pružanjem usluga pristupa internetu putem KDS-a u 2012. godini počeo je i operator Eltamont u Nikšiću, koji je na kraju 2013. godine imao 167 korisnika. Kapacitet internet linka operator Eltamont je povećao sa 30 Mb/s na 40Mb/s.

Sa pružanjem usluga pristupa internetu u 2012. godini je počeo i operator MediaNet u Beranama. Na kraju 2013. godine MediaNet je imao 201 korisnika. Uslugu pristupa internetu MediaNet pruža u saradnji sa operatorom Mtel sa kojim je bio povezan linkom kapaciteta 100Mb/s.

Pristup internetu putem pristupnih mreža sa optičkim vlaknima (FTTx)

Tokom 2013. godine nastavljeno je sa razvojem pristupnih optičkih mreža i instalacijom optičkih vlakana do krajnjih korisnika. Pristup internetu putem pristupne mreže sa optičkim vlaknima nude Crnogorski Telekom, Cabling i MediaNet. Crnogorski Telekom je proširio pružanje ove usluge u odnosu na 2012. godinu i na opštine: Cetinje, Mojkovac, Plav, Pljevlja, Šavnik, Ulcinj i Žabljak. Operator Cabling je pružao ove usluge u opštinama Budva i Podgorica, a MediaNet u opštini Berane.

Broj korisnika Crnogorskog Telekoma koji imaju FTTx priključak se skoro udvostručio u odnosu na 2012. godinu. Na kraju 2013. godine Crnogorski Telekom je imao 6.012 korisnika, od čega su 5.547 bila fizička, a 465 pravna lica. Najpopularniji paket kod rezidencijalnih je bio *flat* paket Extra trio start optika (30/2 Mb/s), kog je koristilo 57,6% rezidencijalnih korisnika, dok je kod biznis korisnika 71% koristilo paket Optika 25 (25/2 Mb/s). U tabeli koja slijedi je dat pregled broja korisnika po operatorima u opštinama u kojima je moguć pristup internetu putem pristupnih mreža sa optičkim vlaknima.

Opština	Crnogorski Telekom	Cabling	MediaNet
Bar	244		
Berane	1		201
Bijelo Polje	213		
Budva	295	2.110	
Cetinje	13		
Danilovgrad	8		
Herceg Novi	183		
Kotor	679		
Mojkovac	1		
Nikšić	191		
Plav	2		
Pljevlja	1		
Podgorica	4.037	287	
Rožaje	4		
Šavnik	1		
Tivat	136		
Ulcinj	2		
Žabljak	1		
Ukupno po operatorima:	6.012	2.397	201
Ukupno:	8.610		

Internet iznajmljene linije

U 2013. godini pet operatora je pružalo usluge internet iznajmljenih linija i to: Crnogorski Telekom, MN News, Cabling, Mtel i Telenor. Broj internet iznajmljenih linija se u odnosu na 2012. godinu smanjio i to kod Crnogorskog Telekoma sa 299 na 146 i kod Mtela sa 5 na 3. Broj internet iznajmljenih linija se povećao kod operatora MN News sa 103 na 104 i kod Telenora sa 3 na 5, dok je broj internet iznajmljenih linija kod operatora Cabling ostao nepromijenjen u odnosu na 2012. godinu i iznosio je 1. Pregled broja internet iznajmljenih linija po operatorima i opštinama je dat u tabeli koja slijedi.

Opština	Crnogorski Telekom	MNNews	Cabling	Mtel	Telenor
Bar	4	1	0	1	0
Berane	1	2	0	0	0
Bijelo Polje	1	0	0	0	0
Budva	6	7	1	0	0
Cetinje	0	2	0	0	0
Danilovgrad	2	3	0	0	0
Herceg Novi	2	2	0	0	0
Kolašin	0	0	0	0	0
Kotor	5	1	0	0	0
Nikšić	5	6	0	0	0
Plav	1	0	0	0	0
Plužine	1	0	0	0	0
Pljevlja	1	0	0	0	0
Podgorica	111	71	0	2	5
Tivat	5	7	0	0	0
Ulcinj	1	2	0	0	0
Ukupno:	146	104	1	3	3

Pristup internetu putem MPLS¹³-a

Od 65 korisnika MipNet mreže Crnogorskog Telekom, samo su 3 korisnika koristila uslugu pristupa internetu. Pristup internetu putem IP MPLS VPN servisa kod operatora Mtel koristi 2 korisnika.

Pristup internetu putem bežičnih pristupnih tačaka (2,4 GHz i 5 GHz)

Ukupan broj bežičnih pristupnih tačaka se smanjio sa 155 na 132 u odnosu na 2012. godinu. Na kraju 2013. godine Crnogorski Telekom je imao 16, MN News 80, Dasto Montel 25, a Wireless Montenegro 11 pristupnih tačaka.

Putem bežičnih pristupnih tačaka Crnogorskog Telekom u 2013. godini internetu je pristupilo 4.007 korisnika, što je 28,5% više nego 2012. godini. Ukupan broj korisnika koji su internetu pristupili preko bežičnih pristupnih tačaka operatora Wireless Montenegro u 2013. godini je iznosio 25.972. MN News je na kraju 2013. godine imao 2.600 korisnika koji su internetu pristupili putem bežičnih pristupnih tačaka, što je isti broj kao i 2012. godine. Inače, operator MN News ovu uslugu ne naplaćuje. Broj korisnika Dasto Montela se u odnosu na kraj 2012. godine povećao sa 610 na 686 korisnika. U narednoj tabeli je dat broj bežičnih pristupnih tačaka po opštinama na kraju 2013. godine.

Opština	Crnogorski Telekom	MN News	Wireless Montenegro	Dasto Montel
Andrijevića		0		0
Bar		3		0
Berane		2		0
Bijelo Polje		7		0
Budva	1	14		0
Cetinje	1	11		0
Danilovgrad		3		0
Herceg Novi	7	1		0
Kolašin		0		0
Kotor		1		0
Nikšić		2		0
Plav		0		0
Pljevlja		6		25
Podgorica	7	15	11	0
Tivat		11		0
Ulcinj		1		0
Žabljak		3		0
Ukupno:	16	80	11	25

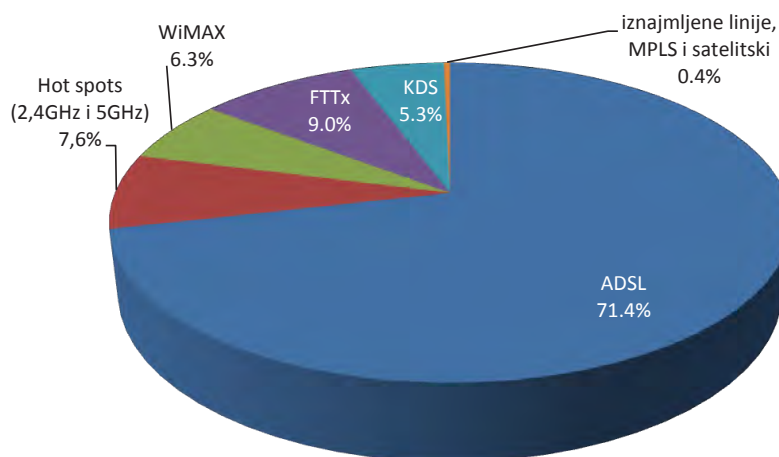
Satelitski internet

Operator SBS Net Montenegro je počeo sa pružanjem usluga satelitskog pristupa internetu 2012. godine i u toku 2013. godine broj korisnika se popeo sa 63 na 76, od čega su 14 korisnika bila fizička, a 62 pravna lica. U narednoj tabeli je dat broj korisnika satelitskog interneta po opštinama i paketima.

13 MPLS (Multiprotocol Label Switching) - protokol za prenos i usmjeravanje podataka

Opština	Naziv paketa				
	Tooway 2 2/1 Mbps	Tooway 8 8/2 Mbps	Tooway 12 12/4 Mbps	Tooway 18 18/6 Mbps	Tooway 18 max 18/6 Mbps
Andrijeвица		1			
Bar		2			
Berane		10			
Bijelo Polje		6			
Budva	2	1		1	
Cetinje		2		1	
Danilovgrad		1			
Herceg Novi	1	3		2	
Kolašin		4			
Kotor					
Mojkovac		2			
Nikšić		10			
Petnjica	1				
Pljevlja		10			
Plužine		1			
Podgorica	1	9			
Rožaje		3			
Tivat				1	
Ulcinj					1
Ukupno	5	65		5	1

Struktura korisnika širokopojasnog pristupa internetu po načinu pristupa, izražena u procentualnom iznosu, je data na sljedećem grafiku.

Pored povećanja broja korisnika fiksnog širokopojasnog pristupa internetu, došlo je i do promjena u strukturi korisnika prema tehnologiji pristupa što je prikazano u sljedećoj tabeli.

Tehnologija pristupa	2011.	2012.	2013.
ADSL	78%	75,8%	71,4%
WiMAX	7%	6,6%	6,3%
KDS	4%	4,1%	5,3%
Hot spots (2,4GHz i 5GHz)	8%	7,4%	7,6%
FTTx	1%	5,4%	9,0%
Iznajmljene linije, MPLS, satelit	1%	0,6%	0,4%

1.4.3. Mobilni širokopoljasi pristup internetu

Broj korisnika mobilnog širokopoljasnog pristupa koji su pristupili internetu putem *data* SIM kartica tokom 2013. godine se povećao za 25,3 % u odnosu na 2012. godinu. Broj korisnika Crnogorskog Telekom se povećao za 4,1%, dok se broj korisnika Telenora povećao za 38,7%. U donjoj tabeli data je struktura korisnika *data* SIM kartica u 2013. godini.

2013	Postpaid	Prepaid	Ukupno
Crnogorski Telekom	11.756	13.839	25.595
Telenor	16.604	37.361	53.965
Ukupno:			79.560

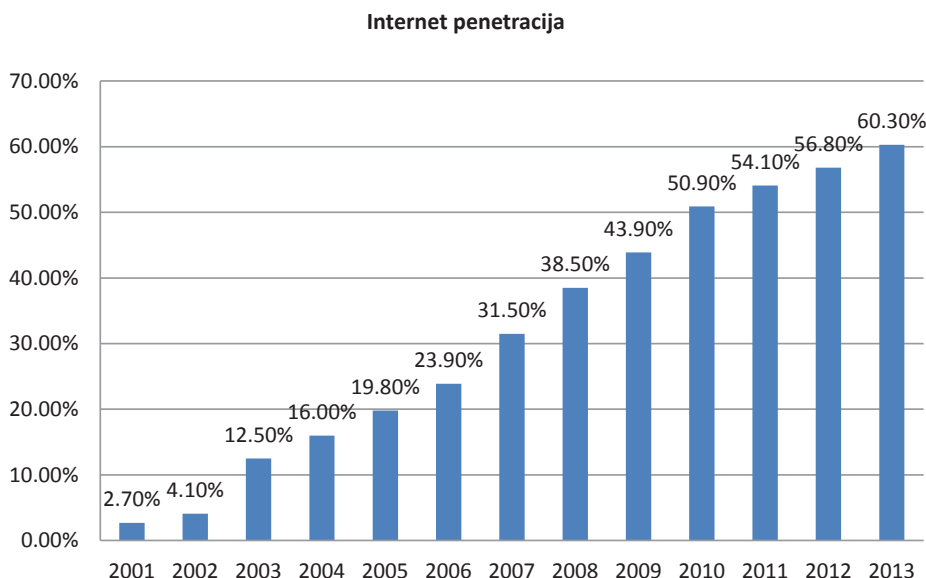
U sljedećoj tabeli je dat broj korisnika *data* SIM kartica po operatorima u periodu od 2008-2013. godine.

Korisnici data SIM kartica						
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
T-Mobile	3.143	9.172	18.856	27.450	24.593	25.595
Telenor	4.954	11.183	15.149	36.966	38.897	53.965
Ukupno	8.097	20.355	34.005	64.416	63.490	79.560

Korisnici *data* SIM kartica Crnogorskog Telekom, ostvarili su saobraćaj od 372.464.305 MB, što je povećanje od 30,7% u odnosu na 2012. godinu. Korisnici Telenora ostvarili su saobraćaj u iznosu od 755.950.243 MB što predstavlja pad od 8,7% u odnosu na 2012. godinu. Ovdje treba istaći da operator Mtel nema u ponudi *data* SIM kartice koje se koriste samo za uslugu prenosa podataka, ali je tokom 2013. godine sa ukupno 9.598 SIM kartica Mtela ostvaren samo saobraćaj prenosa podataka (u 2012. godini ovaj broj je iznosio 8.887).

1.4.4. Internet penetracija

Na osnovu Istrazivanja o upotrebi ICT-ja u Crnoj Gori koje je Zavod za statistiku Crne Gore - MontStat sproveo u periodu od 01 - 15. 04. 2013. godine, 60,3% stanovništva je koristilo internet u posljednja tri mjeseca. Na sljedećoj slici je dat grafički prikaz kretanja internet penetracije u periodu od 2001 - 2013. godine.

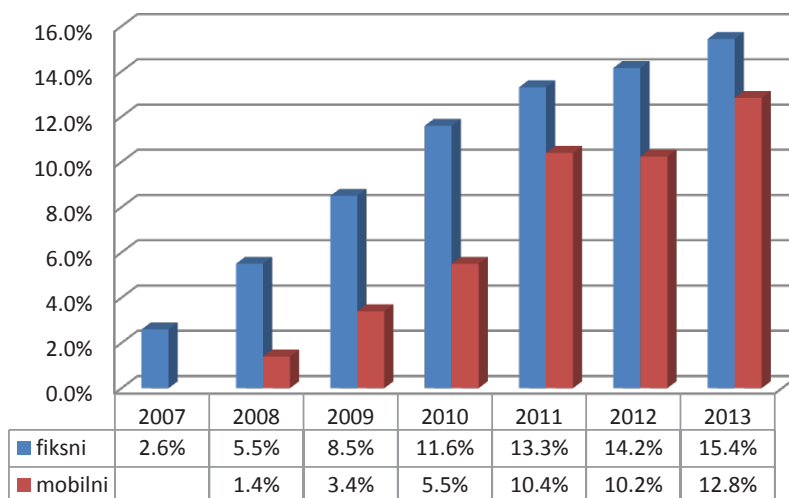

Penetracija fiksnog širokopoljasnog pristupa (korisnici ADSL-a, WiMAX-a, kablovskih modema, iznajmljenih linija, FTTx i dr.) je na kraju 2013. godine iznosila 15,4%, što je povećanje od 1,2% u odnosu na 2012. godinu. Kada se penetracija posmatra u odnosu na broj domaćinstava ista iznosi 49,1% što je povećanje od 4% u odnosu na penetraciju u odnosu na broj domaćinstava u 2012. godini.

Penetracija mobilnog širokopoljasnog pristupa je na kraju 2013. godine bila 12,8% što predstavlja povećanje od 2,6% u odnosu na 2012. godinu. Kao što je već navedeno, u skladu sa metodologijom, pri proračunu penetracije mobilnog širokopoljasnog pristupa, uračunati su samo korisnici *data* SIM kartica. Ako bi se u obzir uzele i SIM kartice Mtela, sa kojih je ostvaren samo *data* saobraćaj, onda bi penetracija mobilnog širokopoljasnog pristupa iznosila 14,4%.

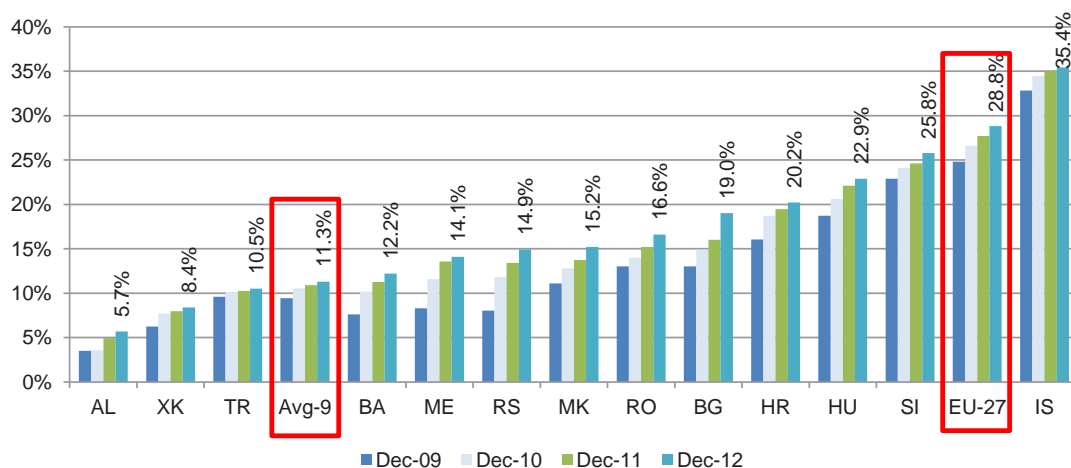
Na sljedećoj slici je dat grafički prikaz kretanja penetracije širokopojasnog pristupa (fiksno i mobilno) u odnosu na broj stanovnika u periodu od 2007 - 2013. godine.

Penetracija širokopojasnog pristupa

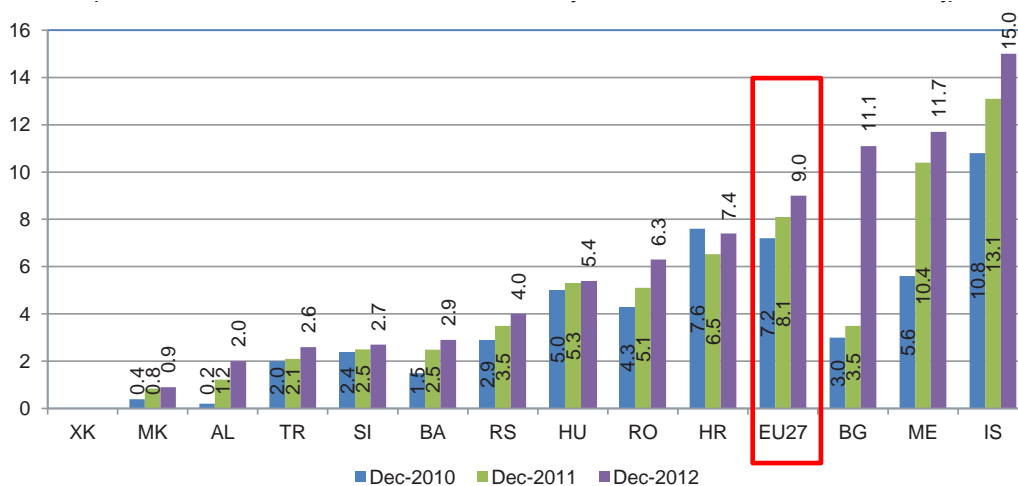
Na narednoj slici su dati uporedni podaci o penetraciji fiksnog i mobilnog širokopojasnog pristupa u zemljama Jugoistočne Evrope za period decembar 2009 – decembar 2012. godine. Izvor podataka je Izvještaj "Cullen International" (februar 2014).

Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa

Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa

(za Crnu Goru su uračunate i SIM kartice Mtela koje su korišćene samo za data saobraćaj)

Tokom 2013. godine nastavljen je trend povećanja broja građana Crne Gore koji pristupaju internetu, kao i porast penetracije fiksnog i mobilnog širokopojasnog pristupa. Penetracija fiksnog širokopojasnog pristupa u Crnoj Gori (14,1%) je iznad prosjeka zemalja jugoistočne Evrope (11,3%), ali je manja od prosjeka u Evropskoj uniji (28,8%).

Penetracija mobilnog širokopojasnog pristupa u Crnoj Gori (11,7%) je veća od prosjeka penetracije mobilnog širokopojasnog pristupa u Evropskoj uniji (9%).

1.4.4.1. Cijene širokopojasnog pristupa Crnogorskog Telekom

Tokom 2013. godine cijene širokopojasnog pristupa kod Crnogorskog Telekom se nijesu mjenjale. Jedina promjena koja je bitna pomena se desila još u aprilu 2010, kada je Crnogorski Telekom povećao brzine pojedinih paketa, tako da je korisnicima za isti iznos ponuđen dvostruko veći protok.

Crnogorski Telekom u ponudi za fizička lica ima sljedeće ADSL pakete (posebno ističemo tzv. Fl@T pakete, sa neograničenim protokom), koji se nude uz minimalno trajanje korisničkog ugovora od 18 mjeseci, po sljedećim cijenama (sa uključenim PDV-om) koje važe od 01. 07. 2013. godine:

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Basic	do 1 Mbps / 128 kbps	1 GB	14,23 €
Fl@T 2	do 2 Mbps / 256 kbps	Flat	20,33 €
Fl@T 5	do 5 Mbps / 512 kbps	Flat	25,42 €
Fl@T 7	do 7 Mbps / 768 kbps	Flat	45,76 €

Izuzet standardnih ADSL paketa, u ponudi su i FTTH širokopojasni paketi (usluga se pruža preko optičkog kabla, koji se dovodi do pretplatnikovih prostorija), koji se trenutno pružaju na odabranim lokacijama u Podgorici i na primorju, po cijenama:

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Optika 20	do 20 Mbps / 1 Mbps	Flat	20,33 €
Optika 30	do 30 Mbps / 2 Mbps	Flat	25,42 €
Optika 40	do 40 Mbps / 4 Mbps	Flat	45,76 €

Crnogorski Telekom u ponudi za pravna lica ima ADSL pakete sa neograničenim protokom, koji se nude uz minimalno trajanje korisničkog ugovora od 12 mjeseci, po sljedećim cijenama (sa uključenim PDV-om):

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Fl@T B4	do 4 Mbps / 512 kbps	Flat	30,51 €
Fl@T B6	do 6 Mbps / 1 Mbps	Flat	50,86 €
Fl@T B8	do 8 Mbps / 1 Mbps	Flat	66,12 €
Fl@T B10	do 10 Mbps / 1 Mbps	Flat	81,37 €

Izuzet standardnih ADSL paketa, u ponudi su i FTTH širokopojasni paketi (usluga se pruža preko optičkog kabla, koji se dovodi do pretplatnikovih prostorija), koji se trenutno pružaju na odabranim lokacijama u Podgorici i na primorju, po cijenama:

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Optika 25	do 25 Mbps / 1 Mbps	Flat	30,51 €
Optika 35	do 35 Mbps / 2 Mbps	Flat	50,86 €
Optika 45	do 45 Mbps / 4 Mbps	Flat	66,11 €

Zasnivanje pretplatničkog odnosa za širokopojasni pristup kod Crnogorskog Telekom uključuje cijenu izabranog modema kao i cijenu instalacije ADSL modema u iznosu od 49,50 EUR, pri čemu se u ovom momentu ovi troškovi za FTTH priključke ne naplaćuju (promotivna akcija). Cijene modema koji se koriste za realizaciju širokopojasnog pristupa a koje u svojoj ponudi ima Crnogorski Telekom ne zavise od toga da li se nude fizičkim ili pravnim licima. Ove cijene (sa uključenim PDV-om) date su u sljedećoj tabeli:

Tip modema	Cijena
ADSL modem Tip 1 (Bridge mode connection, npr. D-link 360R)	17,50 €
ADSL modem Tip 2 (4-portni switch, npr. D-link DSL-2543B)	37,50 €
ADSL modem Tip 3 (4-portni switch + WiFi, npr. D-link DSL-2641B)	52,50 €
ADSL modem Tip 4 (home gateway)	45,00 €

Crnogorski Telekom takođe za korisnike (pravna i fizička lica) nudi tzv. triple-play pakete, odnosno pakete u kojima je istovremeno ponuđena usluga televizije, interneta i fiksnog telefona po pristupačnim cijenama. Svi ovi paketi su tipa post-paid, a neospornu prednost za korisnika predstavlja činjenica da na kraju obračunskog perioda dobija jedinstveni računa sa posebno iskazanom potrošnjom po svakoj od ovih usluga.

Novi Extra Trio paketi Crnogorskog Telekoma uključuju usluge Extra TV, širokopojasnog pristupa (ADSL ili optika) i fiksne telefonije:

Paket	TV	Internet	Telefon	Cijena
Extra Trio Mini	39 kanala iz regiona	ADSL basic (1Mbps, protok 1GB)	Komfor veće (neograničeni pozivi u T-Com mreži od 19-07, 100 min prema T-Mobile broju besplatno)	20,29 €
Extra Trio Start	64 kanala	ADSL 4Mbps, flat (neograničen protok)	Komfor paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži)	38,59 €
Extra Trio Maxi	64 kanala + dodatni paketi	ADSL 8Mbps, flat (neograničen protok)	Komfor paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži)	60,96 €
Extra Trio Optika Start	64 kanala	Optika 20 (20/1 Mbps, protok neograničen)	Komfor paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži)	38,59 €
Extra Trio Optika Maxi	64 kanala	Optika 40 (40/4 Mbps, protok neograničen)	Komfor paket (neograničeni pozivi u T-Com mreži)	60,96 €

Napomena: Trenutno se paketi Extra Trio koji internet korisniku pružaju preko FTTH priključka nude po istoj cijeni kao i odgovarajući paketi u kojima se internet pruža preko standardnog POTS priključka, pošto se radi o promotivnoj ponudi, koja se pruža samo dijelu korisnika, zavisno od lokacije. Za sada se optika nudi samo u pojedinim djelovima Podgorice i primorja, ali je za očekivati da će u narednom periodu Telekom početi sa ponudom ovog servisa i u ostalim djelovima Crne Gore.

1.4.4.2. Cijene širokopojasnog pristupa Mtela

Na crnogorskom tržištu, Mtel takođe nudi usluge širokopojasnog pristupa sa neograničenim protokom, putem tzv. NET paketa po sledećim cijenama:

Brzina konekcije	512kbps / 256kbps	1024kbps / 512kbps	2048kbps / 512kbps
Mjesečna pretplata za 12 mjeseci	22,37 €	35,60 €	43,74 €
Mjesečna pretplata za 24 mjeseca	20,34 €	33,56 €	41,70 €

Iznosi u gornjoj tabeli su iskazani sa uračunatim PDV-om. Instalaciona taksa se naplaćuje u iznosu od 200 €, sa mogućnošću plaćanja u 10 mjesečnih rata.

Izuzev ovih paketa, u ponudi su i tzv. NET High paketi, za koje se naplaćuje instalaciona taksa od 40 € i koji se pružaju po sljedećim cijenama (uračunat PDV):

Naziv paketa	Net High 1Mb	Net High 2Mb	Net High 4Mb	Net High 6Mb	Net High 8Mb	Net High 15Mb	Net High 25Mb
Brzina konekcije	1024kbps / 256kbps	2048kbps / 512kbps	4096kbps / 512kbps	6144kbps / 768kbps	8192kbps / 768kbps	15Mbps / 1Mbps	25Mbps / 2Mbps
Mjesečna pretplata za 12 mjeseci	17,29 €	22,39 €	30,51 €	42,72 €	52,89 €	63,06 €	73,23 €
Mjesečna pretplata za 24 mjeseca	15,26 €	20,34 €	28,48 €	40,68 €	50,86 €	61,03 €	71,20 €

1.4.4.3. Cijene širokopojsnog pristupa M-Kabla

Kablovski operator M-Kabl za svoje pretplatnike nudi širokopojsni pristup po nižim cijenama u poređenju sa cijenama paketa Crnogorskog Telekoma, putem tzv. Net paketa, što je dato u sljedećoj tabeli:

Naziv paketa	Brzina	Protok	Cijena
Paket Net 2	do 2048 Mbps / 256 kbps	Flat	10,12 €
Paket Net 4	do 4096 Mbps / 384 kbps	Flat	13,95 €
Paket Net 8	do 8192 Mbps / 768 kbps	Flat	17,24 €
Paket Net 16	do 16384 Mbps / 1024 kbps	Flat	30,46 €

Izuzev ovih paketa, u ponudi su i tzv. KOMBO paketi, s tim što nijesu u pitanju triple-play paket (nemaju uslugu fiksne telefonije) ali su po cijenama i ostalim mogućnostima veoma konkurentni triple-play paketima Crnogorskog Telekoma kao pretežnog operatora:

Paket	TV	Internet	Telefon	Cijena
KOMBO 1	Prošireni DTV paket (80 kanala)	2Mbps / 128kbps, flat (neograničen protok)	Nema	20,96 €
KOMBO 2	Prošireni DTV paket (80 kanala)	4Mbps / 384kbps, flat (neograničen protok)	Nema	24,41 €
KOMBO 3	Prošireni DTV paket (80 kanala)	8Mbps / 768kbps, flat (neograničen protok)	Nema	27,37 €
KOMBO 4	Prošireni DTV paket (80 kanala)	16Mbps / 1024kbps, flat (neograničen protok)	Nema	39,27 €

1.4.4.4. Cijene širokopojsnog pristupa internetu u poređenju sa regionom

Cijene širokopojsnog pristupa internetu u poređenju sa regionom nije moguće egzaktno izvesti. Ovo iz razloga što različiti operatori u različitim zemljama nude različite pakete, koji ne odgovaraju paketima koji su u ponudi kod Crnogorskih operatora. Neke pakete nije moguće uopšte porediti (npr. Telekom Srbije ne nudi pakete koji se naplaćuju po ostvarenom protoku, već isključivo *flat-rate* pakete).

1.4.5. Mjerenje brzine pristupa internetu

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je 06. 06. 2013. godine instalirala i pustila u rad mjernu platformu koja omogućava da korisnik sam izvrši mjerenje kvaliteta širokopojsne internet konekcije. Izabrano je rješenje kompanije Ookla, to jest njihov proizvod „Line Quality Test“, koji provjerava postojanje *firewall*-a na računaru sa kojeg se vrši mjerenje, mjeri kašnjenje i varijaciju kašnjenja (parametri bitni za vremenski osjetljive aplikacije - „*rael-time*“), mjeri gubitak podataka, kao i brzinu slanja i preuzimanja podataka. Ovakvo rješenje za mjerenje brzine internet konekcije se koristi prilikom mjerenja putem popularnog sajta www.speedtest.net.

Kako Crnogorski Telekom ima najviše korisnika interneta na fiksnoj lokaciji, kao privremeno rješenje, testni server je instaliran u mreži Crnogorskog Telekomu i preko nje povezan na internet. Iz ovog razloga, mjerenja su najmjerodavnija za korisnike Crnogorskog Telekomu, dok mjerenja korisnika ostalih operatera zavise od toga kako su ti operateri povezani sa Crnogorskim Telekomom.

Mjerna platforma je dostupna na adresi <http://izmjeribrzinu.ekip.me>. Broj mjerenja koja se mogu izvršiti sa iste IP adrese nije ograničen. Istovremeno se može vršiti pet mjerenja. Prije početka mjerenja korisnik unosi svoju adresu, operatera i paket koji koristi, iz razloga da bi se dobijeni rezultati mogli analizirati.

Od početka puštanja mjerne platforme u rad pa do kraja 2013. godine korisnici su izvršili 1.588 mjerenja. Rezultati mjerenja pokazuju da je za 80% mjerenja zadovoljen kriterijum da je izmjerena brzina slanja i preuzimanja podatka iznad polovine maksimalne brzine slanja i peruzimanja podataka za paket koji je korisnik naveo prilikom navođenja informacija na početku mjerenja.

1.5. Tržište VoIP servisa

U 2013. godini VoIP servise su pružali sljedeći operateri:

- IPMont d.o.o,
- Pošta Crne Gore d.o.o,
- VoIP d.o.o,
- ProntoTel d.o.o. i
- MN News d.o.o.

Operater IPMont, VoIP usluge pruža putem servisa izbora operatera. Broj korisnika IPMont-a u 2013. godini se u odnosu na 2012. godinu smanjio za 32,5%, dok se broj aktiviranih vaučera smanjio za 21,7%. Na kraju 2013. godine IPMont je imao 992 korisnika, a tokom 2013. godine je aktivirano 2.385 vaučera. Preko IPMonta ostvareno je 198.675 minuta saobraćaja, što je za 24% manje nego 2012. godine. Od ukupnog saobraćaja, 22% je ostvareno ka Srbiji, 77% ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 1% je bio nacionalni saobraćaj. Kapacitet internet linka je ostao nepromijenjen u odnosu na 2012. godinu i iznosio je 4Mb/s.

U 2013. godine Pošta Crne Gore d.o.o. je povećala broj javnih telefonskih govornica putem kojih je pružala VoIP servise sa 49 na 62. U 2013. godini Pošta Crne Gore je imala 24 VoIP govornice na teritoriji opštine Herceg Novi, 7 na teritoriji opštine Tivat, 7 na teritoriji opštine Budva, 7 na teritoriji opštine Bar, 5 na teritoriji opštine Kotor, 4 na teritoriji opštine Ulcinj, 3 na teritoriji opštine Žabljak, 3 na teritoriji opštine Kolašin i 2 na teritoriji opštine Podgorica. Ostvareni saobraćaj u 2013. godini se u odnosu na 2012. godinu povećao za 9,4% i iznosio je 268.351 minuta. Od ukupno ostvarenog saobraćaja, 36,8% je bilo ka Srbiji, 58,6% ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 4,6% je bio nacionalni saobraćaj.

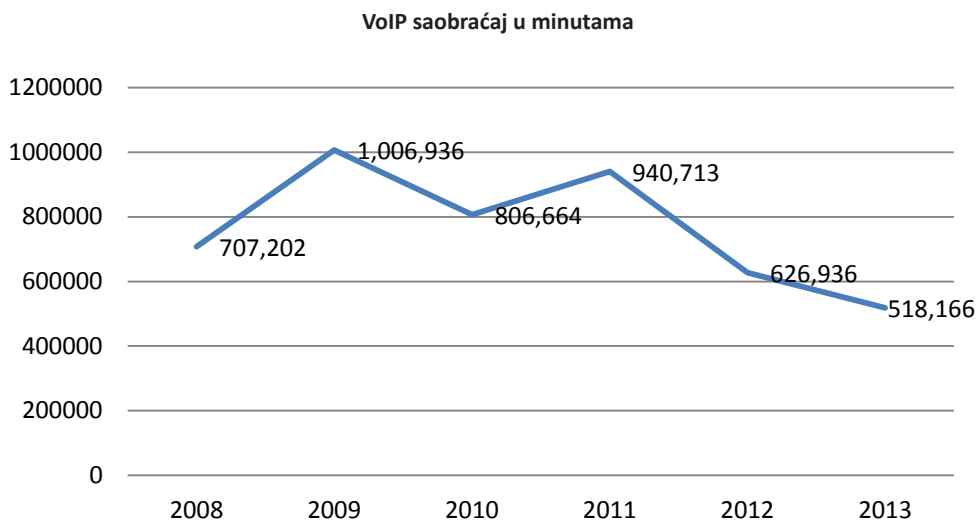
Operater VoIP d.o.o. je pružao usluge putem telefonskih govornica i ukupan ostvareni saobraćaj je iznosio 20.088 minuta, što je povećanje od 2% u odnosu na 2012. godinu. Od ukupno ostvarenog saobraćaja, 13,4% je bio saobraćaj ka Srbiji, 82,3% ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 4,3% saobraćaja je bio nacionalni. Kapacitet internet linka operatera VoIP d.o.o. je iznosio 2Mb/s.

ProntoTel d.o.o. je imao 7 korisnika u 2013. godini i oni su ostavili 31.052 minuta saobraćaja u 2013. godini, što je smanjenje od 62% u odnosu na 2012. godinu. Od ukupno ostvarenog saobraćaja, 14% je bio saobraćaj ka Srbiji, 83% saobraćaj ka ostalim međunarodnim destinacijama, a 3% je bio nacionalni saobraćaj.

MNNews d.o.o. je pružao VoIP usluge na veleprodajnom nivou samo Pošti Crne Gore i ukupan broj ostvarenog saobraćaja u minutima je iznosio 268.351.

Na sljedećem grafiku je dat prikaz generisanog VoIP saobraćaja po godinama u periodu od 2008 - 2013. godine.

Tokom 2013. godine korisnici su preko VoIP operatora ostvarili ukupno 518.166 minuta saobraćaja, što predstavlja smanjenje od 17,3% u odnosu na ostvareni saobraćaj u 2012. godini.

1.6. Tržište iznajmljenih linija

Iznajmljene linije su važna javna elektronska komunikaciona usluga, posebno za poslovne korisnike. Služe za povezivanje lokacija poslovnih korisnika, bilo da se one nalaze u državi ili u više država, iznajmljenim linijama konstantnog kapaciteta. Pored toga, iznajmljene linije predstavljaju osnovu za razvoj alternativnih operatora koji konkurišu, direktno ili indirektno, dominantnom (*incumbent*) operatoru.

Usluge iznajmljenih linija na tržištu Crne Gore trenutno pružaju sljedeći operatori javnih elektronskih komunikacionih usluga:

- Crnogorski Telekom a.d,
- Mtel d.o.o,
- Radio-difuzni centar d.o.o,
- Fibernet d.o.o,
- Telenor d.o.o. i
- MNnews d.o.o.

Fibernet i Crnogorski Telekom su operatori koji za pružanje usluge iznajmljenih linija, kao fizički medijum za prenos, koriste optička vlakna. Upravo ta činjenica ovim operatorima omogućava da odgovore na zahtjeve za velikim kapacitetima iznajmljenih linija, kako u granicama države tako i prema drugim državama. Ostali operatori uslugu iznajmljenih linija pružaju uglavnom korišćenjem radio sistema prenosa kao fizičkog medijuma. Radio sistemi prenosa koje koriste navedeni operatori, predstavljaju limitirajući faktor za pružanje iznajmljenih linija velikog kapaciteta.

U većini evropskih država značajnu konkurenciju dominantnom operatoru predstavljaju operatori koji su se razvili u okviru elektroenergetskih i željezničkih kompanija. U Crnoj Gori je za pružanje usluge iznajmljenih linija kao operator registrovan Crnogorski elektroprenosni sistem, koji je izvršio polaganje optičkih kablova i instalaciju prenosnih uređaja, ali nije započeo sa pružanjem usluga iznajmljivanja linija.

1.6.1. Cijene usluge iznajmljenih linija

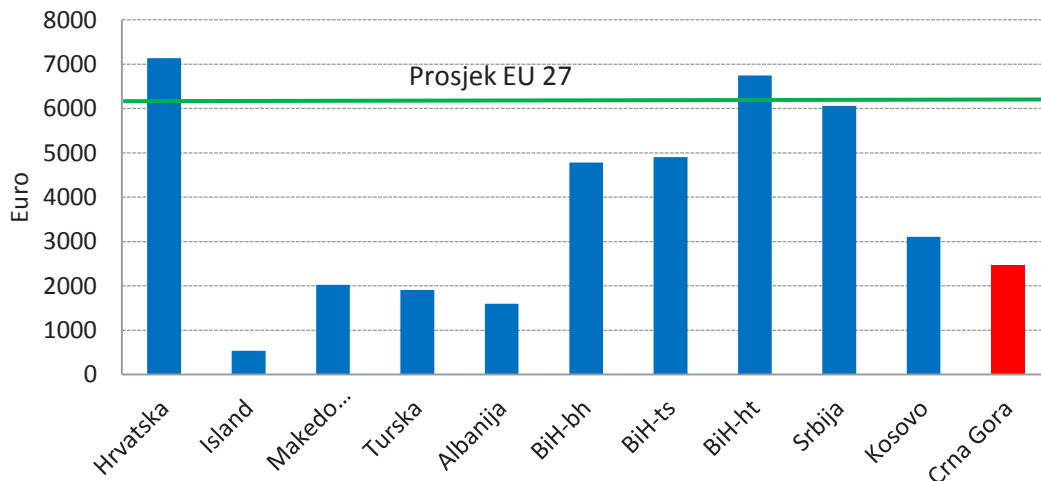
Tokom 2013. godine nije došlo do promjena u cijenama iznajmljenih linija na nivou maloprodaje. Nove cijene iznajmljenih linija na nivou maloprodaje koje je po zahtjevu Agencije primijenio Crnogorski Telekom, kao operator koji je lider u pružanju ove usluge po broju iznajmljenih linija i ukupnih kapaciteta iznajmljenih linija u 2012. godini, nastavile su da se primjenjuju i tokom 2013. godine.

Kada je u pitanju veleprodaja iznajmljenih linija, treba istaći da je Agencija u novembru 2013. godine, nakon sprovedenog drugog kruga analize relevantnih tržišta, donijela rješenje o proglašenju Crnogorskog Telekom operatorom sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu terminalnih ili zaključnih segmenata iznajmljenih linija - veleprodajni nivo. Agencija je, navedenim rješenjem, propisala širi opseg obaveza operatoru sa značajnom tržišnom snagom, u odnosu na obaveze koje su nametnute nakon prvog kruga analize relevantnih tržišta, koja je sprovedena 2010. godine. Kada su u pitanju cijene usluga iznajmljenih linija na nivou veleprodaje, Agencija je propisala obavezu Crnogorskog Telekomu, da nastavi da primjenjuje postojeće cijene za pojedine kategorije terminalnih ili zaključnih segmenata iznajmljenih linija, a koje su u skladu sa Drugim dijelom Preporuke Evropske Komisije od 25. 03. 2005. godine o pružanju iznajmljenih linija (*COMMISSION RECOMMENDATION of 29 March 2005 on the provision of leased lines in the European Union — Part 2 — pricing aspects of wholesale leased lines part circuits*). Pomenutom analizom relevantnog tržišta, Agencija je nametnula Crnogorskome Telekomu smanjenje cijene priključka za *Ethernet* iznajmljene linije (prenosnih kapaciteta 10 Mb/s, 100 Mb/s, 500 Mb/s i 1000 Mb/s) (jednokratne naknade) na nivo koji će biti 20% manji od cijena priključka za iste kapacitete iznajmljenih linija na nivou maloprodaje.

Za poređenje cijena usluga iznajmljenih linija sa cijenama u zemljama EU8 korišćeni su podaci iz Nacrta izvještaja IV: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, Februar 2014. godine (*Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izvještaj je pripremila konsultantska firma *Cullen International* za potrebe Evropske Komisije. Uporedni podaci pokazuju godišnje cijene zakupa iznajmljenih linija na nivou maloprodaje i ne uključuju PDV i jednokratne naknade.

Na sljedećem grafikonu je dat uporedni prikaz cijena za iznajmljene linije kapaciteta 2Mb/s dužine 2 km.

Godišnja cijena za iznajmljenu liniju kapaciteta 2Mb/s, dužine 2km, prosjek EU 27: 6.192 €

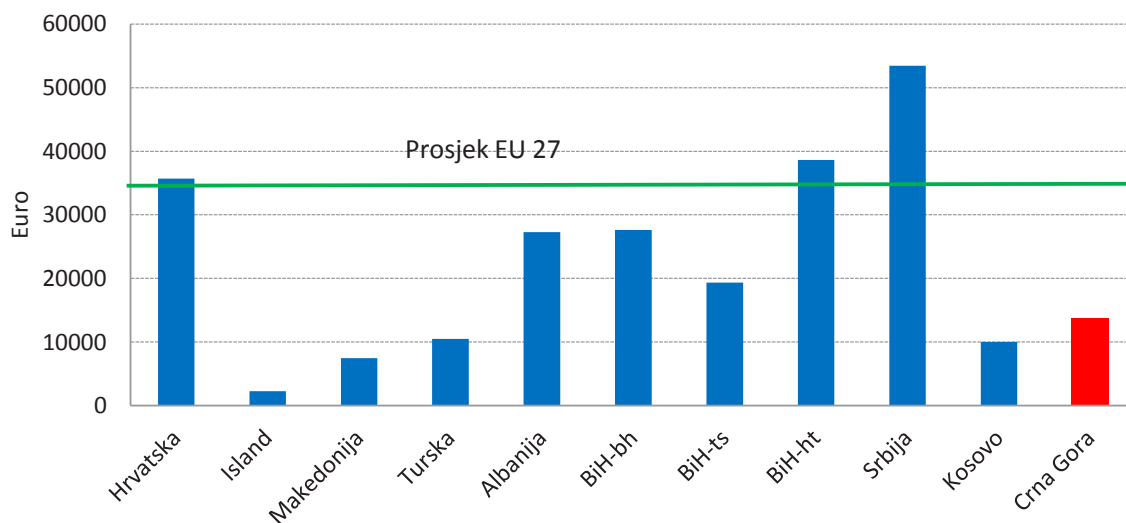
Izvor: *Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries* - Februar 2014

Report 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries - Jul 2012

Iz ovog grafikona se može zaključiti da su cijene usluge iznajmljene linije kapaciteta 2Mb/s, dužine 2km na nivou maloprodaje, u Crnoj Gori niže u odnosu na cijenu iste usluge kod većine operatora u zemljama EU8. Cijena navedene usluge u Crnoj Gori iznosi 2.472 € i značajno je niža od prosječne cijene ovog tipa iznajmljene linije u članicama Evropske unije, koja iznosi 6.192 €.

Na sljedećem grafikonu je dat uporedni prikaz cijena za iznajmljene linije kapaciteta 34Mb/s dužine 2 km u zemljama EU8.

Godišnja cijena za iznajmljenu liniju kapaciteta 34Mb/s, dužine 2 km, prosjek EU 27: 33900 €

Izvor: *Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries* - Februar 2014

Report 2 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries - Jul 2012

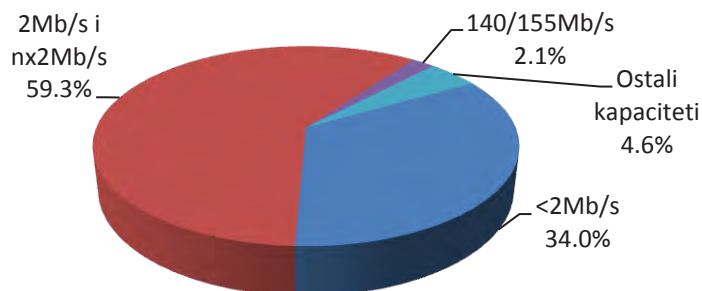
Iz ovog grafikona se može zaključiti da su cijene usluge iznajmljene linije kapaciteta 34Mb/s, dužine 2km na nivou maloprodaje, u Crnoj Gori niže u odnosu na cijenu iste usluge kod većine operatora u zemljama EU8. Cijena navedene usluge u Crnoj Gori iznosi 13.680 € i značajno je niža od prosječne cijene ovog tipa iznajmljene linije u članicama Evropske unije, koja iznosi 33.900 €.

1.6.2. Struktura tržišta

Ukupan broj iznajmljenih linija tokom 2013. godine je iznosio 482 i isti uključuje nacionalne i međunarodne iznajmljene linije svih kapaciteta. Takođe, ovaj broj uključuje iznajmljene linije na nivou maloprodaje i veleprodaje.

Struktura broja iznajmljenih linija prema kapacitetima, tokom 2013. godine, je prikazana na sljedećem grafikonu.

Struktura broja iznajmljenih linija prema kapacitetima u 2013. godini

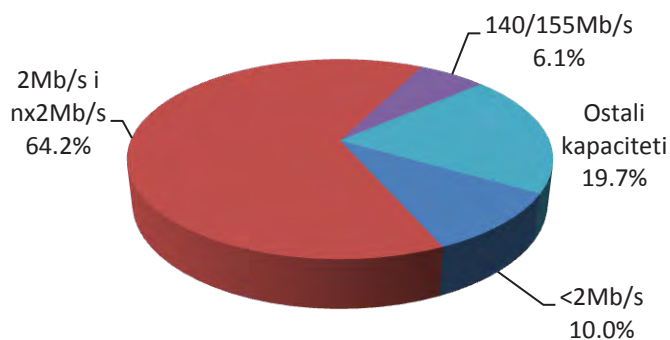

U odnosu na 2012. godinu, broj iznajmljenih linija se povećao za 9,3%. U 2012. godini ukupan broj iznajmljenih linija je iznosio 441. Pri tome, treba naglasiti da je do značajnog povećanja došlo kod broja iznajmljenih linija kapaciteta 155Mb/s (150%) i kod linija ostalih kapaciteta (100%), što se uglavnom odnosi na *Ethernet* iznajmljene linije.

Ukupan prihod koji je ostavaren od pružanja usluge iznajmljenih linija u 2013. godini je iznosio 2.627.012,00€. Ovaj prihod obuhvata prihode od usluga nacionalnih i međunarodnih iznajmljenih linija svih kapaciteta. Takođe, obuhvata prihode od iznajmljenih linija na nivou maloprodaje i prihode od iznajmljenih linija na nivou veleprodaje. U odnosu na 2012. godinu, ukupan prihod od usluge iznajmljenih linija je smanjen za 5,71%. U 2012. godini ukupan prihod od usluga iznajmljenih linija je iznosio 2.786.226,59€.

Struktura prihoda prema kapacitetima iznajmljenih linija u 2013. godini je prikazana na sljedećem grafikonu.

Struktura prihoda po kapacitetima iznajmljenih linija u 2013. godini

Iako je u toku 2013. godine došlo do povećanja broja iznajmljenih linija za 9,3%, zbog smanjenja njihovih cijena u 2012. godini i nastavka primjene tih cijena tokom 2013. godine došlo je do pada prihoda operatora na tržištu iznajmljenih linija za 5,71%.

1.7. Tržište distribucije audiovizuelnih medijskih sadržaja (radijskih i televizijskih programa) do krajnjih korisnika

Za usluge distribucije audiovizuelnih medijskih (u daljem tekstu: AVM) sadržaja (radijskih i televizijskih programa) do krajnjih korisnika u Crnoj Gori u 2013. godini je registrovano 7 operatora koji svoje usluge pružaju preko jedne od sljedećih platformi:

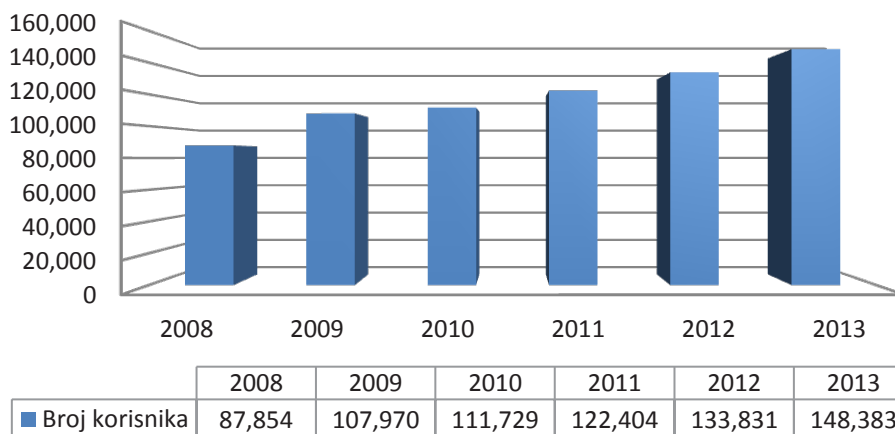
- KDS (kablovske distributivne mreže koje uključuju i analogni i digitalni KDS), a operatori koji su koristili ovu platformu za pružanje usluga su: Cabling d.o.o, Eltamont d.o.o, MediaNet d.o.o. i M-Kabl d.o.o;
- MMDS (bežične mreže za distribuciju AVM sadržaja), preko koje je uslugu pružao operator Broadband Montenegro a.d;
- IPTV (javne fiksne elektronske komunikacione mreže), preko koje je uslugu pružao operator Crnogorski Telekom a.d;
- DTH (satelitske distributivne mreže), preko koje je uslugu pružao operator Total TV Montenegro d.o.o.

Crnogorski Telekom a.d. i Total TV Montenegro d.o.o. pružaju ovu uslugu na cjelokupnoj teritoriji države dok ostali operatori imaju lokalni ili regionalni karakter, tj. razvijaju svoje sisteme na teritoriji jedne ili više opština i to:

- Broadband Montenegro a.d. na teritoriji opština: Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Cetinje, Herceg Novi, Kotor, Nikšić, Plav, Podgorica, Tivat i Ulcinj;
- Cabling d.o.o. na teritoriji opština: Budva i Podgorica;
- Eltamont d.o.o. na teritoriji opštine Nikšić;
- MediaNet d.o.o. na teritoriji opština: Berane i Cetinje;
- M-kabl d.o.o. na teritoriji opština: Bar, Bijelo Polje, Herceg Novi, Kotor, Pljevlja, Podgorica i Tivat.

Broj priključaka distribucije AVM sadržaja na kraju 2013. godine je iznosio 148.383. Pregled priključaka za period 2008-2013. godine dat je na sledećem grafiku:

Broj priključaka distribucije AVM sadržaja za period 2008-2013. godina

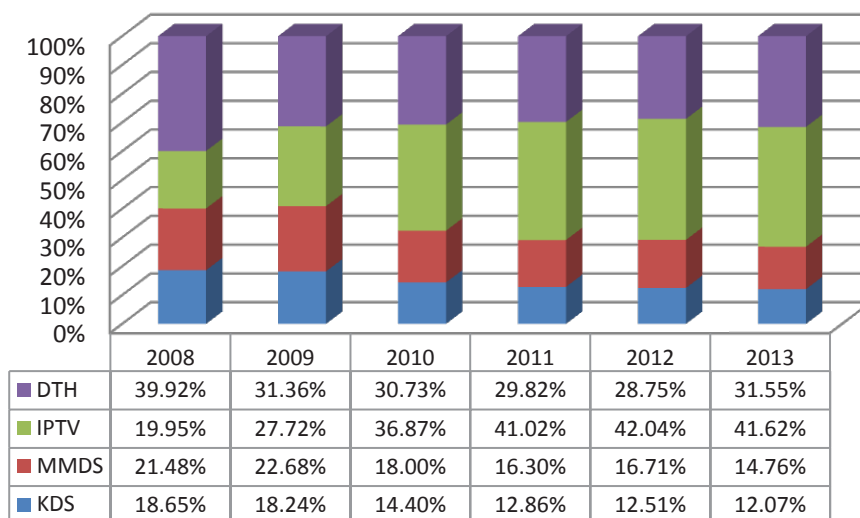

U odnosu na kraj 2012. godine, na kraju 2013. godine, broj priključaka usluga distribucije AVM sadržaja putem različitih platformi (KDS/MMDS/IPTV/DTH) uvećan je za 14.552 što predstavlja rast od 10,87%.

Od ukupnog broja priključaka (148.383), broj priključaka koji se odnosi na fizička lica je 144.907 priključaka (97,66%). Prema podacima Zavoda za statistiku Crne Gore (*Popis iz 2011. godine – Izvor: Monstat „Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011“*) broj domaćinstava u Crnoj Gori je 194.795. Prema tome penetracija kablovske televizije u odnosu na broj domaćinstava iznosi 74,39%.

Operatori koji pružaju uslugu distribucije AVM sadržaja ostvaruju stalan porast broja priključaka pri čemu stepen penetracije i dinamika variraju u odnosu na pojedine platforme. Na slijedećem grafiku je dat pregled učešća pojedinih platformi u periodu 2008-2013. godina.

Penetracija po platformama za period 2008-2013. godina

Posmatrajući strukturu priključaka distribucije AVM sadržaja do krajnjih korisnika putem različitih platformi uočava se da u ukupnoj strukturi i dalje dominiraju IPTV korisnici sa 41.62% tržišnog učešća.

U svojoj ponudi operatori obično imaju Osnovni paket i različite dodatne pakete. Isključivo osnovni paket nude samo dva KDS operatora (Eltamont i MediaNet). Broj TV kanala u osnovnom paketu je u prosjeku 65 TV kanala (najmanje 55, a najviše 100 TV kanala). Što se tiče cijene mjesečne pretplate korisnici su tokom 2013. godine, za osnovni paket prosječno plaćali 10,50€ (najniže 10,00€, a najviše 11,14€).

Tržište distribucije AVM sadržaja još uvijek nije dostiglo zasićenje i za očekivati je da će se i dalje razvijati. Od kada Agencija prati i analizira razvoj tržišta elektronskih komunikacija, tržište distribucije AVM sadržaja u Crnoj Gori bilježi stalni rast. Pored povećanja broja korisnika primjetno je i poboljšanje kvaliteta i proširenje spektra usluga.

1.8. Interkonekcija i operatorski pristup

Najvažnije aktivnosti Agencije u oblasti interkonekcije i pristupa u 2013. godini, su realizovane sprovođenjem drugog kruga analiza relevantnih tržišta. Drugi krug analiza je urađen na relevantnim tržištima kod kojih je prvi krug analiza urađen tokom 2010. godine. U skladu sa rezultatima analiza relevantnih tržišta, Agencija je propisala obaveze operatorima sa značajnom tržišnom snagom, u skladu sa zakonskim odredbama, na pojedinim relevantnim tržištima. Najveći broj tih obaveza se odnose na obaveze operatora u segmentima operatorskog pristupa i interkonekcije, tj. u dijelu veleprodajnih aktivnosti. S obzirom da se radi o drugom krugu analiza relevantnih tržišta, Agencija je u skladu sa iskustvom tokom implementacije propisanih obaveza iz prvog kruga analiza relevantnih tržišta, izvršila određena preciziranja i proširenja obaveza u pojedinim segmentima, kako bi se primjena navedenih obaveza dodatno unaprijedila. Implementacija obaveza koje su određene operatorima sa značajnom tržišnom snagom će započeti u februaru 2014. godine, shodno rješenjima koja je donijela Agencija.

Ono što treba posebno istaći jeste činjenica da je Agencija, u skladu sa praksom u zemljama članicama EU, propisala set novih obaveza na nivou veleprodaje operatorima sa značajnom tržišnom pozicijom. Među najznačajnim obavezama na nivou veleprodaje, treba izdvojiti proširivanje obaveze pristupa razvezanoj lokalnoj petlji koja se zasniva na bakarnim paricama na pristupne mreže koje se zasnivaju na različitim tehnološkim rješenjima sa optičkim vlaknima.

Pored novih obaveza u dijelu pristupa mreži, propisanih operatorima sa značajnom tržišnom snagom treba, takođe, pomenuti da je Agencija u skladu sa analizama relevantnih tržišta, propisala i smanjenje cijena pojedinih veleprodajnih usluga. U tom kontekstu posebno treba istaći smanjenje cijena: za usluge terminacije poziva u fiksne i mobilne mreže i uslugu originacije poziva iz fiksne mreže.

Preduzete regulatorne mjere će dodatno poboljšati uslove za jačanje efikasne i održive konkurencije na tržištu, kako kroz jačanje pozicije postojećih alternativnih operatora tako i kroz ulazak novih operatora na tržište Crne Gore. Navedeno jačanje efikasne i održive konkurencije na tržištu bi trebalo da dovede do stvaranja povoljnosti za krajnje korisnike, kroz sniženje maloprodajnih cijena usluga i povećanja kvaliteta pružanja usluga.

1.8.1. Cijene interkonekcionih servisa

1.8.1.1. Cijene terminacije poziva u fiksne mreže

Tokom 2013. godine nije došlo do promjena cijena usluga terminacije poziva u fiksnu mrežu dominantnog *incumbent* operatora - Crnogorskog Telekom. Međutim, kako je u uvodu ove tačke navedeno, cijene terminacije poziva u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekom, će biti smanjene u prvom kvartalu 2014. godine, u skladu sa sa Analizom relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo.

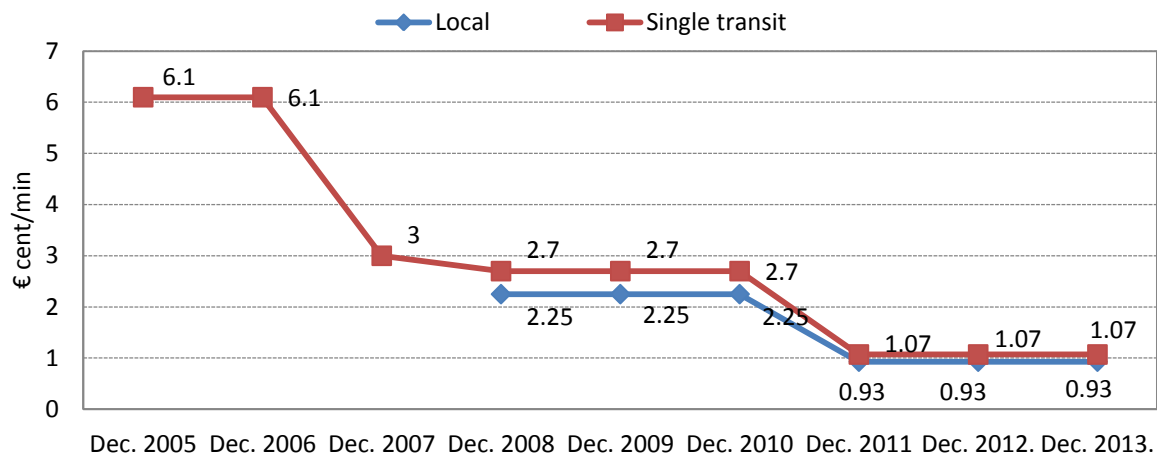
Cijene terminacije poziva u mrežu fiksnog dominantnog (*incumbent*) operatora u Crnoj Gori, na kraju 2013. godine, su iznosile:

- cijena usluge nacionalne terminacije poziva u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekom - 1,07 €centa/min;
- cijena usluge terminacije poziva u okviru mrežnog koda pristupne tačke u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekom - 0,93 €centa/min.

Cijena terminacije poziva u fiksnu mrežu Mtela je, u skladu sa Analizom relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo, iz novembra 2010. godine, smanjena u novembru 2013. godine, na nivo od 1,07 €centa/min. Na taj način je prestala da važi asimetrija cijena terminacije poziva u fiksnu mrežu, koju je Agencija bila dozvolila u ograničenom vremenskom periodu.

Na sljedećem grafiku je prikazan pregled kretanja cijena terminacije poziva u fiksnu mrežu Crnogorskog Telekom u periodu od 2005 – 2013. godine.

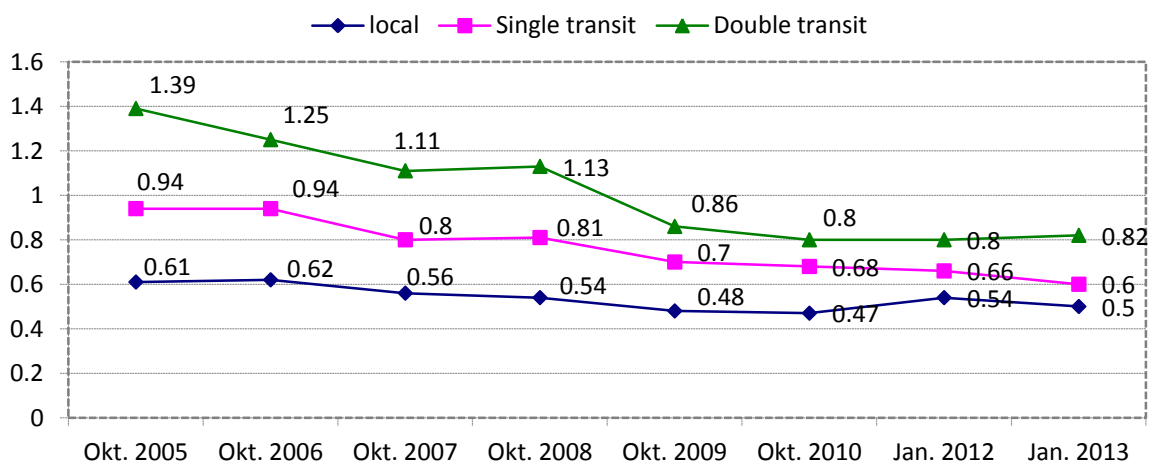
Cijene servisa terminacije poziva u mrežu incumbent fiksno operatora u Crnoj Gori

Sa ovog grafika se može vidjeti da su cijene servisa terminacije poziva u fiksnu mrežu značajno smanjene u posmatranom vremenskom periodu. Ukupno smanjenje cijene za terminaciju poziva u fiksnu mrežu, za *single transit* nivo, Crnogorskog Telekom od 2005. godine do kraja 2013. godine, je iznosilo 82,4%. Pored toga, referentnom interkonekcionom ponudom iz 2008. je omogućena i terminacija poziva na lokalnom nivou, koju Crnogorski Telekom prije toga nije nudio.

Na sljedećem grafikonu je dat trend kretanja prosječnih cijena usluga terminacije poziva u fiksne mreže *incumbent* operatora u Evropi:

Prosječne cijene servisa terminacije poziva u mrežu incumbent fiksno operatora u Evropi

Izvor: Digital Agenda Scoreboard 2011 - Electronic communications market indicators, maj 2011;
Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC)
'Termination Rates Benchmark Snapshot (as of January 2013)'

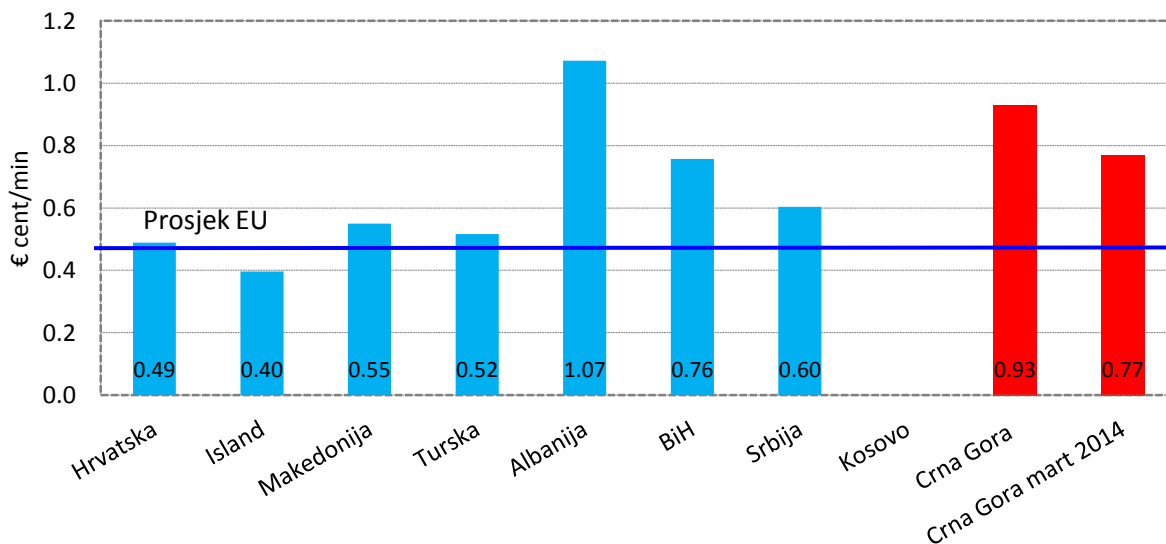
Sa prethodnog grafika se može vidjeti da se nivo cijena svih kategorija terminacije poziva u fiksnu mrežu nije značajnije mijenjao posljednjih godina. Takođe, poređenjem različitih kategorija terminacije poziva, dolazi se do zaključka da je prosječna cijena *double transit* terminacije poziva, u januaru 2013. godine, približno 64% veća od cijene lokalne terminacije poziva u državama Evrope.

Za poređenje cijena usluge terminacije poziva u fiksnoj mreži sa cijenama u zemljama EU8 korišćeni su podaci iz Nacrta izvještaja IV: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, Februar 2014. godine (*Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izvještaj je pripremila konsultantska firma *Cullen International* za potrebe Evropske Komisije.

Na sljedećim grafikonima su prikazane cijene za servis terminacije poziva u fiksnu mrežu za kategorije *local* i *single transit* terminacije poziva u mrežu *incumbent* operatora, za zemlje EU8 (cijena po minutu koja je prosječna cijena prva tri minuta poziva u intervalu skupog

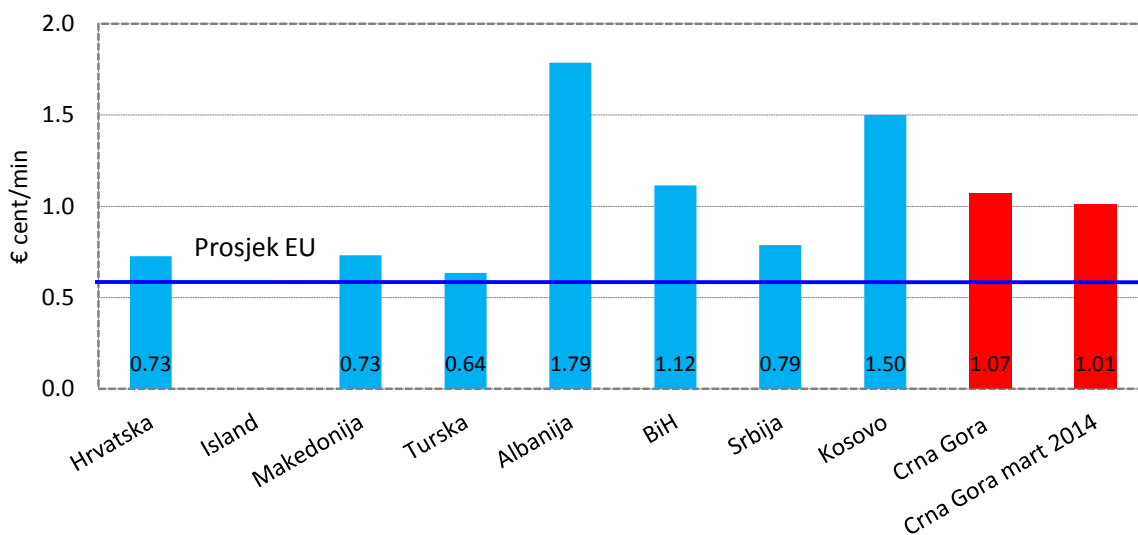
saobraćaja, tzv. *peak-time*). U većini zemalja EU8 se primjenjuju sva tri tipa naknada za terminaciju u zavisnosti od kategorije terminacije (*local, single transit i double transit*)¹⁴, što zbog arhitekture mreže nije slučaj u Crnoj Gori. Na grafikonima ispod je data i prosječna ponderisana vrijednost cijena za *local* i *single transit* terminaciju poziva za države EU koje iznose 0,5 €centa/min, odnosno 0,6 €centa/min respektivno (Izvor: *Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) ' Termination Rates Benchmark Snapshot (as of January 2013)'*).

Cijena servisa terminacije poziva u mrežu incumbent fiksnog operatora - local terminacija poziva prosjek EU- 0,5 € cent/min

Izvor: *Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries - Februar 2014.*

Cijena servisa terminacije poziva u mrežu incumbent fiksnog operatora - single transit terminacija poziva EU prosjek - 0,6 € cent/min

Izvor: *Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries - Februar 2014.*

Na osnovu prethodnih grafikona se može zaključiti da je i pored velikog smanjenja u posljednjih nekoliko godina, nivo cijena usluga terminacije poziva u mrežu Crnogorskog Telekom iznad prosjeka cijena ovih usluga u zemljama EU8. Takođe, cijene ovih usluga u Crnoj Gori su veće od prosjeka cijena ovih usluga u državama članicama Evropske unije.

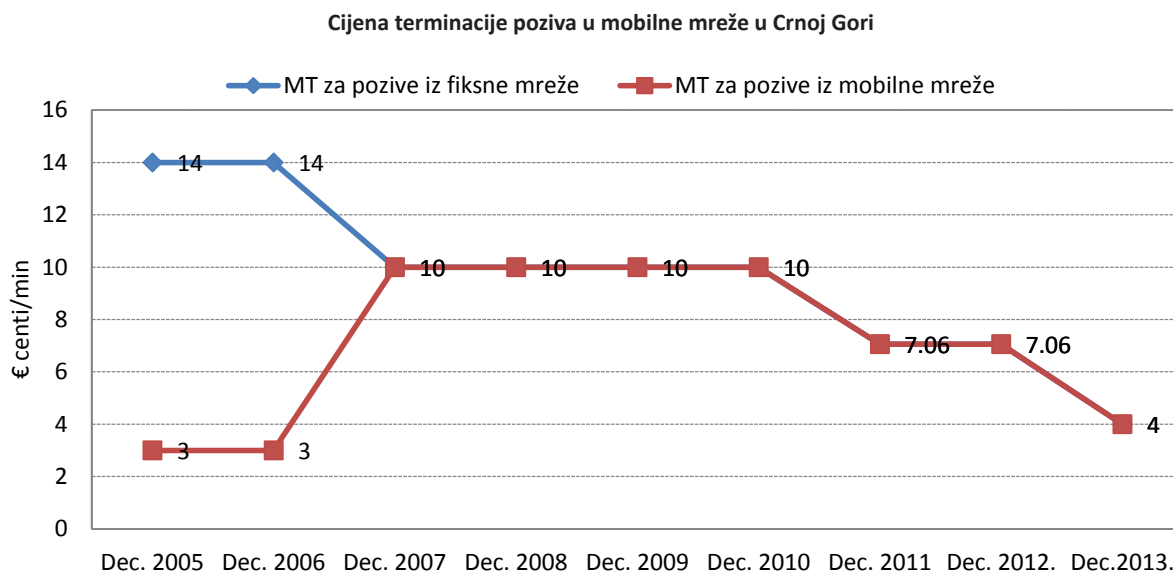
14 Postoje tri tipične kategorije servisa terminacije poziva koje se pružaju u fiksnim telefonskim mrežama:

- Local terminacija poziva: kada se pozivi prenose preko interkonekcionog linka do lokalne centrale na koju je direktno povezan krajnji korisnik.
- Single Transit terminacija poziva: kada se pozivi prenose preko interkonekcionog linka do tranzitne centrale koja ima direktan link sa lokalnom centralom na koju je direktno povezan krajnji korisnik, tj. poziv se prenosi preko dvije tranzitne centrale
- Double Transit terminacija poziva: kada se pozivi prenose preko interkonekcionog linka do tranzitne centrale koja nema direktan link sa lokalnom centralom na koju je direktno povezan krajnji korisnik, tj. poziv se prenosi preko dvije tranzitne centrale

1.8.1.2. Cijene terminacije poziva u mobilne mreže

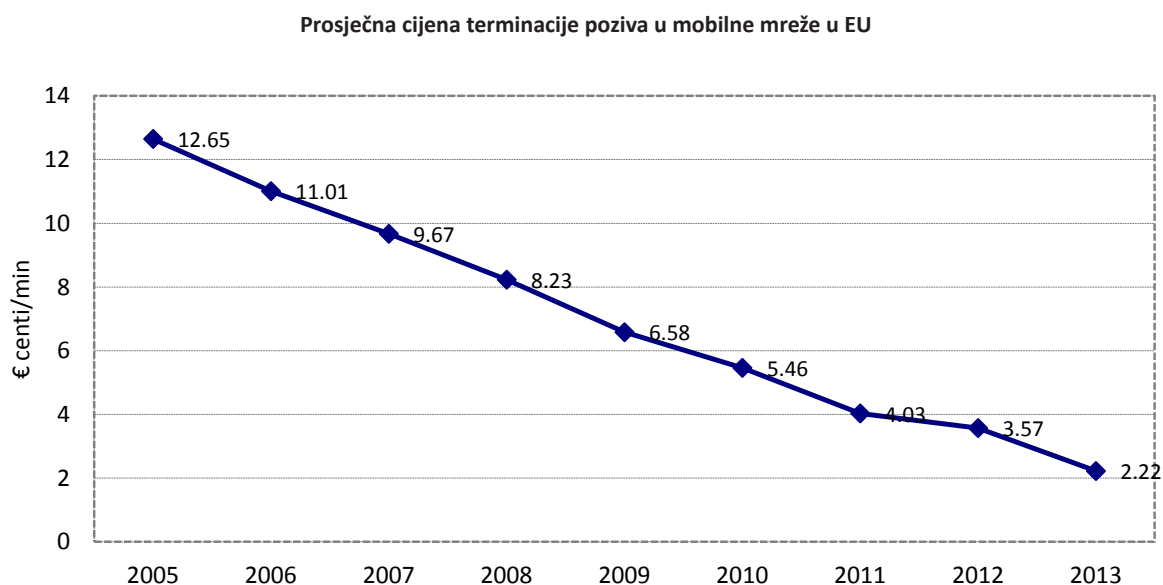
Tokom 2013. godine, važila je ista cijena terminacije poziva u mobilne mreže koja je počela da se primjenjuje od 01. 01. 2013. godine. Cijena ove usluge je na kraju 2013. godine iznosila 4 €centi/min, što je predstavljalo smanjenje ove cijene od 43,3% u odnosu na prethodno važeću cijenu. Tako formirana cijena terminacije poziva u mobilne mreže je bila približna cijenama u okruženju i prosjeku u Evropskoj uniji. Kako je u uvodu ovog segmenta izvještaja navedeno, cijene terminacije poziva u mobilne mreže operatora koji posluju u Crnoj Gori, će biti smanjene u prvom kvartalu 2014. godine, u skladu sa sa Analizom relevantnog tržišta poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo. Tokom 2013. godine se nijesu mijenjale ni cijene za terminaciju SMS i MMS. Na kraju 2013. godine su iznosile 2,2 €centi za SMS i 6,6 €centi za MMS.

Na sljedećem grafikonu je prikazan pregled kretanja cijena terminacije poziva u mobilne mreže u Crnoj Gori u periodu od 2005 – 2013. godine.

Kao što se sa grafika može vidjeti, cijena terminacije poziva u mobilne mreže u Crnoj Gori se razlikovala u zavisnosti od toga da li je poziv započeo, u fiksnoj ili mobilnoj mreži. Ta pojava, koja je bila diskriminatorna, je otklonjena 2007. godine, od kada važi ista cijena za pozive koji terminiraju u mobilnim mrežama u Crnoj Gori bez obzira u kojoj crnogorskoj mreži je poziv započeo.

U članicama Evropske unije je nastavljen trend pada cijena usluge terminacije poziva u mobilne mreže što je ilustrovano sljedećim grafikonom.

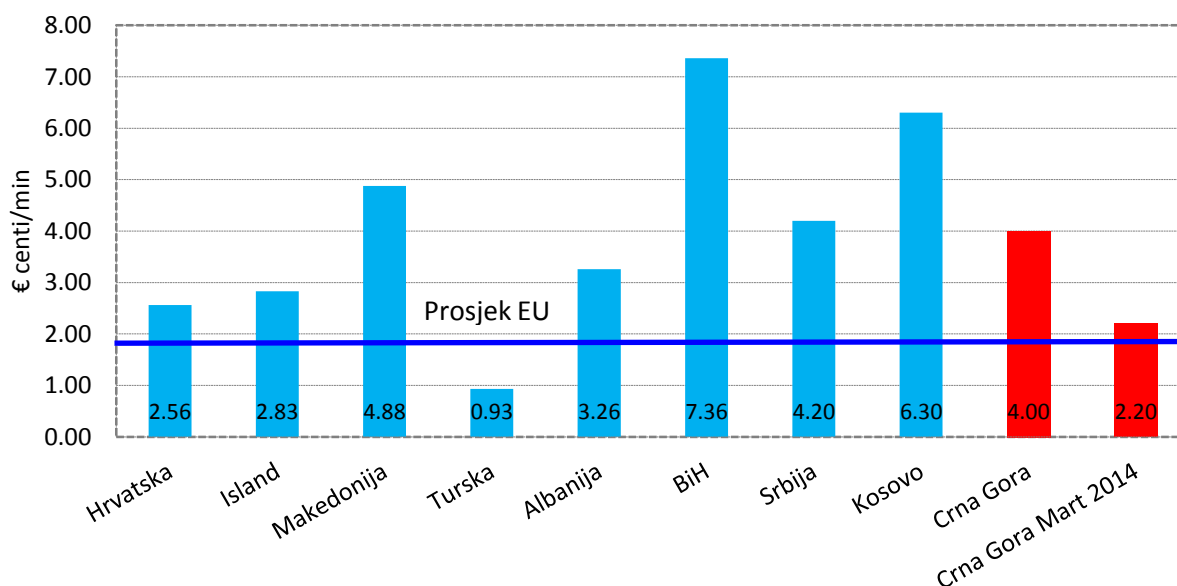
Izvor: Digital Agenda Scoreboard 2011 - Electronic communications market indicators, maj 2011;
Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC)
'Termination Rates Benchmark Snapshot (July 2012, July 2013)'

Kao što se vidi sa prethodnog grafikona prosječna cijena usluge terminacije poziva u mreže mobilnih operatora u državama članicama EU niža je za 37.8% u odnosu na prethodnu godinu. Međutim, i dalje postoje velike razlike cijena ovih servisa u pojedinim državama članicama, i to od 0,84 €centa/min u Francuskoj do 8,55 €centa/min u Luksemburgu. Iako cijene terminacije poziva u mobilne mreže imaju stalni trend pada one su i dalje značajno veće od cijena terminacije poziva u fiksne mreže. U članicama EU regulatorne mjere efikasno smanjuju ove cijene preko mehanizma postepenog smanjenja cijena (eng. *glide-path*).

Za poređenje cijena usluge terminacije poziva u mobilne mreže sa cijenama u zemljama EU8 korišćeni su podaci iz Nacrta izvještaja IV: Pružanje usluga i monitoring regulatornog i tržišnog razvoja za elektronske komunikacione servise i servise informacionog društva u zemljama koje se pridružuju, Februar 2014. godine (*Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries*). Ovaj Izvještaj je pripremila konsultantska firma *Cullen International* za potrebe Evropske Komisije.

Sljedeći grafikon pokazuje uporedne podatke za cijene terminacije poziva u mobilne mreže za zemlje EU8, koja je zasnovana na prva tri minuta poziva u skupom intervalu, tzv. *peak-time*. U slučaju da se u nekoj zemlji primjenjuju asimetrične cijene terminacije poziva onda je data cijena terminacije poziva u mrežu najvećeg mobilnog operatora (prema prihodu i broju korisnika). U Crnoj Gori se primjenjuju simetrične cijene ove usluge, dok se u 3 države iz okruženja (Makedonija, Turska i Albanija) primjenjuju asimetrične cijene terminacije poziva u mobilne mreže.

Cijena terminacije poziva u mreže mobilnih operatora prosjek EU: 1,9 €centi/min

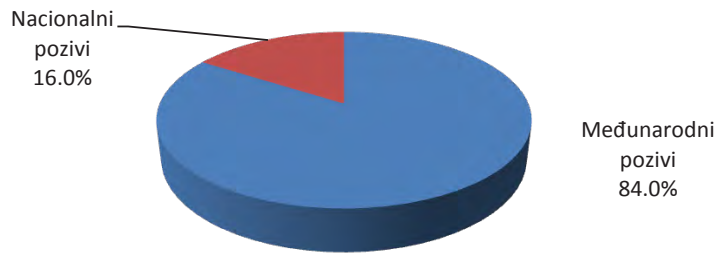
Izvor: *Draft Report 4 - Supply of services in monitoring regulatory and market developments for electronic communications and information society services in Enlargement Countries* - Februar 2014.

Kao što se sa grafikona vidi, nivo cijena ove usluge kod operatora u Crnoj Gori je tokom 2013. godine bio značajno iznad ponderisanog prosjeka cijene ove usluge u članicama EU koji iznosi 1,9 €centa/min (Izvor: *Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) 'Termination Rates Benchmark Snapshot (as of January 2013)'*). Cijena terminacije poziva u mreže mobilnih operatora su od marta 2014. godine rješenjem Agencije smanjene na 2,2 €centa/min, što je ispod prosjeka ovih cijena u zemljama EU8, a neznato veća od prosjeka ovih cijena u zemljama Evropske unije koja iznosi 1,9 €centa/min.

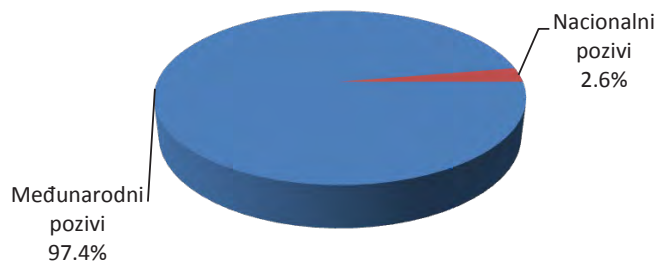
1.8.2. Tržište terminacije poziva

1.8.2.1. Tržište terminacije poziva u fiksne mreže

Ukupan obim saobraćaja koja je terminiranao u fiksnim mrežama u Crnoj Gori je u 2013. godini iznosio 61.271.209 minuta, što predstavlja smanjenje od 14.2% u odnosu na 2012. godinu. Pri tome, u kategoriji terminiranih nacionalnih poziva je došlo do smanjenja obima saobraćaja od 10,4% u odnosu na 2012. godinu, dok je u kategoriji terminiranih međunarodnih poziva došlo do smanjenja od 14,9% u odnosu na 2012. godinu. Struktura terminiranih poziva je prikazana na sljedećem grafiku.

Struktura obima terminiranih poziva u fiksne mreže u 2013. godini

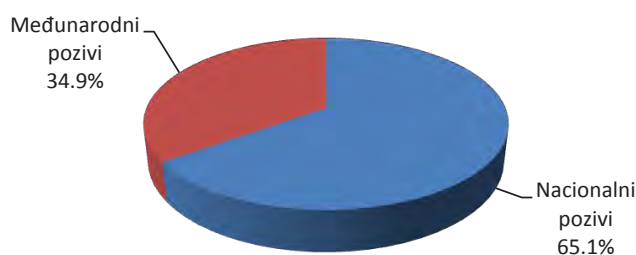
Prihodi od terminacije poziva u fiksne mreže operatora u Crnoj Gori su u 2013. godini iznosili 3.857.614 €, što predstavlja smanjenje od 16,6% u odnosu na 2012. godinu. Struktura prihoda od terminacije poziva u fiksne mreže je prikazana na sljedećem grafiku:

Struktura prihoda od terminiranih poziva u fiksne mreže u 2013. godini

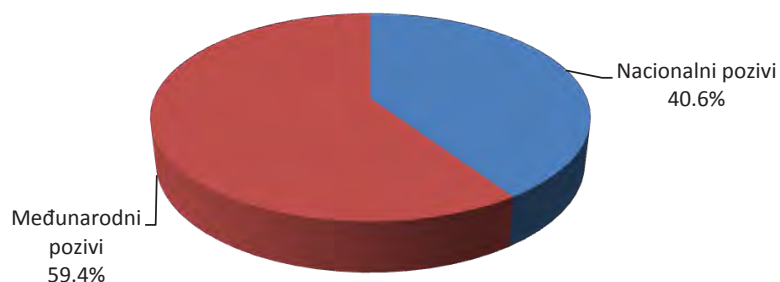
Pri tome, do većeg smanjenja je došlo u prihodima od terminacije nacionalnih poziva i to 44,8% u odnosu na 2012. godinu. Kod kategorije prihoda od terminacije međunarodnih poziva smanjenje je iznosilo 15,4% u odnosu na 2012. godinu.

1.8.2.2. Tržište terminacije poziva u mobilne mreže

Ukupan obim saobraćaja koji je terminirao u mobilnim mrežama u Crnoj Gori je u 2013. godini iznosio 332.836.674 minuta, što predstavlja smanjenje od 8% u odnosu na 2012. godinu. Pri tome, smanjenje se desilo i u kategoriji terminiranih nacionalnih poziva (smanjenje od 10,2% u odnosu na 2012. godinu) i u kategoriji terminiranih međunarodnih poziva (smanjenje od 3,7% u odnosu na 2012. godinu). Struktura terminiranih poziva je prikazana na sljedećem grafiku:

Struktura obima terminiranih poziva u mobilne mreže u 2013. godini

Prihodi od terminacije poziva u mobilne mreže operatora u Crnoj Gori su u 2013. godini, iznosili 23.297.755€, što predstavlja smanjenje od 28,1% u odnosu na 2012. godinu. Struktura prihoda od terminiranih poziva u mobilne mreže je prikazana na sljedećem grafiku.

Struktura prihoda od terminiranih poziva u mobilne mreže - 2013. godine

Pri tome, smanjenje se desilo u prihodima od terminiranih nacionalnih poziva u iznosu 40,7% u odnosu na 2012. godinu (kao posljedica primjene niže cijene terminacije poziva u mobilne mreže), dok se prihod od terminiranih međunarodnih poziva smanjio za za 15,8% u odnosu na 2012. godinu.

1.9. Pružanje usluge prenosivosti broja

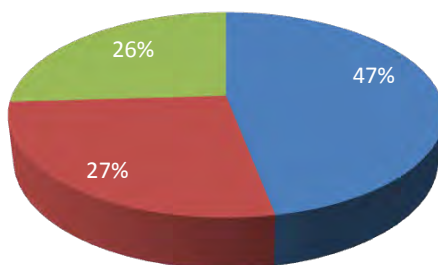
Prenosivost broja je usluga koja omogućava svakom pretplatniku da zadrži telefonski broj pri promjeni operatora. Broj se može prenositi iz fiksne u fiksnu mrežu, odnosno iz mobilne u mobilnu mrežu. Procedure pružanja ove usluge propisane su Zakonom o elektronskim komunikacijama i Pravilnikom o prenosivosti brojeva.

Pretplatnik koji želi da prenese telefonski broj podnosi zahtjev za prenos broja kod operatora primaoca broja (operator kod koga pretplatnik prelazi), i to se smatra zahtjevom za raskid ugovora sa operatorom davaocem broja (operator sa kojim pretplatnik ima ugovor). Ukoliko su ispunjeni svi uslovi za prenos broja, pretplatniku se određuje datum prenosa broja, koji ne može biti duži od 5 radnih dana od podnošenja zahtjeva. Pretplatnik će biti bez servisa samo u periodu od 13.00 – 16.00 časova na dan prenosa. Pretplatnik može ponovo da prenese svoj broj nakon 3 mjeseca od zadnjeg prenosa. Ukoliko zahtjev za prenos broja bude odbijen, pretplatnik može da podnese prigovor Agenciji.

Na osnovu Zakona o elektronskim komunikacijama i Pravilnika o prenosivosti brojeva, Agencija je donijela Odluku o utvrđivanju visine jednokratne naknade za uslugu prenosivosti broja i načinu raspodjele. Propisana naknada iznosi 3,50€, a raspoređuje se između operatora davaoca i operatora primaoca telefonskog broja u odnosu 80:20, odnosno operator iz čije se mreže prenosi broj dobija 2,80€, a operator u čiju se mrežu prenosi broj dobija 0,70€ po prenešenom broju. Telekomunikacioni operatori: Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel su odlučili da uslugu prenosa telefonskih brojeva, za sada, pružaju besplatno. Pretplatnici ne plaćaju naknadu za uslugu prenosa broja, ali u skladu sa Odlukom operator u čiju se mrežu prenosi broj plaća operatoru iz čije se mreže prenosi broj 2,80€ po prenesenom broju.

Uslugu prenosivosti broja u 2013. godini je iskoristilo 5.345 pretplatnika, što je za 40% više nego u prethodnoj godini. I ove godine su ovu uslugu koristili uglavnom pretplatnici mobilne telefonije, njih 4.789, dok je u fiksnoj telefoniji prenešeno 556 brojeva. U fiksним mrežama svi brojevi (556) su prenešeni iz fiksne mreže Crnogorskog Telekomu u fiksnu mrežu Mtela. Kod prenosa brojeva između mobilnih mreža (4.789), najviše brojeva je prenešeno u mrežu Crnogorskog Telekomu 2.250, zatim u mrežu M;Tela 1.296, dok je u mrežu Telenora preneto 1.243 broja. Na sljedećoj slici je dat grafički prikaz prenesenih brojeva za 2013. godinu po operatorima.

■ Crnogorski Telekom ■ Mtel ■ Telenor

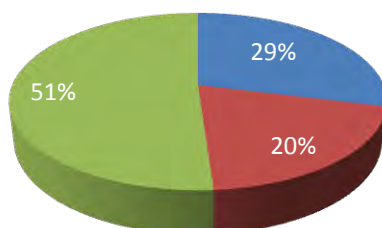

Ako se uporede ovi podaci sa podacima iz prethodne godine, može se zaključiti sljedeće:

- u 2013. godini je, kao i u prethodnoj godini, najviše brojeva prenešeno u mrežu Crnogorskog Telekomu, s tim da je došlo do procentualnog pada ukupno prenešenih brojeva, sa 53% u 2012. godini na 47% u 2013. godini,
- došlo do procentualnog pada prenešenih brojeva u mrežu Mtela sa 33% u 2012. godini na 27% u 2013. godini,
- došlo je do povećanja prenešenih brojeva u mrežu Telenora sa 14% u 2012. godini na 26% u 2013. godini.

U 2013. godini najviše brojeva je prenešeno iz mreže Telenora 2.447, zatim iz mreže Crnogorskog Telekomu 1.382 dok je iz mreže Mtela preneto 960 brojeva. Grafički prikaz je dat na sljedećoj slici.

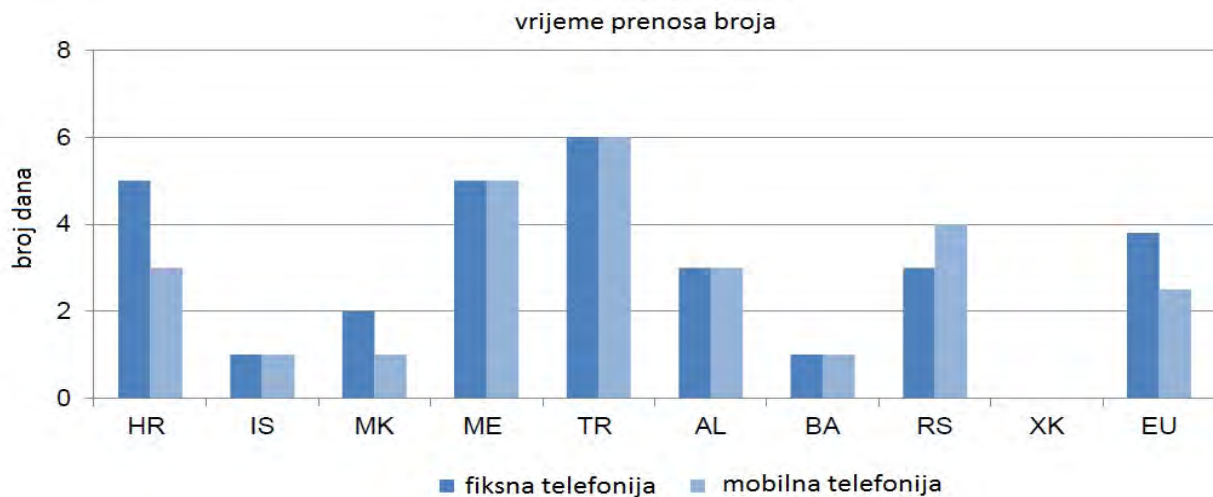
■ Crnogorski Telekom ■ Mtel ■ Telenor

Upoređujući ove podatke sa podacima iz prethodne godine može se zaključiti da je:

- u 2013. godini najviše brojeva prenešeno iz mreže Telenora (51%), ali se taj procenat znatno smanjio u odnosu na 2012. godinu kada je iznosio 63%;
- broj prenešenih brojeva iz Crnogorskog Telekomu se povećao sa 16% u 2012. godini na 29% u 2013. godini.

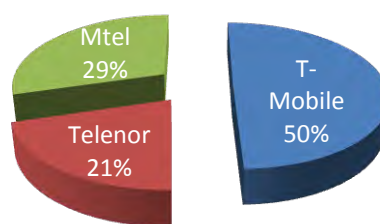
Vrijeme prenosa broja u Crnoj Gori, po Pravilniku o prenosivosti brojeva, ne može biti duže od 5 radnih dana. Na sljedećem grafiku su data komparativna iskustva o vremenu prenosa broja u zemljama EU8 i Evropske unije (Izvor: *Cullen International*, april 2013).

Iz navedenog se zaključuje da je vrijeme prenosa broja u Crnoj Gori iznad prosječnog vremena prenosa broja u Evropskoj uniji, iz kog razloga Agencija planira da izvrši izmjene Pravilnika o prenosivosti brojeva i propiše kraće vrijeme prenosa broja u fiksnoj i mobilnoj mreži.

U toku 2013. godine sistem centralne baze prenesenih brojeva je funkcionisao na zadovoljavajućem nivou, sa potpunom raspoloživošću i bez smetnji u radu.

Telekomunikacioni operatori pružaju ovu uslugu od 1. decembra 2011. godine. Od početka pružanja usluge prenosa broja pa do 31. decembra 2013. godine ukupno je prenešeno 9.184 brojeva, a od toga 875 u fiksnoj i 8.309 u mobilnoj mreži. U fiksnoj mreži svi brojevi, njih 875, su prenešeni iz mreže Crnogorskog Telekomu u fiksnu mrežu operatora Mtel. U mobilnoj mreži najviše telefonskih brojeva je prenešeno u mobilnu mrežu Crnogorskog Telekomu (T-Mobile) i to 4.124, zatim u mrežu operatora Mtel i to 2.459, dok je u mrežu operatora Telenor prenešeno 1.726 brojeva. Na sljedećem grafiku je prikazano učešće operatora u ukupnom broju prenešenih brojevima.

Usluga prenosa telefonskog broja je uspješno implementirana, koristi je sve veći broj korisnika, te kao takva, kroz potpješivanje konkurencije, krajnjim korisnicima obezbjeđuje povoljnije uslove korišćenja elektronskih komunikacionih usluga i njihov bolji kvalitet.

1.10. Zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture

Zajedničko korišćenje infrastrukture u Crnoj Gori regulisano je sledećim aktima:

- Zakon o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Republike Crne Gore" broj 40/2013);
- Pravilnik o obimu i načinu dostavljanja podataka o kapacitetima elektronske komunikacione infrastrukture koja je od interesa za zajedničko korišćenje ("Službeni list Crne Gore" broj 79/09);
- Odluka o obrascima dokumenata koje dostavljaju operatori o kapacitetima elektronske komunikacione infrastrukture koja je od interesa za zajedničko korišćenje ("Službeni list Crne Gore" broj 23/10).

Polazeći od nadležnosti Agencije da, shodno članu 11 stav 9 Zakona, podstiče racionalno korišćenje infrastrukture elektronskih komunikacija, Agencija isto sprovodi shodno relevantnim podacima koje prikuplja od operatora.

U skladu sa članom 53 Zakona, radi racionalnog korišćenja prostora, zaštite životne sredine i zdravlja ljudi, bezbjednosti, uređenja prostora i zaštite kulturnih dobara, izgradnje i korišćenja elektronske komunikacione mreže, elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme, operatori su dužni da svoju djelatnost obavljaju na način kojim se omogućava zajedničko korišćenje elemenata elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme, u skladu sa raspoloživim kapacitetima. S tim u vezi, međusobna prava i obaveze operatora u zajedničkom korišćenju elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme uređuju se ugovorom, a bliži uslovi i način zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione infrastrukture i povezane opreme, kao i mjere za povećanje raspoloživosti slobodnih kapaciteta u toj infrastrukturi, utvrđuju se shodno prethodno pomenutom Pravilniku odnosno Odluci koje je donijela Agencija.

Na osnovu podataka koje je Agencija prikupila od operatora sačinjen je pregled zajedničkog korišćenja Elektronske komunikacione infrastrukture (kablovske kanalizacije, antenskih stubova i objekata - zgrada).

Kablovska kanalizacija

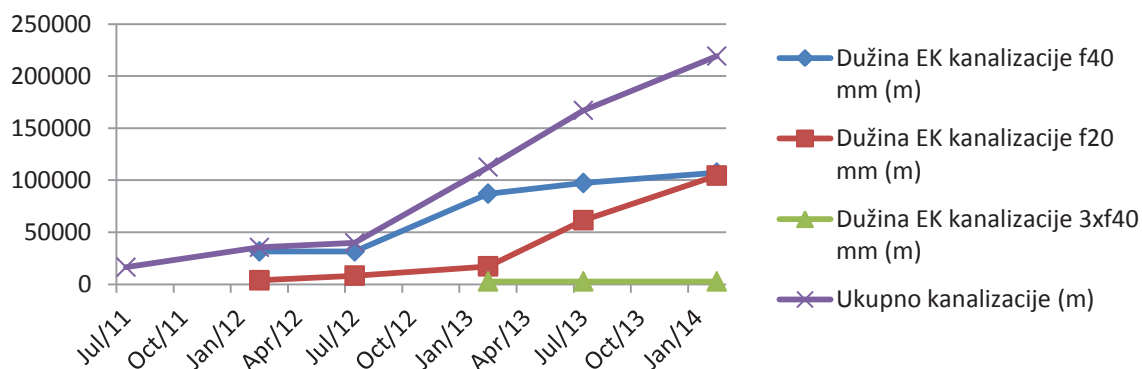
Zakup prostora u elektronskoj komunikacionoj kablovskoj kanalizaciji pružaju:

- Crnogorski Telekom i
- Komunalne usluge d.o.o. Podgorica.

Mogućnost zakupa prostora u kablovskoj kanalizaciji od strane drugih operatora dovela je do brže izgradnje pristupnih mreža i pojave novih usluga, što potvrđuje činjenica da istu kod Crnogorskog Telekomu zakupljuju 7 operatora (Komunalne usluge d.o.o. Podgorica, M-Kabl, Fibernet, IPMont, Cabling, Crnogorski elektroprenosni sistem i MNNews), a kod privrednog društva Komunalne usluge d.o.o. Podgorica zakup kablovske kanalizacije imaju 4 operatora (Crnogorski Telekom, M-Kabl, Cabling, MNNews). Zajedničko korišćenje kablovske kanalizacije na kraju 2013. godine je zastupljeno je u 9 crnogorskih opština u ukupnoj dužini od oko 220 km, što je skoro duplo više u odnosu na prethodnu godinu (112,526 km). Detaljan pregled zajedničkog korišćenja elektronske komunikacione kablovske kanalizacije je dat u sljedećoj tabeli¹⁵.

Opština	Dužina EK kanalizacije f40 mm (m)	Dužina EK kanalizacije f20 mm (m)	Dužina EK kanalizacije 3xf40 mm (m)	Ukupno kanalizacije (m)
Podgorica	75.659	76.824	2.749	159.269
Herceg Novi	7.811	5.127	0	12.938
Tivat	12.809	4.048	0	16.858
Kotor	5.450	3.182	0	8.632
Pljevlja	1.962	2.191	0	4.153
Bijelo Polje	3.841	2.103	0	5.944
Budvu	0	5.096	0	5.096
Bar	416	2.852	0	3.268
Nikšić	0	2.981	0	2.981
Ukupno	107.212	104.404	2.749	219.139

Na sljedećoj slici je dat pregled zakupljene kablovske kanalizacije (m) za period od jula 2011. do februara 2014. godine, odakle se može uočiti značajan rast.

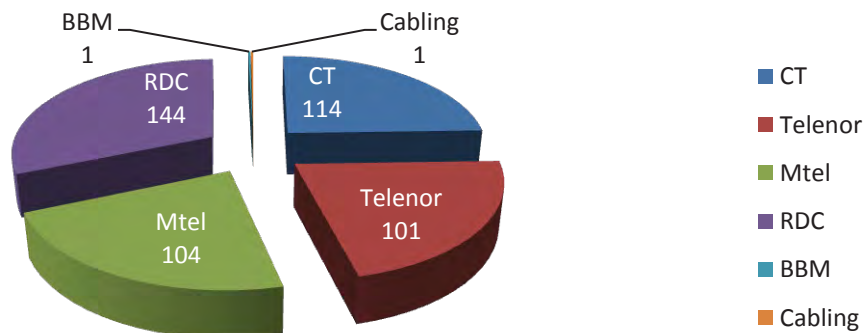

¹⁵ Izvor: Ugovori o zakupu koje su dostavili operatori Crnogorski Telekom i Komunalne usluge d.o.o Podgorica

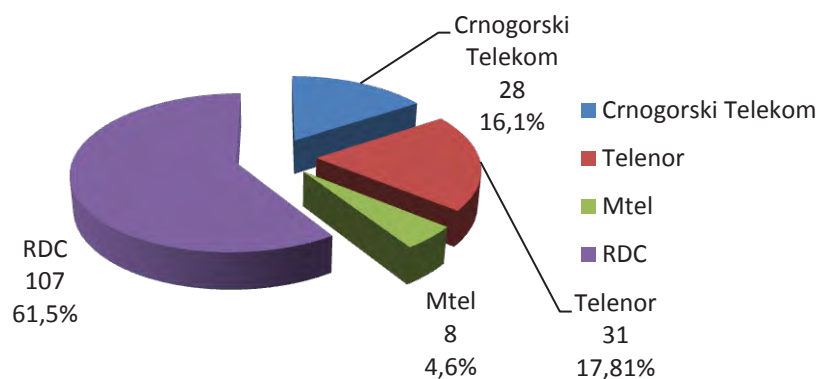
Odnosi sa zakupcima prostora u kablovskoj kanalizaciji uređeni su pojedinačnim ugovorima. Važeće cijene zakupa prostora u kablovskoj kanalizaciji operatora Crnogorski Telekom i Komunalne usluge d.o.o. Podgorica su 0,0811 € za kabl presjeka 40 mm, odnosno 0,0304 € za kabl presjeka 20 mm.

Antenski stubovi

Crnogorski Telekom, Telenor, Mtel, Radio-difuzni centar, BBM i Cabling u Crnoj Gori posjeduju ukupno 464 antenska stuba. Pojedinačno učešće ovih operatora u ukupnom broju antenskih stubova je dato na sljedećoj slici.

Operatori, vlasnici antenskih stubova, daju u zakup prostor na 174 antenska stuba, što čini oko 38% od ukupnog broja antenskih stubova. Na sljedećoj slici je dato učešće pojedinih operatora u ukupnom broju antenskih stubova na kojima je dato pravo korišćenja prostora drugim operatorima.

Mobilni operatori (Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel) za realizaciju svojih mreža i pružanje usluga koriste u približno jednakoj mjeri sopstvene i antenske stubove drugih operatora, pri čemu je učešće antenskih stubova Radio-difuznog centra u mrežama Crnogorskog Telekoma, Telenora i Mtela najveće i kreće se u rasponu od 29,63% do 36,74% u zavisnosti od mreže. Učešće antenskih stubova dva mobilna operatora u ukupnom broju antenskih stubova koji se koriste u mreži trećeg mobilnog operatora kreće se od 2,47% do 12,7%. Na 41 antenskom stubu su zastupljena sva tri mobilna operatora.

Objekti - zgrade

Zajedničko korišćenje prostora u objektima - zgradama Crnogorskog Telekoma, Telenora, Mtela i Radio-difuznog centra je zastupljeno na ukupno 145 lokacija, i to:

- u 17 objekata - zgrada Crnogorskog Telekoma,
- u 9 objekata - zgrada Mtela,
- u 9 objekata - zgrada Telenora i
- u 110 objekata - zgrada Radio-difuznog centra.

Agencija je kroz davanje mišljenja na dokumente planiranja prostora, izdavanje tehničkih uslova, kao i formiranja cijena zakupa kablovske kanalizacije, u skladu sa rezultatima analize relevantnog tržišta fizičkog pristupa infrastrukturi, u velikoj mjeri doprinijela da zajedničko korišćenje elektronske komunikacione infrastrukture u Crnoj Gori bude više zastupljeno i postane model na kome operatori zasnivaju početak pružanja usluga. Na taj način se skraćuje vrijeme i smanjuju sredstva potrebna za izgradnju elektronskih komunikacionih mreža i povećava doptupnost elektronskih komunikacionih usluga.

1.11. Praćenje kvaliteta elektronskih komunikacionih usluga

Na osnovu člana 155. Zakona o elektronskim komunikacijama, operatori su u obavezi da Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku

djelatnost dostave izmjerene parametre kvaliteta usluga u fiksnim i mobilnim mrežama. Parametri kvaliteta usluga propisani su Pravilnikom o kvalitetu javnih elektronskih komunikacionih usluga (u daljem tekstu Pravilnik) koji je objavljen u "Službenom listu Crne Gore" broj 9/12. Pored parametara kvaliteta javnih elektronskih komunikacionih usluga u fiksnim i mobilnim mrežama Pravilnik propisuje i metode mjerenja, način objavljivanja rezultata mjerenja, kao i vremenske periode u kojima se vrše mjerenja.

Da bi se obezbjedila javna dostupnost informacijama o kvalitetu usluga koje pružaju operatori u Crnoj Gori, u skladu sa obavezama iz člana 155 Zakona, Agencija na svojoj internet stranici objavljuje uporedne preglede izmjerenih vrijednosti parametara kvaliteta javnih elektronskih komunikacionih usluga u fiksnoj i mobilnoj elektronskoj komunikacionoj mreži. U skladu sa istim članom Zakona operatori imaju obavezu da izmjerene parametre kvaliteta u svojim mrežama učine javno dostupnim, te da na taj način informišu korisnike o nivoima kvaliteta usluga koje nude.

Sva tri operatora koja pružaju uslugu u javnoj mobilnoj elektronskoj komunikacionoj mreži (Crnogorski Telekom a.d., Telenor d.o.o. i Mtel d.o.o.) su tokom 2013. godine redovno dostavljali izvještaje o izmjerenim vrijednostima parametara kvaliteta usluga. Od operatora u fiksnoj elektronskoj komunikacionoj mreži izvještaje o parametarima kvaliteta redovno su dostavljali Crnogorski Telekom a.d, Mtel d.o.o, BBM d.o.o. i IPMont d.o.o. Ostali operatori nijesu jasno shvatili ni obavezu dostavljanja ni značenje parametara kvaliteta usluga te nijesu bili spremni za pripremu izvještaja o vrijednostima parametara kvaliteta javnih elektronskih komunikacionih usluga. Svoju obavezu počeli su da ispunjavaju u III i IV kvartalu 2013. godine.

Na osnovu dostavljenih izvještaja Agencija je napravila uporedne preglede izmjerenih vrijednosti parametara kvaliteta javnih elektronskih komunikacionih usluga u fiksnoj i mobilnoj elektronskoj komunikacionoj mreži i objavila ih na svojoj internet stranici na adresi: <http://www.ekip.me/zastita/kvalitet.php>. Uporedni pregled parametara kvaliteta je korisnicima pružao informacije o kvalitetu usluga i služio im da izaberu kvalitetnije elektronske komunikacione usluge i pouzdanijeg operatora. Operatorima je uporedni pregled služio da parametre u svojoj mreži uporede sa konkurencijom i preduzme mjere za poboljšanje određenih parametara kvaliteta javnih elektronskih komunikacionih usluga u fiksnim i mobilnim mrežama kako bi korisnicima ponudili što kvalitetnije servise.

Analiza parametara kvaliteta usluga pokazuje da kvalitet usluga nije ujednačen i da se pojedini parametri kvaliteta i u fiksnoj i u mobilnoj mreži znatno razlikuju od operatora do operatora. Smatrajući da vrijednosti pojedinih parametara kvaliteta usluga nijesu na zadovoljavajućem nivou, Agencija je u više navrata kontaktirala operatore, ukazivala da vrijednost određenog parametra izlazi iz granica očekivanog i da treba preduzeti mjere za njegovo poboljšanje. Agencija je operatorima javnih elektronskih komunikacionih usluga u mobilnoj mreži ukazala na parametar kvaliteta "vrijeme odziva službe za korisnike". Što se tiče parametara kvaliteta usluga u javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji Agencija je operatorima u toku 2013. godine ukazala na "vrijeme odziva službe za korisnike", kao i na parametre "vrijeme uspostavljanja usluge na fiksnoj lokaciji" i "vrijeme otklanjanja kvara za pristupne linije" u mreži Crnogorskog Telekomu.

Analizom izveštaja o parametrima kvaliteta javno dostupnih elektronskih komunikacionih usluga za 2013. godinu može se konstatovati da je tokom godine došlo do poboljšanja vrijednosti parametara kvaliteta za usluge u mobilnoj elektronskoj komunikacionoj mreži.

Uzimajući u obzir da korisnik javnih elektronskih komunikacionih usluga ima, ukoliko postoje tehničke mogućnosti, pravo na pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži u roku od 8 dana od dana podnošenja zahtjeva, Agencija je ukazala Crnogorskom Telekomu na neopravdano dug rok za uspostavljanje usluge na fiksnoj lokaciji i zatražila da ispoštuje zakonom definisani rok. U pojedinim kvartalima 2013. godine Crnogorski Telekom je uspio da vrijeme uspostavljanja usluge sa 19,7 dana, koliko je iznosilo u IV kvartalu 2012. godine, smanji na 15 dana.

Slično je i sa parametrom "Vrijeme otklanjanja kvara za pristupne linije - za 95% kvarova na pristupnoj liniji u posmatranom razdoblju". Nakon dopisa koje je Agencija uputila Crnogorskom Telekomu, kojim ga obavještava da smatra da je to vrijeme kod Crnogorskog Telekomu predugo, jer su korisnici predugo ostavljeni bez mogućnosti korišćenja elektronskih komunikacionih usluga, Crnogorski Telekom je u toku 2013. godine vrijednost ovog parametra u odnosu na prethodnu godinu značajno smanjio. Sa 132,3 sati, koliko je vrijednost ovog parametra iznosila na kraju 2012. godine, tokom 2013. godine vrijednost ovog parametra je smanjena na 75,73 sata.

Vrijednost parametra "Vrijeme odziva službe za korisnike" u fiksnoj mreži Crnogorskog Telekomu je sa 29 sekundi na kraju 2012. godine smanjena na 21 sekundu u IV kvartalu 2013. godine. Smanjenje vrijednosti ovog parametra u mobilnoj mreži uspio je da ostvari Telenor.

U odnosu na izvještaje iz prethodnog perioda operatori su u 2013. godini napravili pozitivan pomak u cilju poboljšanja vrijednosti pojedinih parametara kvaliteta usluga koje nude korisnicima, ali i pored tih poboljšanja i napora operatora da postignu što bolje vrijednosti parametara, vrijednosti pojedinih parametara su i dalje dosta visoke. To se prvenstveno odnosi na parametre na koje je Agencija ukazivala operatorima: „vrijeme uspostavljanja usluge na fiksnoj lokaciji" i "vrijeme otklanjanja kvara za pristupne linije" u mreži Crnogorskog Telekomu kao i na parametar "vrijeme odziva službe za korisnike" kod svih operatora.

1.12. Stepen razvoja elektronskih komunikacionih mreža

Elektronska komunikaciona infrastruktura u Crnoj Gori je dobro razvijena, što omogućava da se za pružanje elektronskih komunikacionih usluga primjenjuju najsavremenije tehnologije. Preko takve infrastrukture korisnicima u Crnoj Gori danas se nude skoro sve postojeće

elektronske komunikacione usluge koji se pružaju u svijetu i koji trenutno zadovoljavaju potrebe korisnika tih usluga. Veći operatori sprovede ili su sprovedi migraciju svojih mreža prema All-IP okruženju, tako da preko jedinstvene IP mreže mogu pružati usluge prenosa glasa, prenosa podataka i distribucije AVM sadržaja.

Stepen razvoja fiksnih komunikacionih mreža

Transportni dio mreža operatora (eng. *backbone*) je baziran na SDH i MPLS sistemima prenosa koji su realizovani preko kablova sa optičkim vlaknima i radio relejnim sistemima kao fizičkim medijima za prenos signala.

SDH transportne mreže operatora su realizovane najmodernijom SDH opremom poznatih svjetskih proizvođača opreme (Siemens, ECI, Huawei). Maksimalni kapacitet mreže je 10Gb/s (STM64) i služi za prenos SDH i EoS (*Ethernet over SDH*) saobraćaja. SDH magistralna mreža većim dijelom je realizovana prema topologiji prstena radi zaštite servisa. Manji dio magistralne SDH mreže ima topologiju lanca na mjestima gdje nije bilo fizički moguće implementirati topologiju prstena. Postoje i lokalni SDH prstenovi i lanci za prihvat SDH i Ethernet saobraćaja lokalnog transportnog nivoa.

MPLS transportna mreža predstavlja transportnu infrastrukturu koja omogućava prenos IP saobraćaja velikim brzinama na teritoriji Crne Gore. Korišćenjem MPLS mreže, svim poslovnim korisnicima se pruža osnovni IP komunikacioni servis povezivanja udaljenih lokacija sa centralnom lokacijom, kao i mogućnost implementacije skupa dodatnih servisa preko MPLS mreže, koji su zasnovani na naprednim tehnologijama koje omogućavaju automatizaciju konfigurisanja sistema po zahtjevu, visoku bezbjednost transporta mrežnog saobraćaja sa kraja na kraj, mapiranje prioriteta poslovnih procesa kroz samu transportnu mrežu, kao i napredne funkcije nadzora i upravljanja mrežom. MPLS mreža se koristi i kao transportna mreža za širokopoljasne servise koji se obezbjeđuju korisnicima tih usluga (usluge širokopoljasnog pristupa Internetu IPTV usluge itd.).

DWDM tehnologija, multipleksiranjem talasnih dužina, omogućava povećanje kapaciteta postojećih kablova sa optičkim vlaknima. Navedenom tehnologijom se obezbjeđuje transparentni prenos nacionalnog i međunarodnog tranzitnog saobraćaja velikog kapaciteta.

IMS (*IP Multimedia Subsystem*) predstavlja mrežnu arhitekturu koja se koristi za pružanje multimedijalnih servisa krajnjim korisnicima i koja je standardizovana u skladu sa 3GPP/TISPAN specifikacijama. Namijenjena je pružanju različitih multimedijalnih servisa krajnjim korisnicima (VoIP, video streaming, chat, messaging). Pored Mtel, koji ovu platformu koristi od početka svog rada, Crnogorski Telekom je ovu platform počeo da implementira tokom 2012. godine. U mreži Crnogorskog Telekoma IMS platforma se trenutno koristi isključivo za pružanje usluge VoIP servisa. Broj korisnika Crnogorskog Telekoma na IP platformi se povećao više od dva i po puta u odnosu na 2012. godinu. Servisi koji su korisnicima ponuđeni u PSTN/ISDN telefoniji u IMS telefoniji su implementirani kao simulacioni servisi te mogu pružiti potpunu i adekvatnu zamjenu bez uskraćivanja funkcionalnosti krajnjem korisniku što podrazumjeva da je percepcija krajnjeg korisnika prema servisu ista, pri čemu nije obezbijeđeno napajanje terminalnog uređaja od strane mreže. Stoga je omogućen prelazak korisnika sa tradicionalne uskopojasne PSTN/ISDN telefonije na IMS telefoniju bez uticaja na dodatne/suplementarne servise.

Pristupna fiksna mreža je, i dalje uglavnom, bazirana na kablovima sa bakarnim paricama. Implementacijom xDSL tehnologija omogućeno je da se po postojećoj infrastrukturi (bakarnim paricama) krajnjem korisniku pored pristupa fiksnoj telefonskoj mreži i uslugama koje ona pruža takođe omogući pristup Internetu sa velikim brzinama protoka (teoretski do 24 Mb/s - ADSL2+) i pružanje usluge distribucije AVM sadržaja. Dostupnost usluge ADSL-a je 99,981%, tj. 99,981% korisnika koji imaju fiksni telefonski priključak mogu uvesti uslugu ADSL-a. U 2013. godini Crnogorski Telekom je povećao broj ADSL čvorišta sa 196 na 199.

Pored toga intenziviran je razvoj pristupnih mreža zasnovanih na kablovima sa optičkim vlaknima (FTTx). Crnogorski Telekom je svoju pristupnu mrežu razvijao primjenom GPON tehnologije, koja omogućava značajno veće brzine pristupa internetu (trenutno oko 40Mb/s u downstreamu), što kao posljedicu ima veći kvalitet usluga za krajnje korisnike. Tokom 2013. godine optika je bila dostupna krajnjim korisnicima u 9 opština u Crnoj Gori, a u odnosu na prethodnu godinu broj korisnika je porastao za oko 80%. Cabling i Medinet, takođe, razvijaju svoju pristupne mreže bazirane na kablovima sa optičkim vlaknima.

U odnosu na prethodnu godinu, evidentan je trend modernizacije i razvoja mreža operatora koji se bave distribucijom AVM sadržaja do krajnjih korisnika. U 9 opština u Crnoj Gori prisutne su sve četiri platforme za distribuciju AVM sadržaja do krajnjih korisnika. IPTV Crnogorskog Telekoma trenutno koristi 42% od ukupnog broja korisnika.

Stepen razvoja mobilnih komunikacionih mreža

S obzirom na broj korisnika, stepen konkurencije, raznovrsnost usluga i naprednost tehnologija može se smatrati da mobilne komunikacione mreže i usluge predstavljaju najrazvijeniji segment tržišta elektronskih komunikacija u Crnoj Gori.

Širok spektar mobilnih komunikacionih usluga pruža se posredstvom tri zemaljske mobilne komunikacione mreže (mreže operatora Telenor, Crnogorski Telekom (T-Mobile) i Mtel). Sve tri mreže su zasnovane na harmonizovanim standardima druge generacije (GSM, uključujući i njegova unapređenja za pružanje data usluga - GPRS i EDGE) i treće generacije (UMTS, uključujući HSxPA i HSPA+). Od 2012. godine Telenor, a od 2013. godine i Crnogorski Telekom, su implementirali LTE tehnologiju, koja se u komercijalnom smislu smatra 4G tehnologijom mobilnih komunikacionih mreža. Dodjelom dodatnih radio-frekvencijskih resursa u opsezima 900 MHz, 1800 MHz i 2100 MHz početkom 2012. godine i odobravanjem bezuslovnog refarminga (slijedeći principa tehnološke neutralnosti), od strane Agencije je kreiran povoljan okvir za implementaciju novih tehnologija, prije svega UMTS-a u opsegu 900 MHz i LTE –a u opsegu 1800 MHz. Kod sva

tri operatora 2G, 3G i LTE mreže funkcionišu integralno sa integrisanim jezgrom i zajedničkom prenosnom mrežom. Prenosni dio mreže Telenor-a i Mtela zasnovan je na mikrotalasnim radio-relejnim vezama, dok Crnogorski Telekom u kičmi prenosne mreže koristi optičke kapacitete, a u last mile dijelu se takođe oslanja na mikrotalasne radio-relejne veze. Važno je napomenuti da su sva tri mobilna operatora izvršila migraciju prenosnih mreža ka All IP prenosu.

Imajući u vidu veoma zahtjevnu konfiguraciju terena u Crnoj Gori sa aspekta pokrivanja signalom mobilne mreže, radio pristupni dio GSM mreže sva tri operatora realizovan je sa prilično velikim brojem radio baznih stanica (preko 270 u mreži svakog operatora). Osim GSM radio baznih stanica u opsegu 900 MHz, koje se koriste za osnovno pokrivanje signalom, problemi kapaciteta, naročito u gusto naseljenim područjima gdje se očekuje veliki obim saobraćaja, rješavani su uglavnom kolociranim DCS1800 radio baznim stanicama u opsegu 1800 MHz. Signal mreža treće generacije omogućen je u svim opštinama i to pretežno u urbanim i suburbanim djelovima, a Telenor je implementacijom UMTS tehnologije u opsegu 900 MHz pokrio 3G signalom i značajan dio ruralnih oblasti. LTE tehnologija je implementirana u urbanim djelovima Podgorice, Cetinja, Nikšića i svih primorskih opština, osim Ulcinja.

Ono po čemu se Crna Gora može svrstati u društvo sa najrazvijenijim zemljama Evrope je stepen pokrivenosti stanovništva signalom mobilnih mreža. Naime, sva tri operatora ističu pokrivenost stanovništva GSM signalom od preko 98% (podatak dobijen putem softverske predikcije), što Crnu Goru svrstava u red zemalja sa izuzetno dobrom pokrivenošću stanovništva. Pokrivenost teritorije GSM signalom obuhvata sve naseljene oblasti, glavne saobraćajnice (uključujući i tunele) i turističke centre i iznosi preko 85% ukupne teritorije Crne Gore (podatak dobijen putem softverske predikcije). Pokrivenost signalom 3G mreža je takođe na visokom nivou, obuhvata sva urbana naselja i značajan dio suburbanih i ruralnih oblasti. Telenor je implementacijom UMTS tehnologije u opsegu 900 MHz dosegao pokrivenost stanovništva 3G signalom od 97% (podatak dobijen putem softverske predikcije). Pokrivenost LTE mrežom prelazi 25% stanovništva Crne Gore. Glavni progres u dostupnosti mobilnih širokopojsnih data usluga, naročito u ruralnim i slabo naseljenim područjima, očekuje se valorizacijom opsega 800 MHz (dio digitalne dividende) za implementaciju LTE mreža.

Stepen tehnološkog razvoja savremenih mobilnih komunikacionih mreža ogleda se u mogućnostima mreže da podrže, prije svega širokopojsne data usluge. Kada je riječ o podršci za data usluge, GPRS/EDGE je implementiran na svim GSM/DCS1800 radio baznim stanicama svih operatora. Podsjećanja radi, EDGE omogućava protok od oko 230 kb/s prema korisniku (teorijski maksimum od 384 kb/s ograničen je terminalom). Teorijski u UMTS mrežama bez HSxPA unapređenja moguće je ostvariti maksimalni protok od 384 kb/s, a u zavisnosti od implementirane verzije HSxPA tehnologije moguće je ostvariti protok od 1,8 Mb/s, 3,6 Mb/s, 7,2 Mb/s, pa do 14,4 Mb/s prema korisniku. Sve UMTS radio bazne stanice Telenora i Crnogorskog Telekoma, i značajan broj baznih stanica Mtela, podržavaju HSPA+ tehnologiju sa omogućenim maksimalnim protokom od 21,1 Mb/s prema korisniku (downlink) i 5,7 Mb/s od korisnika (uplink). U zavisnosti od potreba za kapacitetom na nekim lokacijama u urbanim djelovima većih gradova implementiran je dual-carrier koncept koji omogućava protok od 42,2 Mb/s prema korisniku, što je trenutno posljednja komercijalno dostupna verzija UMTS standarda na globalnom nivou. LTE tehnologija implementirana u mrežama Telenora i Crnogorskog Telekoma omogućava maksimalni protok od 100 Mb/s prema korisniku i 50 Mb/s od korisnika. Važno je napomenuti da je stvarni protok na aplikativnom nivou često značajno manji iz razloga koji ne moraju uvijek da budu povezani sa mrežom. U mrežama sva tri mobilna operatora omogućen je tzv. vertikalni handover.

2. Uvedene regulatorne mjere

2.1. Analiza relevantnih tržišta u cilju ocjene stepena konkurentnosti tržišta

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost sprovodi postupak analiza relevantnih tržišta sa ciljem procjene stepena efikasnosti tržišta. Osnovni cilj postupka analize relevantnih tržišta je utvrđivanje prisustva operatora koji imaju status pojedinačne ili zajedničke tržišne snage na relevantnom tržištu. Agencija određuje regulatorne obaveze operatorima sa značajnom tržišnom snagom ako postupkom analize i/ili Testa tri kriterijuma utvrdi da konkurencija na relevantnom tržištu nije efikasna ili ih ukida ako utvrdi suprotno. Osim toga, Agencija sprovodi i nadzor nad implementacijom propisanih regulatornih obaveza od strane operatora sa značajnom tržišnom snagom.

2.1.1. Regulatorni okvir Evropske unije za oblast elektronskih komunikacija

Regulatorni okvir Evropske unije za oblast elektronskih komunikacija ima za cilj uklanjanje prepreka efikasnom funkcionisanju jedinstvenog evropskog tržišta elektronskih komunikacionih mreža i usluga. Taj okvir danas predstavlja regulatorni model koji je prihvaćen kao najbolji poznati model i u mnogim zemljama koje nijesu članice Evropske unije. Regulatorni okvir iz 2002. godine sastojao se od pet direktiva, i to:

- Direktiva 2002/19/EC o pristupu i interkonekciji elektronskih komunikacionih mreža i pripadajućih dodatnih usluga ("Direktiva o pristupu")¹⁶,
- Direktiva 2002/20/EC o autorizaciji na području elektronskih komunikacionih mreža i usluga ("Direktiva o autorizaciji")¹⁷,
- Direktiva 2002/21/EC o zajedničkom regulatornom okviru za elektronske komunikacione mreže i usluge ("Okvirna direktiva")¹⁸,
- Direktiva 2002/22/EC o univerzalnom servisu i pravima korisnika u vezi sa elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama ("Direktiva o univerzalnom servisu")¹⁹,
- Direktiva 2002/58/EC o obradi ličnih podataka i zaštiti privatnosti i povjerljivosti komunikacija u sektoru elektronskih komunikacija ("Direktiva o privatnosti u elektronskim komunikacijama")²⁰.

Evropska komisija je 2002. godine objavila Smjernice za nacionalna regulatorna tijela, o definisanju i analizi relevantnih tržišta, utvrđivanju statusa operatora sa značajnom tržišnom snagom i nametanju regulatornih obaveza²¹. Osnovna svrha pomenutih Smjernica je doprinos harmonizaciji primjene regulatornih načela i konzistentnosti regulacije. Korišćenje iste metodologije definisanja i analize tržišta osigurava da većina tržišta definisanih za potrebe sektorski specifične regulacije odgovaraju definicijama koje bi bile primjenjene saglasno propisima o zaštiti konkurencije.

Na osnovu člana 15. Okvirne direktive (Direktiva 2002/21/EC), Evropska komisija je usvojila sljedeće preporuke o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija:

- Preporuku (2003/311/EC)²² od 11. 02. 2003. godine, o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija, koja je sadržala 18 tržišta koja su podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji,
- Preporuku (2007/879/EC)²³ od 17. 12. 2007. godine, o relevantnim tržištima na području elektronskih komunikacija, koja sadrži 7 tržišta koja su podložna prethodnoj (*ex-ante*) regulaciji.

Na inicijativu Evropske komisije, Evropski parlament i Savjet ministara Evropske unije su u decembru 2009. godine donijeli novi Regulatorni okvir u oblasti elektronskih komunikacija koji se sastoji od dvije direktive i jednog pravilnika i to:

- Pravilnika 1211/2009 Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta, o uspostavljanju Tijela evropskih regulatora za elektronske komunikacije (BEREC)²⁴;
- Direktive 2009/136/EC Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta²⁵, kojom se mijenjaju Direktiva 2002/22/EC o univerzalnom servisu,

16 Directive 2002/19/EC Access directive (OJ of the ECL 108/7 from 24.02.2002)

17 Directive 2002/20/EC Authorisation directive (OJ of the ECL 108/21 from 24.02.2002)

18 Directive 2002/21/EC Framework directive (OJ of the ECL 108/33 from 24.02.2002)

19 Directive 2002/22/EC Universal service directive (OJ of the ECL 108/51 from 24.02.2002)

20 Directive 2002/58/EC Directive on privacy and electronic communications (OJ of the ECL 201/37 from 31.07.2002)

21 Commission guidelines on market analysis and the assessment of significant market power under the Community regulatory framework for electronic communications networks and services (OJ of the ECC 165/6 from 11.07.2002)

22 Commission recommendation on relevant product and service markets within the electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communication networks and services (OJ of the EC L 114/456 from 08.05.2003).

23 Commission recommendation of 17 December 2007 on relevant product and service markets within the electronic communications sector susceptible to ex ante regulation in accordance with Directive 2002/21/EC of the European Parliament and of the Council on a common regulatory framework for electronic communications networks and services.

24 Regulation (EC) No 1211/2009 of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009, establishing the Body of European Regulators for Electronic Communications (BEREC) and the Office

25 Directive 2009/136/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009, amending Directive 2002/22/EC on universal service and users' rights relating to electronic communications networks and services, Directive 2002/58/EC concerning the processing of personal data and the protection of privacy in the electronic communications sector and Regulation (EC) No 2006/2004 on cooperation between national authorities responsible for the enforcement of consumer protection laws

Direktiva 2002/58/EC o korišćenju podataka o ličnosti i Pravilnik broj 2006/2004 o saradnji nacionalnih organa nadležnih za primjenu propisa o zaštiti prava potrošača;

- Direktiva 2009/140/EC Evropskog parlamenta i Evropskog savjeta²⁶, kojom se mijenjaju Direktiva 2002/21/EC o zajedničkom okviru, Direktiva 2002/19/EC o pristupu i interkonenciji i Direktiva 2002/20/EC o izdavanju odobrenja za mreže i usluge.

2.1.2. Pravni osnov za sprovođenje postupka definisanja i analiza relevantnih tržišta

Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 50/08) u članu 8. utvrđena je, između ostalih, nadležnost Agencije da vrši nadzor tržišta, utvrđuje operatore sa značajnom tržišnom snagom i preduzima preventivne mjere za sprečavanje negativnih efekata značajne tržišne snage operatora.

Agencija je, saglasno članu 41 Zakona iz 2008. godine, usvojila **Odluku o relevantnim tržištima usluga i relevantnom geografskom tržištu** ("Službeni list Crne Gore, broj 29/09) kojom su određena relevantna tržišta usluga i to:

- (1) Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica - maloprodajni nivo;
- (2) Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;
- (3) Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo;
- (4) Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo;
- (5) Tržište širokopojasnog pristupa - veleprodajni nivo;
- (6) Terminalni ili zaključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbijedi zakupljeni ili dodijeljeni kapacitet - veleprodajni nivo;
- (7) Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo.

Tokom 2011. godine Agencija je, saglasno članu 41 Zakona, usvojila **Odluku o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma** ("Službeni list Crne Gore" broj 19/11). Ovom Odlukom su određena sledeća relevantna tržišta usluga:

- (1) Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,
- (2) Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji,
- (3) Veleprodajno tržište *trunk* segmenata iznajmljenih linija,
- (4) Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža,
- (5) Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio difuznih signala.

Krajem 2012. godine Agencija je usvojila i **Odluku o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma** ("Službeni list Crne Gore" broj 50/12). Ovom Odlukom su određena sljedeća relevantna tržišta usluga:

- (1) Tržište usluga širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje i
- (2) Tržište javno dostupnih telefonskih usluga u mrežama mobilnih operatora na nivou maloprodaje.

Savjet Agencije je na sjednici od 05. 02. 2013. godine donio **Odluku o pokretanju drugog kruga analiza relevantnih tržišta** ("Službeni list Crne Gore" broj 09/13). Smjernicama Evropske komisije nacionalnim regulatornim tijelima o definisanju i analizi relevantnih tržišta je predviđeno da se postupak analiza relevantnih tržišta treba sprovesti periodično u cilju praćenja tehnoloških i strukturnih promjena u sektoru. Takođe, član 43. stav 3 Zakona o elektronskim komunikacijama predviđa da prilikom ponovnog određivanja određenog operatora za operatora sa značajnom tržišnom snagom, na osnovu analize sprovedene u skladu sa članom 42 stav 1 Zakona, Agencija može izmijeniti opseg naređenih mjera. Odlukom Agencije o pokretanju drugog kruga analiza relevantnih tržišta su određena relevantna tržišta usluga na kojima se sprovodi drugi krug analiza tržišta, u cilju ponovnog određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom.

Agencija je sprovodila postupak analiza relevantnih tržišta u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 50/08) koji je transponovao odredbe starog evropskog regulatornog okvira iz 2002. godine. Novi Zakon o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 40/13) u Poglavlju VI – Zaštita konkurencije u oblasti elektronskih komunikacija, takođe, propisuje kriterijume i način utvrđivanja prisustva operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, postupak analize tržišta, određivanja i definisanja relevantnih tržišta i određivanja odgovarajućih regulatornih mjera koje se nameću operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu.

Značajna novina u ovom poglavlju Zakona se odnosi na novu regulatornu obavezu funkcionalnog razdvajanja aktivnosti povezanih sa pružanjem određenih veleprodajnih usluga pristupa u posebnu poslovnu jedinicu (član 79), koju Agencija može odrediti vertikalno integrisanim operatorima ako ocijeni da, primjenom regulatornih obaveza nije ostvarena efikasna tržišna konkurencija i da postoje bitne i trajne prepreke u tržišnoj konkurenciji ili nedostaci na tržištu u vezi sa pružanjem određenih veleprodajnih usluga pristupa na relevantnom tržištu pristupa. Takođe, novim Zakonom se definiše obaveza obavještanja Agencije u slučaju dobrovoljnog razdvajanja vertikalno integrisanog operatora (član 80).

²⁶ Directive 2009/140/EC of the European Parliament and of the Council of 25 November 2009, amending Directives 2002/21/EC on a common regulatory framework for electronic communications networks and services, 2002/19/EC on access to, and interconnection of, electronic communications networks and associated facilities, and 2002/20/EC on the authorisation of electronic communications networks and services

2.1.3. Nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatora sa značajnom tržišnom snagom propisanih rješenjima Agencije a koje su rezultat sprovedenih analiza pet relevantnih tržišta izvršenih tokom 2011. godine

Agencija je na tržištima analiziranim shodno Odluci o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma ("Službeni list Crne Gore" broj 19/11) utvrdila prisustvo operatora sa značajnom tržišnom snagom i rješenjima od 30. 12. 2011. godine propisala odgovarajuće regulatorne mjere.

Podsjećanja radi, Agencija je donijela Pravilnik o regulaciji cijena maloprodajnih elektronskih komunikacionih usluga koje se pružaju putem javnih fiksnih telefonskih mreža ("Službeni list Crne Gore" broj 52/11) kojim je propisala uslove i način kontrole cijena, sprečavanje primjene cijena kojima se ograničava konkurencija i uređuje regulacija maloprodajnih cijena.

Agencija je tokom 2012. i 2013. godine sprovodila nadzor nad implementacijom regulatornih obaveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom na sljedećim relevantnim tržištima:

Tržište 1: Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga lokalnih i međumjesnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Crnogorskom Telekomu a.d. Podgorica propisala obaveze na veleprodajnom nivou: obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora i obavezu veleprodajnog iznajmljivanja pretplatničkih linija. Takođe, propisala je i regulatorne obaveze na maloprodajnom nivou i to:

- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga kojom se propisuje: zabrana obračunavanja prekomjernih cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga,
- Obavezu nediskriminatornosti i
- Obavezu transparentnosti

Crnogorski Telekom je shodno obavezama transparentnosti i nediskriminatornosti, objavio Referentnu interkonekcionu ponudu i Ponudu za pružanje usluge iznajmljivanja pretplatničkih linija na veleprodajnom nivou u februaru 2011. godine. Pomenutim referentnim ponudama je definisao uslove pružanja usluga izbora/predizbora operatora i usluge iznajmljivanja pretplatničkih linija na veleprodajnom nivou. Crnogorski Telekom je primijenio regulatorne zahtjeve, kako u pogledu uslova i kvaliteta pružanja usluga, tako i u pogledu cijena gdje je u slučaju usluge veleprodajnog iznajmljivanja pretplatničkih linija primijenjena „*retail minus*“ metodologija. Takođe, Crnogorski Telekom je primijenio usvojenu Metodologiju računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva na maloprodajne usluge ovog relevantnog tržišta (usluge lokalnih, međumjesnih poziva i poziva ka mobilnim mrežama) kao i za veleprodajnu uslugu iznajmljivanja pretplatničkih linija i shodno zahtjevima regulatornog izvještavanja pripremio i objavio odvojene regulatorne finansijske izvještaje po segmentima/uslugama za 2011. i 2012. godinu.

Agencija je dana 26. 09. 2013. godine donijela Odluku o prihvatanju sprovedenih aktivnosti Crnogorskog Telekoma na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za fiksnu i mobilnu mrežu za 2012. godinu. Nadalje, Agencija je dana 18. 02. 2014. godine donijela Rješenje kojim je propisala Crnogorskom Telekomu obavezu usklađivanja važećih maloprodajnih cijena sa rezultatima troškovnog modela sadržanim u Revidiranim regulatornim finansijskim izvještajima za 2012. godinu, tj. obavezu smanjenja cijena usluga lokalnih, međumjesnih, međunarodnih poziva i poziva ka mobilnim mrežama u dva koraka (01. 04. 2014. godine i 01. 12. 2014. godine), uz istovremeno zadržavanje cijene mjesečne preplate za pristup mreži na postojećem nivou.

Usluga	Tip saobraćaja	Cijena (bez PDV-a) prije donošenja Rješenja Agencije tj. do aprila 2014.godine	Cijena (bez PDV-a) koja je na snazi od 01. 04. 2014. godine	Cijena (bez PDV-a) koja je na snazi od 01.decembra 2014.godine
Usluga lokalnih poziva	Period jakog saobraćaja	1,9 €cent/min	1,58€cent/min	1,25€cent/min
	Period slabog saobraćaja	0,95€cent/min	0,90€cent/min	0,90€cent/min
Usluga nacionalnih poziva	Period jakog saobraćaja	5,00 €cent/min	3,75€cent/min	2,50€cent/min
	Period slabog saobraćaja	2,5€cent/min	2,13 €cent/min	1,75€cent/min
Usluga poziva prema mobilnim mrežama	Period jakog saobraćaja	19,00€cent/min	16,50€cent/min	14,00€cent/min
	Period slabog saobraćaja	9,50€cent/min	9,50€cent/min	9,50 €cent/min

Tržište 2: Maloprodajno tržište javno dostupnih usluga međunarodnih poziva za pravna i fizička lica koji se pružaju na fiksnoj lokaciji

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Crnogorskom Telekomu a.d. Podgorica propisala obaveze na veleprodajnom nivou: obavezu mogućnosti izbora/predizbora operatora i obavezu veleprodajnog iznajmljivanja pretplatničkih linija. Takođe, propisala je i regulatorne obaveze na maloprodajnom nivou i to:

- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obavezu regulisanja cijena maloprodajnih usluga kojom se propisuje: zabrana obračunavanja prekomjernih cijena, zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena, zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku i zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga.
- Obavezu nediskriminatornosti i
- Obavezu transparentnosti.

Agencija je Odlukom od 21. 02. 2012. godine o proširenju aktivnosti i produženju roka za implementaciju Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva proširila opseg aktivnosti na projektu na relevantnim tržištima koja su shodno Odluci o relevantnim tržištima usluga bila predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma. S tim u vezi, Crnogorski Telekom je, propisanu obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva, sproveo i u slučaju ovog relevantnog tržišta i shodno zahtjevima regulatornog izvještavanja pripremio i objavio odvojene regulatorne finansijske izvještaje po segmentima/uslugama za 2011. i 2012. godinu.

Agencija je dana 26. 09. 2013. godine donijela Odluku o prihvatanju sprovedenih aktivnosti Crnogorskog Telekoma na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za fiksnu i mobilnu mrežu za 2012. godinu. Nadalje, Agencija je dana 18. 02. 2014. godine donijela Rješenje kojim je propisala Crnogorskom Telekomu obavezu usklađivanja važećih maloprodajnih cijena sa rezultatima troškovnog modela sadržanim u Revidiranim regulatornim finansijskim izvještajima za 2012. godinu, tj. obavezu smanjenja cijena usluga lokalnih, međumjesnih, međunarodnih poziva i poziva ka mobilnim mrežama u dva koraka (01. 04. 2014. godine i 01. 12. 2014. godine), uz istovremeno zadržavanje cijene mjesečne pretplate za pristup mreži na postojećem nivou.

Usluga	Tip saobraćaja	Cijena (bez PDV-a) prije donošenja Rješenja Agencije tj. do aprila 2014. godine	Cijena (bez PDV-a) koja je na snazi od 01. aprila 2014. godine	Cijena (bez PDV-a) koja je na snazi od 01. decembra 2014. godine
Usluga međunarodnih poziva	Zona I - Region mobilne mreže	27,00 €cent/min	26,00 €cent/min	25,00 €cent/min
	Zona II - Evropa mobilne mreže	38,00 €cent/min	33,00 €cent/min	28,00 €cent/min
	Zona IV - Ostatak svijeta fiksne mreže	60,00 €cent/min	55,00 €cent/min	50,00 €cent/min
	Zona IV - Ostatak svijeta mobilne mreže	85,00 €cent/min	80,00 €cent/min	75,00 €cent/min

Tržište 3: Veleprodajno tržište *trunk* segmenata iznajmljenih linija

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Crnogorskom Telekomu a.d. Podgorica propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obavezu omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obavezu obezbjeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Crnogorski Telekom je shodno obavezi transparentnosti objavio Referentnu ponudu terminalnog i *trunk* segmenta iznajmljenih linija na veleprodajnom nivou u oktobru mjesecu 2012. godine. Crnogorski Telekom je, shodno obavezi nadzora cijena i troškovnog računovodstva, formirao cijene iznajmljenih linija, bazirane na kapacitetu i dužini iznajmljene linije a u skladu sa propisanim maksimalnim nivoom cijena iznajmljenih linija iz Preporuke Evropske komisije 2005/268/EC o cjenovnim aspektima veleprodajnih iznajmljenih linija.

Agencija je Odlukom od 21. 02. 2012. godine o proširenju aktivnosti i produženju roka za implementaciju Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva proširila opseg aktivnosti na projektu na relevantnim tržištima koja su shodno Odluci o relevantnim tržištima usluga bila predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma. S tim u vezi, Crnogorski Telekom je propisanu obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva sproveo i u slučaju ovog relevantnog tržišta i shodno zahtjevima regulatornog izvještavanja pripremio i objavio odvojene regulatorne finansijske izvještaje po segmentima/uslugama za 2011. i 2012. godinu.

Tržište 4: Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja (originacije) poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Telenoru d.o.o Podgorica, Crnogorskom Telekomu a.d. Podgorica i Mtelu d.o.o Podgorica, kao operatorima sa značajnom tržišnom snagom, propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obavezu omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obavezu obezbjeđivanja preglednosti,
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel su, shodno obavezi transparentnosti, objavili referentne ponude za pristup mobilnim mrežama.

Agencija je dana 17. 10. 2012. godine izdala Rješenje kojim se određuje Crnogorskom Telekomu, Telenoru i Mtelu obaveza primjene propisanog sistema troškovnog i odvojenog računovodstva za veleprodajno tržište poziva koji završavaju u individualnim telefonskim mrežama, na kojem su određeni kao operatori sa značajnom tržišnom snagom, po osnovu rješenja Agencije od 11. 11. 2010. godine i za veleprodajno tržište pristupa i započinjanja poziva iz javnih mobilnih telefonskih mreža, na kojem su određeni kao operatori sa značajnom tržišnom snagom po osnovu rješenja Agencije od 10. 05. 2012. godine.

S tim u vezi, mobilni operatori su propisano obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija i obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva sprovedli u slučaju navedenih relevantnih tržišta i shodno zahtjevima regulatornog izvještavanja pripremili i objavili odvojene regulatorne finansijske izvještaje po segmentima/uslugama za 2012. godinu.

Tržište 5: Veleprodajno tržište prenosa i emisije radio difuznih signala

Agencija je Rješenjem od 30. 12. 2011. godine Radio difuznom centru d.o.o. Podgorica kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obavezu obezbjeđivanja preglednosti, referentna ponuda,
- Obavezu obezbjeđivanja jednakog tretmana-nediskriminatornost,
- Obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obavezu omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja i
- Obavezu nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Na navedeno rješenje Agencije Radio-difuzni centar d.o.o. je izjavio žalbu Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije. Ministarstvo je rješavajući po žalbi Radio-difuznog centra d.o.o. poništilo rješenje Agencije o određivanju Radio-difuznog centra d.o.o. kao operatora sa značajnom tržišnom snagom, nakon čega je Agencija dana 10. 05. 2012. godine donijela novo rješenje postupajući po nalogima datim od strane drugostepenog organa. Radio-difuzni centar d.o.o. je ponovo izjavio žalbu Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije na izmijenjeno rješenje Agencije. U predmetu po žalbi Radio-difuznog centra d.o.o, Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije je odlučilo, da Radio-difuzni centar d.o.o, nije operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, iako je Zakonom o elektronskim komunikacijama, član 143 stav 2, propisano da je "do određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom saglasno analizi", koju će obaviti Agencija, "Radio-difuzni centar d.o.o. operator sa značajnom tržišnom snagom na tržištu usluga prenosa i emisije radiodifuznih signala".

2.1.4. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije tokom drugog kruga analiza sedam relevantnih tržišta sprovedenih tokom 2013. godine sa pregledom uvedenih regulatornih mjera

Savjet Agencije je na sjednici održanoj 05. 02. 2013. godine donio **Odluku o pokretanju drugog kruga analiza relevantnih tržišta u cilju ponovnog određivanja operatora sa značajnom tržišnom snagom** ("Službeni list Crne Gore" broj 09/13). Nakon stupanja na snagu predmetne odluke operatorima su upućeni upitnici sa zahtjevom da dostave odgovore po upitnicima najkasnije do 15. 03. 2013. godine.

Agencija je sprovedla postupak definisanja i analize relevantnih tržišta kao i određivanja regulatornih obaveza operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima. Nakon razmatranja na sjednici Savjeta, dana 22. 06. 2013. godine Agencija je započela javni konsultativni postupak povodom nacрта šest analiza relevantnih tržišta i nacрта rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima.

Savjet Agencije je na sjednici od 09. 07. 2013. godine usvojio tekst Nacrta Rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji).

Agencija je na zahtjev operatora produžila rok za dostavljanje komentara, primjedbi i sugestija u postupku javnih konsultacija povodom nacрта Rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima za 30 dana, odnosno najkasnije do 22. 08. 2013. godine.

Savjet Agencije je na sjednici od 19. 11. 2013. godine donio Odluku kojom je usvojio konačne tekstove Analiza relevantnih tržišta i Rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnim tržištima. Konačni tekstovi analiza relevantnih tržišta,

rješenja o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom, mišljenja Agencije za zaštitu konkurencije i pregledi odgovora Agencije na primjedbe, komentare i sugestije operatora u javnom konsultativnom postupku po relevantnim tržištima su dostupni na *web site*-u Agencije www.ekip.me.

2.1.4.1. Pregled propisanih regulatornih obaveza po relevantnim tržištima

Tržište 1: Tržište pristupa javnoj telefonskoj mreži na fiksnoj lokaciji za fizička i pravna lica - maloprodajni nivo

Agencija je Crnogorskom Telekomu Rješenjem od 19. 11. 2013. godine propisala odgovarajuće regulatorne obaveze na veleprodajnom i maloprodajnom nivou. Na veleprodajnom nivou propisane su sljedeće obaveze:

- Obaveza mogućnosti usluge izbora/predizbora operatora i
- Obaveza iznajmljivanja pretplatničkih linija na veleprodajnom nivou.

dok su na maloprodajnom propisane:

- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obaveza regulisanja cijena maloprodajnih usluga sa sledećim zahtjevima:
 - Zabrana ograničavanja prekomjernih cijena,
 - Zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena,
 - Zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku,
 - Obaveza nediskriminatornosti,
 - Obaveza transparentnosti,
 - Zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga.

Tržište 2: Tržište poziva koji potiču iz javne telefonske mreže i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo

Agencija je Crnogorskom Telekomu, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Rješenjem od 19. 11. 2013. godine propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obaveza obezbeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obaveza obezbeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Tržište 3: Tržište poziva koji završavaju u individualnim javnim telefonskim mrežama i koji se pružaju na fiksnoj lokaciji - veleprodajni nivo

Agencija je Crnogorskom Telekomu, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Rješenjem od 19. 11. 2013. godine propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obaveza obezbeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obaveza obezbeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Agencija je Mtelu, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Rješenjem od 19. 11. 2013. godine propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obaveza obezbeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obaveza obezbeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Tržište 4: Tržište pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo

Agencija je Crnogorskom Telekomu, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Rješenjem od 19. 11. 2013. godine propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza omogućavanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obaveza obezbeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obaveza obezbeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Tržište 5: Tržište širokopojasnog pristupa - veleprodajni nivo

Rješenjem od 19. 11. 2013. godine Agencija je Crnogorskom Telekomu, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obaveza obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obaveza obezbjeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Tržište 6: Terminalni ili zaključni segmenti iznajmljenih linija, bez obzira na tehnologiju korišćenu da se obezbijedi zakupljeni ili dodeljeni kapacitet - veleprodajni nivo

Kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Agencija je Crnogorskom Telekomu, Rješenjem od 19. 11. 2013. godine propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obaveza obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obaveza obezbjeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

Tržište 7: Tržište poziva koji završavaju u individualnim mobilnim mrežama - veleprodajni nivo

Agencija je Crnogorskom Telekomu, Telenoru i Mtelu, kao operatorima sa značajnom tržišnom snagom na ovom relevantnom tržištu, Rješenjem od 19. 11. 2013. godine propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza omogućivanja pristupa elementima mreže i njihovog korišćenja,
- Obaveza obezbjeđivanja jednakog tretmana - nediskriminatornost,
- Obaveza obezbjeđivanja preglednosti - referentna interkonekciona ponuda,
- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija,
- Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva.

2.1.5. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u postupku sprovođenja Testa tri kriterijuma na dva dodatna relevantna tržišta i postupak analize na jednom maloprodajnom tržištu na kom su ispunjeni uslovi Testa tri kriterijuma tokom 2013. godine sa pregledom uvedenih regulatornih mjera

Agencija je dana 20. 07. 2012. godine inicirala javne konsultacije, saglasno članu 41 Zakona, a povodom predloga Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti Testa tri kriterijuma. Relevantna tržišta određena Odlukom su: Tržište usluga širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje i Tržište javno dostupnih telefonskih usluga u mrežama mobilnih operatora na nivou maloprodaje. Rok za dostavljanje primjedbi i sugestija je bio 30 dana. Pregled komentara, sugestija i primjedbi na tekst predloga Odluke koja je bila predmet javnih konsultacija u periodu 20. 07-20. 08. 2012. godine je dostupan na *web site*-u Agencije na adresi www.ekip.me.

Agencija je, dana 20. 07. 2012. godine, u skladu sa odredbama člana 41 i 42. ZEK-a, zatražila mišljenje Uprave za zaštite konkurencije o predlogu predmetne Odluke. Uprava za zaštitu konkurencije je dana 07. 09. 2012. godine dala pozitivno mišljenje na osnovu analize usklađenosti predloga Odluke sa odredbama Zakona o zaštiti konkurencije. Savjet Agencije je, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije, na sjednici od 18. 09. 2012. godine usvojio konačan tekst Odluke o relevantnim tržištima usluga koja su predmet provjere ispunjenosti testa tri kriterijuma ("Službeni list Crne Gore" broj 50/12).

Agencija je sprovela Test Tri kriterijuma na tržištima određenim Odlukom. U slučaju tržišta javno dostupnih telefonskih usluga u mrežama mobilnih operatora na nivou maloprodaje Agencija je sprovedenim Testom tri kriterijuma dokazala da nijesu kumulativno ispunjeni uslovi iz Testa tri kriterijuma, te da tržište nije podložno *ex-ante* regulaciji. U slučaju tržišta usluga širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje Agencija je dokazala da su istovremeno zadovoljeni uslovi iz Testa tri kriterijuma, te zaključila da je isto podložno *ex-ante* regulaciji.

Savjet Agencije je na sjednici od 23. 04. 2013. godine razmatrao nacрте sprovedenih Testova tri kriterijuma na dva Odlukom određena maloprodajna tržišta. Dana 26. 04. 2013. godine Agencija je započela javni konsultativni postupak povodom Dokumenta o sprovedenim Testovima tri kriterijuma sa rokom od mjesec dana za dostavljanje komentara, primjedbi i sugestija na tekstove istih. Takođe, nacрте dokumenata su postavljeni i na internet prezentaciji Agencije. Nakon prijema primjedbi, komentara i sugestija operatora, Agencija je uvažila osnovane primjedbe i sugestije na nacrt dokumenta. Pregled odgovora Agencije na komentare, sugestije i primjedbe operatora na Test tri kriterijuma na relevantnom tržištu maloprodajnog pristupa internetu je dostupan na *web site*-u Agencije.

Agencija je dana 24. 05. 2013. godine dobila mišljenje Agencije za zaštitu konkurencije na sprovedeni Test tri kriterijuma.

Agencija je pristupila sprovođenju postupka analize tržišta usluga širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje, na kojem je prethodno dokazala ispunjenost uslova iz Testa tri kriterijuma i opravdanost *ex-ante* regulacije.

Dana 05. 12. 2013. godine Agencija je započela javni konsultativni postupak povodom Nacrta Analize tržišta širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje i Nacrta Rješenja operatoru sa značajnom tržišnom snagom na predmetnom tržištu, sa rokom od mjesec dana za dostavljanje primjedbi, sugestija i komentara na tekstove istih. Po prijemu primjedbi, komentara i sugestija operatora, Agencija je uvažila osnovane primjedbe i sugestije na nacrt dokumenta.

Savjet Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je na sjednici od 30. 01. 2014. godine, po pribavljenom mišljenju Uprave za zaštitu konkurencije broj 02-247/2-13 od 20. 01. 2014. godine, donio Rješenje o određivanju operatora sa značajnom tržišnom snagom na tržištu širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje i usvojio konačan tekst Analize tržišta širokopojasnog pristupa internetu na nivou maloprodaje.

Agencija je Crnogorskom Telekomu, kao operatoru sa značajnom tržišnom snagom na ovom tržištu propisala sljedeće regulatorne obaveze:

- Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija i
- Obaveza regulisanja cijena maloprodajnih usluga sa sledećim zahtjevima:
 - Zabrana obračunavanja prekomjernih cijena,
 - Zabrana ograničavanja konkurencije postavljanjem previsokih ili preniskih cijena,
 - Zabrana davanja neopravdanih prednosti određenom krajnjem korisniku,
 - Zabrana neosnovanog vezivanja određenih usluga.

2.2. Projekat računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

2.2.1. Pravni osnov za sprovođenje obaveza računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Agencija je sprovela Projekat računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 50/08) koji je transponovao odredbe starog evropskog regulatornog okvira iz 2002. godine. Novi Zakon o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 40/13) u Poglavlju VI – Zaštita konkurencije u oblasti elektronskih komunikacija, takođe, sadrži odredbe koje se odnose na odvojeno vođenje računovodstvenih evidencija (član 74) i kontrole cijena i vođenja troškovnog računovodstva (član 76), odnosno kontrole izvršavanja mjera (član 77).

Obaveza odvajanja računovodstvenih evidencija

Članom 46 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 50/08), regulisane su obaveze operatora sa značajnom tržišnom snagom koje se odnose na obavezu odvajanja računovodstvenih evidencija. Naime, pomenutim članom propisana je obaveza da operator sa značajnom tržišnom snagom preduzme mjere u cilju odvojenog računovodstvenog praćenja poslovnih aktivnosti koje se odnose na pružanje usluge interkonekcije ili operatorskog pristupa. Agencija ovu mjeru posebno nameće vertikalno integrisanom operatoru, pri čemu može zahtijevati da operator dostavi računovodstvene evidencije, uključujući podatke o prihodima od trećih lica i da obezbijedi preglednost svojih veleprodajnih ili internih obračunskih cijena.

Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva

Članom 48 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore", broj 50/08), propisana je obaveza troškovne orijentacije cijena operatora koji ima značajnu tržišnu snagu na relevantom tržištu, odnosno operator mora dokazati da su cijene izračunate na osnovu troškova uz prihvatljivu stopu prinosa na investiciona ulaganja. U cilju ispunjavanja ove obaveze, operator mora primijeniti metod troškovnog računovodstva koji odredi Agencija rješenjem.

Agencija može odrediti oblik i metodologiju vođenja računovodstva koje mora primijeniti operator sa značajnom tržišnom snagom, uključujući kategorizaciju i razvrstavanje troškova i pravila koja se primjenjuju za raspoređivanje troškova. Prilikom provjere ispunjavanja te obaveze, Agencija može primijeniti metode troškovnog računovodstva koje su nezavisne od onih koje primjenjuje operator.

Nadalje, Agencija može koristiti i upoređenja sa cijenama na uporedivim tržištima ili tržištima sa razvijenom konkurencijom, uzimajući u obzir specifičnosti domaćeg tržišta.

2.2.2. Svrha uvođenja obaveze računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva

Svrha uvođenja obaveze odvajanja računovodstvenih evidencija i nadzora cijena i troškovnog računovodstva je obezbjeđenje ravnopravnih i transparentnih kriterijuma koje operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu treba da primijeni prilikom raspodjele troškova na usluge koje pruža, kao i raspodjelu troškova, prihoda, imovine, obaveza i kapitala na pojedine aktivnosti i usluge. Računovodstveno odvajanje omogućava sistemsku podjelu troškova, prihoda i angažovanog kapitala između poslovnih jedinica regulisanog subjekta, tržišta, segmenata i usluga vertikalno integrisanog operatora. Takođe, računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo

obezbjeduju da svaki finansijski izvještaj uključuje samo troškove, prihode i angažovani kapital a koji se odnose na regulatorne subjekte, segmente, tržišta ili usluge. Metodologijom troškovnog računovodstva se omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i provjera troškovne usmjerenosti cijena radi spriječavanja unakrsnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu. Model računovodstvenog odvajanja koji primjenjuje operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu, mora u potpunosti da zadovolji regulatorne obaveze na način da pruža finansijske informacije kako bi pokazao potpunu usklađenost sa regulatornim obavezama.

Model troškovnog računovodstva potreban je u slučaju kada su operatoru sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu nametnute sljedeće obaveze:

- raspodjela troškova na tržišta/segmente i/ili usluge,
- troškovno usmjerene cijene na veleprodajnom i maloprodajnom tržištu, uključujući cijene transfernih usluga,
- takozvane "retail minus" tarife i
- finansijsko izvještavanje na zahtjev Agencije.

Obaveza nadzora cijena i troškovnog računovodstva se uvodi kako za veleprodajno tako i za maloprodajno tržište, na način da osigura metodologiju implementacije odgovarajućeg modela troškovnog računovodstva, tj. operatorima sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu treba da osigura prihvatljivu stopu prinosa na angažovani kapital uzimajući u obzir uključenu stopu rizičnosti ulaganja, što znači da je trošak kapitala potrebno utvrditi kao ponderisani prosječni trošak kapitala (*Weighted Average Cost of Capital – WACC*).

Crnogorskom Telekomu a.d. kao operatoru fiksne elektronske komunikacione mreže sa značajnom tržišnom snagom, Agencija je odredila obavezu sprovođenja računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva, na način i u rokovima određenim Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva.

Agencija je, zajedno sa izabranim konsultantom KPMG Croatia, definisala metodologiju troškovnog računovodstva baziranu na modelu potpuno raspodijeljenih troškova (*Fully Distributed Costs – FDC*) sa kasnijim prelaskom na metodologiju dugoročnih inkrementalnih troškova (*Long Run Incremental Costs – LRIC*), tj. u prvoj fazi implementacija po istorijskim troškovima, sa kasnijim prelaskom na obračun po tekućim troškovima.

Jedan od tzv. knjigovodstvenih modela je zasnovan na metodi istorijskih, potpuno raspodjeljenih troškova (*Historical, Fully Distributed Costs – FDC*), a poznat je pod nazivom *Fully Allocated Costs – FAC*. Zahtjevi računovodstvenog odvajanja mogu da budu bazirani na principima istorijskog troškovnog računovodstva (HCA) ili tekućeg troškovnog računovodstva (CCA). On uobličava dva odvojena koncepta koji su uglavnom kombinovani za analitičke namjene. Troškovi za različite namjene se obično evidentiraju u računovodstvenim knjigama i koriste za sopstvene potrebe. Primjenom ovog pristupa raspodjeljuju se svi relevantni nastali troškovi, prihodi, imovina i obaveze operatora na pripadajuće usluge, za primjenu načela uzročnosti. Na ovaj način direktno i indirektno pripisivi troškovi alociraju se primjenom tehnika kao što su ABC (*Activity Based Costing*) ili obrada statističkih podataka. ABC metodologija jedna je od tehnika u okviru upravljačkog računovodstva koji omogućava utvrđivanje uzročno - posljedičnih odnosa između troškova i usluga ili proizvoda. Prema ABC metodologiji, usluge i proizvodi se posmatraju kao slijed aktivnosti, pri čemu svaka od njih koristi resurse preduzeća i stoga generiše troškove. Ova metodologija, zasnovana na uzročnicima troškova, prati i raspodjeljuje troškove na osnovu sprovedenih aktivnosti i utvrđuje jasne uzročno - posljedične veze između aktivnosti, njenih troškova i pripadajućih usluga koje proizlaze iz istih.

Primjena ABC metodologije pruža mogućnost obračuna svakog troška uzrokovanog pojedinom aktivnošću u preduzeću (na primjer izgradnja elektronske komunikacione mreže, procesuiranje narudžbi i slično) i raspodjele ovog troška na usluge i proizvode primjenom uzročno - posljedične veze između troška i njegovog uzročnika. Ova metoda raspodjele omogućava raspodjelu resursa direktno uključenih u pružanje usluge kao i raspodjelu opštih i režijskih troškova na pojedine proizvode i/ili usluge.

Cilj analize primenom modela FDC je da određenim uslugama ili elementima mreže dodijeli određene troškove. To se može sprovesti alokacijom troškova prema relativnom kapacitetu iskorišćenom za svaku od usluga ili po minutima iskorišćenja elemenata mreže. Pristup FDC ispituje već nastale troškove postojećih usluga i alocira dio zajedničkih i opštih troškova za svaku pojedinačnu uslugu. Metod je veoma praktičan jer se oslanja na opšte dostupne podatke i eksplicitne pretpostavke. Suština je da troškovi usluga, određeni prema FDC-u, imaju tendenciju da osnaže nedovoljno efikasne djelove telekomunikacione mreže. Međutim, ovaj pristup ne uzima u obzir uticaj novih primijenjenih tehnologija. U praktičnom smislu, analize primjenom FDC su možda najrealniji tip analize koje mnogi regulatori mogu da primjene na osnovu dostupnih podataka.

2.2.3. Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u 2013. godini

U 2013. godini nastavljene su aktivnosti na realizaciji projekta Računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo, čime se obezbeđuje da finansijski izvještaji uključuju troškove, prihode i angažovani kapital koji se odnosi na regulatorne subjekte, segmente, tržišta ili usluge. Usvojenom Metodologijom troškovnog računovodstva se omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja, kao i provjera troškovne usmjerenosti cijena radi spriječavanja unakrsnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu.

Hronološki redosljed aktivnosti Agencije u realizaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u 2013. godini je sledeći:

- Početkom 2013. godine operatori su dostavili Agenciji Nacrte DMA (Dokument o metodi alokacije) i RD (Regulatorni računovodstveni dokument).
- U periodu od 08 - 31. 03. 2013. godine su dostavljene verzije dokumenata od strane operatora sa propustima, tako da je bilo neophodno usaglašenje sa konsultantom KPMG. Takođe, operatori su bili u obavezi da dostave računovodstvene politike u skladu sa Zakonom o računovodstvu i reviziji, registar osnovnih sredstava, procijenjen vijek trajanja osnovnih sredstava i amortizacione stope. Napravljen je zapisnik o učešću tj. terenskoj posjeti koordinatora radne grupe Mtelu u vezi projekta Troškovno računovodstvo i računovodstveno odvajanje.
- U periodu od 03. 30. 04. 2013. godine napravljen je zapisnik o terenskoj posjeti koordinatora radne grupe Crnogorskom Telekomu u vezi projekta Troškovno računovodstvo i računovodstveno odvajanje. U ovom periodu Telenor je dostavio DMA, uz rezervu za inoviranom verzijom, dok je Mtel dostavio korigovane verzije dokumenata DMA i RD. Takođe su dobijeni komentari Crnogorskog Telekoma i Mtela na finalnu verziju regulatorne dokumentacije za potrebe procesa računovodstvenog odvajanja u mobilnim telefonskim mrežama. U ovom periodu su dostavljeni odgovori konsultanta na komentare Crnogorskog Telekoma, korigovana dokumenta Telenora, finalna dokumenta sa pripadajućim tabelama Crnogorskog Telekoma, te komentari na Mtelova i Telenorova dokumenta za računovodstveno odvajanje u mobilnim telefonskim mrežama.
- U periodu od 07 - 31. 05. 2013. godine od strane Crnogorskog Telekoma je dostavljen Nacrt regulatornog finansijskog izvještaja (RFI) za fiksnu mrežu HCA/FAC uz obrazloženje za dostavljanje nacrta regulatornih finansijskih izvještaja za mobilne mreže, kao i obavještenje da se očekuje dopuna i revidiranje podataka i uzročnika troškova koji su zajednički za fiksne i mobilne mreže. U maju mjesecu u prostorijama Agencije organizovan je sastanak predstavnika operatora, konsultanta KPMG i radne grupe za troškovno i odvojeno računovodstvo u vezi WACC-a i implementacije troškovnog računovodstva u mobilnoj mreži. U skladu sa usvojenom Metodologijom obračuna ponderisanog troška kapitala, Agencija je pokrenula javni konsultativni postupak koji je trajao mjesec dana povodom predloga obračuna ponderisanog troška kapitala za 2012. godinu u cilju prikupljanja komentara, mišljenja i sugestija. Krajnji rok za dostavljanje Nacrta izvještaja modela za fiksnu i mobilnu mrežu operatora je bio 31. maj 2013. godine, ali taj rok nije ispoštovan.
- Dana 08. 06. 2013. godine je bio krajnji rok za javne konsultacije u vezi obračuna ponderisanog troška kapitala (WACC) za 2012. godinu. S obzirom da je određivanje WACC stope ključno za regulatorni proces, jer utiče kako na nivo regulisanih prihoda operatora sa značajnom tržišnom snagom tako i na nivo cijena koje moraju platiti ostali operatori za regulisane usluge operatora sa značajnom tržišnom snagom, to je na sjednici Savjeta donijeta Odluka o visini stope WACC-a za 2012. godinu na osnovu usvojene Metodologije obračuna WACC-a tj. obračuna ponderisanog troška kapitala.
- 10. 06. 2013. godine Crnogorski Telekom je u skladu sa Metodologijom troškovnog računovodstva i računovodstvenog odvajanja pripremio nacrt regulatornih izvještaja za 2012. godinu po HCA FAC metodologiji za fiksne i mobilne mreže. Takođe, Mtel je dostavio Agenciji Nacrt Regulatornih finansijskih izvještaja za 2012. godinu: FAC model, pregled izvršenih promjena, računovodstveno razdvajanje, RFI izvještaj i DMA finalni izvještaj.
- 11. 06. 2013. godine donijeta je Odluka o vrijednosti ponderisanog troška kapitala za 2012. godinu i određena je vrijednost ponderisanog troška kapitala prije oporezivanja na nivou od 13,6% za 2012. godinu koju su bili dužni da primijene Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel kao operatori sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu i da je primijene kod izračunavanja troškova za pružanje regulisanih maloprodajnih i veleprodajnih usluga.
- 30. 06. 2013. godine je bio krajnji rok za operatore Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel da dostave Agenciji finalne izvještaje modela za fiksnu i mobilnu mrežu odobrenu od strane izabranog revizora.
- Dana 02. 07. 2013. godine su od operatora dostavljeni revidirani regulatorni finansijski izvještaji za fiksne i mobilne mreže sa mišljenjem revizora u skladu sa Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Takođe, dostavljeni su modeli za fiksnu i mobilnu mrežu od strane Crnogorskog Telekoma.
- 30. 07. 2013. godine Agencija donijela odluke da se za Telenor i Mtel prihvataju sprovedene aktivnosti na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za 2012. godinu. Za Crnogorski Telekom Agencija je odlukom utvrdila krajnji rok (15. septembar) za završetak aktivnosti koje treba da ispuni na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za fiksnu i mobilnu mrežu za 2012. godinu. Predmetne odluke su operatorima dostavljene dana 31. 07. 2013. godine.
- Dana 06. 09. 2013. godine dostavljeni su nacrti verzije dokumenta sa komentarima za Crnogorski Telekom za fiksnu i mobilnu mrežu, kao i RFI za fiksne i mobilne telekomunikacione mreže, a 26. 09. 2013. godine od strane Agencije je donijeta Odluka o prihvatanju modela Crnogorskog Telekoma na Projektu računovodstvenog odvajanja troškovnog računovodstva za fiksnu i mobilnu mrežu za 2012. godinu.
- U periodu od 18 - 31. 10. 2013. godine održana je prezentacija od strane predstavnika konsultanta KPMG-a za članove radne grupe za troškovno računovodstvo i rukovodstvo Agencije, na temu Rezultati troškovnih modela i njihova primjena: Tom prilikom je konstatovano da se u završenim analizama tržišta u dijelu cijena usluga primjenjuju prihvaćeni troškovni modeli operatora.
- Na sjednici Savjeta održanoj dana 24. 10. 2013. godine usvojene su izmjene i dopune Metodologije za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo za fiksne i mobilne mreže, za operatore: Crnogorski Telekom, Mtel i Telenor. U Metodologiji za računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo za fiksne i mobilne mreže izmijenjen je vremenski tok izvještavanja na bazi tekućeg troškovnog računovodstva (CCA) i dugoročnih inkrementalnih troškova (LRIC).
- Sredinom novembra 2013. godine objavljen je poziv za otvoreni postupak javne nabavke za nabavku konsultantske usluge (usluge savjetovanja) za izvršenje Projekta računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo, koji uključuje podršku u nadzoru implementacije metodologije CCA/LRIC kao i revidiranje troškovnih modela izrađenih na bazi metodologije HCA/FCA.
- Operator sa značajnom tržišnom snagom (SMP) je imao obavezu da početkom decembra 2013. godine pripremi i dostavi Agenciji nacrt dokumenata i to:
 - Regulatorni računovodstveni document (RD);
 - Dokumentacija o metodologiji alokacije (DMA);
 - Plan implementacije računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva na osnovu CCA troškovne osnovice i LRIC računovodstvene metodologije (Plan CCA/LRIC).

- U 2014. godini SMP operator će implementirati zadati projekat, a Agencija će izdavati saglasnost za RD, DMA, i Plan CCA/LRIC ukoliko bude zadovoljna implementacijom projekta.
- Dana 05. 12. 2013. godine je usvojena Informacija o rezultatima troškovnih modela operatora fiksne i mobilne mreže, u kojoj je objašnjeno da metodologija troškovnog računovodstva omogućava sprovođenje obaveze računovodstvenog odvajanja i provjeru troškovne usmjerenosti cijena u svrhu spriječavanja unakrsnog subvencionisanja, previsokih cijena ili neefikasnog ponašanja operatora sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu.
- Shodno Zakonu o javnim nabavkama za otvoreni postupak javne nabavke za nabavku konsultantske usluge, dana 06. 12. 2013. godine komisija je dala predlog za izbor konsultanta koji će raditi na implementaciji metodologije CCA/LRIC troškovnih modela fiksne i mobilne mreže. Na sjednici održanoj dana 24. 12. 2013. godine, Savjet Agencije je donio Odluku o izboru najpovoljnije ponude u postupku javne nabavke konsultanta za troškovno računovodstvo koji uključuje podršku u nadzoru implementacije metodologije CCA/LRIC kao i revidiranje troškovnih modela izrađenih na bazi metodologije HCA/FCA.

2.2.4. Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u fiksnoj telefoniji

U 2013. godini nastavljene su aktivnosti na Projektu računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo u fiksnoj telefoniji shodno dinamici predviđenoj Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Ono što je značajno je to da je uspostavljanje procesa regulatornog izvještavanja i priprema i objava regulatornih finansijskih izvještaja za prethodnu godinu, zasnovan na istorijskoj troškovnoj osnovi (HCA) i sa potpuno raspodijeljenim troškovima (FAC) u cilju dobijanja saglasnosti i objavljivanja istih. Revidirani regulatorni izvještaji za sva relevantna tržišta, tržišne segmente i usluge za 2011, 2012. i 2013. godinu, baziraju se na istorijskoj troškovnoj osnovici (HCA) i metodologiji potpuno raspodijeljenih troškova (FAC). Izračunavanje jediničnog troška usluga vrši se upotrebom istorijskog troškovnog računovodstva kao troškovne osnovice i potpuno raspodijeljenih troškova kao računovodstvene metodologije.

2.2.5. Aktivnosti Agencije na implementaciji Projekta računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva u mobilnoj telefoniji

U 2013. godini nastavljene su aktivnosti Agencije u saradnji sa izabranim konsultantom KPMG na Projektu računovodstveno odvajanje i troškovno računovodstvo u mobilnoj telefoniji shodno dinamici predviđenoj Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva. Naime, operatori Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel imali su zaduženje da formiraju i dostave dokumentaciju (RD i DMA) u skladu sa usvojenom Metodologijom računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za mobilne telefonske mreže. Neophodno je istaći da će SMP operator pristupiti izradi troškovnog modela i implementaciji računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva baziranog na CCA troškovnoj osnovici i LRIC računovodstvenoj metodologiji.

Agencija je predložila postupni prelaz sa troškovne osnovice bazirane na istorijskim troškovima (HCA) na troškovnu osnovicu baziranu na tekućim troškovima (CCA), na način da se:

- Revidirani regulatorni izvještaji za sva relevantna tržišta, tržišne segmente i usluge za 2011, 2012. i 2013. godinu, baziraju na istorijskoj troškovnoj osnovici (HCA) i metodologiji potpuno raspodijeljenih troškova (FAC);
- Revidirani regulatorni izvještaji za sva relevantna tržišta, tržišne segmente i usluge za 2014. godinu, i za sve godine nakon toga, baziraju na tekućim troškovima (CCA) kao troškovnoj osnovici i potpuno raspodijeljenim troškovima (FAC) kao računovodstvenoj metodologiji.
- Jedinični trošak maloprodajnih usluga izračunava primjenom istorijskog troškovnog računovodstva i tekućeg troškovnog računovodstva (HCA/CCA) kao troškovne osnovice, i potpuno raspodijeljenih troškova kao računovodstvene metodologije (FAC);
- Jedinični trošak veleprodajnih usluga izračunava primjenom tekućeg troškovnog računovodstva (CCA) kao troškovne osnovice i dugoročnih inkrementalnih troškova kao računovodstvene metodologije (LRIC).

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

3. Ostvarivanje i kvalitet Univerzalnog servisa u sektoru elektronskih komunikacija

3.1. Regulatorni okvir za pružanje Univerzalnog servisa

3.1.1. Regulatorni okvir Evropske unije

Univerzalni servis u elektronskim komunikacijama definisan je u sljedećim propisima iz pravne tekovine Evropske unije:

- Direktiva 2002/22/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 7. marta 2002. godine o univerzalnom servisu i pravima korisnika u vezi sa elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama (*Universal Service* direktiva);
- Direktiva 2002/58/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 12. jula 2002. godine, u vezi s obradom ličnih podataka i zaštiti privatnosti u elektronskim komunikacijama sektora (Direktiva o privatnosti u elektronskim komunikacijama);
- Uredba (EC) br 2006/2004 Evropskog Parlamenta i Savjeta od 27. oktobra 2004. godine, o saradnji između nacionalnih tijela odgovornih za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača (Pravilnik o zaštiti potrošača, saradnja NRA);
- Direktiva 2009/136/EC Evropskog Parlamenta i Savjeta od 25. novembra 2009. godine, sa izmjenama i dopunama Direktive 2002/22/EC na osnovne usluge i prava korisnika u vezi s elektronskim komunikacionim mrežama i uslugama, Direktiva 2002/58/EC u vezi s obradom ličnih podataka i zaštiti privatnosti u elektronskim komunikacijama i Uredba (EC) br 2006/2004 o saradnji između nacionalnih tijela odgovornih za sprovođenje zakona o zaštiti potrošača.

3.1.2. Regulatorni okvir u Crnoj Gori

Poglavljem VII (član 81 - član 95) Zakona o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“, broj 40/13, 56/13) je bliže uređeno pružanje Univerzalnog servisa u Crnoj Gori. Članom 81 Zakona o elektronskim komunikacijama, Univerzalni servis je definisan kao skup osnovnih elektronskih komunikacionih usluga propisanog kvaliteta koje su na teritoriji Crne Gore dostupne svim krajnjim korisnicima po pristupačnim cijenama, bez obzira na njihov geografski položaj.

Pružanje Univerzalnog servisa u Crnoj Gori je pored Zakona o elektronskim komunikacijama regulisano Uredbom o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis („Službeni list Crne Gore“, broj 60/10 i broj 20/12) koju je donijela Vlada Crne Gore i pravilnicima koje su donijeli organ državne uprave nadležan za telekomunikacije i Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i to:

- Pravilnik o kriterijumima za ocjenu opravdanosti zahtjeva korisnika za pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži putem Univerzalnog servisa („Službeni list Crne Gore“, broj 56/13);
- Pravilnik o kvalitetu usluga Univerzalnog servisa („Službeni list Crne Gore“, broj 57/10);
- Pravilnik o određivanju kategorija povoljnosti u korišćenju usluga Univerzalnog servisa („Službeni list Crne Gore“, broj 57/10);
- Pravilnik o metodologiji proračuna neto troška pružanja i visini i načinu plaćanja naknade za finansiranje Univerzalnog servisa („Službeni list Crne Gore“, broj 35/10);
- Pravilnik za sprovođenje javnog konkursa i uspostavljanje kriterijuma za određivanje operatora Univerzalnog servisa („Službeni list Crne Gore“, broj 35/10);
- Pravilnik o tarifama i paketima Univerzalnog servisa za korisnike sa niskim primanjima i korisnike sa invaliditetom („Službeni list Crne Gore“, broj 14/11, 50/12).

Propisi u Crnoj Gori koji regulišu pružanje Univerzalnog servisa su usklađeni sa pravnom tekovinom Evropske unije iz oblasti Univerzalnog servisa i privatnosti u elektronskim komunikacijama: Direktivom 2002/22/EC, Direktivom 2002/58/EC i Direktivom 2009/136/EC.

3.2. Aktivnosti na realizaciji Univerzalnog servisa

Na osnovu Uredbe o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis i Zakona o elektronskim komunikacijama, Univerzalni servis u Crnoj Gori obuhvata:

- ispunjavanje opravdanog zahtjeva korisnika za pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži i javno dostupnim elektronskim komunikacionim uslugama na fiksnoj lokaciji, čime se omogućava govorna komunikacija i brzina prenosa podataka koja omogućava funkcionalni pristup internetu;
- pružanje usluge univerzalnog telefonskog imenika i univerzalne službe za davanje informacija o telefonskim brojevima pretplatnika;
- posebne mjere i povoljnosti za lica smanjene pokretljivosti, kao i lica sa invaliditetom, uključujući i pristup hitnim službama,

službi za davanje informacija o broju pretplatnika i imeniku pretplatnika, koje omogućavaju jednake mogućnosti za pristup javno dostupnim telefonskim uslugama koje imaju i drugi krajnji korisnici, kao i odgovarajući izbor operatora dostupnih većini krajnjih korisnika.

Univerzalni servis/univerzalni pristup u elektronskim komunikacijama se obezbjeđuje kroz tri ključna elementa:

- Geografska dostupnost (*Availability*) – servis je dostupan u okviru posmatranog geografskog područja;
- Infrastrukturna dostupnost (*Accessibility*) – servis je dostupan osobama sa različitim mogućnostima (psihofizičkim sposobnostima) i
- Troškovna dostupnost (*Affordability*) – cijena servisa treba da je takva da je većina korisnika može priuštiti.

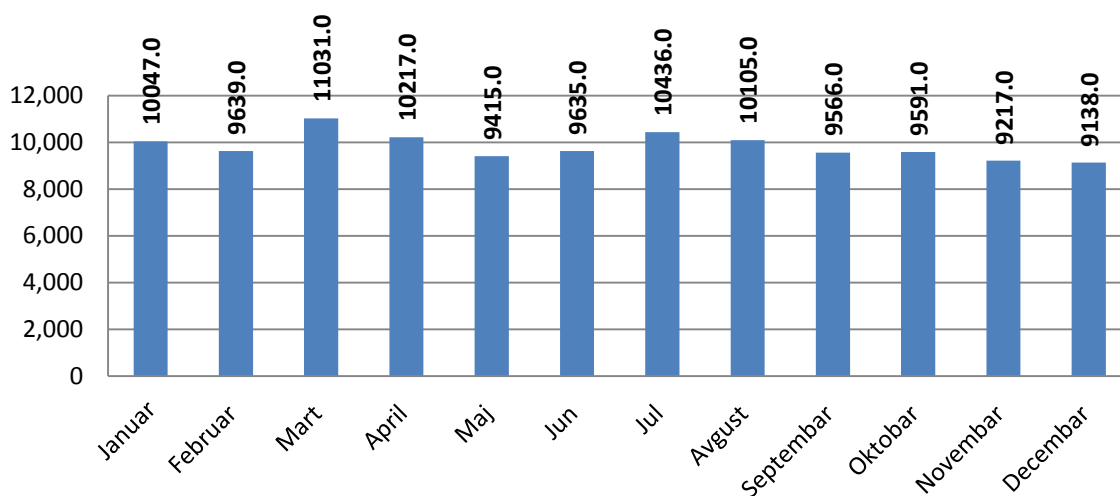
Geografska dostupnost servisa je glavno obilježje Univerzalnog servisa i predstavlja obezbjeđenje osnovnog obima servisa na cjelokupnoj teritoriji za koju se Univerzalni servis planira. Principi infrastrukturne i troškovne dostupnosti bi u ovom slučaju podrazumijevali da je korisnicima sa invaliditetom dostupna oprema (specijalizovani aparati, uređaji...) koja je u skladu sa njihovim potrebama/mogućnostima, kao i postojanje posebnih tarifa za lica sa invaliditetom, ali i za lica sa niskim primanjima.

3.2.1. Pružanje usluge Univerzalne službe informacija i Univerzalnog imenika

Savjet Agencije je Rješenjem od 25. 01. 2011. godine, odredio privredno društvo d.o.o. MCA Maribor, Republika Slovenija, kao operatora Univerzalnog servisa za pružanje usluge Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija. U cilju efikasnog obavljanja dodijeljenog posla, privredno društvo d.o.o. MCA Maribor je osnovalo pravno lice u Crnoj Gori, Teleinfo.me d.o.o, sa sjedištem u Podgorici, koje će biti nosilac posla u vremenskom periodu od 5 godina. Rješenjem Agencije od 30. 06. 2011. godine, privredno društvo Teleinfo.me d.o.o. je upisano u Registar operatora i istom je odobreno korišćenje numeracije predviđene Planom numeracije za Univerzalnu službu informacija (**broj 1180**). Teleinfo.me d.o.o. je počeo sa pružanjem usluge Univerzalne službe informacija dana 05. 12. 2011. godine.

Broj 1180 je dostupan iz svih javnih elektronskih komunikacionih mreža u Crnoj Gori. Pozivom na ovaj broj dobija se informacija o telefonskim brojevima korisnika bilo koje elektronske komunikacione mreže u Crnoj Gori. Cijena je ista za krajnje korisnike svih mreža u Crnoj Gori i iznosi 25,81 EURcent po pozivu. Tokom 2013. godine, prema broju 1180, ostvareno je 118.037 poziva u cilju dobijanja informacija o telefonskom broju željenog korisnika. Kretanje broja poziva prema broju 1180 po mjesecima tokom 2013. godine, dato je na sljedećem grafiku.

Broj poziva prema broju 1180 tokom 2013. godine

Tokom 2013. godine ostvareno je 28,94% poziva manje nego u 2012. godini kada je ostvareno ukupno 166.102 poziva prema broju 1180.

Teleinfo.me je Agenciji podnio zahtjev za naknadu neto troška za pružanje Univerzalnog servisa za poslovnu 2012. godinu, u ukupnom iznosu od 477.209,52 €. Kako je Zakonom o elektronskim komunikacijama, član 57 stav 6, propisano da Agencija ili revizor ovlašten od strane Agencije provjerava i odobrava računovodstvene informacije iz Zahtjeva za naknadu neto troška operatoru Univerzalnog servisa za prethodnu poslovnu godinu, Savjet Agencije je na sjednici održanoj 16. 04. 2013. godine, donio Zaključak o angažovanju Euroreva d.o.o. za predmetnu reviziju.

Postupajući u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Zakonom o slobodnom pristupu informacijama i Zakonom o opštem upravnom postupku, Agencija je na svojoj internet stranici <http://www.ekip.me/uservis/nt2012.php> objavila Zahtjev za naknadu neto troška za poslovnu 2012. godinu, Izmjenu zahtjeva za naknadu neto troška za poslovnu 2012. godinu operatora Univerzalne službe informacija i Univerzalnog imenika Teleinfo.me kao i Izvještaj o izvršenoj reviziji Zahtjeva za naknadu neto troška operatora Univerzalnog servisa Teleinfo.me za poslovnu 2012. godinu, koji je uradio Eurorev d.o.o.

Nakon sprovedenog postupka javne rasprave Agencija je ocijenila da ima osnova da se odobri naknada neto troška Teleinfo.me u iznosu od 201.280,00 € i donijela odgovarajuće rješenje za naknadu neto troška pružanja Univerzalnog servisa. Ov Rješenje je upućeno svim operatorima koji učestvuju u naknadi neto troška proporcionalno njihovom tržišnom udjelu, zatim operatoru Univerzalne službe informacija i Univerzalnog imenika - privrednom društvu Teleinfo.me i objavljeno na internet stranici Agencije, kako je i predviđeno Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o slobodnom pristupu informacijama. Svi operatori obveznici naknade neto troška su izvršili uplate kako je naloženo predmetnim rješenjem.

Postupajući u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, a nakon brojnih aktivnosti vezanih za formu Univerzalnog imenika, Agencija je 13. 12. 2013. godine donijela Odobrenje na predlog forme Univerzalnog imenika koji je dostavio operator Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija Teleinfo.me. Operator Univerzalnog imenika je dužan da Univerzalni imenik izda u štampanoj i elektronskoj formi CD/DVD. U Univerzalnom imeniku će se naći svi pretplatnici javno dostupnih telefonskih usluga koji nijesu zahtijevali zabranu unošenja svojih podataka. Podatke o korisnicima operator Univerzalnog imenika i Univerzalne službe informacija dobija od operatora javnih elektronskih komunikacionih mreža.

3.2.2. Pružanje usluga pristupa elektronskoj komunikacionoj mreži, telefonskih poziva i pristupa internetu

Poslije usvajanja potrebne zakonske regulative Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost je po javnom konkursu u januaru 2011. godine izabrala privredno društvo Telenor d.o.o. Podgorica za operatora Univerzalnog servisa na period od pet godina za cjelokupno područje Crne Gore za pružanje usluga:

- ispunjavanja svakog razumnog zahtjeva korisnika za priključak na javnu telefonsku mrežu na fiksnoj lokaciji,
- obavljanje svih vrsta telefonskih poziva,
- prenos komunikacija putem telefaksa i
- prenos podataka brzinom pogodnom za funkcionalan pristup internetu,

kao i obezbjeđivanje povoljnosti za lica sa invaliditetom i korisnike sa niskim primanjima.

Operator Telenor je počeo sa pružanjem usluga iz opsega Univerzalnog servisa. Telenor kao operator Univerzalnog servisa obezbjeđuje priključak na fiksnoj lokaciji po zahtjevu bilo kog građanina Crne Gore bez obzira na geografski položaj objekta u kom taj građanin stanuje.

Agencija, opština Cetinje i Telenor su u toku 2013. godine sprovodili aktivnosti na stvaranju uslova za izgradnju radio bazne stanice Trešnjevo, preko koje bi se pružao Univerzalni servis na području Cuca. Telenor je u oktobru pustio u rad novu radio baznu stanicu, koja će mještanima cetinjskih sela Trešnjevo, Kobilji do i Rokoče, preko Univerzalnog servisa omogućiti pristup elektronskoj komunikacionoj mreži. Ovom uslugom Telenor je, kao operator univerzalnog servisa, stanovnicima sa područja Cuca učinio dostupnim elektronske komunikacione usluge (telefonski pozivi i pristup internetu) propisanog kvaliteta.

Telenor je do sada potpisao 12 pretplatničkih ugovora za Univerzalni servis sa korisnicima iz Trešnjeva, kojima je pored uređaja (modem) preko kojeg se pruža usluga, poklonio i fiksne telefone. Agencija je s ciljem povećanja broja priključaka Univerzalnog servisa, subvencionirala cijenu priključenja na elektronsku komunikacionu mrežu. Priključak korisnicima Univerzalnog servisa omogućava kvalitetne telefonske pozive i pristup internetu.

Tokom 2013. godine ostvareni su kontakti Telenora i Agencije sa predstavnicima Gostilja (opština Danilovgrad), Crmnice (opština Bar), Nudo (opština Nikšić) i Medun (opština Podgorica) u vezi pružanja Univerzalnog servisa. U toku je ispitivanje zainteresovanosti stanovnika tih područja za priključke Univerzalnog servisa i definisanje tehničkih rješenja.

U cilju bolje implementacije Univerzalnog servisa Agencija se više puta obraćala lokalnim samoupravama da dostave područja/lokacije u okviru opština u kojima trenutno ne postoji mogućnost obezbjeđenja priključka na telekomunikacionu mrežu. U svim slučajevima iskazanog interesovanja kako od strane samih stanovnika tako i od strane lokalne samouprave, predstavnici Agencije i Telenora su održavali prezentacije vezane za pružanje usluge Univerzalnog servisa.

Agencija je i tokom 2013. godine nastavila da kontinuirano prati pružanje Univerzalnog servisa, a u više navrata je vršila analize implementacije Univerzalnog servisa. Analize su pokazale da definicija razumnog zahtjeva za priključak Univerzalnog servisa predstavlja prepreku za dalju implementaciju Univerzalnog servisa, kao i da su cijene usluga Univerzalnog servisa nepovoljnije od cijena koje se nude na tržištu pa samim tim i da su neprivlačne za korisnike.

Univerzalni servis je sigurnosni mehanizam kojim se obezbjeđuje da set minimalnih elektronskih komunikacionih usluga bude dostupan svim krajnjim korisnicima, kako bi se spriječila njihova izolovanost od društvene zajednice u cijelini. Ovdje se pored lica sa niskim primanjima i lica sa invaliditetom prije svega misli na osobe koji žive u naseljima ruralnog karaktera i izolovanim područjima na kojima je elektronska komunikaciona mreža slabo razvijena. Zbog niske gustine naseljenosti i malog broja stanovništva, proširenje elektronske komunikacione mreže na takva područja podrazumjeva ulaganja koja nijesu ekonomski isplativa, a zbog malog broja zahtjeva za priključak, vezivanje razumnosti zahtjeva za iznos od 20 cijena priključka po cjenovniku operatora Univerzalnog servisa, kako je bilo definisano prethodnim podzakonskim aktom, ili bilo koji drugi novčani iznos, dovodi do toga da, na područjima gdje još uvijek ne postoji pokrivenost sa odgovarajućom telekomunikacionom infrastrukturom, ni jedan zahtjev ne može dobiti status razumnog, pa čak i u slučaju da proširenje mreže zahtjeva i relativno mala ulaganja. U cilju boljeg definisanja razumnog zahtjeva Agencija je, nakon sprovedenog javnog konsultativnog postupka, usvojila Pravilnik o kriterijumima za ocjenu opravdanosti zahtjeva korisnika za pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži putem Univerzalnog servisa, koji je objavljen u „Službeniom listu Crne Gore“ broj 56/13.

Telenor je u ponudi na javnom konkursu imao dva tarifna paketa od kojih jedan za „standardne“ korisnike Univerzalnog servisa, a drugi za lica sa invaliditetom (koji sadrže popuste). Cijene i ponude za standardne korisnike Univerzalnog servisa nijesu mijenjane za više od dvije godine od izbora Telenora za operatora Univerzalnog servisa. Na osnovu sprovedenih analiza Agencija je od Telenora tražila da poboljša uslove pružanja Univerzalnog servisa. Na osnovu zahtjeva Agencije Telenor je uslove pružanja usluga Univerzalnog servisa učinio znatno povoljnijim. Univerzalni servis Telenor pruža po uslovima koji su za „standardne“ korisnike Univerzalnog servisa počeli da se primjenjuju od 01. 10. 2013. godine, dok su tarifni paketi za lica sa invaliditetom i lica sa niskim primanjima u primjeni od 07. 10. 2013. godine. Cijena priključka Univerzalnog servisa iznosi 20,34€ za standardne korisnike, dok je priključak za osobe sa invaliditetom 10€, a za osobe sa niskim primanjima 20€. Osobe sa invaliditetom oslobođene su plaćanja mjesečne pretplate, dok istu standardni korisnici plaćaju 6,05€, a osobe sa niskim primanjima 3,20€. Ostale cijene usluga poziva i prenosa podataka nalaze se u Cjenovniku koji je Telenor objavio na svojoj internet stranici. Uslovi iz nove ponude Telenora za Univerzalni servis uglavnom su uporedivi ili bolji od uslova iz najčešće korišćenih paketa javnih elektronskih komunikacionih usluga.

3.3. Kvalitet Univerzalnog servisa u sektoru elektronskih komunikacija

Na osnovu Zakona o elektronskim komunikacijama, Uredbe o minimalnom setu usluga koje obuhvata Univerzalni servis i Pravilnika o kvalitetu Univerzalnog servisa, izabrani operatori dužni su, na osnovu rješenja dostaviti godišnji izvještaj u vrijednostima pokazatelja kvaliteta univerzalnih usluga. S tim u vezi, a prema članu 3. Pravilnika o kvalitetu univerzalnih usluga, propisani su parametri kvaliteta usluga iz okvira Univerzalnog servisa. Operatori Univerzalnog servisa vršili su mjerenje parametara kvaliteta usluge iz opsega usluga Univerzalnog servisa koju pružaju, u skladu sa definicijama i metodama navedenim u tehničkom uputstvu METI ETSI EG202 057-1.

Operator Univerzalnog telefonskog imenika i Univerzalne službe informacija Teleinfo.me d.o.o. je dostavio Agenciji sledeće podatke koji se odnose na pokazatelje kvaliteta pružanja usluge Univerzalnog servisa u 2013. godini:

- Prosječno vrijeme odziva kontakt osobe operatora (telefoniste) je iznosilo 5,36 sekundi;
- Na broj Univerzalne službe informacija 1180 bilo je upućeno ukupno 118.037 poziva, od kojih je:
 - na 90,40% poziva odgovor Univerzalne službe informacija bio u vremenu kraćem od 20 sekundi,
 - na 1,01% poziva odgovor Univerzalne službe informacija uslijedio je nakon 20 sekundi,
 - 3,61% poziva bilo prekinuto nakon 20 sekundi.

Pravilnikom o kvalitetu Univerzalnog servisa definisano je da prosječno vrijeme odziva Univerzalne službe informacija ne smije preći 15 sekundi u jednoj godini, kao i da procenat poziva na koje Univerzalna služba informacija odgovori u vremenu do 20 sekundi, ne smije biti manji od 80% u jednoj godini.

Na osnovu prethodnih podataka može se zaključiti da Univerzalna služba informacija i izabrani operator Teleinfo.me d.o.o. ispunjavaju sve kriterijume definisane Pravilnikom o kvalitetu Univerzalnog servisa za uslugu koju pružaju.

Telenor d.o.o. Podgorica je dostavio Agenciji sledeće podatke o parametrima kvaliteta usluge iz opsega usluga Univerzalnog servisa koju pružaju: vrijeme uspostavljanja usluge, učestalost kvarova na pristupnoj liniji, vrijeme otklanjanja kvara, učestalost neuspješnih poziva, vrijeme uspostavljanja poziva, učestalost prigovora na račun za usluge pružene u okviru Univerzalnog servisa, brzina prenosa podataka (izlazna brzina „upload“ i ulazna brzina „download“). Sve vrijednosti izmjerenih parametara su bile u granicama vrijednosti navedenih tehničkim uputstvom METI ETSI EG202 057-1 i Pravilnikom o kvalitetu Univerzalnog servisa.

Korisnici dijela Univerzalnog servisa koji pruža Telenor izražavaju zadovoljstvo kvalitetom Univerzalnog servisa i telefonske veze koju imaju. Izražavaju mišljenje da je ovaj sistem veoma koristan i zapravo jedini mogući za ljude koji žive u udaljenim i nepristupačnim područjima gdje je komunikacija u svakom smislu otežana.

Za potrebe Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, Agencija za ispitivanje javnog mnjenja „Damar“ iz Podgorice je sprovela istraživanje o stepenu zadovoljstva korisnika elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori. Istraživanje je sprovedeno u periodu od 18. do 30. novembra 2013. godine. Treći dio anketnog upitnika se odnosio na informisanost građana o broju 1180, odnosno o Univerzalnoj službi informacija i stepenu zadovoljstva uslugom ovog servisa. Prema rezultatima istraživanja za servis na kojem građani mogu da dobiju informacije o telefonskom broju korisnika fiksne i mobilne telefonije (broj 1180) čulo je 31,6% ispitanika. Od onih koji su čuli za broj 1180, skoro 60% ispitanika je zatražilo informacije preko ovog servisa i oni su pruženom uslugom zadovoljni (veoma zadovoljni i uglavnom zadovoljni) u 97,1% slučajeva.

4. Dodijeljeni ograničeni resursi

4.1. Dodijeljene radio-frekvencije i ocjena njihovog racionalnog korišćenja

Radio-frekvencijski spektar je ograničeni prirodni resurs koji predstavlja dobro od opšteg interesa nad kojim svojinska prava i ovlaštenja vrši Crna Gora. Nadležni državni organi, saglasno međunarodnim propisima koji se primjenjuju u Crnoj Gori, obezbjeđuju efikasno i nesmetano korišćenje radio-frekvencijskog spektra i obezbjeđuju prava Crne Gore u orbitalnim pozicijama. Agencija je ovlaštena da upravlja, vrši nadzor i kontrolu korišćenja radio-frekvencijskog spektra u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Planom namjene i planovima raspodjele radio-frekvencija i međunarodnim sporazumima.

Planom namjene radio-frekvencijskog spektra utvrđuje se namjena radio-frekvencijskih opsega za pojedine radiokomunikacione službe, u skladu sa propisima o radiokomunikacijama Međunarodne unije za telekomunikacije. Plan namjene radio-frekvencijskog spektra²⁷, na predlog Agencije, donosi Vlada Crne Gore.

Osim Plana namjene, za upravljanje radio-frekvencijskim spektrom veoma je važno i donošenje odgovarajućih planova raspodjele. Planom raspodjele radio-frekvencija iz određenog opsega utvrđuje se podjela opsega na radio-frekvencijske kanale, bliži uslovi, način korišćenja i način dodjele radio-frekvencija jednoj ili više određenih radiokomunikacionih službi, saglasno Planu namjene radio-frekvencijskog spektra. Planove raspodjele donosi Agencija a tokom 2013. godine su izvršene tri izmjene Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori („Službeni list Crne Gore“ broj 04/13, 26/13 i 57/13).

Kao i prethodnih godina, i tokom 2013. godine nastavljene su intenzivne aktivnosti na izdavanju odobrenja za korišćenje radio-frekvencija u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama. Najveći broj izdatih odobrenja se odnosio za korišćenje radio-frekvencija za realizaciju usmjerenih fiksni veza (radio-relejne veze) kao i za utvrđivanje tehničkih uslova za bazne radio stanice na konkretnim lokacijama za one radio-frekvencijske opsege koji su dodijeljeni za korišćenje na ekskluzivnoj osnovi na čitavoj teritoriji Crne Gore.

U toku 2013. godine, pojedini korisnici radio-frekvencija su nastavili sa aktivnostima na racionalnom korišćenju njima odobrenih radio-frekvencija, što je naročito bilo izraženo kod operatora Mtel d.o.o. koji je optimizovao širine kanala u zavisnosti od realnih potreba za kapacitetom pojedinih veza.

Operatori Telenor d.o.o. i Crnogorski Telekom a.d. su počeli na komercijalnoj osnovi sa pružanjem IMT-2000/LTE usluga i to Telenor od sredine 2012. godine a Crnogorski Telekom od sredine 2013. godine. Telenorova LTE mreža je prva komercijalna 4G mreža u regionu i do sada su LTE usluge dostupne u opštinama: Podgorica, Cetinje, Bar, Nikšić, Budva, Herceg Novi i Tivat. Crnogorski Telekom pruža LTE usluge na komercijalnoj osnovi u opštinama: Podgorica, Budva, Tivat, Nikšić, Bar, Kotor i Herceg Novi.

4.1.1. Dodijeljene radio-frekvencije

Fizička i pravna lica radio-frekvencije mogu da koriste na osnovu odobrenja za korišćenje radio-frekvencija, koje izdaje Agencija. Izuzetak predstavljaju radio-frekvencije koje se koriste u skladu sa Pravilnikom o radio-frekvencijama i uslovima pod kojima se radio-frekvencije mogu koristiti bez odobrenja za korišćenje radio-frekvencija („Službeni list Crne Gore“ broj 11/11).

Tokom 2013. godine je donijeto 569 rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija i rješenja o utvrđivanju tehničkih i operativnih uslova za korišćenje odobrenih radio-frekvencija, a oduzeto je 30 odobrenja. U sljedećoj tabeli je dat pregled broja izdatih i oduzetih odobrenja po radiokomunikacionim službama.

²⁷ U 2013. godini na primjenjivao se Plan namjene radio-frekvencijskog spektra donijet od strane Vlade Crne Gore 2010. godine („Službeni list Crne Gore“ broj 42/10). Sredinom decembra 2013. godine Agencija je dostavila Vladi Crne Gore novi predlog Plana namjene radio-frekvencijskog spektra, koji je u potpunosti usklađen sa odlukama Svjetske radiokomunikacione konferencije (WRC2012) i Evropske zajedničke tabele namjene radio-frekvencijskog spektra.

Radiokomunikaciona služba		Broj izdatih odobrenja	Broj oduzetih odobrenja
FIKSNA	Radio-relejne veze ²⁸	223	8
	FWA mreže	0	1
	Tehnički uslovi za FWA radio bazne stanice	3	0
MOBILNA	Funkcionalni sistemi	12	2
	BWA mreža	2	0
	Tehnički uslovi za GSM/DCS1800/UMTS/LTE radio bazne stanice	196	0
	Tehnički uslovi za BWA radio bazne stanice	4	0
RADIO-DIFUZNA	TV i FM predajnici i veze za dotur modulacionog signala	16	4
VAZDUHOPLOVNA	Radio stanice na vazduhoplovima	2	4
POMORSKA	Kopnene radio stanice za podršku kretanju plovila i radio stanice na plovilima	68	9
RADIO-AMATERSKA	Amaterske radio stanice	38	2
SATELITSKA	SNG i VSAT stanice	5	0
UKUPNO		569	30

4.1.2. Analiza zauzetosti najznačajnijih radio-frekvencijskih opsega

4.1.2.1. Fiksna i mobilna služba

U Crnoj Gori su, na ekskluzivnoj osnovi na njenoj cijeloj teritoriji, dodijeljeni radio-frekvencijski resursi iz sljedećih radio-frekvencijskih opsega:

1. 380-400 MHz za realizaciju TETRA sistema;
2. 410 - 430 MHz za realizaciju CDMA PAMR elektronske komunikacione mreže;
3. 880-915/925-960 MHz za E-GSM/GSM mobilne javne elektronske komunikacione mreže²⁹;
4. 1710-1785/1805–1880 MHz za DCS1800 mobilne javne elektronske komunikacione mreže³⁰;
5. 1900-1920/1920-1980/2110-2170 MHz za IMT-2000/UMTS mobilne javne elektronske komunikacione mreže;
6. 3410 - 3600 MHz za FWA/BWA sisteme;
7. 3600 - 3800 MHz za FWA/BWA sisteme;
8. 11,7 – 12,5 GHz za prenos i emitovanje signala posredstvom bežičnih distributivnih sistema do krajnjih korisnika.

Radio-frekvencije iz opsega **380-400 MHz** za realizaciju TETRA sistema su dodijeljene privrednom društvu Wireless Montenegro d.o.o. koje je osnovala Vlada Crne Gore zajedno sa Austrijskom kompanijom GmbH EOSS Austrija, kroz privatno-javno partnerstvo. Cilj stvaranja ovog sistema je obezbjeđivanje komunikacionih kanala za potrebe državne uprave (policija, vojska, bezbjednost, službe zaštite i druge hitne služne). Odobrenje je izdato u maju 2012. godine na period od pet godina. Nosilac Odobrenja za radio-frekvencije je oslobođen plaćanja godišnje regulatorne naknade za korišćenje radio-frekvencija i godišnje naknade za administriranje radio-frekvencijskog spektra, u skladu sa odredbama Zakona. Dodijeljena su dva uparena radio-frekvencijska bloka širine 2x2 MHz. Svaki blok se sastoji od 80 dvosmjernih radio kanala širine 2x25 kHz. Način realizacije dupleksnog prenosa zasnovan je na razdvajanju direktnog (*downlink*) i povratnog (*uplink*) kanala u frekvencijskom (FDD) domenu. Tokom 2012. i 2013. godine puštena je u rad oprema na teritoriji opštine Podgorica, Nikšić i opština na primorju, a širenje mreže na sjever Crne Gore je planirano u drugoj fazi.

Radio-frekvencije (dva uparena radio-frekvencijska kanala širine 2x1,25 MHz) iz opsega **410-430 MHz** za realizaciju CDMA PAMR elektronske komunikacione mreže su dodijeljene privrednom društvu BBMi d.o.o. krajem 2011. godine. Ovo privredno društvo do kraja 2013. godine nije počelo sa korišćenjem dodijeljenih radio-frekvencija iz ovog opsega. U julu 2012. godine, privrednom društvu Pronto-Tel Company d.o.o. je dodijeljen jedan uparena radio-frekvencijski kanal širine 2x1,25 MHz za realizaciju CDMA PAMR mreže na nacionalnom nivou. Odobrenje je izdato sa periodom važenja od 5 godina, uz uslov da se sa korišćenjem radio-frekvencija započne u roku od jedne godine, tj. najkasnije do jula 2013. godine. Pronto-Tel Company nije počeo sa realizacijom sistema, a rok za početak komercijalnih aktivnosti je produžen do kraja februara 2014. godine.

²⁸ Uključujući i jednosmjerne radio-relejne veze koje služe za dotur modulacionog signala.

²⁹ U opsegu 880-960 MHz dozvoljen je refarming (implementiran IMT-2000/UMTS).

³⁰ U opsegu 1710-1880 MHz dozvoljen je refarming (implementiran IMT-2000/LTE)

Radio-frekvencije iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz i 1900-1920/1920-1980/2110-2170 MHz, namijenjenih za mobilne komunikacione mreže, dodijeljene su mobilnim operatorima: Telenoru, Crnogorskom Telekomu i Mtelu. U opsegu **880-915/925-960 MHz** Telenoru je odobreno korišćenje bloka širine 2x13,2 MHz za GSM, pri čemu je dozvoljen *refarming*, koji je Telenor iskoristio za implementaciju 3G tehnologije (IMT-2000/UMTS) u ruralnim oblastima. U ovom opsegu Crnogorski Telekom koristi blok širine 2x11,4 MHz, a Mtel blok širine 2x9,8 MHz isključivo za GSM. U opsegu **1710-1880 MHz**, Telenor raspolaže blokom širine 2x29,6 MHz za DCS1800. Slijedeći princip tehnološke neutralnosti odobren je *refarming* u ovom opsegu, što je Telenor iskoristio za implementaciju LTE tehnologije. Telenorova LTE mreža je prva komercijalna 4G mreža u regionu i do sada su LTE usluge dostupne u opštinama: Podgorica, Cetinje, Bar, Nikšić, Budva, Herceg Novi i Tivat. Crnogorskom Telekomu je odobreno korišćenje bloka širine 2x24,8 MHz, koji se koristi za DCS1800, a od jula 2013. godine i za LTE usluge na komercijalnoj osnovi i to u opštinama: Podgorica, Budva, Tivat, Nikšić, Bar, Kotor i Herceg Novi. Mtel svoj blok širine 2x20 MHz u opsegu 1710-1880 MHz koristi isključivo za DCS1800. Opseg **1900-1920/1920-1980/2110-2170 MHz** se od strane sva tri mobilna operatora koristi za 3G (IMT-2000/UMTS). Telenor raspolaže blokom širine 2x25+5 MHz, Crnogorski Telekom blokom širine 2x20+5 MHz, a Mtel blokom širine 2x15+5 MHz.

Kada je riječ o opsezima **3410-3600 MHz** i **3600-3800 MHz**, nosioci odobrenja u 2013. godini su bila privredna društva Mtel d.o.o, BBMI d.o.o, Telenor, WiMAX Montenegro d.o.o, Montenegro Connect d.o.o. i Radio-difuzni centar d.o.o, od kojih su privredna društva Mtel, Telenor i WiMAX Montenegro pružali servise na komercijalnoj osnovi. Telenoru je krajem 2013. godine oduzeto odobrenje za korišćenje radio-frekvencija iz opsega 3600-3800 MHz na njegov zahtjev, a FWA mreža je ugašena. Mtelu su 2012. godine odobrenja produžena za 5 godina, dok su WiMAX-u Montenegro i BBMI-u odobrenja produžena prvo za godinu dana, a u aprilu 2013. godine za novih 5 godina. WiMAX Montenegro je do kraja 2013. godine pustio u rad 12 BWA RBS-ova, dok BBMI do kraja 2013. godine nije počeo sa realizacijom BWA mreže. U maju 2012. godine Agencija je Radio-difuznom centru izdala odobrenje za korišćenje RF iz opsega 3600-3800 MHz za BWA sistem. Odobrenje je izdato sa periodom važenja od 5 godina od dana njegovog stupanja na snagu - 31. 05. 2013. godine. Usljed nedostatka finansijskih sredstava, do kraja 2013. godine Radio-difuzni centar još uvijek nije počeo sa korišćenjem odobrenih radio-frekvencija iz ovog opsega.

U opsegu **11,7 – 12,5 GHz**, koji je dodijeljen za prenos i emitovanje signala posredstvom bežičnih distributivnih sistema do krajnjih korisnika (MMDS – *Multichannel Multipoint Distribution Service*), samo je dio opsega od 11,9 – 12,3 GHz dodijeljen privrednom društvu Broadband Montenegro A.D. od čega isti koristi 320 MHz, što je dovoljno za broj TV programa koji trenutno imaju u ponudi. Preostalih 80 MHz biće iskorišćeno prilikom najavljenog proširenja liste programa u odnosu na postojeću ponudu BBM-a.

Povezivanje svojih baznih stanica na upravljačko-komutacione centre, smještene u Podgorici, privredna društva Telenor i Mtel ostvaruju sistemima dvosmjernih fiksnih veza realizovanih u formi prstenova i to na opsezima:

- 6 GHz_L (5925-6425 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F.383-8),
- 6 GHz_U (6425-7125 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 384-10),
- 8 GHz (7725-8275 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 386-8),
- 11 GHz (10,7 – 11,7 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 387-10).

Radio-difuzni centar je prenosni sistem realizovao kombinovanim korišćenjem dva opsega:

- 6 GHz_U (6425 - 7125 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 384-10),
- 7 GHz_U (7425 – 7725 MHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 385-9).

Zajednička trasa ovih sistema prenosa je radio-koridor Lovćen -Bjelasica, najznačajniji radio-koridor u Crnoj Gori čija dužina vazdušne linije iznosi 86,5 km.

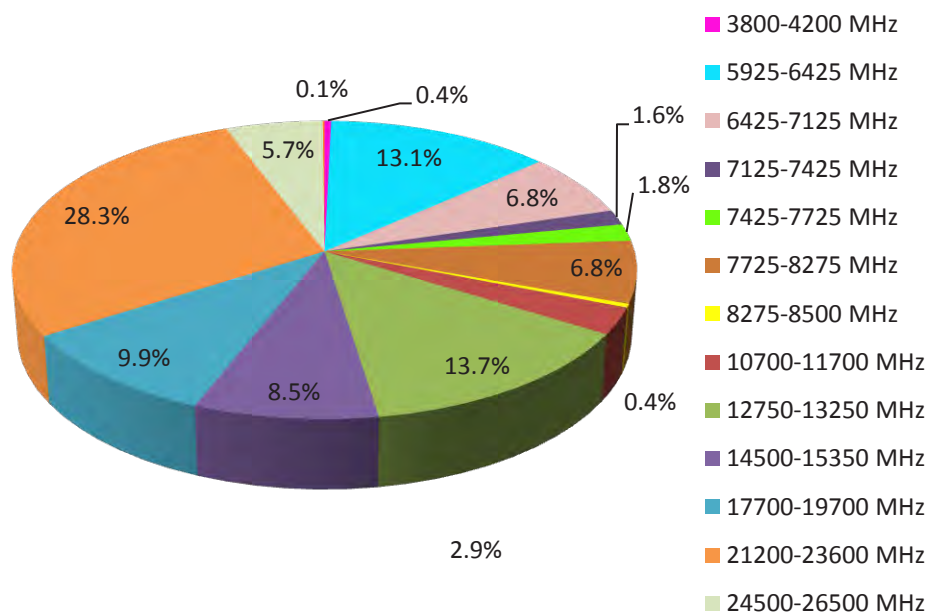
Crnogorski Telekom svoj sistem prenosa uglavnom bazira na upotrebi optičkog vlakna.

Povezivanje baznih radio-stanica do najpogodnije priključne tačke pomenutih prenosnih sistema, realizuje se dvosmjernim fiksnim vezama u opsezima:

- 13 GHz (12,75 - 13,25 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 497-7),
- 15 GHz (14,5 - 15,35 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 636-3),
- 18 GHz (17,7 - 19,7 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 595-9),
- 23 GHz (21,2 – 23,6 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 637-3),
- 26 GHz (24,5 – 26,5 GHz u skladu sa Preporukom ITU-R F. 748-4).

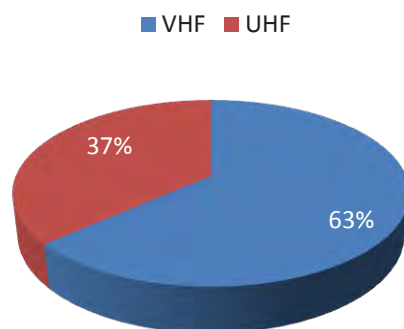
Na slici 2 je dat odnos radio-frekvencijskih kanala po radio-frekvencijskim opsezima, dodijeljenih uglavnom operatorima javnih elektronskih komunikacija, koji na ovim opsezima u zavisnosti od svojih potreba realizuju fiksne veze malih, srednjih i velikih kapaciteta.

U 2013. godini je nastavljena tendencija porasta korišćenja radio-frekvencijskih resursa na višim opsezima, posebno iz opsega 21,200-23,600 GHz (23 GHz), iz razloga što su operatori u dovoljnoj mjeri razvili okosnice svojih prenosnih sistema, dok se prostor za dalju nadgradnju prenosne mreže otvara u realizaciji priključnih veza na okosnicu sistema prenosa, što uglavnom podrazumijeva kraća rastojanja. Stoga je za njihovu uspješnu realizaciju najpogodnije, posebno sa aspekta racionalnosti korišćenja radio-spektra, koristiti radio-frekvencije iz tzv. „viših“ opsega. Operator Mtel je u 2013. godini u velikoj mjeri rekonstruisao postojeću okosnicu mreže (*Backbone*). Naime, ovaj operator je uglavnom nastavio da koristi iste radio-frekvencijske opsege namijenjene realizaciji fiksnih dvosmjernih veza, optimizujući širine kanala u zavisnosti od realnih potreba za kapacitetom pojedinih veza, što je rezultiralo smanjenjem ukupnog broja bodova po osnovu korišćenja fiksnih veza u iznosu od oko 26% u odnosu na 2012. godinu, odnosno smanjenjem broja bodova u iznosu od oko 58% za veze na kojim je izvršena optimizacija. Na ovaj način je Mtel, oslobodivši značajan dio radio-frekvencijskih resursa u tim opsezima, doprinio racionalnom korišćenju radio-frekvencijskog spektra. Mtel je takođe najavio da će nastaviti sa procesom optimizacije pa se očekuje da se ovakav trend nastavi i u 2014. godini.

Profesionalni (privatni) mobilni radio (PMR-Professional (Private) Mobile Radio) je dio kopnene mobilne službe zasnovan na korišćenju simpleksnog, poludupleksnog i po mogućnosti dupleksnog načina rada na nivou terminala u cilju obezbjeđivanja komunikacija zatvorenoj korisničkoj grupi. PMR obično koriste privredna društva za potrebe vršenja svoje djelatnosti tj. njihovi funkcionalni sistemi. U Crnoj Gori PMR sistemi su realizovani na VHF (146-174 MHz) i UHF (440-470 MHz) radio-frekvencijskim opsezima, u odnosu 63% prema 37% respektivno, što pokazuje procentualno povećanje korišćenja UHF opsega u odnosu na 2012. godinu. Na sljedećoj slici dat je odnos zastupljenosti korišćenja ova dva opsega:

U oba pomenuta opsega postoji dovoljno raspoloživih resursa za potencijalne buduće korisnike. Radio-frekvencije se dodjeljuju u skladu sa ECC Preporukom T/R 25-08.

4.1.2.2. Radio-difuzna služba

Agencija je u 2013. godini elektronskim medijima izdavala rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija, shodno podnesenim zahtjevima i važećoj regulativi.

Privrednom društvu „Neboelectronic“ d.o.o. iz Herceg Novog, izdato je rješenje o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija u skladu sa zahtjevom za izmještanje sa lokacije Šavnik na lokaciju Krnovska Glava, takođe u opštini Šavnik, u cilju ostvarivanja bolje pokrivenosti signalom pomenute opštine, kao i dijela puta Šavnik-tunel Ivica. Imajući u vidu da je radio-frekvencija 92,5 MHz međunarodnim sporazumom

GE84 predviđena za lokaciju Šavnik-Pješivac, navedenom odlukom izvršena je izmjena Plana raspodjele tako da se omogući emitovanje na dodijeljenoj frekvenciji sa lokacije Krnovska Glava, a da se takvom izmjenom ne ugrožavaju prava drugih korisnika radio-frekvencija. Istim rješenjem Agencija je ovom subjektu utvrdila i pravo korišćenja radio-frekvencija za emitovanje radio-difuznog signala iz opsega 87,5 – 108 MHz sa lokacija Crvena Komuna i Tunel Vrmac, imajući u vidu da je u skladu sa Zakonom o elektronskim medijima Agencija za elektronske medije prethodno donijela odobrenje za emitovanje programa i sa tih lokacija, što je bilo u skladu sa izmjenom Plana raspodjele iz 2012. godine. U skladu sa izmjenom Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija iz novembra mjeseca 2013. godine, Agencija je ovom privrednom društvu izdala dva privremena odobrenja za korišćenje radio-frekvencija kojima se utvrđuje privremeno korišćenje radio-frekvencije 99,9 MHz na lokaciji Durmitor (Štuoc) u opštini Žabljak i radio-frekvencije 100,4 MHz na lokaciji Unač u opštini Plužine.

Privrednom društvu “Media International Corporation” d.o.o. iz Podgorice, izdato je sredinom avgusta 2013. godine rješenje za korišćenje radio-frekvencije 93,0 MHz, koja je usljed izmjene Plana raspodjele radio-difuznih frekvencija sa lokacije Volujica u opštini Bar, dislocirana na lokaciju Velji Grad, takođe u opštini Bar. Dislokacija je izvršena u cilju ostvarivanja bolje pokrivenosti signalom opštine Bar, kao i dijela puta prema Budvi, uz uslov da se pomenutom izmjenom ne ugrožavaju prava drugih korisnika radio-frekvencija. Takođe, ovom privrednom društvu je izdato rješenje kojim mu je utvrđeno pravo korišćenja radio-frekvencije 97,1 MHz sa lokacije Spas i radio-frekvencije 95,5 MHz sa lokacije Luštica.

Privrednom društvu “Eurogum” d.o.o. sa sjedištem na Cetinju, u skladu sa zahtjevom za rješavanje problema štetne interferencije odnosno ometanja prijema emisije radijskog signala na frekvenciji 97,5 MHz emitovanog sa lokacije Sjenica izdato je novo rješenje kojim mu je dodijeljena nova frekvencija 97,4 MHz na istoj lokaciji.

Lokalnom javnom emiteru “Radio televizija Ulcinj” d.o.o. dodijeljena je radio-frekvencija 91,3 MHz na lokaciji Pinješ, u skladu Planom raspodjele radio-difuznih frekvencija, a u cilju ispunjavanja obaveza da, shodno Zakonu o elektronskim medijima, kao lokalni javni servis mora ostvariti kvalitetan prijem programa za najmanje 85% stanovništva jedinice lokalne samourpave na čijoj teritoriji se emituje program.

Privrednom društvu “Televizija Vijesti” d.o.o. iz Podgorice, tokom aprila 2013. godine je rješenjem utvrđen prestanak važenja odobrenja za korišćenje radio-frekvencija, za emitovanje radio-difuznog signala iz opsega 87,5 – 108 MHz, sa lokacija Jejevica (Berane), Spas (Budva), Cetinje (Cetinje), Suđina Glava (Nikšić), Plav (Plav), Sjenica (Podgorica), Bandžovo Brdo (Rožaje), Možura (Ulcinj), Obrov (Bijelo Polje), Pitomine (Žabljak) i Unač (Plužine). Ovo rješenje je izdato na zahtjev subjekta i u skladu sa prestankom važenja odobrenja za emitovanje radijskog programa a koje je prethodno utvrđeno od strane regulatornog organa za elektronske medije.

Privrednom društvu “Elmag RTV” d.o.o. Podgorica Agencija je izdala rješenje o prestanku važenja odobrenja za korišćenje radio-frekvencija, iz razloga prestanka postojanja tog privrednog društva. Tim rješenjem je između ostalog prestalo da važi i odobrenje za radio-frekvencija iz opsega 87,5–108 MHz za FM radio. Imajući u vidu da je privrednom društvu “Radio Elmag” d.o.o. Podgorica kao pravnom nasljedniku privrednog društva “Elmag RTV” d.o.o. Podgorica, Agencija za elektronske medije izdala odobrenje za emitovanje radijskog programa, ova Agencija je istom privrednom društvu izdala rješenje kojim se utvrđuje pravo korišćenja radio-frekvencija iz opsega 87,5 – 108 MHz za FM radio.

Na osnovu zahtjeva a u skladu sa važećim zakonskom regulativom, u oktobru 2013. godine je izdato rješenje o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija nevladinom udruženju “Studentska Aktivna Frekvencija Radijske Avangarde” (NVO “SAFRA”) za emitovanje radijskog signala sa lokacije Sjenica u opštini Podgorica.

Fiksne veze koje se koriste za dotur modulacionog signala

Planom namjene radio-frekvencijskog spektra Crne Gore za opseg 370-396,1 MHz propisano je da korišćenje od strane jednosmjernih i dvosmjernih analognih radiorelejnih sistema za dotur signala FM radio-stanica prestaje 31. 12. 2012. godine, te da su korisnici ovih opsega dužni do isteka tog roka usaglasiti svoj rad sa odredbama iz Plana namjene i pronaći alternativna rješenja za dotur modulacionog signala. Postupajući po službenoj dužnost, saglasno članu 80, stav 1, Zakona o elektronskim komunikacijama, Agencija je na sjednici Savjeta održanoj 08. 11. 2012. godine donijela rješenja o izmjeni odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za ukupno 27 subjekata koji su koristili opseg 370-400 MHz u svrhu prenosa modulacionog signala. Ovim rješenjima, koja su stupila na snagu 01. 01. 2013. godine, izmijenjena je tačka izreke važećih rješenja tako da se radio-frekvencije iz predmetnog opsega mogu koristiti najkasnije do 31. 12. 2012. godine. U preostalom dijelu izreke važeća rješenja ovim subjektima ostala su i dalje na snazi.

S tim u vezi, u skladu sa važećim regulatornim okvirom, shodno podnijetim zahtjevima uz prateće projektne dokumentacije, Agencija je donijela sljedeća rješenja:

- Javnom lokalnom radio-difuznom servisu “Radio Bar” sa sjedištem u Baru za korišćenje radio-frekvencija za potrebe realizacije fiksnih veza u opsegu 1452-1492 MHz, od lokacije studija do emisionog objekta Volujica.
- Privrednom društvu “Gresa Trade” d.o.o. sa sjedištem u Ulcinju za korišćenje radio-frekvencija za potrebe realizacije fiksnih veza u opsegu 1518-1535 MHz, od lokacije studija do emisionog objekta Možura.
- Privrednom društvu “Javni servis informativni centar Radio Herceg Novi” sa sjedištem u Herceg Novom za korišćenje radio-frekvencija za potrebe realizacije fiksnih veza u opsegu 1518-1535 MHz, od lokacije studija do emisionih objekta Žvinje i Luštica.
- Privrednom društvu “Lokalni javni emiter Radio Tivat” d.o.o. sa sjedištem u Tivtu za korišćenje radio-frekvencija za potrebe realizacije fiksnih veza u opsegu 1518-1535 MHz, od lokacije studija do emisionog objekta Luštica.

Povodom rješenja Agencije koje se odnosilo na korišćenje opsega 370-400 MHz u svrhu prenosa modulacionog signala najkasnije do 31. 12. 2012. godine, privredno društvu "Jupok" d.o.o. iz Rožaja izjavilo je žalbu kod Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije, koje je istu uvažilo i time poništilo Rješenje Agencije, shodno čemu je predmet vraćen Agenciji na ponovni postupak. Premda je shodno Planu namjene radio-frekvencijskog spektra prestala mogućnost za korišćenje frekvencija iz opsega 370-400 MHz za potrebe prenosa modulacionog signala radijskih stanica, Agencija je izašla u susret privrednom društvu „Jupok“ d.o.o. Rožaje i u ponovnom postupku shodno članu 237 stav 2 Zakona o opštem upravnom postupku, donijela rješenje kojim prestaje pravo na korišćenje predmetnih radio-frekvencija na dan 31. 12. 2013. godine, kako bi ovo privredno društvo, zbog teške materijalne situacije, do isteka navedenog roka izvršilo usaglašavanje svog rada sa odredbama Plana namjene.

4.1.2.3. Pomorska i vazduhoplovna služba

U toku 2013. godine Agencija je u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Planom namjene radio-frekvencijskog spektra i Planu raspodjele radio-frekvencija iz dijela VHF opsega (156,00-162,05 MHz) namijenjenih pomorskoj mobilnoj radio službi („Službeni list Crne Gore“ br.67/2010) izdala 68 odobrenja za korišćenje radio-frekvencija na plovilima, a oduzela 9.

Za korišćenje radio-frekvencija na vazduhoplovima su izdata 2 odobrenja, a oduzeta 4. Dodijeljene radio-frekvencije su dodijeljene u skladu međunarodnim planovima za vazduhoplovnu službu.

4.1.2.4. Radioamaterska služba

Radio-frekvencije za radio-amatersku službu dodijeljuju se u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama, Planom namjene radio-frekvencijskog spektra, Pravilnikom o radioamaterskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 47/11 i 19/13) i Planom raspodjele radio-frekvencija namijenjenih radioamaterskoj službi („Službeni list Crne Gore“ broj 25/12). Tokom 2013. godine donijeto je 38 odobrenja, a oduzeto 2.

4.1.2.5. Satelitska služba

Tokom 2013. godine izdata su 4 odobrenja za korišćenje radio-frekvencija za potrebe rada SNG stanica, čiji je period važenja tri mjeseca i podrazumijeva korišćenje radio-frekvencija u cilju prenosa sportskih manifestacija. Osim njih, izdato je i jedno odobrenje za korišćenje VSAT terminalne stanice na period od pet godina.

4.1.3. Neracionalno korišćenje radio-frekvencija

Na osnovu izvještaja o redovnoj kontroli i monitoringu radio-frekvencijskog spektra, kao i stručnog nadzora Agencije, tokom 2013. godine konstatovano je da određeni broj subjekata neracionalno koriste radio-frekvencije koje su namijenjene za potrebe radio-difuzne službe.

Izvestan broj radio-frekvencija koje su Planom raspodjele radio-difuznih frekvencija u Crnoj Gori predviđene za korišćenje od strane nacionalnog javnog radio-difuznog servisa "Radio Televizije Crne Gore" nijesu puštene u rad. S tim u vezi, Agencija je i ranije privrednom društvu "Radio-difuzni centar" d.o.o. kao i nacionalnom javnom radio-difuznom servisu "Radio Televizije Crne Gore" upućivala dopise kojima je tražena informacija o razlozima za nekorisćenje radio-frekvencija, kao i planskoj perspektivi za njihovo puštanje u rad. Privredno društvo "Radio-difuzni centar" d.o.o. je po ovim zahtjevima Agencije dostavilo obrazloženje o neracionalnom korišćenju koje se zasniva na nedostatku finansijskih sredstava opredijeljenih za realizaciju tih predajnika.

Krajnji rok za gašenje analogne televizije je 17. 06. 2015. godine, pa su samim tim i obrazloženja povodom neracionalnosti ulaganja dodatnih sredstava za nabavku novih predajnika za analogno emitovanje televizijskog signala sasvim opravdana. Međutim, kako se proces digitalizacije odnosi samo na televiziju, to se pomenuti rok ne odnosi na emitovanje radijskih signala posredstvom FM predajnika. S tim u vezi, od strane privrednog društva Radio-difuzni centar d.o.o. dostavljena je informacija da je u 2013. godini pušten u rad predajnik na lokaciji Zavorovi, Plužine (94.5 MHz), a da su dalje aktivnosti po pitanju proširenja mreže prvog i drugog programa Radija Crne Gore uslovljene raspoloživim sredstvima. U tom smislu, u narednom periodu (2014. godina) planirano je puštanje u rad dva FM predajnika za lokaciju Bablja Greda, kao i predajnika za drugi program Radija Crne Gore na lokaciji Zavorovi, Plužine.

Na osnovu zaključaka Savjeta Agencije, sa sjednice održane u decembru 2013. godine, po pitanju neracionalnog korišćenja radio-frekvencija izjašnjenje je traženo i od komercijalnih medija: privrednog društva "Radio televizija Atlas" d.o.o. Podgorica (za lokaciju Šavnik), privrednog društva "Radio Elmag" d.o.o. Podgorica (za lokacije Cetinje, Vrmac u Kotoru i Katuničko Brdo u Mojkovcu), privrednog društva "Metropolitan Media" d.o.o. Cetinje (Radio Svetigora, za lokacije Cetinje, Volujica u Baru i Suđina glava-Tović u Nikšiću), privrednog društva "Info-kol" d.o.o. Kolašin (za lokaciju Bablja Greda u Kolašinu), privrednog društva "Angel" d.o.o. Podgorica (za lokaciju Podgorica-grad), privrednog društva "Radio City" d.o.o. Podgorica (za lokaciju Podgorica-grad), kao i od lokalnog javnog emitera "Radio Bijelo Polje" (za lokaciju Kurilo u opštini Bijelo Polje).

Obrazloženja povodom neracionalnog korišćenja uvažena su u svim slučajevima gdje su ista dostavljena od navedenih korisnika, s obzirom na razloge finansijske prirode i izraženu namjeru da se u narednom periodu ulože dodatni naponi povodom racionalnog korišćenja ograničenih resursa. Subjektima koji se nijesu izjasnili po prvom upozorenju, Agencija je uputila i drugo po redu upozorenje o neracionalnom korišćenju – urgenciju, sa rokom za izjašnjenje do kraja januara 2014. godine. Shodno navedenom, Agencija će nastaviti u 2014.

godini da preduzima dalje mjere povodom neracionalnog korišćenja radio-frekvencija u skladu sa članom 121 Zakona o elektronskim komunikacijama.

Privrednom društvu "Angel" d.o.o. Podgorica, Agencija je Rješenjem broj 0506-359/1od 23.01.2014. godine utvrdila prestanak važenja odobrenja za korišćenje radio-frekvencija iz rješenja broj 0506-328/1 od 02.02.2011. godine, imajući u vidu da je konstatovano neracionalno korišćenje, kao i da je Agenciji iz Poreske uprave dostavljen izvod o brisanju pomenutog subjekta iz Centralnog registra, izvršen dana 04. 09. 2013. godine, na osnovu pravnosnažnog rješenja o stečaju.

4.1.4. Međunarodna koordinacija radio-frekvencija

Važna komponenta upravljanja radio-frekvencijskim spektrom je koordinacija korišćenja radio-frekvencija u pograničnim oblastima, a koja se sprovodi sa nadležnim administracijama susjednih država.

Tokom 2013. godine, u skladu sa odredbama relevantnih ITU-R dokumenata, vršena je koordinacija radio-frekvencija namijenjenih fiksnoj, mobilnoj i radio-difuznoj službi.

Tokom 2013. godine nastavljene su aktivnosti na koordinaciji radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz, 1710-1785/1805-1880 MHz, odnosno 1900-1980/2010-2025/2110-2170 MHz za mobilne GSM/DCS1800, odnosno IMT-2000/UMTS sisteme. U januaru 2013. godine potpisan je Tehnički sporazum o koordinaciji radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz i 1710-1785/1805-1880 MHz za GSM/DCS1800 sisteme u pograničnoj oblasti sa Republikom Kosovo, kojim je definisan okvir za nesmetan razvoj GSM/DCS1800 mreža u pograničnoj oblasti između dvije države. Najznačajnije smjernice iz Tehničkog sporazuma su sljedeće:

- primjenjena je odgovarajuća ECC preporuke ECC/REC(05)08;
- korišćenje radio-frekvencija u pograničnoj oblasti između dvije države je zasnovano na upotrebi preferencijalnih kanala;
- uzete su u obzir potrebe operatora u obje države tako da je u svakom opsegu dodijeljeno po 30 preferencijalnih kanala za svakog od operatora;
- svi kanali koji nijesu definisani kao preferencijalni smatraju se nepreferencijalnim;
- notifikacija baznih stanica se u opštem slučaju ne zahtijeva, a svaka strana potpisnica je dužna da na zahtjev druge strane dostavi podatke o baznim stanicama u pograničnoj oblasti.

Tokom 2013. godine je u potpunosti usaglašen tekst Tehničkog sporazuma o koordinaciji radio-frekvencija iz opsega 880-915/925-960 MHz i 1710-1785/1805-1880 MHz za GSM/DCS1800 sisteme u pograničnoj oblasti sa Republikom Albanijom. Sporazum je potpisan u februaru 2014. godine.

Tokom 2013. godine Agencija je sprovođila koordinaciju radio-frekvencija namijenjenih radio-difuznoj službi sa Hrvatskom agencijom za poštu i elektronske komunikacije (HAKOM). Bilateralna koordinacija odnosila se na radio-frekvencije iz opsega 87,5-108 MHz koje su namijenjene za zemaljsko emitovanje FM radio-difuznih signala (FM radio), u skladu sa procedurom međunarodnog sporazuma Ženeva 84 (GE84).

Sa administracijom Bosne i Hercegovine, tokom 2012 godine, razmjenjen je veliki broj koordinacionih zahtjeva za radio-frekvencije iz opsega 87,5 - 108 MHz, namijenjenih za FM radio, za koje je trebalo sprovesti opsežnu analizu. Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost obratila se Regulatornoj agenciji za komunikacije Bosne i Hercegovine (RAK) i dostavila koordinacioni zahtjev Crne Gore za 160 radio-frekvencijskih dodjela, dok je regulatorna agencija Bosne i Hercegovine ovoj Agenciji podnijela koordinacioni zahtjev koji se sadržao ukupno 294 radio-frekvencijske dodjele. Bilateralni koordinacioni sastanak na kojem su razmotreni svi koordinacioni zahtjevi dviju administracija iz datog opsega je održan u Podgorici dana 04 - 05. 04. 2013. godine. Na ovom bilateralnom sastanku je postignut visok stepen usklađenosti načina upotrebe opsega 87,5 - 108 MHz uz potpisivanje sporazuma u vidu Protokola sa Bilateralnog koordinacionog sastanka koji u svojim aneksima daje tehničke uslove vezano za prava i uslove korišćenja frekvencija na teritoriji dviju država. Na sastanku su takođe dogovorene buduće aktivnosti vezano za koordinaciju frekvencijskih dodjela u frekvencijskim opsezima za druge službe i namjene.

U okviru svoji redovnih aktivnosti vezano za koordinaciju radio-frekvencija, Agencija je tokom 2013. godine redovno vršila izjašnjavanja na administrativna cirkularna pisma Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), koja su se odnosila na specijalne sekcije publikacija koordinacionih zahtjeva administracija, u svim slučajevima relevantnim za analizu kompatibilnosti sa dodjelama Crne Gore sadržanim u međunarodnom sporazumu GE84 kada su u pitanju zemaljski radio-difuzni sistemi za emitovanje FM radijskog signala, odnosno sporazuma GE06 kada je u pitanju emitovanje televizijskog signala. Takođe, Agencija je u skladu sa procedurom Priloga 30, 30A i 30B Pravilnika o radiokomunikacijama ITU-a, odnosno Propisima koji se odnose na sve službe i pridružene Planove i Listu za radio-difuznu satelitsku službu i Fiksnu satelitsku službu, redovno vršila pripremu dokumentacije za izjašnjavanje Crne Gore na koordinacione zahtjeve objavljene u informacionim cirkularima ITU-a.

4.2. Dodijeljena numeracija/adrese i ocjena njihovog racionalnog korišćenja

Zakonom o elektronskim komunikacijama utvrđene su, između ostalog, i obaveze Agencije po pitanju upravljanja brojevima i adresama kao ograničenim resursima a na osnovu Plana numeracije i Plana adresiranja koje je donijela Agencija. Plan numeracije je zasnovan na preporuci E.164 Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU). Plan numeracije sadrži definicije, strukturu i popis brojeva i kodova za

numeričko područje Crne Gore. Plan adresiranja sadrži definicije i strukturu kodova: međunarodnih signalizacionih tačaka, nacionalnih signalizacionih tačaka i mobilnih mreža, kao i identifikacioni kod mreže za prenos podataka i način upravljanja istim.

Agencija upravlja numeracijom i adresama u cilju zadovoljenja potreba operatora koji imaju pravo na dodjeljivanje brojeva i adresa saglasno Zakonu, vodeći računa da se dodjela vrši na pravedan i nediskriminatoran način. Agencija na osnovu zahtjeva za odobrenje za korišćenje brojeva i/ili adresa, koje podnose operatori, izdaje odobrenja za korišćenje ovih ograničenih resursa.

U 2013. godini operatori su podnijeli ukupno 49 zahtjeva za odobrenje brojeva i/ili adresa i 8 zahtjeva za oduzimanje prava za korišćenje ovih resursa. Zahtjeve za odobrenje za korišćenje brojeva i/ili adresa podnijeli su sledeći operatori:

- Crnogorski Telekom - 23 zahtjeva i to za: geografske brojeve, negeografske brojeve sa pristupnim kodom 095, negeografske brojeve sa pristupnim kodom 080 (*free phone*), numeracije za negeografske kodove za mobilnu telefoniju (067), promjenu statusa rezervisane numeracije (iz razloga što je kategorija "rezervisane numeracije" ukinuta novim Zakonom, za kodove mobilne telefonije 067, kratke kodove kao i kodove Nacionalne signalizacione tačke). Na osnovu ovih zahtjeva izdata su 23 odobrenja.
- Telenor - 8 zahtjeva za kratke četvorocifrene i petocifrene kodove. Na osnovu ovih zahtjeva izdato je 8 odobrenja.
- Mtel - 14 zahtjeva i to za: kratke petocifrene kodove, negeografske brojeve sa pristupnim kodom 080 i kod Nacionalne signalizacione tačke. Na osnovu ovih zahtjeva izdato je 14 odobrenja.
- IPMont - 3 zahtjeva za produženje korišćenja ranije dodijeljenih resursa: negeografskih brojeva sa pristupnim kodom 078, kratkog četvorocifrenog koda i Nacionalne signalizacione tačke. Na osnovu ovih zahtjeva izdata su 3 odobrenja.

Zahtjeve za oduzimanje resursa brojeva i/ili adrese u 2013. godini podnijeli su sljedeći operatori:

- Crnogorski Telekom - 5 zahtjeva: za geografske brojeve, negeografske brojeve sa pristupnim kodom 095, kodove Nacionalne signalizacione tačke, za kod mreže za prenos podataka (DNIC) vezano za mrežu JUPAK, kao i određeni broj kratkih kodova iz kategorije "rezervisane numeracije". Na osnovu ovih zahtjeva izdato je 5 rješenja.
- Mtel - 3 zahtjeva: za kratke kodove i kodove Nacionalne signalizacione tačke. Na osnovu ovih zahtjeva izdata su 3 rješenja.

Pregled ukupnog broja brojeva za čije je korišćenje izdato odobrenje u 2013. godini je dat u sljedećoj tabeli:

Tip numeracije	Operator			Ukupno brojeva
	Crnogorski Telekom	Telenor	Mtel	
Geografski brojevi	2.000			2.000
Negeografski brojevi 078				
Negeografski brojevi 077				
Negeografski brojevi 080	1		3	4
Negeografski brojevi 094 i 095	3			3
Kratki kodovi - trocifreni broj				
Kratki kodovi - četvorocifreni broj	3	4		7
Kratki kodovi - petocifreni broj	12	6	14	32
Negeografski brojevi za mobilne mreže	138.000			138.000

Pregled tipova adresa za čije je korišćenje izdato odobrenje u toku 2013. godine je dato u sljedećoj tabeli.

Tip signalizacione tačke/koda	Operator			Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom	Telenor	Mtel	
Međunarodna signalizaciona tačka				
Nacionalna signalizaciona tačka	8		5	13
Kod mobilne mreže (MNC)				
Kod mreže za prenos podataka (DNIC)				

U tabeli koja slijedi dat je pregled ukupnog broja brojeva za koje je oduzeto pravo korišćenja u toku 2013. godine.

Tip numeracije	Operator		Ukupno brojeva
	Crnogorski	Mtel	
	Telekom		
Kratki četvorocifreni kodovi	1		1
Kratki petocifreni kodovi	11	1	12
Negeografski brojevi 080	2		2
Geografski brojevi	300.000		300.000
Negeografski brojevi 095	10		10

Pregled tipova adresa za koje je oduzeto pravo korišćenja u toku 2013. godine je dato u sljedećoj tabeli.

Tip signalizacione tačke / koda	Operator			Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom	Telenor	Mtel	
Međunarodna signalizaciona tačka				
Nacionalna signalizaciona tačka	4		3	7
Kod mobilne mreže (MNC)				
Kod mreže za prenos podataka (DNIC)	1			1

Pregled ukupno dodijeljenih i korišćenih brojeva na dan 31. 12. 2013. godine je dat u tabeli koja slijedi.

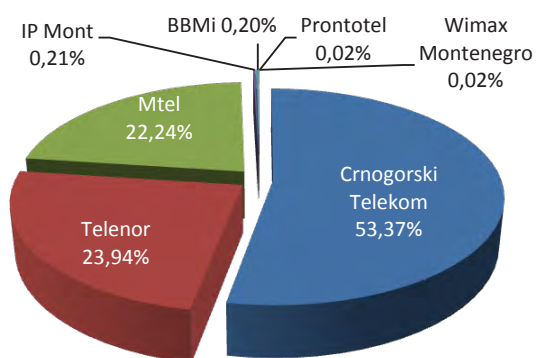
Tip numeracije	Operator							Ukupno brojeva
	Crnogorski Telekom	Telenor	Mtel	IP Mont	Wimax Montene-gro	BBMi	Prontotel	
Geografski brojevi	1.178.000							1.178.000
Negeografski brojevi 078			20.000	10.000	1.000	10.000	1000	42.000
Negeografski brojevi 077	5.300							5.300
Negeografski brojevi 080	49		3					52
Negeografski brojevi 094 i 095	80							80
Kratki kodovi - trocifreni broj	2							2
Kratki kodovi - četvorocifreni broj	22	6	2	1			1	32
Kratki kodovi - petocifreni broj	245	63	66					372
Kratki kodovi - šestocifreni broj	1							1
Negeografski brojevi za mobilne mreže (dodijeljeni)	1.270.000	1.100.000	1.000.000					3.370.000

Pregled dodijeljenih i korišćenih resursa adresa na dan 31. 12. 2013. godine je dat u sljedećoj tabeli.

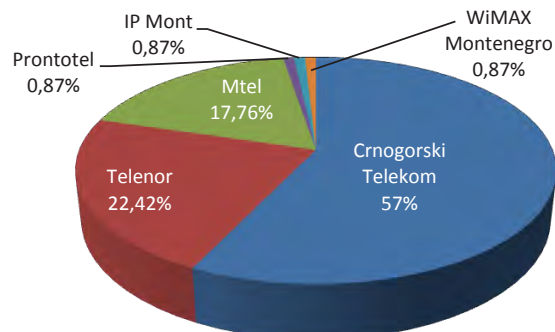

Tip signalizacione tačke/koda	Operator						Ukupno kodova
	Crnogorski Telekom	Telenor	Mtel	Prontotel	Wimax Montenegro	IP Mont	
Međunarodna signalizaciona tačka	6	2	2				10
Nacionalna signalizaciona tačka	53	20	16	1	1	1	92
Kod mobilne mreže (MNC)	1	2	1				4
Kod mreže za prenos podataka (DNIC)	1						1

Procentualni prikaz korišćenja resursa brojeva po operatorima na dan 31. 12. 2013. godine dat je na sljedećem grafiku.

Procentualni prikaz korišćenja resursa adresa po operatorima na dan 31. 12. 2013. godine dat je na sljedećem grafiku.

Podaci o dodijeljenim resursima brojevima i adresama objavljeni su na internet stranici Agencije. Operatori za pružanje elektronskih komunikacionih usluga na raspolaganju imaju dovoljno resursa brojeva i adresa. Agencija je u toku 2013. godine ispunila sve zahtjeve operatora za izdavanjem odobrenja za korišćenje brojeva i adresa.

5. Razvoj tržišta poštanskih usluga

5.1. Regulatorni okvir

Zakonom o poštanskim uslugama ("Službeni list Crne Gore" broj 57/11) se uređuju uslovi i način obavljanja univerzalne i drugih poštanskih usluga, kao i druga pitanja od značaja za obavljanje poštanskih usluga.

Zakonom o poštanskim uslugama definisane su nadležnosti Agencije kao nezavisnog regulatornog tijela na tržištu poštanskih usluga, naročito u dijelu koji se odnosi na izdavanje i oduzimanje licenci, izdavanje izvoda iz registra, određivanje kriterijuma za utvrđivanje cijena univerzalne poštanske usluge, verifikaciju obračuna neto troškova univerzalne poštanske usluge, praćenje stanja i razvoja tržišta poštanskih usluga, preduzimanja mjera za obezbjeđenje konkurentnosti na tržištu, stručni nadzor nad radom poštanskih operatora, odlučivanje po prigovorima korisnika, na međunarodnu saradnju sa organima i tijelima Svjetskog poštanskog saveza i Evropske unije, kao i sa regulatornim organima nadležnim za oblast regulacije poštanskih usluga.

5.2. Izrada podzakonske regulative

Na osnovu nadležnosti koje proističu iz Zakona o poštanskim uslugama, Agencija je u toku 2012. godine u Zakonom propisanim rokovima, donijela sva podzakonska akta iz svoje nadležnosti, pa je u toku 2013. godine pratila izradu podzakonskih akata koje donosi resorno Ministarstvo i Vlada Crne Gore, a za koje je Agencija u toku 2012. godine, u skladu sa članom 65 stav 1 tačka 2 Zakona o poštanskim uslugama, pripremila, i resornom Ministarstvu prosljedila, stručne osnove. Agencija je u toku 2013. godine pratila i izradu podzakonskih akata koje, u skladu sa Zakonom, donosi Pošta Crne Gore, u svojstvu univerzalnog poštanskog operatora.

Resorno Ministarstvo je u toku 2013. godine izradilo i objavilo **Pravilnik o nomenklaturi poštanskih usluga** ("Službeni list Crne Gore" broj 44/13) i **Pravilnik o načinu izdavanja i upotrebe poštanskih maraka** ("Službeni list Crne Gore" broj 60/13). Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije još uvijek nije izradilo sledeća podzakonska akta:

- **Pravilnik o poštanskim uslugama;**
- **Pravilnik o obliku i sadržini službene legitimacije inspektora za poštanske usluge.**

Agencija je u toku 2012. godine Ministarstvu prosljedila i stručne osnove za **Odluku o uslovima i načinu korišćenja poštanske mreže univerzalnog poštanskog operatora u slučaju vanrednih okolnosti**, koju, na osnovu ovlašćenja iz Zakona, donosi Vlada Crne Gore. Ovaj pravni akt još uvijek nije donesen.

Takođe, Pošta Crne Gore, još uvijek nije donijela **Pravilnik o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga** i **Pravilnik o uslovima i cijeni pristupa poštanskoj mreži Pošte Crne Gore**, koje je, u svojstvu univerzalnog poštanskog operatora, na osnovu ovlašćenja iz Zakona o poštanskim uslugama, bila u obavezi da donese.

5.3. Analiza tržišta poštanskih usluga

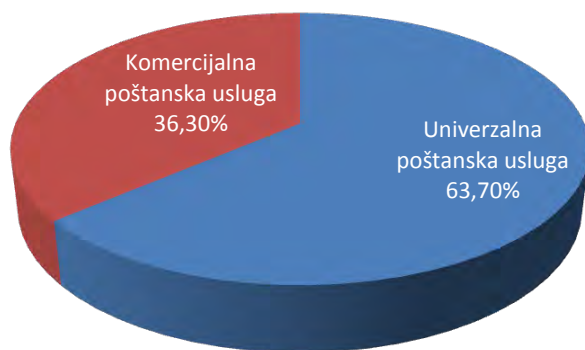
5.3.1. Pošta Crne Gore a.d.

Pošta Crne Gore a.d, u svojstvu univerzalnog poštanskog operatora, ima pravo i obvezu obavljanja univerzalne poštanske usluge na cijeloj teritoriji Crne Gore.

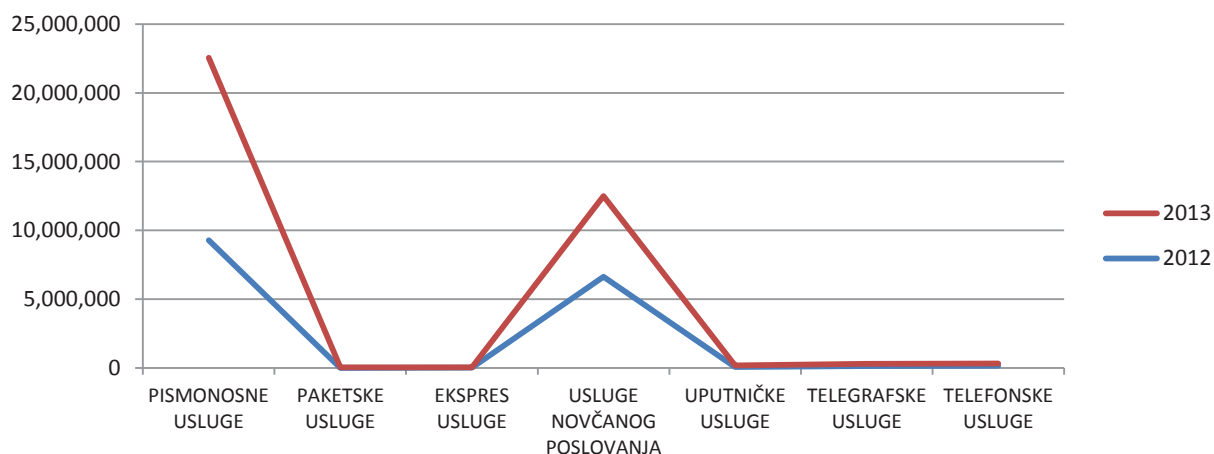
Pošta Crne Gore je u 2013. godini ostvarila ukupno 19.605.947 poštanskih usluga, od čega je 12.499.319 univerzalnih poštanskih usluga, a 7.106.628 komercijalnih poštanskih usluga, ili, procentualno prikazano, 63,7% se odnosi na univerzalne a 36,3% na komercijalne poštanske usluge. Obim ostvarenih usluga u 2013. godini je za 4.748.234 poštanskih usluga veći u odnosu na 2012. godinu, tj. ostvareno je povećanje broja pruženih usluga za 31,9%.

Udio univerzalnih i komercijalnih poštanskih usluga u ukupnim poštanskim uslugama Pošte Crne Gore u 2013. godini je dat na sljedećem grafiku.

Grafički prikaz ostvarenog fizičkog obima pojedinih poštanskih usluga Pošte Crne Gore u 2013. godini u odnosu na 2012. godinu je dat na sledećem grafiku.

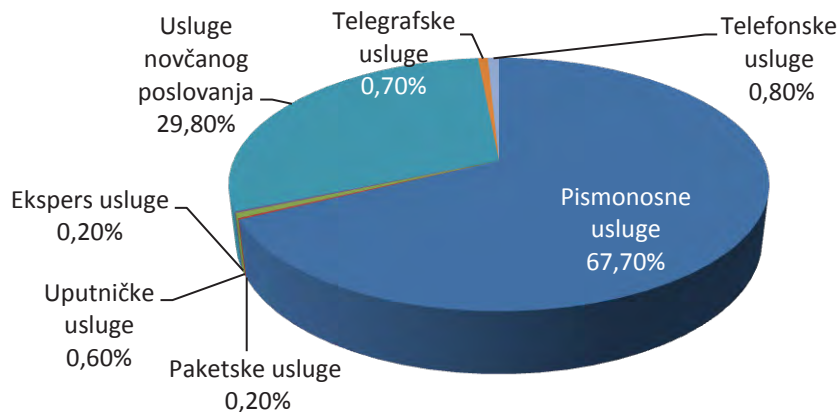

U strukturi obima usluga za 2013. godinu najveće učešće, u iznosu od 67,2%, imaju pismonosne usluge, a zatim usluge novčanog poslovanja, u iznosu od 29,8%. Obim ostvarenih pismonosnih usluga u 2013. godini je veći za 31,9%, a obim usluga novčanog poslovanja je veći za 16,8% u odnosu na 2012. godinu. U ukupnim novčanim transakcijama platni promet (uplate-isplate) čini 43,4%, a naplata računa 56,6%.

Uočava se značajan porast paketskih, uputničkih i ekspres usluga u odnosu na prethodnu godinu. Naime, Pošta je u 2013. godini ostvarila 35.844 paketskih usluga, što u poređenju sa prethodnom godinom, kada je ostvareno 22.425 usluga, predstavlja porast od 59,8%. Pošta je u 2013. godini ostvarila 108.372 uputničkih usluga, što u odnosu na prethodnu godinu, kada je ostvareno 76.969 uputničkih usluga, predstavlja porast od 40,8%. Pošta je u 2013. godini ostvarila 28.625 ekspres usluga, što u odnosu na prethodnu godinu, kada je ostvareno 19.262 ekspres usluga, predstavlja porast od 48,6%.

Trend pada fizičkog obima usluga uočava se kod telefonskih usluga za 22,3% u odnosu na 2012. godinu.

Na sljedećem grafiku je dato procentualno učešće pojedinih poštanskih usluga u ukupnom obimu ostvarenih usluga Pošte Crne Gore.

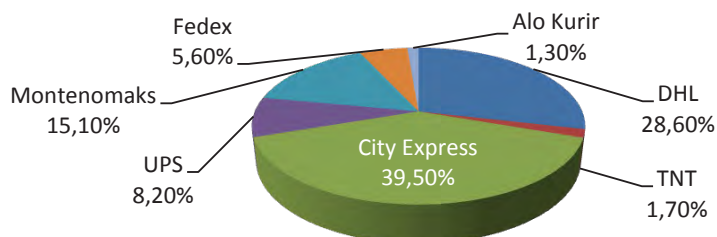

5.3.2. Ostali operatori

Ostali operatori na tržištu poštanskih usluga su:

- "Kingscliffe Distribution Montenegro" - DHL,
- "City Express" - Filijala Podgorica,
- "Rhea Express" d.o.o. Podgorica - Fedex,
- "Montenomaks Control&Logistics",
- "Tim Kop" - TNT,
- "Express Courier" - UPS,
- "Alo Kurir Expres" - Plav.

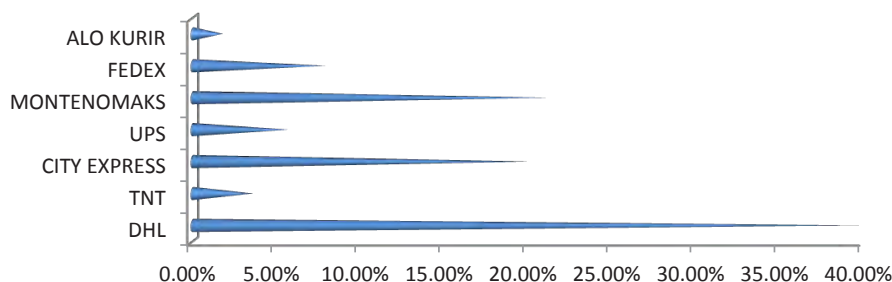
Na sljedećem grafiku je dat prikaz ukupnog fizičkog obima poštanskih usluga ostvarenih od strane ostalih poštanskih operatora u toku 2013. godine.

Ukupan fizički obim poštanskih usluga ostvarenih od strane ostalih poštanskih operatora u toku 2013. godine iznosi 146.638, što je za 34.4% manje u odnosu na 2012. godinu, kada je ostvareni fizički obim poštanskih usluga iznosio 223.387.

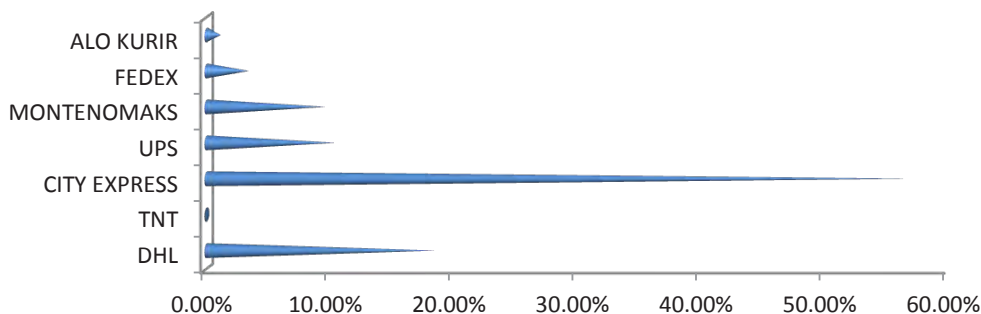
Najveći fizički obim ukupnih poštanskih usluga koji pružaju ostali operaoari, ostvario je City Exspress, čiji obim poštanskih usluga iznosi 39,5% od ukupno ostvarenih poštanskih usluga ostalih operatora.

Na sljedećem grafiku je dat prikaz ostvarenih ekspres usluga ostalih operatora u 2013. godini.

U strukturi ostvarenih ekspres usluga kod ostalih operatora vodeće mjesto zauzima DHL, koji pokriva 39,7% tržišta ekspres usluga ostalih operatora.

U strukturi ostvarenih paketskih usluga kod ostalih operaora, vodeće mjesto zauzima City Express, koji pokriva 56,9% tržišta paketskih usluga ostalih operatora u 2013. godini, što je prikazano na sljedećem grafiku:

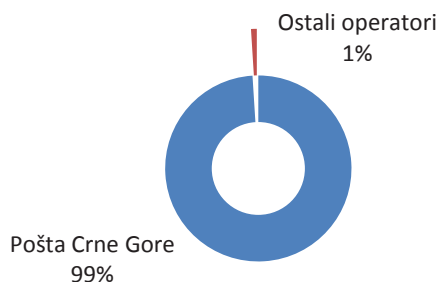

5.3.3. Uporedna analiza tržišta poštanskih usluga

Poštanski operatori su u toku 2013. godine ostvarili ukupno 19.752.585 poštanskih usluga, što je za 31% više u odnosu na prethodnu godinu.

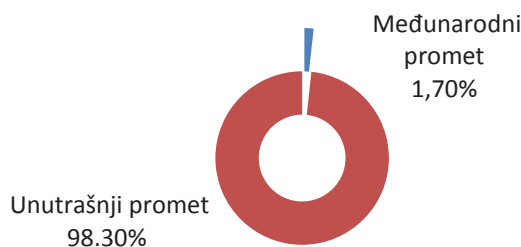
Od tog broja, univerzalni poštanski operator je realizovao 19.605.947 poštanskih usluga, što predstavlja 99% obima ostvarenih usluga, a ostali poštanski operatori su ostvarili 146.638 poštanskih usluga ili 1%.

Prikaz ukupno ostvarenog fizičkog obima poštanskih usluga u 2013. godini, izraženo u procentima je dato na sljedećem grafiku:

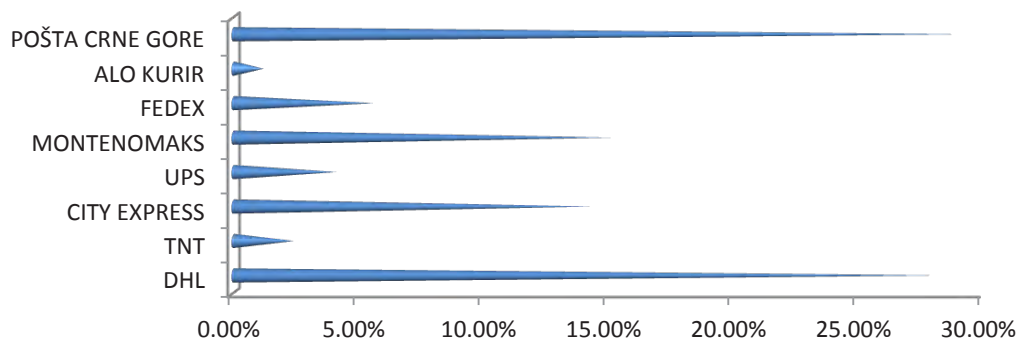

Pošta Crne Gore i dalje ima dominantnu ulogu na tržištu poštanskih usluga i njeno učešće procentualno izraženo je 99%, a učešće ostalih operatora je 1%, što je za 0,5% manje nego u prethodnoj godini.

Od ukupno ostvarenog broja usluga koji iznosi 19.752.585 poštanskih usluga u unutrašnjem saobraćaju je ostvareno 19.416.608 poštanskih usluga ili 98,3%, dok je u međunarodnom saobraćaju ostvareno 335.977 poštanskih usluga ili 1,7%. Prikaz ostvarenih poštanskih usluga prema vrstama prometa u 2013. godini je dat na sljedećem grafiku.

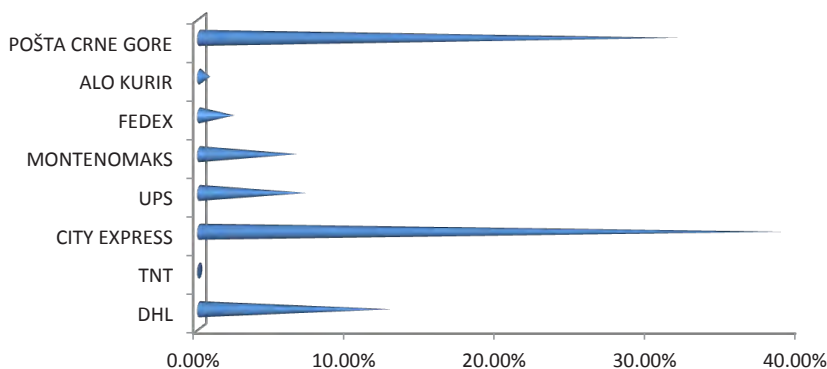

Prikaz učešća operatora poštanskih usluga na tržištu ekspres usluga u 2013. godini je dat na sljedećem grafiku.

Vodeću poziciju u pružanju ekspres usluga zauzima Pošta Crne Gore, sa 29,1% učešća na tržištu. Zatim slijede Kingscliffe Distribution Montenegro - DHL sa 28,2%, Montenomaks Control&Logistics sa 15,1%, City Express sa 14,3%, Rhea Express – Fedex sa 5,6%, Express courier – UPS sa 4,1%, Tim Kop – TNT sa 2,4% i Alo Kurir Expres sa 1,2%.

Prikaz učešća operatora poštanskih usluga na tržištu paketskih usluga u 2013. godini je dat na sljedećem grafiku:

Dominantnu poziciju u pružanju paketskih usluga zauzima City Express sa 38,8% učešća na tržištu, a zatim slijede Pošta Crne Gore sa 31,8%, Kingscliffe Distribution Montenegro - DHL sa 12,7%, Express courier – UPS sa 7,1%, Montenomaks Control&Logistics sa 6,5%, Rhea Express – Fedex sa 2,3%, Alo Kurir Express a 0,7% i Tim Kop – TNT sa 0,1%.

5.4. Finansijski pokazatelji

5.4.1. Finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d.

U sljedećoj tabeli je dat prikaz prihoda Pošte Crne Gore a.d. u 2013. godini.

PRIHODI POŠTE CRNE GORE A.D. U 2013. GODINI		(u €)
I.	POSLOVNI PRIHODI	11.974.398
1.	Prihod od prodaje usluga - UPS	11.192.717
	POŠTANSKE USLUGE	5.964.846
	UPUTNIČKE USLUGE	63.897
	NOVČANE USLUGE	3.876.352
	TELEGRAFSKE USLUGE	492.245
	USLUGE TF GOVORNICA	126.591
	USLUGE HIBRIDNE POŠTE	389.778
	OSTALE USLUGE	279.008
2.	Prihod od prodaje usluga - MPS	583.413
	POŠTANSKE USLUGE	293.916
	TELEGRAFSKE USLUGE	55.760
	MEĐUNARODNI OBRAČUN	233.737
3.	Prihod od prodaje robe	198.268
II.	OSTALI POSLOVNI PRIHODI	1.573.147
III.	FINANSIJSKI PRIHODI	69.900
I-III.	UKUPNI PRIHODI	13.617.445

Prihodi Pošte Crne Gore u 2013. godini iznose 13.617.445,00 €. Ostvareni prihodi u 2013. godini su manji od ostvarenih prihoda u 2012. godini za 3,7 %. Poslovni prihodi Pošte Crne Gore u 2013. godini su veći za 1,3 % u odnosu na poslovne prihode ostvarene u 2012. godini.

Najveće učešće u ukupnim prihodima imaju prihodi od poštanskih usluga, prihodi od novčanih usluga i ostali poslovni prihodi. Prihodi od poštanskih usluga (5.964.846,00 €) čine 43,8 % ukupnih prihoda i veći su za 2,7 % u odnosu na prihode od poštanskih usluga ostvarenih u 2012. godini. Prihodi od novčanih usluga u 2013. godini (3.876.352,00 €) čine 28,47 % ukupnih prihoda i manji su za 0,4 % u odnosu na prihode od novčanih usluga u 2012. godini. Ostali poslovni prihodi (1.573.147,00 €) u 2013. godini čine 11,55 % ukupnih prihoda i za 32 % su manji u odnosu na ostale poslovne prihode ostvarene u 2012. godini.

Rashodi Pošte Crne Gore ostvareni u 2013. godini su dati u sljedećoj tabeli.

RASHODI POŠTE CRNE GORE A.D. U 2013. GODINI		(u €)
I	POSLOVNI RASHODI	13.579.012
1.	DIREKTNI TROŠKOVI ROBE I MATERIJALA	980.241
2.	TROŠKOVI ZAPOSLENIH	8.237.851
3.	TROŠKOVI AMORTIZACIJE	631.669
4.	OSTALI POSLOVNI RASHODI	3.729.251
II	FINANSIJSKI RASHODI	19.909
III	UKUPNI RASHODI	13.598.921

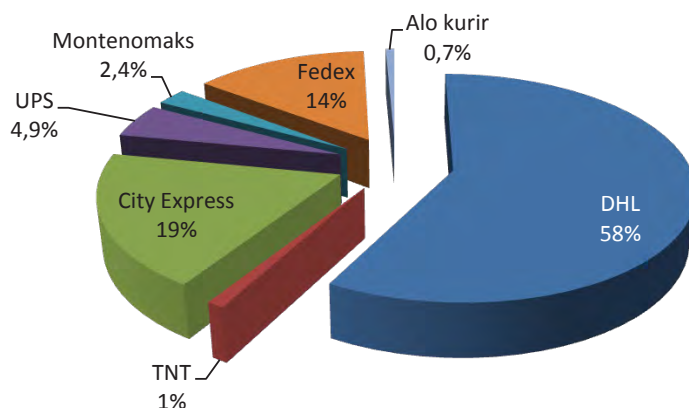
Ostvareni rashodi u 2013. godini iznose 13.598.921,00 € i manji su od rashoda ostvarenih u 2012. godini za 1,6%. Najveće učešće u ukupnim rashodima imaju troškovi zaposlenih 60,6 %, koji su za 5,1 % manji u odnosu na troškove zaposlenih ostvarenih u 2012. godini.

Pošta Crne Gore je u 2013. godini ostvarila pozitivan finansijski rezultat, tj. dobit u iznosu od 18.525,00 €.

5.4.2. Finansijski pokazatelji ostalih operatora

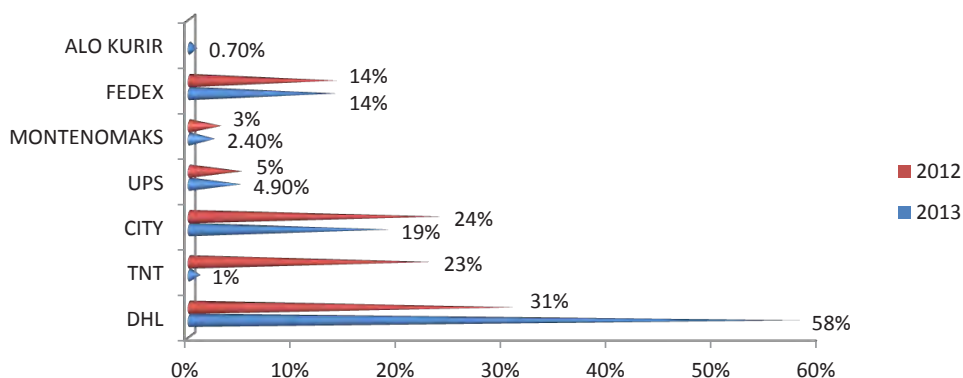
Ukupni prihodi ostalih poštanskih operatora u 2013. godini iznose 1.684.964,00 €, što predstavlja povećanje za 22 % u odnosu na ukupne prihode ostvarene u 2012. godini.

Grafički prikaz učešća ostalih poštanskih operatora u ukupno ostvarenom prihodu ostalih poštanskih operatora u 2013. godini je dat na sljedećoj slici.

U strukturi prihoda ostalih poštanskih operatora vodeće mjesto zauzima Kingscliffe Distribution Montenegro – DHL 58 %, City Express – 19 %, Rhea Express – Fedex 14 %, Express Courier – UPS 4,9 %, Montenomaks Control&Logistics 2,4%, TIM KOP – TNT 1 % i Alo Kurir 0,7%.

Uporedni grafički prikaz prihoda ostalih operatora ostvarenih u 2013. u odnosu na 2012. godinu je dat na sljedećoj slici.

5.4.3. Uporedni finansijski pokazatelji Pošte Crne Gore a.d. i ostalih operatora

Ukupni prihodi ostvareni pružanjem poštanskih usluga u 2013. godini iznose 15.302.409,00 €. U odnosu na 2012. godinu ukupni prihodi ostvareni pružanjem poštanskih usluga u 2013. godini su manji za 271.049 €. Pošta Crne Gore je ostvarila prihod u iznosu od 13.617.445,00 € a ostali poštanski operatori su ostvarili prihod u iznosu od 1.684.964,00 € ili procentualno izraženo Pošta Crne Gore 89 % a ostali poštanski operatori 11 %.

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE I
POŠTANSKU DJELATNOST

6. Ostvarivanje i kvalitet univerzalne poštanske usluge

Univerzalna poštanska usluga je poštanska usluga propisanog kvaliteta i standarda, koja se obavlja u kontinuitetu, bez diskriminacije, pod jednakim uslovima i po pristupačnoj cijeni za sve korisnike u unutrašnjem i međunarodnom poštanskom saobraćaju.

Univerzalna poštanska usluga je usluga od javnog interesa za Crnu Goru i obuhvata prijem, sortiranje, prenos i uručenje:

- pismonosnih pošiljaka mase do 2 kg,
- paketa mase do 10 kg,
- uputnica,
- sekograma mase do 7 kg bez naplate,
- registrovanih (preporučeni i vrijednosni) poštanskih pošiljki,
- sudskih pisama i pisama u upravnom postupku.

Univerzalna poštanska usluga obuhvata i uručenje paketa mase do 20 kg u međunarodnom poštanskom saobraćaju.

Univerzalna poštanska usluga se mora obezbijediti svim korisnicima, svakim radnim danom, ne manje od pet dana nedeljno, i to najmanje jedan prijem i jedno uručenje poštanskih pošiljaka iz oblasti univerzalnog servisa.

Kvalitet univerzalne poštanske usluge utvrđuje se na osnovu:

- dostupnosti poštanskih usluga,
- brzine i pouzdanosti prenosa i uručjenja poštanskih pošiljaka,
- bezbjednosti poštanskih pošiljaka.

Univerzalnu poštansku uslugu može obavljati pravno lice na osnovu posebne licence u skladu sa ovim zakonom (u daljem tekstu: univerzalni poštanski operator). U Crnoj Gori univerzalni poštanski operator je Pošta Crne Gore a.d.

6.1. Dostupnost poštanskih usluga

Dostupnost poštanskih usluga se sagledava kroz dostupnost jedinica poštanske mreže (JPM) i poštanskih sandučića, radno vrijeme jedinica poštanske mreže, kao i kroz obuhvaćenost stanovništva dostavom poštanskih pošiljaka.

Pošta Crne Gore ima 135 jedinica poštanske mreže, od čega 77 automatizovanih pošta, 8 sezonskih pošta i 50 aktivnih franšiznih pošta.

Na osnovu člana 60 Pravilnika o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga ("Službeni list Crne Gore" broj 29/06 i 42/06), kvalitet obavljanja univerzalne poštanske usluge obezbjeđuje se ako jedna jedinica poštanske mreže posluje u prosjeku na površini najviše do 100 km² i ukoliko jedna jedinica poštanske mreže posluje u prosjeku za najviše 5.000 stanovnika. Upoređivanjem površine i broja stanovnika Crne Gore sa brojem jedinica poštanske mreže, dolazi se do zaključka da jedna pošta pokriva 102 km², što neznatno odstupa od propisanih standarda, kao i da na 4.593 stanovnika dolazi jedna jedinica poštanske mreže, što je u skladu sa standardima.

Poštanske sandučice univerzalni poštanski operator postavlja za prijem neregistrovanih pismonosnih pošiljaka na cijelom području Crne Gore. Pošta Crne Gore ima u funkciji 169 ispravnih poštanskih sandučića. Upoređujući ovaj broj sa brojem stanovnika u Crnoj Gori dobija se podatak da po jednom poštanskom sandučiću ima 3.670 stanovnika, što nije u skladu sa standardom, koji je definisan članom 60 Pravilnika o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga, a koji propisuje da se jedan poštanski sandučić postavlja za prosječno najviše 1.500 stanovnika. Poštanski sandučići se najintezivnije koriste u većim gradovima i turističkim mjestima, a u ostalim sredinama su većinom prazni i praktično se ne koriste, što je i utvrđeno tokom njihovog redovnog pražnjenja.

Pošta Crne Gore vrši redovne promjene radnog vremena pošta u turističkim centrima. Upravljanje radnim vremenom pošta se vrši na osnovu mjesečnih analiza podataka o radu pošta, o broju obavljenih usluga, o finansijskim rezultatima poslovanja i putem različitih oblika komuniciranja sa korisnicima poštanskih usluga.

Pošta Crne Gore ima 77 dostavnih pošta, sa 277 dostavnih reona. Na ovaj način je izdijeljena i obuhvaćena teritorija cijele Crne Gore.

6.2. Brzina i pouzdanost prenosa i uručenja poštanskih pošiljaka

Zakonom o poštanskim uslugama i Pravilnikom o opštim uslovima za obavljanje poštanskih usluga utvrđeni su standardi kvaliteta u unutrašnjem i međunarodnom poštanskom saobraćaju.

Pod kvalitetom obavljanja univerzalne poštanske usluge u unutrašnjem poštanskom saobraćaju podrazumijeva se uručenje najmanje 95% poštanskih pošiljaka u roku od 3 radna dana. Vrijeme prijema poštanske pošiljke utvrđuje se na osnovu žiga poštanskog operatora na potvrdi o prijemu registrovane pošiljke, odnosno na pošiljci za neregistrovane pošiljke. Pod kvalitetom obavljanja univerzalne poštanske usluge u međunarodnom poštanskom saobraćaju podrazumijeva se uručenje prosječno 85% pismonosnih pošiljaka u roku od najviše 3 radna dana i prosječno 97% pismonosnih pošiljaka u najviše 5 radnih dana.

Rok za uručenje poštanskih pošiljaka smatra se vrijeme od prijema poštanske pošiljke do njenog uručenja. U rokove u unutrašnjem i međunarodnom poštanskom saobraćaju se ne računa:

- vrijeme kašnjenja zbog netačne i nepotpune adrese primaoca,
- vrijeme kašnjenja zbog više sile, ili zastoja u saobraćaju nastalog bez krivice poštanskog operatora,
- neradni dani i dani kada se ne obavlja dostava poštanskih pošiljaka.

Rokovi prenosa pošiljaka u međunarodnom poštanskom saobraćaju zavise od udaljenosti države primaoca, saobraćajnih veza i standarda kvaliteta nacionalnih operatora univerzalnih poštanskih usluga.

Kvalitet pružanja poštanskih usluga osigurava konkurentsku prednost na tržištu poštanskih usluga i povjerenje korisnika. Zakon o poštanskim uslugama propisuje obavezu univerzalnog poštanskog operatora da godišnje obezbijedi mjerenje kvaliteta prenosa poštanskih pošiljaka, radi utvrđivanja procenta uručenih pošiljaka i drugih podataka kojima se utvrđuje kvalitet obavljanja univerzalnih poštanskih usluga, angažovanjem nezavisne institucije koja se bavi istraživanjem, odnosno monitoringom.

Pošta Crne Gore je u toku 2013. godine za mjerenje kvaliteta prenosa poštanskih pošiljaka angažovala nezavisnu instituciju (Fakultet za menadžment u saobraćaju i komunikacijama – Berane), koja je u periodu od 04. 11 – 30. 11. 2013. godine obavila kontrolu i mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka na području Crne Gore.

Mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju

Veličina uzorka prilikom mjerenja kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju je bila 708 test pisama.

Procenat test pisama uzorka poslanih preko šaltera je iznosio 96,6% (684 test pismo – 660 test pismo za uže dostavno područje + 24 test pisma za šire i najšire dostavno područje), dok su ostala 3,4% test pisma uzorka poslata preko poštanskih sandučića (24 test pisama), po principu jedan grad – jedna pošiljka u sandučić.

Od 708 običnih poštanskih pošiljaka, u roku od tri dana uručeno je 670 pošiljaka, ili 94,64%, što je nešto malo ispod propisanog standarda (za 0,36% manje), ali je znatno bolje od prošlogodišnjeg rezultata, koji je iznosio 87,51% i bio pokazatelj lošeg kvaliteta usluga u segmentu uručenja običnih pisama.

Kvalitet dostave običnih pismonosnih pošiljaka je poboljšan u odnosu na rezultate mjerenja od 2012. godine i za standard kvaliteta J+1 (uručenje u toku jednog dana). Naime, procenat uručenja običnih pismonosnih pošiljaka u toku jednog dana za standard J+1 u 2013. godini je iznosio 67,10%, dok je u 2012. godini taj procenat iznosio 41,84%.

U narednoj tabeli je dat sumarni prikaz podataka vezanih za mjerenje kvaliteta prenosa običnih pismonosnih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju.

Vrijeme prenosa i uručenja	Broj pošiljaka	%
1 dan	475	67,10
2 dana	164	23,16
3 dana	31	4,38
Ukupno do 3 dana	670	94,64
Preko 3 dana	38	5,36
Ukupan uzorak	708	100,00

U Pošti Crne Gore su izvršene i dvije vanredne inspeksijske kontrole pražnjenja poštanskih sandučića, u kojima je provjeravano pražnjenje sandučića u Podgorici, Cetinju, Budvi i Danilovgradu. Tokom prve kontrole je identifikovano više nepravilnosti, na koje je ukazano pomenutim poštama. Druga kontrola je pokazala da su sve nepravilnosti otklonjene.

Mjerenje kvaliteta prenosa i uručenja registrovanih poštanskih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju

Mjerenje kvaliteta prenosa i uručenja registrovanih poštanskih pošiljaka u unutrašnjem poštanskom saobraćaju rađeno je na uzorku od 8.052 registrovane poštanske pošiljke, što je 10% od ukupnog broja (80.521) ovih pošiljaka primljenih u periodu mjerenja.

Na osnovu uzorka od 8.052 komada registrovanih pošiljaka, utvrđeno je da je 96,02% poštanskih pošiljaka uručeno u roku od tri dana, što znači da je za propisani standard J+3 ostvaren cilj kvaliteta 95% unutrašnjeg poštanskog saobraćaja, a u skladu sa članom 59 Zakona o poštanskim uslugama.

Tabelarni prikaz prenosa i uručivanja registrovanih poštanskih pošiljaka na ovom uzorku je data u nastavku.

	Uzorak	Do 3 dana	Preko 3 dana
Broj pošiljaka	8.052	7.731	321
U procentima	100%	96.02%	3.98%

Dobijene rezultate za 2013. godinu nije moguće uporediti sa prethodnom godinom iz razloga što mjerenje kvaliteta prenosa i uručenja registrovanih poštanskih pošiljaka koje dolaze iz međunarodnog saobraćaja nije vršeno u 2012. godini.

Mjerenje kvaliteta prenosa i uručenja preporučenih poštanskih pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja u dolazu

Ovo mjerenje, kojim se provjerava kvalitet prenosa preporučenih pošiljaka koje dolaze iz međunarodnog saobraćaja, Pošta Crne Gore još uvijek ne vrši od kraja do kraja (od mjesta slanja do mjesta prijema), kako to međunarodni standardi nalažu. Ono se ipak vrši, kako bi mogao da se sagleda bar onaj segment vremena za koje se međunarodne pošiljke uruče u Crnoj Gori. O vremenu od prijema poštanske pošiljke u inostranstvu do prispjeća u Crnoj Gori, Pošta Crne Gore ne posjeduje validne podatke.

Mjerenje kvaliteta prenosa i uručenja preporučenih poštanskih pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja u dolazu je rađeno na uzorku od 284 pošiljke, a dobijeni rezultati su dati u narednoj tabeli.

Uzorak - broj pošiljaka	Do 3 dana	Do 5 dana	Preko 5 dana
284	268	9	7
100%	94.4%	3,2%	2,4%

Rezultati mjerenja kvaliteta prenosa preporučenih poštanskih pošiljaka iz međunarodnog saobraćaja u dolazu pokazuju da se u roku od tri dana uruči 94,4% pošiljaka, u roku od pet dana još 3,2%, tako da se ukupno 97.6% pošiljaka uruči u roku od 5 dana.

Dobijene rezultate za 2013. godinu nije moguće uporediti sa rezultatima iz 2012. godine iz razloga što ova mjerenja nijesu rađena u 2012. godini.

Potrebno je da Pošta Crne Gore, po uzoru na univerzalne operatore zemalja Evropske unije i pojedinih zemalja u okruženju, otpočne sa primjenom međunarodno priznatog sistema UNEX za praćenje kvaliteta prenosa i uručenja neregistrovanih avionskih, ili prioriternih pismonosnih pošiljaka. Ovo tim prije jer je standarde koji su propisani ovim sistemom prihvatila i Asocijacija javnih poštanskih operatera Evrope – PostEurop, čiji je član i Pošta Crne Gore.

6.3. Bezbijednost poštanskih pošiljaka

Jedno od veoma bitnih mjerila kvaliteta je bezbijednost poštanskih pošiljaka. Ocjena bezbijednosti poštanskih pošiljaka se, jednim dijelom, vrši na osnovu broja izgubljenih, orobljenih i oštećenih registrovanih poštanskih pošiljaka, a ovi podaci se dobijaju na osnovu reklamacija korisnika poštanskih usluga. Bezbijednost pošiljaka se ocjenjuje i brojem riješenih potražnica u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju.

Briga o korisiku poštanskih usluga

U Pošti Crne Gore komunikacija sa korisnicima se ostvaruje preko službenog broja za brigu o korisnicima 19895, koji je istaknut na svim šalterima Pošte Crne Gore.

Na ovaj službeni broj Pošte Crne Gore, dnevno se u prosjeku ostvaruje oko 20 poziva korisnika. Tokom 2013. godine procesuirano je i do kraja riješeno 10 žalbi korisnika koje su dostavljene u pisanoj formi.

Primljene i riješene potražnice u unutrašnjem i međunarodnom saobraćaju

U unutrašnjem saobraćaju ukupan broj prispjelih potražnica je iznosio 799 komada. Sve potražnice su riješene tokom godine i to: 782 ili 98% pozitivno a 17 potražnica odnosno 2% negativno.

Ukupan broj prispjelih potražnica u međunarodnom saobraćaju je iznosio 420 komada. Sve potražnice su riješene tokom godine i to: 408 ili 97% pozitivno a 12 potražnica odnosno 3% negativno.

7. Ostvarivanje prava i zaštita interesa korisnika elektronskih komunikacionih i poštanskih usluga

7.1. Ostvarivanje prava i zaštita interesa korisnika elektronskih komunikacionih usluga

Pitanje zaštite interesa korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga je regulisano Zakonom o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 50/08), koji je važio do avgusta 2013. godine, od kada se primjenjuje novi Zakon o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 40/13).

Pomenutim zakonima su prava korisnika utvrđena na istovjetan način, tako da korisnik javnih elektronskih komunikacionih usluga ima pravo na:

- pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži u roku od osam dana, od dana podnošenja zahtjeva, ukoliko postoje tehničke mogućnosti za isti,
- nesmetano korišćenje javnih elektronskih komunikacionih usluga, deklarisanog kvaliteta, raspoloživosti i sigurnosti, po javno dostupnim cijenama,
- račun za pružene usluge, detaljno iskazan po odvojenim stavkama, koji omogućava jasan uvid u stavke i provjeru obračunatog iznosa za pruženu uslugu ili račun koji nije razdvojen po stavkama, ako je to zahtijevao korisnik,
- zaštitu tajnosti elektronskih komunikacija, u skladu sa ovim zakonom i zakonom kojima se uređuje tajnost podataka, zaštita podataka o ličnosti i zaštita neobjavljenih podataka i
- ostvarivanje i drugih prava, u skladu sa zakonom.

Prigovor po pitanju pristupa i kvaliteta usluga korisnik podnosi operatoru odmah po utvrđivanju istih, dok prigovor na iznos računa, korisnik podnosi operatoru u roku od osam dana od prijema računa, u pisanoj formi. Operator odlučuje o prigovoru u roku od osam dana od dana prijema prigovora i odluku koju dostavlja korisniku, donosi u pisanoj formi. Ukoliko operator odbije prigovor ili ne odluči u roku od osam dana od dana podnošenja prigovora, korisnik može podnijeti žalbu Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, u roku od 15 dana. Shodno Zakonu Agencija u roku od 30 dana mora odlučiti po žalbi. Odluka Agencije je konačna u upravnom postupku, shodno članu 32 Zakona, i na istu se može podnijeti tužba Upravnom sudu Crne Gore u roku od 30 dana, što je novina u odnosu na ranije važeći zakon kojim je bilo propisano da se žalba na odluku Agencije podnosi nadležnom Ministarstvu u roku od 15 dana od dana prijema odluke, pri čemu žalba na odluku Agencije ne odlaže njeno izvršenje.

Tokom 2013. godine podnijeto je 257 žalbi korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga na odluke operatora po prigovorima korisnika.

Ukupan broj podnijetih žalbi korisnika i način rješavanja, po opštinama je dat u narednoj tabeli.

OPŠTINA	Prihvaćena	Odbijena	Odgovoreno - - Dato uputstvo o postupanju	Zaključak o obustavljanju postupka	Ukupno u 2013. godini
Podgorica	51	44	11	16	122
Nikšić	8	11	3	-	22
Cetinje	2	1	1	1	5
Herceg Novi	2	3	1	-	6
Bijelo Polje	4	3	1	1	9
Bar	9	6	1	1	17
Danilovgrad	2	-	1	-	3
Budva	5	4	1	1	11
Kotor	3	4	1	2	10
Berane	2	4	-	2	8
Tivat	4	1	2	1	8
Rožaje	2	-	-	-	2
Pljevlja	2	2	2	2	8
Žabljak	1	-	-	-	1
Kolašin	-	-	-	-	0
Andrijevica	-	1	-	-	1
Mojkovac	3	-	-	-	3
Ulcinj	5	4	-	-	9
UKUPNO:	105	88	25	27	245

Na dalje postupanje u 2014. godini je prenjeto 12 žalbi korisnika podnijetih 2013. godine.

Kada su u pitanju žalbe na odluke Savjeta Agencije, a koje se odnose na zaštitu korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga, u 2013. godini je bilo 29 žalbi. Operatori su uložili 11 žalbi na odluke Savjeta Agencije i to: Crnogorski Telekom devet i Telenor dvije žalbe. Ostalih 18 žalbi na odluke Savjeta Agencije su uložene bile od strane korisnika.

Rješenjima Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije usvojeno je 22 žalbe, a pet žalbi je odbijeno. Ministarstvo je rješenjima kojima su usvojene žalbe poništilo odluke Agencije i istim je naloženo Agenciji da sprovede ponovni postupak. Agencija je rješavajući u ponovnom postupku, donijela četiri odluke kojima je izmijenila ranije donijete odluke donijete po žalbama korisnika a u 18 predmeta je ostala pri ranije donijetim odlukama. Preostale dvije žalbe fizičkih lica, izjavljene na odluke Savjeta Agencije su prosljeđene Ministarstvu sa spisima predmeta i postupak po žalbama nije završen do kraja 2013. godine i iste su prenjete na rješavanje u 2014. godini.

Na donijeta rješenja Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije podnijeto je šest tužbi, pred nadležnim Upravnim sudom Crne Gore, i to sve od strane fizičkih lica – korisnika, od kojih je jedna tužba usvojena do kraja 2013. godine, a pet tužbi je prenjeto na rješavanje u 2014. godini.

Iz datog pregleda žalbi koje su podnijete u 2013. godini, utvrđeno je povećanje broja istih u odnosu na predhodnu godinu (217), međutim odnos između broja usvojenih i odbijenih žalbi je na skoro istom nivou. Naime, odnos prihvaćenih i odbijenih žalbi u 2012. godini je bio 53,2% prihvaćenih i 46,8% odbijenih a u 2013. godini 54,4% žalbi je prihvaćeno a 45,6% odbijeno. I u 2013. godini najveći broj žalbi se odnosio na visinu računa za korišćenje usluga operatora, i to za usluge rominga i interneta. Uočava se povećanje broja žalbi na kvalitet usluga, posebno na pružanje usluga Extra TV-a, kada dolazi do odstupanja od ugovorenog kvaliteta usluga. U svim slučajevima rješavanja žalbi sa ovakvom sadržinom, Agencija je preko nadzornika utvrđivala konkretne dokaze i ukoliko je postojalo odstupanje u kontinuitetu, za koje je odgovoran operator, usvajala žalbe korisnika, sa obrazloženjem da je operator u obavezi da obešteti korisnika, ako njegove usluge u pogledu kvaliteta i raspoloživosti odstupaju od uslova određenih pretplatničkim ugovorom. Činjenica je da operatori na ovako donijete odluke Agencije nijesu ulagali žalbe, što ukazuje da se problem kvaliteta usluga i utvrđivanja odgovornosti operatora za pružanje ugovorenog kvaliteta usluga postavlja kao sve aktuelnije. Takođe, jedan broj žalbi korisnika je aktuelizovalo pitanje pokrivenosti signalom pojedinih djelova teritorije Crne Gore kao i prisustvo signala stranih operatora posebno u pograničnim područjima. U ovim slučajevima je Agencija pozitivno rješavala žalbe korisnika, jer je cijenila da je postojala obaveza operatora da upozna korisnike na kojim područjima nije u mogućnosti da obezbjedi ugovoreni kvalitet usluga.

Tokom 2013. godine je pojačano korišćenje direktnog telefona za kontakt sa korisnicima, kao i posebne e-mail adrese koju je Agencija obezbjedila u 2012. godini na zvaničnom web sajtu Agencije www.ekip.me (link: Korisnici pitaju), tako da je značajan broj korisnika u najkraćem roku dobijao odgovore na postavljena pitanja. I pored značajnih aktivnosti Agencije po pitanju edukacije korisnika o njihovim pravima i zaštiti istih, tokom 2013. godine je bilo 25 podnijetih žalbi korisnika - zahtjeva korisnika na koje je Agencija dala odgovore sa uputstvima o daljem postupanju kojim se ukazuje na odgovarajuće odredbe Zakona ili su jednostavno samo date odgovarajuće naznake.

U cilju informisanosti korisnika elektronskih komunikacionih usluga, Agencija je u 2013. godini, u cilju izrade propagandnog materijala sa uputstvima za korisnike elektronskih komunikacionih usluga, budžetom predvidjela iznos od 18.000,00 €, koja sredstva nijesu realizovana iz razloga poništavanja tendera za ovu javnu nabavku, s obzirom na izjavljene žalbe učesnika na tenderu. Međutim, Agencija je u kontinuitetu dostavljala saopštenja različite sadržine sredstvima informisanja i učestvovala u TV emisijama vezanim za ovu problematiku.

Primjenom člana 157 novog zakona, Agencija je usvojila svaku žalbu korisnika koja se odnosila na visinu računa, kada operator nije obavjestio korisnika o potrošnji koja je iznad prosjeka potrošnje pretplatnika za posljednja tri mjeseca, na koji način se smanjio broj žalbi po osnovu netipične potrošnje, što je inače bio čest slučaj u prthodnom period. Inače ovaj problem je Agencija nastojala da riješi krajem 2012. i početkom 2013. godine, donošenjem Rješenja o izmjeni i dopuni Opštih uslova zasnivanja pretplatničkog odnosa, kojim je obavezala operatore, da u cilju zaštite prava i interesa korisnika, obavijeste korisnike na primjeren način (SMS-om ili pozivom korisnika) o netipičnoj potrošnji, nakon čega bi operatori ograničavali korišćenje usluga, uz njihovu saglasnost.

Agencija je nastavila aktivnosti definisane Nacionalnim programom zaštite potrošača 2012 - 2015. godina (NPZP) koji je usvojen od strane Vlade Crne Gore oktobra 2012. godine, a shodno godišnjem Akcionom planu realizacije NPZP za 2012 - 2013. U okviru tih aktivnosti Agencija je, dostavljala podatke o aktivnostima na sprovođenju zakona iz oblasti elektronskih komunikacija i poštanskih usluga i aktivnostima preduzetim od strane nadzora Agencije kao i podatke o broju primljenih žalbi od strane korisnika na odluke operatora, odnosno podatke o broju donijetih odluka po žalbama korisnika.

7.2. Ostvarivanje prava korisnika i zaštita interesa korisnika poštanskih usluga

Zaštita korisnika poštanskih usluga je regulisana Zakonom o poštanskim uslugama ("Službeni list Crne Gore" broj 57/11), u odeljku II u tački 5. Zaštita korisnika usluga i rješavanje sporova.

U navedenoj tački je propisan postupak reklamacije operatoru u roku od 6 mjeseci od dana predaje poštanske pošiljke i to zbog: neuručenja ili uručenja sa zakašnjenjem poštanske pošiljke (član 45) kada se može podnijeti zahtjev za pokretanje postupka potraživanja pošiljke; oštećenja ili umanjenja sadržaja poštanske pošiljke (član 46) kada se reklamacija mora podnijeti odmah pri uručenju pošiljke, odnosno najkasnije narednog dana.

Takođe je propisano da je obaveza poštanskog operatora da se izjasni o osnovanosti reklamacije u roku od 10 dana od dana prijema reklamacije u unutrašnjem saobraćaju, odnosno u roku od 60 dana u međunarodnom saobraćaju.

Protiv odluke poštanskog operatora o rješavanju reklamacije, odnosno u slučaju ne dostavljanja odgovora po podnesenoj reklamaciji, može se podnijeti prigovor Agenciji u roku od 15 dana od dana prijema odluke o reklamaciji, odnosno isteka roka za odgovor na reklamaciju. Agencija je dužna da po prigovoru odluči u roku od 15 dana od dana prijema prigovora. Odlukom o rješavanju prigovora Agencija može:

- odbaciti prigovor kao neblagovremen,
- uvažiti zahtjev i obavezati poštanskog operatora na naknadu štete,
- odbiti prigovor kao neosnovan i
- obustaviti postupak ili uputiti korisnika da svoja potraživanja ostvari pred nadležnim sudom.

Odluka Agencije je konačna u upravnom postupku, shodno članu 32 Zakona o elektronskim komunikacijama, i na istu se može podnijeti tužba Upravnom sudu Crne Gore u roku od 30 dana.

U slučaju da poštanski operator ne postupi po odluci Agencije, Agencija može pokrenuti postupak oduzimanja licence, odnosno brisanja iz registra poštanskih operatora.

U 2013. godini Agencija je donijela jedno rješenje po prigovoru korisnika poštanske usluge. Rješenjem od 14 februara 2013. godine, uvažen je prigovor korisnika "Ingenium" d.o.o iz Podgorice na Odluku poštanskog operatora "Montenomaks control&logistic" d.o.o. Danilovgrad. Rješenjem je naloženo poštanskom operatoru "Montenomaks control&logistic" d.o.o. Danilovgrad da naknadi štetu privrednom društvu "Ingenium" d.o.o. zbog prekoračenja roka prenosa i uručenja poštanske pošiljke u iznosu petostruke cijene plaćene za izvršenu poštansku uslugu.

7.3. Upravni postupci po zahtjevima subjekata na tržištu elektronskih komunikacija i poštanskih usluga i rješavanje sporova između tih subjekata

Zakonom o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 50/08), koji je važio do 21. 08. 2013. godine, kao i Zakonom o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 40/13) propisano je, između ostalog, da Agencija rješava sporove između subjekata na tržištu elektronskih komunikacija, saradujući sa institucijama nadležnim za zaštitu konkurencije i zaštitu korisnika.

Takođe je Zakonom o elektronskim komunikacijama iz 2008. godine utvrđeno da Agencija odlučuje o pravima i obavezama operatora koji pružaju elektronske komunikacione usluge i/ili obezbjeđuju elektronske komunikacione mreže u roku od 30 (trideset) dana od dana podnošenja zahtjeva, a novim zakonom najkasnije u roku od 90 dana od dana pokretanja postupka, te odredbama oba zakona, da se na postupak pred Agencijom primjenjuju odredbe zakona kojim je uređen opšti upravni postupak ako Zakonom o elektronskim komunikacijama nije drukčije određeno.

Odredbama zakona iz 2008. godine, bilo je utvrđeno da se protiv odluke Agencije može izjaviti žalba Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije (u daljem tekstu: Ministarstvo) u roku od 15 dana od dana prijema odluke, a postupak po žalbi operatora na odluku Agencije razrađen je odredbama Zakona o opštem upravnom postupku („Službeni list Republike Crne Gore“ broj 60/03 i „Službeni list Crne Gore“ broj 32/11).

Shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama iz 2013. godine, odluka Agencije je konačna u upravnom postupku i protiv iste, dozvoljena je tužba u roku od 30 dana Upravnom sudu Crne Gore.

Odredbama oba zakona, takođe je, određeno da se u slučaju spora između operatora koji obezbjeđuju elektronske komunikacione mreže ili pružaju usluge, isti mogu pisanim putem dogovoriti ili Agencija može predložiti da se spor rješava primjenom pravila posredovanja ili arbitražnog postupka, ako bi isti doprinijeli boljem i blagovremenijem rješavanju spora, u skladu sa ciljevima efikasne konkurencije, razvoja tržišta i zaštite interesa korisnika. Takođe je propisano da je Agencija, ukoliko predloži mehanizme posredovanja, dužna o tome obavijestiti strane u sporu, bez odlaganja.

U vezi sa time, Agencija nastoji da preventivno djeluje već u procesu pregovaranja, posebno između operatora, ukoliko ocijeni da je to neophodno i u okviru datih nadležnosti, s obzirom na njihove zahtjeve a u svakom slučaju, nakon njihovog neuspješnog završetka procesa dogovaranja donošenjem odgovarajućih odluka - rješenja po pitanju zajedničkog korišćenja telekomunikacione infrastrukture, korišćenja određenih servisa, pregovora oko pristupa i interkonekcije i slično.

Vođeni postupci

Pred Agencijom su u 2013. godini, između operatora koji obezbjeđuju elektronske komunikacione mreže ili pružaju elektronske komunikacione usluge, vođeni sporovi koji su detaljnije prikazani u nastavku teksta.

- Crnogorskom Telekomu, Telenoru i Mtelu je rješenjem Agencije naloženo da izmijene referentne interkonekcionu ponudu za pristup mobilnoj mreži. Mtelu je takođe naloženo da izmijeni Referentnu interkonekcionu ponudu za pristup fiksnoj mreži. Mtel se žalio na rješenja, ali je, nakon što je Ministarstvo po žalbi poništio rješenja Agencije, odustao od obje žalbe. U jednom postupku je donijet zaključak kojim je postupak obustavljen, a u drugom postupku je donijeto novo rješenje, istovjetno sa prvim rješenjem koje je bilo poništeno po žalbi Mtela, a od koje žalbe je Mtel odustao.
- Agencija je 14. 03. 2013. godine pokrenula inicijativu za ocjenu saglasnosti Pravilnika o opštim uslovima pružanja usluga Radiodifuznog centra objavljenog u „Službenom listu Republike Crne Gore“ broj 26/10 od 07. 05. 2010 godine i Odluke Odbora direktora Radiodifuznog centra broj 01-917 od 18. 05. 2011. godine sa Ustavom i zakonom. Agencija je decembra 2012. godine, takođe podnijela i Inicijativu Agenciji za zaštitu konkurencije, da se ispita da li odredbe Ugovora o zakupu koji je Radiodifuzni centar potpisao sa Crnogorskim Telekomom i Telenorom, odnosno obaveze koje je preuzeo iz ugovora koji je ranije potpisan između ovih učesnika, narušavaju konkurenciju. Agencija za zaštitu konkurencije, na osnovu Inicijative ove Agencije, je donijela Zaključak broj 02-UPI-35/1-13 od 02. 08. 2013. godine kojim je pokrenut po službenoj dužnosti ispitni postupak radi utvrđivanja postojanja dominantnog položaja i radnji zloupotrebe dominantnog položaja u smislu člana 14 i člana 15 Zakona o zaštiti konkurencije protiv Radiodifuznog centra. Agencija je ovim povodom imala niz sastanaka sa Agencijom za zaštitu konkurencije, stavila na raspolaganje podatke, odnosno stručnu pomoć u identifikaciji lokacija koje se mogu smatrati nezamjenjivim, a kojima raspolaže Radiodifuzni centar, a što je bitno radi utvrđivanja dominantne pozicije Radiodifuznog centra.
- Ustavnom sudu Crne Gore podnijeta je urgencija za postupanje po inicijativi iz 2011. i 2012. godine za ocjenu ustavnosti ranije odredbe člana 3 stav 2 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 32/11), sada odredbe člana 19 stav 4 Zakona o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 40/13) i odredbe člana 27 Zakona o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 40/13), koja u 2013. godini nije rezultirala odlukom tog suda.
- Donijeta su rješenja za sve operatore elektronskih komunikacionih mreža i servisa o regulatornim naknadama za 2013 godinu. Radiodifuzni centar je izjavio žalbu na rješenje o naknadama za 2013. godinu. U toku 2013. godine u toku su bili i postupci Agencije po žalbama Radiodifuznog centra na rješenja o naknadama za korišćenje radio-frekvencija za 2010, 2011. i 2012. godinu i po žalbi na rješenje o upisu u Registar operatora i naknadama za korišćenje radio-frekvencija za 2009. godinu. Nakon što je Ministarstvo u martu i junu mjesecu 2013. godine, donijelo 4 rješenja kojim je poništio rješenja Agencije, Agencija je promijenila formalni pristup rješavanju ovog problema, tako što je donijela posebno rješenje o upisu, posebna rješenja o naknadama za korišćenje radio-frekvencija koje su izdate po Zakonu o telekomunikacijama i rješenja o naknadama za korišćenje radio-frekvencija koje su izdate po Zakonu o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne Gore“ broj 50/08) te posebna rješenja za svaku godinu, što je bilo ukupno 16 rješenja. Novi pristup je rezultirao time da je Radiodifuzni centar prihvatio svoje obaveze po osnovu 4 rješenja o naknadama za korišćenje radio-frekvencija odobrenih shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama („Službeni list Crne

Gore“ broj 50/08). Na ostalih 12 rješenja Radiodifuzni centar je uložio žalbe Ministarstvu. Agencija se izjasnila na svih 12 žalbi. Ministarstvo je prihvatilo žalbe kao osnovane i meritorno odlučilo da Radiodifuzni centar do kraja 2013. godine nije dužan da plaća nikakve naknade Agenciji po osnovu korišćenja predmetnih radio-frekvencija i naložilo Agenciji da donese novo rješenje o upisu u Registar. Agencija je postupila po primjedbama Ministarstva, donijela novo rješenje o upisu u Registar i rješenje kojim se odobrava korišćenje radio-frekvencija izdatih po Zakonu o telekomunikacijama bez naknade. Na rješenje o upisu u Registar nije bilo žalbe, a na rješenja o odobrenju za korišćenje radio frekvencija Radiodifuzni centar je uložio žalbu resornom Ministarstvu. Agencija se izjasnila o osnovanosti žalbe i postupak po toj žalbi se nastavlja u 2014. godini.

Takođe, i u 2013. godini je nastavljen postupak o upisu u Registar operatora i naknadama za korišćenje radio-frekvencija i numeracija i/ili adresa za 2009, 2010, 2011, 2012 i 2013. godinu za operatora Telenor. Ovaj postupak nije pravosnažno okončan, niti riješan mirnim putem do kraja 2013. godine.

Žalbu na rješenje Agencije o naknadama za korišćenje radio-frekvencija i numeracija i/ili adresa za 2013. godinu je izjavio i Crnogorski Telekom, koji je na taj način pokušao da za sebe obezbijedi iste benefite koje eventualno može da ostvari Telenor po osnovu postupka koji se vodi od 2009. godine, ali je ovu žalbu Ministarstvo odbilo.

Pošta Crne Gore A.D. je takođe uložila žalbu na rješenje o naknadama za 2013. godinu, koju ovaj operator plaća po osnovu pružanja elektronskih komunikacionih servisa, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama. Ovu žalbu je Ministarstvo prvo odbacilo kao neblagovremenu, a zatim nakon dostavljanja naknadnih dokaza od strane Pošte Crne Gore, uzelo u razmatranje kao blagovremenu i na kraju odbilo kao neosnovanu.

- Podniet je predlog za prinudno izvršenje protiv VoIP Telekoma Privrednom sudu u Podgorici po osnovu duga na ime neplaćenih naknada i predlog za prinudno izvršenje sudske odluke na ime troškova postupka protiv Branke Kljajić, Osnovnom sudu u Danilovradu.
- U toku 2013. godine se vodio postupak pred Privrednim sudom u Podgorici protiv Vectra Aviation d.o.o. Podgorica, po predlogu koji je podniet 2012. godine i isti je, nakon prigovora dužnika okončan u korist Agencije, kao povjerioca, u parničnom postupku.
- Pokrenut je i postupak prinudne naplate protiv Pošte Crne Gore, pred Privrednim sudom u Podgorici, po osnovu dugovanja na osnovu godišnjih naknada za troškove regulacije i nadzora tržišta u sektoru elektronskih komunikacionih servisa za 2011. i 2012. godinu.
- Donijete su odluke o prihvatanju sprovedenih aktivnosti Crnogorskog Telekoma, Telenora i Mtela na Projektu računovodstvenog odvajanja i troškovnog računovodstva za 2012. godinu.
- Crnogorski Telekom je izjavio žalbu na rješenje Agencije kojim je određen kao operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu pristupa infrastrukturi mreže na nivou veleprodaje (uključujući zajednički ili potpuno razvezani pristup na utvrđenoj lokaciji) - veleprodajni nivo i na rješenje kojim je određen kao operator sa značajnom tržišnom snagom na relevantnom tržištu Veleprodajno tržište pristupa i započinjanja/originacije poziva iz javnih mobilnih mreža, a koje je Agencija donijela u ponovnom postupku. Spisi predmeta uz odgovor na žalbu su dostavljeni Ministarstvu u decembru 2013 godine.
- Crnogorskom Telekomu, Telenoru i Mtelu je naloženo Rješenjem da smanje cijene terminacije poziva u sopstvenim mobilnim mrežama 2012. godine. Žalbe na ovo rješenje izjavili su sva tri operatora. Rješenje u ponovnom postupku je donijeto u decembru 2012. godine. Iako je Telenor izjavio žalbu i na ovo rješenje donijeto u ponovnom postupku, svi operateri su izvršili rješenja, uključujući i Telenor. Po predmetnoj žalbi, Ministarstvo je postupalo u 2013. godini, prihvatilo je istu i poništilo rješenje Agencije. Agencija u ponovnom postupku nije donijela novo rješenje, zato što je u toku bio drugi krug analiza relevantnih tržišta, kojim je bilo obuhvaćeno i predmetno tržište, a cijena koja se planirala za terminaciju poziva u sopstvenu mobilnu mrežu je niža od one koja je nametnuta poništenim rješenjem od 4 €/min.
- U okviru drugog kruga analiza relevantnih tržišta, za 7 tržišta pripremljeni su nacrti rješenja, kojim je otpočeo postupak javnih konsultacija.

Upravni postupci vođeni u 2013. godini shodno Zakonu o poštanskim uslugama

Agencija je u toku 2013. godine vodila ponovni postupak verifikacije neto troška univerzalne poštanske usluge Pošte Crne Gore A.D. za 2011. godinu i postupak verifikacije neto troška za 2012. godinu. Na oba rješenja, kojim je odbijen zahtjev Pošte za verifikaciju neto troška za 2011. i 2012. godinu, Pošta Crne Gore je uložila tužbe Upravnom sudu Crne Gore (septembar 2013. godine), po kojim nije odlučeno do kraja 2013. godine.

Pošta Crne Gore je po osnovu faktura za 2011 i 2012 godinu, uložila u julu 2013.godine predlog za izvršenje Privrednom sudu u Podgorici, na koji je Agencija izjavila prigovor, nakon čega je predmet preveden u parnicu.

8. Izvršeni zadaci Agencije utvrđeni Planom rada³¹

8.1. Izrada regulative u oblasti elektronskih komunikacija

Skupština Crne Gore 25. saziva, na trećoj sjednici drugog redovnog (jesenjeg) zasijedanja u 2012. godini, dana 28. 12. 2012. godine, donijela je Odluku o usvajanju Finansijskog plana sa Programom rada Agencije za 2013. godinu. Na osnovu ovog utvrđen je i Operativni plan za izvršenje Programa rada Agencije kojim su između ostalog bili definisani i rokovi za završetak planiranih aktivnosti.

Shodno članu 8 stav 1 tačka 1, tačka 2 i tačka 3 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 50/08), koji je važio do 10. 08. 2013. godine kada je stupio na snagu novi Zakon o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 40/13), Agencija je bila nadležna da priprema stručne osnove za izradu propisa i akata koje donosi Vlada Crne Gore odnosno nadležno Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, kao i da usvaja procedure i norme za primjenu zakona i podzakonskih akata. U skladu sa ovlaštenjima propisanim Zakonom iz 2008. godine, Agencija je tokom 2013. godine, donijela:

- **Pravilnik o izmjenama i dopunama pravilnika o radioamaterskim komunikacijama** („Službeni list Crne Gore” broj 19/13). Savjet Agencije je na osnovu člana 62 stav 2, člana 65 stav 1, člana 75, člana 76 stav 1 tačka 2 i 3, člana 81, člana 84 stav 5 i člana 134 stav 1 tačka 2 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore", broj 50/08, 53/09, 70/09 i 32/11) donio predmetni pravilnik. Inače, Pravilnikom o radioamaterskim komunikacijama propisuju se opšta načela, klase i vrste radioamaterskih stanica, polaganje radioamaterskog ispita, postupak izdavanja rješenja o odobrenju za korišćenje radio-frekvencija u radioamaterskoj službi, uslovi korišćenja klupskih radioamaterskih stanica, način formiranja pozivnog znaka, sadržaj emitovanja, obavezni dnevnik radioamaterske stanice, tehnički zahtjevi za radioamaterske stanice i zaštita radioamaterskih stanica od zloupotrebe.
- **Pravilnik o izmjenama i dopunama Pravilnika o prenosivosti brojeva** („Službeni list Crne Gore” broj 16/13). Savjet Agencije je donio Pravilnik na osnovu člana 98, 99 i 110 Zakona. Pravilnikom o prenosivosti brojeva se uređuju uslovi i način sprovođenja prenosivosti brojeva u fiksnim i mobilnim mrežama.

Shodno članu 203 Zakona o elektronskim komunikacijama ("Službeni list Crne Gore" broj 40/13), podzakonski akti na osnovu ovlaštenja iz ovog zakona se moraju donijeti u roku od godinu dana od dana stupanja na snagu ovog zakona. Agencija, shodno članu 11 Zakona, donosi propise na osnovu ovlaštenja utvrđenih ovim zakonom (stav 1 tačka 1) i priprema stručne osnove za izradu propisa koje donose Vlada Crne Gore i Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije na osnovu ovog zakona (stav 1 tačka 5). U skladu sa nadležnostima Agencije iz člana 11 i obavezom iz člana 203 Zakona, Agencija je izmijenila Operativni plan izvršenja Programa rada Agencije za 2013. godinu u cilju usaglašavanja istog sa aktivnostima koje su proistekle iz Zakona koji je stupio na snagu 10. 08. 2013. godine. Do kraja 2013. godine, shodno članu 11 Zakona, Agencija je donijela sljedeće propise na osnovu ovlaštenja utvrđenih ovim zakonom:

- **Pravilnik o obrascu tehničkog rješenja korišćenja radio frekvencija**. Savjet Agencije je donio ovaj Pravilnik na sjednici od 10. 12. 2013. godine, na osnovu člana 101 stav 3 i 6 Zakona. Ovim pravilnikom propisuje se obrazac tehničkog rješenja korišćenja radio-frekvencija koje se dostavlja uz zahtjev za izdavanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija, odnosno utvrđivanje tehničkih i operativnih uslova za korišćenje odobrenih radio-frekvencija.
- **Obrazac zahtjeva za izdavanje odobrenja za korišćenje radio-frekvencija**, koji je Savjet Agencije donio na osnovu člana 101 stav 2 Zakona.
- **Odluka o utvrđivanju novčane vrijednosti boda na osnovu koje se obračunava visina godišnje naknade za korišćenje radio-frekvencija za 2013. godinu**, koju je Savjet Agencije donio na sjednici od 03. 10. 2013. godine, na osnovu člana 124 stav 5 Zakona.
- **Odluka o utvrđivanju visine jednokratne naknade za obradu zahtjeva za izdavanje odobrenje za korišćenje radio frekvencija**, koju je Savjet Agenciji donio na sjednici od 03. 10. 2013. godine, na osnovu člana 101 stav 4 Zakona.
- **Pravilnik o kriterijumima za ocjenu opravdanosti zahtjeva korisnika za pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži putem Univerzalnog servisa**, ("Službeni list Crne Gore" broj 56/2013 od 06. 12. 2013. godine), koji je Savjet Agencije donio na sjednici od 28. 11. 2013. godine, shodno članu 83 Zakona. Ovim Pravilnikom propisani su kriterijumi za ocjenu opravdanosti zahtjeva korisnika za pristup javnoj elektronskoj komunikacionoj mreži i javno dostupnim elektronskim komunikacionim uslugama putem Univerzalnog servisa na fiksnoj lokaciji, čime se omogućava govorna komunikacija i brzina prenosa podataka koja omogućava funkcionalni pristup internetu.
- **Prijava za upis u registar operatora** koju je Savjet Agencije usvojio na sjednici od 03. 10. 2013. godine, na osnovu člana 46 stav 7 Zakona.
- **Odluka o utvrđivanju oblika i sadržaja obrasca prijave koja se podnosi prije početka, prestanka ili izmjene režima korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga, sa obrascem prijave koja se podnosi Agenciji prije početka, prestanka ili izmjene režima korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga**, koja je Sastavni dio odluke broj: 0901 – 4860/1 od 03. 10. 2013.

³¹ Sadržaj Programa rada Agencije za 2013. godinu sa prikazom gdje se detaljnije informacije o izvršenim zadacima mogu naći u ovom izvještaju je dat u Prilogu 1 koji se nalazi na kraju izvještaja.

godine. Agencija je na osnovu člana 11 i 46 Zakona na sjednici Savjeta Agencije održanoj dana 03. 10. 2013. godine, donijela ovu Odluku i prihvatila i tipske obrazce Prijave za upis u registar operatora kao i Potvrde o upisu u registar operatora.

- **Odluka o utvrđivanju novčane vrijednosti boda na osnovu koje se obračunava visina godišnje naknade za korišćenje brojeva i/ili adresa za 2013. godinu**, koju je Savjet Agencije donio na sjednici od 03. 10. 2013. godine.
- **Odluka o utvrđivanju visine jednokratne naknade za obradu zahtjeva za izdavanje odobrenja za korišćenje brojeva i/ili adresa 0403-4859/1**, koju je Savjet Agencije donio na sjednici od 03. 10. 2013. godine.
- **Obrasci zahtjeva za izdavanje odobrenja za korišćene brojeva i adresa**, koji su donešeni na sjednici Savjeta Agencije održanoj 03. 10. 2013. godine.
- **Odluka o obliku i sadržaju legitimacije nadzornika za elektronske komunikacije**, "Službeni list Crne Gore" broj: 47/13), koju je Savjet Agencije donio na osnovu člana 188 stav 2 Zakona.
- **Statut Agencije**, na koji saglasnost daje Skupština Crne Gore. Savjet Agencije je donio Statut Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost broj: 0901-4557/1 od 19. 09. 2013. godine, na koji je saglasnost dala Skupština Crne Gore broj: 00-72/13-32/3 EPA 277XXV od 23. 12. 2013. godine, a koja je objavljena u "Službenom listu Crne Gore" broj 2/14 od 14. 01. 2014. godine. Statut Agencije je objavljen u "Službenom listu Crne Gore" broj 4/14 od 24. 01. 2014. godine. Statutom se bliže uređuje obavljanje djelatnosti od javnog interesa, u skladu sa zakonom, nadležnosti i djelokrug poslova organa i stručnih službi Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, donošenje opštih akata i drugih akata, prava i dužnosti Savjeta Agencije, prava i dužnosti izvršnog direktora Agencije, unutrašnja organizacija i druga pitanja koja su od značaja za poslove Agencije utvrđena Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o poštanskim uslugama.
- **Uputstvo o vođenju otvorenog konsultativnog procesa u sektoru elektronskih komunikacija**, usvojeno na sjednici Savjeta od 03. 10. 2013. godine. Agencija u pripremi akata koji mogu imati značajan uticaj na tržište elektronskih komunikacija i poštanskih usluga shodno članu 33 Zakona o elektronskim komunikacijama sprovodi javne konsultacije. Predmetnim Uputstvom detaljno je definisana procedura vođenja javnih konsultacija, objavljivanje, rokovi za dostavljanje komentara, rokovi za dostavljanje odgovora na komentare operatora, rokovi za donošenje konačne odluke.

Agencija je, takođe, shodno članu 11 Zakonu o slobodnom pristupu informacijama ("Službeni list Crne Gore broj 44/12) na sjednici Savjeta održanoj 07. 03. 2013. godine donijela **Vodič za pristup informacijama u posjedu Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost**.

Shodno nadležnostima i ovlaštenjima propisanim Zakonom, Agencija je nakon stupanja na snagu Zakona uradila sljedeće stručne osnove za izradu propisa i akata koje donosi Vlada Crne Gore odnosno Ministarstvo za informaciono društvo i to:

- **Stručne osnove za Odluku o cjenovniku godišnje naknade za pokrivanje troškova administriranja radio-frekvencijskog spektra**, koju treba da donese Vlada Crne Gore, na osnovu člana 124 stav 6 Zakona.
- **Predlog Plana namjene radio-frekvencijskog spektra**, koji treba da donese Vlada Crne Gore, na osnovu člana 5 stav 1 tačka 2 i člana 97 stav 4 Zakona. Planom namjene radio-frekvencijskog spektra utvrđuje se namjena radio-frekvencijskih opsega za pojedine radiokomunikacione službe, u skladu sa propisima o radiokomunikacijama Međunarodne unije za telekomunikacije.
- **Stručne osnove za Pravilnik o metodologiji i načinu obračuna visine godišnje naknade za korišćenje radio-frekvencija**, koji treba da donese Ministarstvo na osnovu člana 124 stav 3 Zakona. Ovim pravilnikom utvrđuje se metodologija i način obračuna visine godišnje naknade za korišćenje radio-frekvencija, koja se iskazuje u bodovima i koja se plaća Agenciji.
- **Stručne osnove za Pravilnik o načinu registracije korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga sa Obrascem za registraciju korisnika javnih elektronskih komunikacionih usluga**, koji treba da donese Ministarstvo na osnovu člana 174 stav 7 Zakona.
- **Stručne osnove za Pravilnik o načinu korišćenja, načinu i uslovima dodjele brojeva iz numeričkog opsega "116"** koji treba da donese Ministarstvo na osnovu člana 144 stav 6 Zakona.
- **Stručne osnove za Pravilnik o metodologiji i načinu obračuna visine godišnje naknade za korišćenje brojeva i/ili adresa**, koji treba da donese Ministarstvo na osnovu člana 138 stav 2 Zakona. Ovim pravilnikom utvrđuje se metodologija, način obračuna visine godišnje naknade za korišćenje brojeva i/ili adresa koja se iskazuje u bodovima i koja se plaća Agenciji.

8.2. Kontrola i monitoring radio-frekvencijskog spektra

Shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, Agencija upravlja radio-frekvencijskim spektrom, kao ograničenim resursom, što obuhvata planiranje, dodjelu, koordinaciju, monitoring i kontrolu korišćenja radio-frekvencijskog spektra (u daljem tekstu: RF spektra). Takođe, Agencija je dužna da planira, razvija i unapređuje sistem kontrole i monitoringa RF spektra. U postupku kontrole i monitoringa RF spektra Agencija vrši odgovarajuća mjerenja parametara radio emisija radi: utvrđivanja zauzetosti pojedinih radio-frekvencijskih opsega, u skladu sa Zakonom i odgovarajućim međunarodnim sporazumima, utvrđivanja izvora, lokacije i identifikacije nelegalnih radio emisija i izvora štetnih interferencija i radi kontrole ispunjavanja uslova korišćenja radio frekvencija iz odgovarajućih odobrenja izdatih od strane ove Agencije.

U osnovi, svrha kontrole i monitoringa RF spektra je da obezbijedi podršku upravljanju RF spektra (menadžment) koje između ostalog obuhvata i funkcije planiranja, dodjele i korišćenja radio-frekvencija. Kontrola i monitoring RF spektra predstavljaju „oči i uši“ za menadžment RF spektra, jer je praksa pokazala da ovlašćeno korišćenje radio-frekvencija ne znači da se iste i propisno koriste. Osnovni zadaci u monitoringu RF spektra su:

- kontrola i mjerenje tehničkih i radnih parametara radio emisija;
- učešće u rješavanju štetnih interferencija;

- detekcija, identifikacija i lociranje nelegalnih radio emisija;
- kontrola i mjerenje parametara kvaliteta radikomunikacionih usluga;
- utvrđivanje zauzetosti pojedinih kanala i RF opsega sa generisanjem frekvencijskih snimaka;
- podrška u koordinaciji korišćenja radio-frekvencija sa administracijama susjednih država;
- učešće u međunarodnim programima (kampanjama) kontrole i monitoringa RF spektra.

Tokom 2013. godine Agencija je obavljala redovnu i vanrednu kontrolu i monitoring RF spektra na teritoriji države Crne Gore. Shodno tehničkim mogućnostima kontrolno-mjerne opreme i softvera u okviru Sistema za kontrolu i monitoring RF spektra Crne Gore (u daljem tekstu: Sistem), kontrola i monitoring RF spektra u 2013. godini je obavljena u skladu sa relevantnim ITU-R SM preporukama i to:

- iz Glavnog kontrolno-mjernog centra na Dajbabskoj Gori (u daljem tekstu: GKMC), na području Glavnog grada Podgorica u opsegu od 10 kHz do 3 GHz;
- iz Regionalnog kontrolno-mjernog centra na Crnom Rtu (u daljem tekstu: RKMC), na području opštine Bar u opsegu od 10 kHz do 3 GHz;
- iz Daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice na Crljenicama (u daljem tekstu: DUKMS Pljevlja), na području opštine Pljevlja u opsegu od 10 kHz do 3 GHz;
- iz Daljinski upravljane kontrolno-mjerne stanice na Bijeloj Crkvi (u daljem tekstu: DUKMS Rožaje), na području opštine Rožaje u opsegu od 10 kHz do 3 GHz;
- korišćenjem mobilne kontrolno-mjerne stanice (u daljem tekstu: MKMS) u opsegu od 10 kHz do 3 GHz;
- korišćenjem digitalne mobilne kontrolno-mjerne stanice za monitoring parametara kvaliteta i pokrivanja GSM/UMTS mreža (u daljem tekstu: DMKMS) i
- korišćenjem prenosne opreme u opsegu od 10 kHz do 18 GHz.

Najveći dio redovnih aktivnosti po pitanju kontrole i monitoringa RF spektra odnosio se na:

- utvrđivanje zauzetosti pojedinih RF opsega;
- mjerenja i kontrolu parametara odobrenih FM i TV radio-difuznih emisija;
- mjerenja i kontrolu parametara odobrenih emisija funkcionalnih (PMR) radio-mreža;
- utvrđivanje neovlašćenog korišćenja RF spektra i
- kontrolu pojave nepoznatih emisija i identifikacija smetnji u pojedinim RF opsezima.

Nakon prikupljanja kontrolno-mjernih rezultata u redovnom ili vanrednom postupku kontrole i monitoringa RF spektra, sprovedene su dalje aktivnosti koje su se uglavnom odnosile na:

- izradu izvještaja o obavljenoj kontroli i monitoringu RF spektra;
- pripremu i slanje dopisa – opomena nosiocima odobrenja kod kojih su uočeni nedostaci u radu ili nepoštovanje uslova propisanih tim odobrenjima;
- vođenje elektronske evidencije o utvrđenim nedostacima kod pojedinih korisnika RF spektra kojima su i slati dopisi - opomene.

Zaposleni Agencije su iz GKMC-a svakodnevno obavljali redovnu kontrolu i monitoring RF spektra. Ovo aktivnosti su obuhvatale kontrolu i monitoring pojedinih radio-frekvencijskih opsega, te praćenje korišćenja odobrenih radio-frekvencija sa emisionih objekata koji se nalaze u zoni GKMC-a, kao što su: Podgorica, Sjenica, RTV Dom, Ljubović, Donja Gorica, Lovćen, Velja Gora, Tuzi i Bjelasica Virpazar. Na GKMC-u su se primale i u osnovi kontrolisale i emisije sa emisionih objekata: Bjelasica, Ostrog i Kurilo Danilovgrad, ali se zbog slabijeg nivoa polja tih emisija pojedini njihovi parametri nijesu mjerili iz objekta GKMC-a.

Izvršavanje zadataka u okviru RKMC-a je podrazumijevalo da zaposleni iz GKMC-a, koristeći tehničke mogućnosti daljinske kontrole putem zakupljenih digitalnih RR veza, obavljaju kontrolu i monitoringa RF spektra u opštini Bar. Sprovedena je kontrola i monitoring pojedinih radio-frekvencijskih opsega, te praćenje odobrenih emisija sa emisionih objekata Bar, Volujica i Velji grad koji se nalaze u zoni opsluživanja RKMC-a. U RKMC-u su se primale i kontrolisale i emisije sa emisionih objekata Spas i Možura, ali se zbog slabijeg nivoa polja tih emisija pojedini njihovi parametri nijesu mjerili iz RKMC-a.

Korišćenjem DUKMS Pljevlja vršena je kontrola i monitoringa RF spektra u opštinu Pljevlja. Kontrolisano je korišćenje i monitoring pojedinih radio-frekvencijskih opsega, te praćenje odobrenih emisija sa emisionih objekata Tvrdaš, Pljevlja, Gosteč i Gradac koji se nalaze u zoni opsluživanja ove DUKMS-e.

Nakon stavljanja u funkciju DUKMS-e Rožaje krajem septembra 2013. godine, omogućena je kontrola i monitoring RF spektra i na području Opštine Rožaje i pograničnom pojasu prema Republici Srbija i Republici Kosovo u radio-frekvencijskom opsegu od 10 kHz do 3 GHz. Pomoću DUKMS Rožaje vršen je monitoring i kontrola korišćenja pojedinih radio-frekvencijskih opsega, te praćenje odobrenih emisija sa emisionih objekata: Rožaje, Bandžovo brdo, Završko brdo, Kacuber i Gospođin vrh, koji se nalaze u zoni aktivnosti ove DUKMS-e.

Redovna kontrola i monitoring RF spektra u preostalom dijelu države, koji nije u zoni opsluživanja do sada razvijenog Sistema, tokom 2013. godine obavljena je korišćenjem MKMS-e. U toku godine izvršena su mjerenja na dodatne 33 mikrolokacije na kojima su sprovedena mjerenja vezana za kontrolu i monitoring radio-frekvencijskih opsega i odobrenih emisija sa emisionih objekata koji nijesu u zonama opsluživanja do sada implementiranih fiksnih stanica Sistema.

Osim redovne sprovedene su i vanredni postupci kontrole i monitoringa RF spektra, na zahtjev nosilaca odobrenja koji su prijavljivali smetnje u radu njihovih radio stanica, ili na zahtjev pojedinih organizacionih jedinica Agencije. Tokom 2013. godine obavljeno je ukupno 32 vanredna postupka kontrole i monitoringa RF spektra u trajanju od oko 85 radnih dana kao što je to prikazano u donjoj tabeli.

Kontrolno-mjerna stanica	Broj vanrednih kontrola	Broj radnih dana
GKMC Podgorica	10	21
RKMC Bar	7	30
DUKMS Pljevlja	2	11
DUKMS Rožaje	1	8
MKMS	11	14
Prenosna oprema	1	1

Agencija je u ovim postupcima uspješno reagovala po sljedećim pitanjima:

- rješavanje smetnje u radu satelitskog servisa Crnogorske komercijalne banke u Podgorici;
- utvrđivanje korišćenja pojedinih radio-frekvencijskih kanala u opsegu 380 - 400 MHz u Podgorici;
- utvrđivanje korišćenja pojedinih radio-frekvencijskih kanala u opsezima 148 – 174 MHz i 420 – 470 MHz u Podgorici;
- utvrđivanje korišćenja pojedinih radio-frekvencijskih kanala u opsegu 148 – 174 MHz u Baru;
- utvrđivanje korišćenja pojedinih radio-frekvencijskih kanala u opsegu 115 – 410 MHz u Pljevljima;
- utvrđivanje narušenosti servisne zone jedne FM radio-difuzne stanice u Opštini Rožaje;
- rješavanje narušenosti servisne zone jedne FM radio-difuzne stanice u Opštini Podgorica;
- rješavanje smetnje na jednom VHF kanalu namijenjenom pomorskoj mobilnoj službi u Baru;
- utvrđivanje početka rada dvije nove FM radijske stanice u Opštinama Podgorica, Bar i Budva;
- rješavanje smetnje u opsegu namijenjenom za vazduhoplovnu mobilnu navigacionu radio službu (108 – 137 MHz) prijavljene od strane makedonske Agencije za elektronske komunikacije;
- rješavanje smetnje u opsegu namijenjenom za vazduhoplovnu mobilnu navigacionu radio službu (108 – 137 MHz) prijavljene od strane Hrvatske agencije za elektroničke komunikacije i poštu;
- utvrđivanje korišćenja frekvencija od strane jedne funkcionalne (PMR) radio-mreže u Podgorici;
- kontrola i mjerenje parametara više FM i TV radio-difuznih emisija sa emisionog objekta Sjenica u Podgorici;
- utvrđivanje korišćenja pojedinih frekvencijskih kanala od strane određenog broja subjekata kojima je Agencija oduzela odobrenja za funkcionalne (PMR) radio mreže u Opštinama Podgorica, Bar, Budva, Nikšić, Pljevlja, Rožaje i Kolašin.

Po obavljenim, kako redovnim tako i vanrednim, kampanjama kontrole i monitoringa RF spektra pravljeni su detaljni izvještaji za svaku mikrolokaciju ponaosob (uključujući i izvještaje za mjerenja sprovedena u fiksnim stanicama: GKMC, RKMC, DUKMS Pljevlja i DUKMS Rožaje) tj. ukupno 47 izvještaja. U tim izvještajima su konstatovane uočene nepravilnosti uz odgovarajuće grafičke prikaze primljenih emisija na pojedinim radio-frekvencijama (kanalima) i u pojedinim radio-frekvencijskim opsezima. **Tabelarni (numerički) prikazi rezultata** mjerenja koji su pratili priložene grafike, a koji se zbog obima u pomenutim izvještajima ne prilažu, čuvaju se u elektronskoj formi u specifičnom formatu softvera za kontrolu i monitoring RF spektra – Rohde&Schwarz Argus.

Shodno utvrđenim procedurama Agencija je nakon analize prikupljenih mjernih rezultata i sačinjavanja izvještaja slala dopise – opomene nosiocima odobrenja kod kojih su utvrđene nepravilnosti u korišćenju odobrenih radio-frekvencijskih resursa. Poslato je ukupno 65 dopisa – opomena nosiocima odobrenja po obavljenoj kontroli i monitoringu RF spektra iz 2013. godine, što je značajno manje u odnosu na 2012. godinu (103 dopisa). Nosioци odobrenja su bili dužni da o svim preduzetim mjerama pismenim putem obavijeste Agenciju u roku od 30 dana od dana prijema dopisa. U protivnom, ukoliko nijesu obavijestili Agenciju ili se naknadnom kontrolom i monitoringom RF spektra ponovo utvrdilo da navedeni nedostaci nijesu otklonjeni, Agencija je postupala u skladu sa odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama.

Pokazalo se da su nosioци odobrenja u dobroj mjeri postupali po nalogima Agencije, mada određeni broj opomenutih nosilaca odobrenja ipak nije otklonio utvrđene nedostatke tj. najčešće su se nedostaci ponavljali ili su isti samo djelimično otklonjeni. Određeni broj korisnika RF spektra nije koristio dodijeljene frekvencijske resurse ili su pak Agenciju obavještavali da su od njih odustali, što se uglavnom odnosilo na TV radio-difuzne emitere.

Na osnovu analize mjernih rezultata dobijenih u postupcima kontrole i monitoringa RF spektra obavljenih tokom 2013. godine može se zaključiti da, kao i tokom 2012. godine, najveći broj neregularnosti u RF spektru (u opsegu od 10 kHz do 3 GHz), potiče od korisnika VHF I, VHF II, VHF III i UHF IV i V frekvencijskih opsega, a naročito od FM radio-difuznih operatora koji emituju u opsegu VHF II (od 87,5 do 108 MHz). Uočene nepravilnosti se uglavnom odnose na nepoštovanje maksimalno dozvoljenih vrijednosti za pojedine parametre kod FM radio-difuznih emisija (nivoa jačine polja, modulacije - frekvencijske devijacije, širine zauzetog opsega, pomjeraja-offseta noseće

frekvencije), odnosno na nedovoljno oslabljene i potisnute harmonijske produkte kod istih, što uzrokuje pojavu štetnih interferencija i intermodulacionih produkata koji onemogućavaju nesmetano korišćenje drugih frekventijskih opsega. Ovo je bilo posebno izraženo u opsezima namijenjenim vazduhoplovnoj radio-navigacionoj službi (posebno u opsegu od 108 do 137 MHz) i VHF III i UHF IV/V opsegu koji se koriste za TV radio-difuziju. Naime, tokom redovne kontrole i monitoringa demodulisan je veći broj intermodulacionih produkata gore pomenutih FM radio-difuznih emisija, što je najvećim dijelom posljedica nepostojanja kvalitetnih filtara i visokih izračenih snaga. Takođe, je utvrđeno da jedan broj FM radio-difuznih emitera nije koristio polarizaciju svojih emisija u skladu sa odobrenjem za korišćenje radio-frekvencija. Ipak, obim uočenih nepravilnosti u prošloj godini je manji nego u 2012. godini.

Nijesu uočeni problemi u korišćenju opsega namijenjenih za funkcionalne (PMR) radio mreže. Kontrolisane odobrene emisije ovih radio mreža su imale propisne parametre.

Izuzev prethodno pomenutog slučaja po pitanju smetnje na jednom kanalu namijenjenom za pomorske radiokomunikacije, nijesu uočeni drugi problemi u korišćenju opsega namijenjenih pomorskoj mobilnoj službi.

U pograničnim opštinama utvrđeno je prisustvo FM i TV radio-difuznih emisija iz susjednih država.

U drugoj polovini 2013. godine, u RF spektru je uočeno da su širom Crne Gore počele biti prisutne i emisije digitalne televizije druge generacije (DVB-T2). Sa raspoloživom kontrolno-mjernom opremom i softverom Agencija nije bila tehnički u mogućnosti da demoduliše sadržaj i vrši mjerenja parametara ovih emisija, iz razloga što je javna nabavka, predviđena Planom javnih nabavki za 2013. godinu, dva puta obustavljena zbog neispravno podnešenih ponuda ponuđača. Očekuje se da će ova javna nabvka biti uspješno okončana u 2014. godini nakon čega će se steći uslovi za sprovođenja monitoring DVB-T2 emisija.

8.3. Monitoring parametara digitalnih radio emisija mobilnih operatora

Agencija je tokom 2013. godine vršila mjerenja parametara pokrivanja i kvaliteta mreža mobilnih operatora po značajnijim magistralnim putevima u Crnoj Gori, što je uključivalo i prolazak kroz gradska jezgra nekih opština u Crnoj Gori. Mjerenja su rađena korišćenjem digitalne mobilne kontrolno-mjerne stanice za monitoring parametara kvaliteta i pokrivanja GSM/UMTS mreža (u daljem tekstu: DMKMS). Mjernu opremu DMKMS čini 5 mobilnih terminala NOKIA C5, TSMQ skener (za GSM i UMTS opeseg), odgovarajući set antena i dva softvera za analizu dobijenih rezultata ROMES i Network Problem Analyzer.

Tokom prve polovine 2013. godine sa predstavnicima operatora mobilne telefonije su, nakon sprovedenih konsultacija, utvrđeni parametri i metodologija sprovođenja ovih mjerenja. U svrhu sprovođenja mjerenja, operatori su obezbijedili besplatne brojeva (*answering mashine*) koji će biti pozivani tokom mjerenja servisa prenosa govora, kao i FTP servere za potrebe mjerenja parametara kvaliteta servisa podataka.

U 2013. godini sprovedene su mjerne kampanje na sljedećim mjernim rutama:

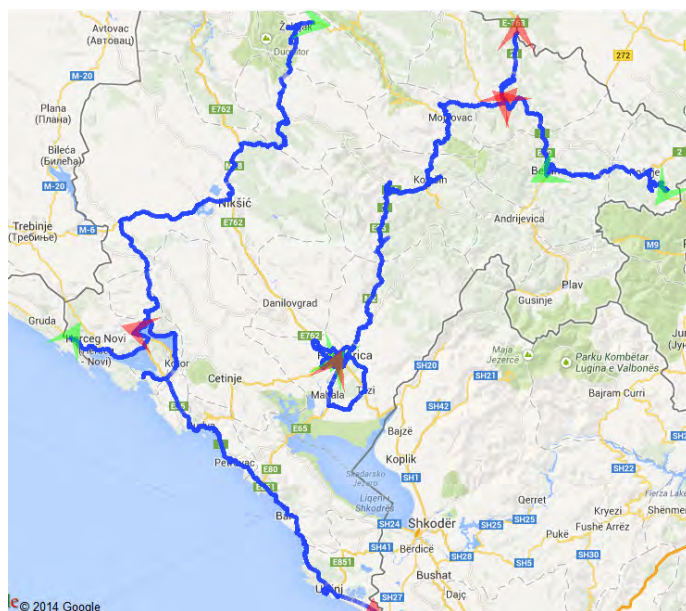
- Glavni grad Podgorica (gradske i prigradske saobraćajnice);
- Podgorica – Kolašin – Mojkovac – Bijelo Polje – Granični prelaz Dobrakovo;
- Ribarevine – Berane – Rožaje - Granični prelaz Kula;
- Žabljak – Šavnik – Jasenov Polje - Kotor i
- Ada Bojana – Ulcinj – Bar – Budva – Luštica (Krašići, Radovići) – Kotor – Risan – Herceg Novi- Granični prelaz Debeli Brijeg.

U odnosu na mjerenja sprovedena u 2012. godini, najznalniji napredak je napravljen u tome što su rađena mjerenja PESQ indeksa za servis govora kojim se utvrđuje kvalitet prenosa govora kroz mrežu operatora.

Mjerenja su obavljena u pokretu (*drive test*) pri čemu se mjereni parametri pokrivanja i kvaliteta odnose na servis govora (*voice service*). Mjerenja su rađena u dva režima pozivanja i to:

- "mobilni mjerni terminal prema govornoj (*answering*) mašini instaliranoj u mreži operatora" i
- "mobilni mjerni terminal prema drugom mobilnom mjernom terminalu" (oba mobilna mjerna terminala su bila instalirana u mreži operatora koji se mjerio)"

Prvi režim je korišćen radi mjerenja i analize osnovnih parametara pokrivanja mreža mobilnih operatora i tom prilikom su mjereni svi operatori istovremeno. Mjerenja su obavljena posebno za GSM, UMTS i ukupnu mrežu (GSM i UMTS). Drugi režim je korišćen za mjerenja kvaliteta govora i obavljan je na ukupnoj mreži.

Mjerenja, analiza i odabir parametara su obavljena na osnovu međunarodnih standarda i prakse, kao i na osnovu dokumenta o načinu mjerenja i evaluacije rezultata usaglašenog sa predstavnicima operatora.

Dobijeni mjerni rezultati se isključivo vezuju za lokacije na kojoj su vršena mjerenja i za vrijeme u kojem je mjerenje obavljeno, a varijacije u vrijednostima parametara su moguće zbog same prirode signalâ i uopšteno koncepcije GSM i UMTS mreža.

U režimu pozivanja "mjerni mobilni terminal prema govornoj (*answering*) mašini", **analizom rezultata dobijenih za GSM mreže**, zaključilo se da svi operatori zadovoljavaju postavljene kriterijume za pokrivenost i dostupnost mreže. Opseg GSM900 se znatno više koristi za prenos govora od opsega GSM1800. GSM je primarna tehnologija kojom se obezbjeđuje servis prenosa govora u Crnoj Gori. Mjerenja pokazuju da samo operator Telenor (naročito na sjeveru države) u frekvencijskom opsegu GSM 900 koristi UMTS tehnologiju (UARFCN 3029). **Analizom rezultata dobijenih za UMTS mreže** zaključilo se da operatori nemaju dobro pokrivanje na mjernim rutama. Utvrđeno je da su UMTS signalom uglavnom pokrivena gradska jezgra. Ovo je i razumljivo ako se zna da operaoori ovu tehnologiju koriste pretežno za servis podataka. Mjerenja pokazuju da operator Telenor ima mnogo bolje pokrivanje UMTS signalom u odnosu na ostala dva operatora (sve opštine pokrivene UMTS tehnologijom, značajani putni pravci, pojedini granični prelazi). Za razliku od Telenora koji intenzivnije koristi dodijeljeni radio-frekvencijski spektar (obično koristi dva, a na nekim dionicama i tri nosioca (UARFCN-a), ostala dva operatora uglavnom koriste po jedan nosilac (UARFCN). Kada su mjerenja vršena zajedno **za obje tehnologije (GSM/UMTS)**, utvrđeno je da svi operatori zadovoljavaju postavljene kriterijume za pokrivenost i dostupnost mreže. Mjerenja na cjelokupnoj mreži pokazuju da za obavljanje servisa govora operator Telenor mnogo više koristi UMTS mrežu, u odnosu na operatore Crnogorski Telekom i Mtel.

U režimu pozivanja "mobilni mjerni terminal prema mobilnom mjernom terminalu" mjereni su sljedeći parametri:

- **Uspješnost poziva** - parametar koji pokazuje procenat uspješno započetih i završenih poziva.
- **Call Cut-off Ratio** (Procenat prekinutih poziva) - parametar koji predstavlja procenat broja prekinutih poziva koji nijesu prekinuti namjerom korisnika, u odnosu na ukupan broj uspješno uspostavljenih poziva.
- **Speech Quality on Sample Basis** - parametar kvaliteta prenošenog govora između krajnjih strana u pozivu (*end to end*) na bazi računanja za svaki uzorak ponaosob koristeći PESQ P862 algoritam.
- **Speech Quality on Call Basis** - parametar kvaliteta prenošenog govora između krajnjih strana u pozivu (*end to end*) na bazi računanja za ukupno trajanje poziva koristeći PESQ P862 algoritam.
- **Call Setup Time** (Vrijeme uspostave poziva) - parametar koji predstavlja proteklo vrijeme između trenutka slanja zahtjeva za uspostavu poziva i trenutka kada terminal dobije poruku da je poziv uspostavljen.

Nakon analize prikupljenih mjernih podataka, ukupno gledano, mrežno pokrivanje, dostupnost i kvalitet servisa govora su zadovoljavajući. Vezano za utvrđena odstupanja vrijednosti pojedinih parametara operatori su najavili određena poboljšanja konfiguracije svojih mreža kako bi ova odstupanja bila eliminisana. Na pojedinim djelovima mjernih ruta, naročito u pograničnim oblastima, identifikovano je prisustvo signala mobilnih operatora iz susjednih država, što će biti predmet dalje koordinacije radio-frekvencija i kodova sa administracijama tih država.

Agencija je o rezultatima ovih mjerenja upoznala i crnogorsku javnost u cilju obavještanja korisnika usluga mobilne telefonije o rezultatima mjernih kampanja i uočenim odstupanjima pojedinih parametara kvaliteta servisa operatora mobilne telefonije.

8.4. Aktivnosti na daljoj implementaciji Sistema za kontrolu i monitoring RF spektra

Aktivnosti na implementaciji Sistema za kontrolu i monitoring RF spektra tokom 2013. godine su sprovedene u skladu sa Elaboratom o daljem razvoju Sistema u periodu od 2012. do 2016. godine (u daljem tekstu: Elaborat 2012-2016). Najznačajnije aktivnosti su prezentovane u tekstu koji slijedi.

Daljinski upravljana kontrolno-mjerna stanica Bijela Crkva u Opštini Rožaje (DUKMS Rožaje)

Nakon završenih građevinskih radova, krajem aprila 2013. godine je izvršena instalacija mjerne opreme, uređaja i antene na DUKMS Rožaje, kao i telekomunikaciono povezivanje ove fiksne stanice na Sistem za kontrolu i monitoring RF spektra. Priključenje ovog objekta na elektroenergetsku mrežu je izvršeno dana 24. 09. 2013. godine. Sa aspekta kontrole i monitoringa RF spektra, DUKMS Rožaje je stavljena u funkciju dana 26. 09. 2013. godine. Na ovaj način postojeći Sistem je dopunjen još jednom fiksnom stanicom čime je omogućena kontrola i monitoring RF spektra u opsegu od 10 kHz do 3 GHz i na području Opštine Rožaje i pograničnom pojasu prema Srbiji i Kosovu.

Od strane preduzeća TeleveX d.o.o. Podgorica koje je izvodilo radove na izgradnji ove DUKMS-e, tokom decembra prošle godine **ugrađena je i invertorska klimatizacija** na objektu. Od strane navedenog izvođača preostalo je još da postupi i po primjedbama stručnog nadzora koje se odnose na sljedeće: zaštita čeličnih stopa i čelične konstrukcije kontejnera, označavanje trase iznad dijela podzemnog energetskog kabla, završetak sistema protivprovalne zaštite i dostave na ovjeru okončane situacije. Izvođač radova Inženjering put d.o.o. Podgorica, sa kojim je Agencija, po sprovedenom postupku javne nabavke u februaru 2013. godine zaključila ugovor o građenju saobraćajnog priključka od regionalnog puta Rožaje - Tutin do mikrolokacije ove DUKMS-e, ugovorene radove otpočeo je tek krajem novembra odnosno početkom decembra mjeseca

prošle godine. Kako su završni radovi na asfaltiranju izvedeni po veoma nepovoljnim vremenskim uslovima, izvođaču je naloženo da radove na asfaltiranju ponovo izvede uz prethodno obavještenje stručnog nadzora Agencije. Nakon završetka preostalih radova shodno primjedbama stručnog nadzora Agencije, biće pokrenut postupak dobijanja upotrebne dozvole kod nadležnog sekretarijata Opštine Rožaje.

Daljinski upravljana kontrolno-mjerna stanica Trojica u Opštini Kotor (DUKMS Kotor)

Finansijskim planom i Planom javnih nabavki za 2013. godinu Agencija je predvidjela izgradnju i nabavku kontrolno-mjerne opreme i softvera za DUKMS Kotor. Savjet Agencije je dana 13. 06. 2013. godine donio odluku o pokretanju postupka javne nabavke broj 10/2013 za izvođenje radova na izgradnji objekta i za šta su bila opredijeljena sredstva u iznosu od 65.000,00 EUR. Otvaranje ponuda je obavljeno dana 17. 09. 2013. godine, te nakon pregleda, ocjene i vrednovanja ponuda, tenderska komisija je predložila, a Savjet usvojio i dana 17. 10. 2013. godine donio odluku o dodjeli ugovora najpovoljnijem ponuđaču – Konzorcijumu preduzeća Kodar Inženjering d.o.o. iz Podgorice i Geoprojekt Perišić d.o.o. iz Podgorice za ukupnu cijenu radova u iznosu od 48.962,68 EUR. Sa ovim konzorcijumom je dana 13. 11. 2013. godine potpisan ugovor o građenju, a polovinom decembra su započeti ugovoreni radovi sa rokom završetka 60 dana od dana uvođenja izvođača u posao. Zbog veoma povoljnih vremenskih uslova, izvođač je do kraja 2013. godine uspio da završi sve betonske radove, izradi kameni potporni zid kojim se sprečava osipanje materijala sa brda na betonski plato stanice, te postavi antenski stub visine 10 m, kontejner površine oko 7,5 m² i dio ograde. Agencija je podnijela zahtjev Elektrodistribuciji Kotor za izmjenu elektroenergetske saglasnosti, u dijelu koji se odnosi na privod energetskeg napojnog kabla. Zbog izmijenjenih uslova na terenu u vrijeme otpočinjanja radova, Agenciji je zatražila saglasnost da privod energetskeg kabla od stubne trafostanice do kontejnera izvede nadzemnim putem.

Takođe, shodno Finansijskom planu i Planu javnih nabavki za 2013. godinu, Savjet je dana 24. 06. 2013. godine donio odluku o pokretanju postupka javne nabavke broj 13/2013 za nabavku seta monitoring mjernih antena za DUKMS Kotor i opredijeljena su sredstva u iznosu od 30.000,00 EUR. Otvaranje ponuda je obavljeno dana 10. 09. 2013. godine, te nakon pregleda, ocjene i vrednovanja ponuda, tenderska komisija je predložila, a Savjet usvojio i dana 24. 09. 2013. godine donio odluku o dodjeli ugovora najpovoljnijem ponuđaču – Rohde&Schwarz Österreich G.m.b.H. za ukupnu cijenu od 29.964,20 EUR. Sa ovim dobavljačem je dana 30. 10. 2013. godine potpisan ugovor o nabavci roba sa rokom isporuke od 90 dana od dana potpisivanja ugovora.

Nabavka kontrolno-mjerne opreme i pratećeg softvera za monitoring za DUKMS Kotor je u tijesnoj vezi sa postupkom javne nabavke kontrolno-mjerne opreme i pratećeg softvera za monitoring i goniometrisanje signala za postojeću mobilnu kontrolno-mjernu stanicu (u daljem tekstu: MKMS). U cilju tehno-ekonomske racionalnosti i postepenog unapređenja Sistema, po okončanju pomenutog postupka nabavke oprema i softver iz postojeće MKMS-e biće instalirani u objektu DUKMS-e Kotor. Ova javna nabavka je dva puta raspisivana tokom 2013. godine ali su oba puta donijete odluke o obustavi postupka iz razloga šta nije bila dostavljena nijedna ispravna ponuda.

Daljinski upravljana kontrolno-mjerna stanica Bijela Gora u Opštini Ulcinj (DUKMS Ulcinj)

Vezano za izgradnju DUKMS Ulcinj, Agencija je početkom 2013. godine obnovila zahtjev za izdavanje urbanističko-tehničkih uslova za izgradnju DUKMS-e na mikrolokaciji Bijela Gora u Opštini Ulcinj. U skladu sa zahtjevom Agencije nadležni Sekretarijat za urbanizam i uređenje prostora Opštine Ulcinj je trebao da u planskim dokumentima, čija je izrada bila u toku, predvidi izgradnju ove DUKMS-e na navedenoj mikrolokaciji površine 150 m² i da Agenciji, na osnovu usvojenog plana izgradnje privremenih objekata, izda odgovarajuće uslove za izradu tehničke dokumentacije.

I pored stalnih kontakata i inicijativa sa strane Agencije, u septembru 2013. godine nadležni sekretarijat je izdao Agenciji tražene uslove za izgradnju DUKMS Ulcinj. Na osnovu izdatih uslova od strane Sekretarijata za komunalne djelatnosti i zaštitu ambijenta Opštine Ulcinj donijeto je rješenje o visini naknade za postavljanje privremenog objekta i za korišćenje opštinskog puta za pristup budućem objektu. Navedene naknade za 2013. godinu su plaćene, kako bi pomenuti sekretarijat izdao rješenje o lokaciji, koje predstavlja dio urbanističko-tehničkih uslova. Ovi uslovi, rješenje o lokaciji i tehnički uslovi Elektrodistribucije Ulcinj predstavljaju osnov za izradu Glavnog projekta za izgradnju DUKMS Ulcinj, koji će raditi preduzeće Kodar Inženjering d.o.o. iz Podgorice, sa kojim je još 2009. godine Agencija zaključila ugovor za izradu projekata daljinskih stanica u Rožajama, Kotoru i Ulcinju.

Obrađivači projektne dokumentacije, revidenti i Agencija su dogovorili da se angažuje ovlašćena geodetska organizacija koja će na zakupljenoj površini iznaći najpovoljnije mjesto za postavljanje kontejnera i čeličnog stuba visine 20 m. Pošto je parcela na padini, obavezna je izgradnja potpornog zida zbog gornjeg puta, pa je to dodatni razlog da se za izradu projektne dokumentacije precizno definišu koordinate podloge kontejnera, čeličnog stuba i potpornog zida. Izrada geotehničkog elaborata obaveza je Agencije.

Po dobijanju urbanističko tehničkih uslova Agencija je dobila i tehničke uslove za izradu projektne dokumentacije od Elektrodistribucije Ulcinj. Navedeni uslovi dostavljeni su Kodar Inženjering-u. Krajem 2013. godine Agencija je dobila stručno mišljenje nadležnog sekretarijata da nije potrebno sprovesti postupak procjene uticaja izgradnje daljinske stanice na životnu sredinu imajući u vidu da je stanica prijemnog karaktera i da ista ne emituje radio-talase. Time su objedinjeni svi uslovi nadležnih opštinskih organa i javnih preduzeća koji su neophodni za izradu projektne dokumentacije, što je i preduslov za realizaciju ove DUKMS.

Kontrolno-mjerna oprema i prateći softver za monitoring i goniometrisanje signala za postojeću mobilnu kontrolno-mjernu stanicu (MKMS)

Finansijskim planom i Planom javnih nabavki za 2013. godinu Agencija je predvidjela nabavku kontrolno-mjerne opreme i prateće softvera za monitoring i goniometrisanje signala za postojeću MKMS u vozilu Mercedes Sprinter. S tim u vezi, Savjet je 24. 06. 2013. godine donio odluku o pokretanju postupka javne nabavke broj 9/2013 u iznosu od 420.000,00 EUR. Otvaranje ponuda je obavljeno dana 21. 08. 2013. godine, te nakon pregleda, ocjene i vrednovanja ponuda, tenderska komisija je predložila, a Savjet usvojio i dana 26. 09. 2013. godine donio odluku o obustavljanju postupka javne nabavke iz razloga što nije dostavljena nijedna ispravna ponuda. Nakon isteka potrebnih zakonskih rokova za žalbu odbijenih ponuđača, Savjet je dana 11. 10. 2013. godine donio odluku o ponovnom pokretanju postupka javne nabavke broj 9/2013. Otvaranje ponuda je obavljeno dana 22. 11. 2013. godine. I ovog puta, nakon pregleda, ocjene i vrednovanja ponuda, tenderska komisija je predložila, a Savjet usvojio i dana 19. 12. 2013. godine donio odluku o obustavljanju postupka javne nabavke iz razloga što nije dostavljena nijedna ispravna ponuda.

Riječ je o posebno značajnoj javnoj nabavci, čijom realizacijom će se oprema iz postojeće MKMS-e instalirati u DUKMS Kotor, čime će se unaprijediti oprema u postojećoj MKMS i istovremeno obezbijediti oprema za DUKMS Kotor.

Kalibracija opreme za kontrolu i monitoring RF spektra

Renomirane proizvođači opreme preporučuju da se bar jednom u dvije godine izvrši kalibracija osnovne opreme za kontrolu i monitoring RF spektra, kao što su monitoring prijemnik i analizator spektra. Imajući ovo u vidu, Agencija je Finansijskim planom za 2013. godinu, za potrebe kalibracije opreme i uređaja za kontrolu i monitoring RF spektra predvidjela finansijska sredstva u ukupnom iznosu od 10.000,00 EUR. Shodno Planu javnih nabavki, tokom 2013. godine u više navrata su objavljeni zahtjevi za dostavljanje ponuda u postupku javne nabavke šoping metodom. Međutim, zbog formalno-pravnih nedostataka koje su imale ponude ponuđača, nijedna ponuda nije bila prihvaćena, zbog čega ni ova javna nabavka nije realizovana tokom 2013. godine.

Nadogradnja kontrolno-mjerne opreme i softvera za digitalnu mobilnu kontrolno-mjernu stanicu

Shodno Finansijskom planu i Planu Javnih nabavki Agencije za 2013. godinu, krajem juna 2013. godine Savjet Agencije je donio odluku o pokretanju pregovaračkog postupka bez prethodnog objavljivanja poziva za javno nadmetanje za nadogradnju kontrolno-mjerne opreme i softvera za digitalnu mobilnu kontrolno-mjernu stanicu (DMKMS) za koju su bila opredijeljena sredstva u iznosu od 65.000,00 EUR. Planirana nadogradnja je podrazumijevala nadogradnju postojeće verzije kontrolno-mjernih softverskih paketa proizvođača Rohde&Schwarz tip Romes v.4.61 i tip Network Problem Analyzer v.4.61 na najnovije verzije. Osim toga, planirana je nabavka i ugradnja novih mjernih mobilnih terminala sa odgovarajućim antenama, promjena *chipseta* (sa Nokia na Qualcomm) koji će omogućiti dodatna mjerenja HSPA+ i LTE parametara mreža mobilnih operatora, kao i odgovarajuću adaptaciju mjernog vozila Renault Traffic.

Nakon dobijanja saglasnosti Uprave za javne nabavke za sprovođenje pomenutog postupka, krajem avgusta 2013. godine je upućen zahtjev proizvođaču Rohde&Schwarz. Nakon sprovedenog pregovaračkog postupka, Savjet je dana 03. 12. 2013. godine donio odluku o prihvatanju ponude ovog ponuđača tako da je Ugovor o predmetnoj nabavci potpisan dana 24. 12. 2013. godine. Cijena ugovorene nabavke je iznosila 52.681,30 EUR uz rok isporuke robe 90 dana od dana potpisivanja ugovora.

Oprema za kontrolu prilaza objektima GKMC-a, RKMC-a, DUKMS-e Pljevlja i DUKMS-e Rožaje

S obzirom na to da su fiksne stanice: RKMC Crni Rt Bar, DUKMS Pljevlja, DUKMS Rožaje, stanice koje se nalaze na isturenim lokacijama i da su iste bez posade, tokom 2013. godine instaliran je sistem za kontrolu prilaza ovim objektima. Ova aktivnost je izvršena u skladu sa Finansijskim planom i Planom javnih nabavki Agencije, kojima su bila predviđena sredstva u iznosu od 5.000,00 EUR. Krajem oktobra 2013. godine, nakon sprovedenog postupka, prihvaćena je ponuda i potpisan ugovor sa ponuđačem Max-Pro Security Systems d.o.o. iz Podgorice na iznos od 4.900,00 EUR, čime su ovi objekti postali povezani na sistem alarmnog monitoring centra ovog pružaoca usluga.

Nakon potpisivanja ugovora instalirane su IP video kamere na GKMC-u, RKMC-u, DUKMS-i Pljevlja i DUKMS-i Rožaje kojima se omogućava namjenski video nadzor antenskog sistema instaliranog na stubovima ovih objekata. Takođe, ovom nabavkom omogućen je i video nadzor unutrašnjosti i neposrednog spoljašnjeg okruženja kontejnerskih objekata DUKMS-e Pljevlja i DUKMS-e Rožaje, te video nadzor monitoring sale u objektu RKMC-a, ali i obezbijeđena mogućnost daljinskog upravljanja energetskog napajanja računarske opreme kojom se upravlja rad instalirane kontrolno-mjerne opreme i softvera. Na ovaj način obezbijeđeno je da Agencija trenutno dobija alarmne dojave putem SMS poruka, kao i dnevne i mjesečne izvještaje alarmnog monitoring centra putem e-maila u slučaju da se na objektima RKMC-a, DUKMS-e Pljevlja i DUKMS-e Rožaje dese neželjeni alarmni događaji kao što su: požar, provala, otvorena vrata, kretanje u objektu, prekid rada klimatizacije i prekid električnog napajanja.

Imajući u vidu kapacitet ugovorenih zakupljenih digitalnih RR veza od 2 Mb/s simetrično, te činjenicu da je prenos video sadržaja zahtjevan u pogledu potrebnog kapaciteta telekomunikacione veze, za sada nije tehnički realizovano da se kontinuirano snima dobijeni video sadržaj sa gore pomenutih IP video kamera instaliranih na ovim objektima.

Glavni kontrolno-mjerni centar (GKMC)

Kao što je to i ranije navedeno, u cilju tehno-ekonomske racionalnosti i postepenog unapređenja Sistema, a shodno Elaboratu 2012-2016, dio opreme za DUKMS Rožaje je instaliran na GKMC-u. Tako je krajem aprila 2013. godine na GKMC-u instaliran najnoviji monitoring prijemnik proizvođača Rohde&Schwarz tip ESMD za frekventni opseg od 9 kHz do 3,6 GHz, koji je znatno boljih tehničkih karakteristika od prethodnog prijemnika tip ESMB koji je instaliran u DUKMS Rožaje.

Osim monitoring prijemnika, instalacijom nove pasivne omnidirektivne antene tip HK033 za frekventni opseg 80 MHz – 2 GHz unaprijeđen je i antenski sistem GKMC-a. Dotadašnja antena tip HE309, koja se pokazala vrlo osetljivom na atmosferska pražnjenja inače izražena na Dajbabskoj Gori, popravljena je i instalirana na DUKMS Rožaje. Novonabavljenom pasivnom omnidirektivnom antenom HF907OM za frekventni opseg 800 MHz – 26,5 GHz i setom antenskih konektora unaprijeđene su tehničke mogućnosti prenosne monitoring opreme kojim takođe raspolaže Agencija. Mimo ovih instalacija i novog sistemskog računara, na GKMC-u je instaliran u tom momentu i najnoviji kontrolno-mjerni softver tip Argus v5.4.1.

Shodno Finansijskom planu i Planu javnih nabavki za 2013. godinu, Savjet Agencije je krajem maja 2013. godine donio odluku o pokretanju postupka javne nabavke usluga profesionalnog obezbjeđenja imovine (fizičko-tehnička zaštita objekta GKMC i pristupne saobraćajnice) za koju su opredijeljena sredstva u iznosu od 30.000,00 EUR. Otvaranje ponuda je obavljeno dana 16. 08. 2013. godine, te nakon pregleda, ocjene i vrednovanja ponuda, tenderska komisija je predložila, a Savjet usvojio i dana 11. 09. 2013. godine donio odluku o dodjeli ugovora najpovoljnijem ponuđaču – Securitas Montenegro d.o.o. Nikšić za ukupnu cijenu od 27.055,84 EUR. Sa ovim dobavljačem je dana 09. 10. 2013. godine potpisan ugovor o pružanju usluga na period od godinu dana počev od 01. 11. 2013. godine.

Planom javnih nabavki za 2013. godinu bila je predviđena nabavka i ugradnja uskočnice za evakuaciju ljudi u slučaju požara. Poziv za otvoreni postupak ove javne nabavke, za koju su bila opredijeljena sredstva u iznosu od 30.000,00 EUR, je objavljen dana 09. 05. 2013. godine. Otvaranje ponuda je obavljeno 12. 06. 2013. godine. Savjet je 20. 06. 2013. godine donio odluku o prihvatanju najpovoljnije ponude ponuđača Vatrooprema d.o.o. iz Podgorice. Ugovor je sa ovim isporučioceom potpisan 25. 07. 2013. godine uz ugovorenu ukupnu cijenu u iznosu od 22.815,00 EUR. Uskočnica je instalirana i testirana dana 23. 10. 2013. godine.

8.5. Stručni nadzor u oblasti elektronskih komunikacija

Nadzor nad radom operatora koji su registrovani kod Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, shodno Zakonu o elektronskim komunikacijama, vrši Agencija preko nadzornika za elektronske komunikacije. Nadzornici za elektronske komunikacije obavljaju poslove nadzora u skladu sa Zakonom o elektronskim komunikacijama i Zakonom o inspekcijском nadzoru.

Redovni stručni nadzori kod operatora registrovanih kod Agencije i subjekata kojima je Agencija izdala odobrenja za korišćenje radio-frekvencija i/ili numeracije i adresa su vršeni u skladu sa Planom nadzora elektronskih komunikacija za 2013. godinu koji je odobren od strane Savjeta Agencije.

Vanredni pregledi vršeni su po ukazanoj potrebi u slučajevima kada:

- su radio stanice ometale rad drugih radio stanica,
- su izvještaji kontrole i monitoringa radio-frekventijskog spektra ukazivali na pojavu nepravilnosti u radu radio stanica,
- je operator, korisnik ili drugi subjekat uputio opravdan zahtjev za vršenjem pregleda.

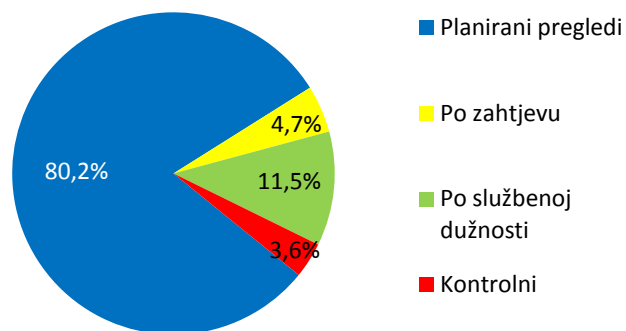
Kontrolni pregledi vršeni su po ukazanoj potrebi u slučaju kada je trebalo izvršiti provjeru postupanja po rješenju nadzornika za elektronske komunikacije, rješenjima i odlukama Agencije.

Pri vršenju stručnog nadzora, u skladu sa Zakonom o inspeksijskom nadzoru, nadzornici su djelovali prvenstveno preventivno. Ukazivano je na utvrđene nepravilnosti i određivan rok za njihovo otklanjanje. Takođe, u određenom broju slučajeva su izdati i prekršajni nalozi pravnom licu i odgovornom licu u pravnom licu zbog nepoštovanja odredbi Zakona.

U toku 2013. godine izvršeno je ukupno 253 pregleda čime je u potpunosti realizovan Plan nadzora za ovaj period. Na osnovu istog izvršeno je 203 planiranih pregleda, 12 pregleda po zahtjevu za vršenje stručnog nadzora, 29 pregleda po službenoj dužnosti i 9 kontrolnih pregleda postupanja po ranije naloženim radnjama.

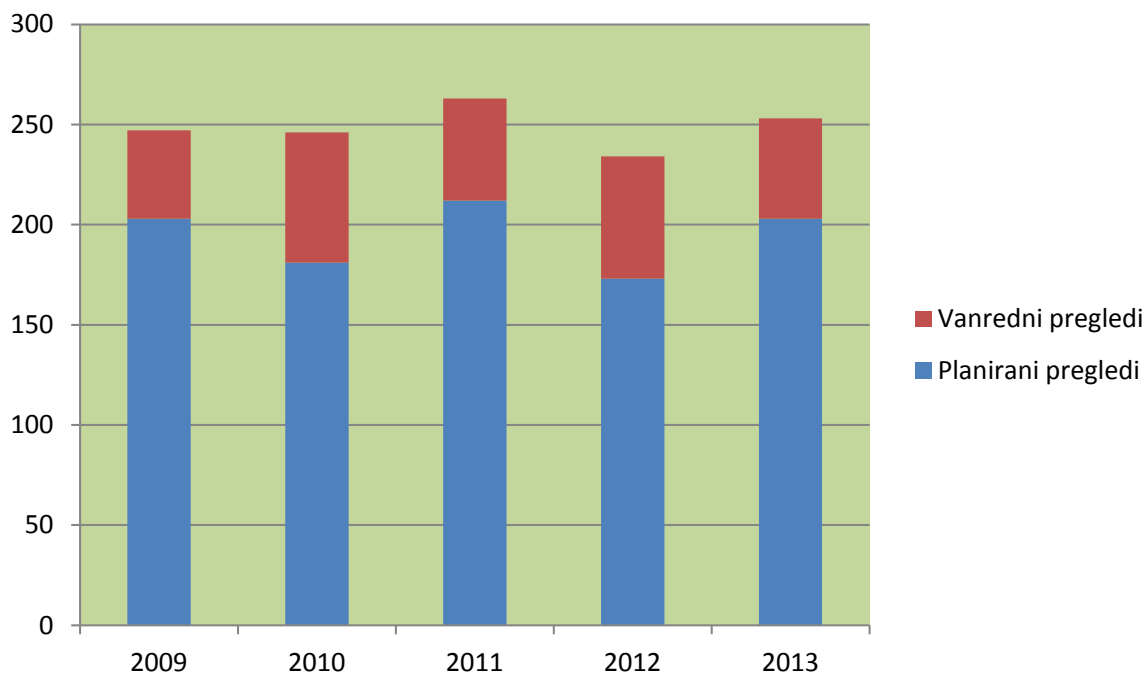
Naredna tabela daje prikaz pregleda izvršenih u toku 2013. godine po vrsti pregleda:

Godina 2013	Planirani pregledi	Vanredni pregledi			Ukupno
		Po zahtjevu	Po službenoj dužnosti	Kontrolni	
Januar	14	0	2	1	17
Februar	19	0	8	0	27
Mart	20	1	6	3	30
April	23	2	1	1	27
Maj	21	1	0	3	25
Jun	24	1	3	1	29
Jul	8	2	0	0	10
Avgust	2	1	0	0	3
Septembar	13	1	1	0	15
Oktobar	24	2	2	1	29
Novembar	20	1	6	2	29
Decembar	15	0	0	1	16
Ukupno	203	12	29	9	253

Uporedni prikaz broja stručnih nadzora u 2009, 2010, 2011, 2012. i 2013. godini dat je sledećom tabelom i grafikom.

Godina	Planirani pregledi	Vanredni pregledi	Ukupno pregleda
2009	203	44	247
2010	181	65	246
2011	212	51	263
2012	173	61	234
2013	203	50	253

O izvršenim pregledima sačinjeni su zapisnici. Kopije zapisnika uručene su ovlaštenim predstavnicima subjekata nadzora i uredno je vođena evidencija u skladu sa Zakonom o inspekcijском nadzoru. Na sačinjene zapisnike ovlašćeni predstavnici subjekata nadzora nijesu imali primjedbi.

U 81 broju slučajeva naloženo je otklanjanje utvrđenih nepravilnosti, od čega je u 72 slučaja zapisnikom naloženo otklanjanje nedostataka, a u devet slučajeva je izdato rješenje na zapisnik. Takođe, izdato je ukupno 38 prekršajnih naloga i to 19 pravnom licu i 19 odgovornom licu u pravnom licu (Crnogorski Telekom, Telenor, Mtel i VoIP Telekom). U odnosu na ukupan broj izvršenih pregleda procenat utvrđenih nepravilnosti u toku 2013. godine iznosi 32%. Utvrđene nepravilnosti su se odnosile na:

- neusaglašenost radnih parametara sistema sa izdatim odobrenjima za korišćenje radio-frekvencija (promjena frekvencije, devijacija frekvencije, antenski sistem, intermodulacioni produkti i sl.),
- neposjedovanje odobrenja za korišćenje numeracija i adresa,
- neposjedovanje saglasnosti Savjeta Agencije na tipske pretplatničke ugovore,
- nepoštovanja odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga,
- neusklađenost forme raščlanjenog pretplatničkog računa sa odredbama Zakona,
- nepoštovanje odredbi Zakona prilikom registracije korisnika,
- nedostatak atesta elektro i gromobranskih instalacija objekata,
- nedostatak atesta za protivpožarnu zaštitu,
- nepreduzimanje mjera u cilju obezbjeđenja sigurnosti usluga,
- nepoštovanje rokova iz izdatih Rješenja Agencije.

Sljedeća tabela daje uporedni prikaz utvrđenih nepravilnosti prilikom vršenja nadzora u 2009, 2010, 2011, 2012. i 2013. godini.

Godina	Broj izvršenih pregleda	Broj utvrđenih nepravilnosti	Procenat utvrđenih nepravilnosti
2009	247	102	41,3%
2010	246	98	39,8%
2011	263	106	40,3%
2012	234	89	38%
2013	253	81	32%

Pregled rada opreme radio-difuznih emitera izvršen je na emisionim objektima u opštinama: Bar, Kotor, Tivat, Herceg Novi, Budva, Ulcinj, Nikšić, Kolašin, Bijelo Polje, Berane, Rožaje, Šavnik, Mojkovac, Cetinje, Žabljak, Podgorica i Danilovgrad. Tom prilikom je kod određenog broja emitera utvrđena neusaglašenost radnih parametara sistema sa izdatim odobrenjima za korišćenje radio-frekvencija (devijacija frekvencije, antenski sistem, intermodulacioni produkti i sl.). Za uočene nepravilnosti izdati su nalozi u zapisniku za usklađivanje rada opreme sa važećim odobrenjima. Sve nepravilnosti su otklonjene u zadatom roku.

Izvršen je pregled opreme mobilnih operatora (bazne stanice i usmjerene fiksne veze) u opštinama: Bar, Budva, Ulcinj, Kotor, Pljevlja, Kolašin, Plužine, Žabljak, Nikšić, Berane, Andrijevića, Rožaje, Mojkovac, Danilovgrad i Podgorica, kao i baznih stanica operatora WiMAX Montenegro i Wireless Montenegro. Ukupno je izvršen nadzor na 173 lokacije i kontrolisano 264 bazne stanice i 256 usmjerene fiksne veze. Tom prilikom je

u 15 slučajeva utvrđeno neposjedovanje atesta elektro i gromobranskih instalacija objekata u kojima je smještena oprema, a operatorima je u zapisniku izdat nalog za pribavljanje istih, što je u zadanom roku i realizovano.

Kod operatora Radio-difuzni centar izvršen je pregled sistema za pružanje usluga iznajmljenih linija. Utvrđeni nedostaci su se odnosili na neposjedovanje atesta elektro i gromobranskih instalacija emisionih objekata, a subjekat nadzora je u predviđenom roku pribavio iste.

Pregled pružanja usluga interneta i distribucije radio i TV programa do krajnjih korisnika izvršen je kod operatora Cabling (Budva i Podgorica), Medianet (Berane i Cetinje), M-kabl (Pljevlja i Herceg-Novi), BBM, Eltamont (Nikšić) i Total TV Montenegro. Tom prilikom, nepravilnosti u radu uočene kod operatora Cabling koje su se odnosile na nepoštovanja odredbe o javnoj dostupnosti opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga i pružanje usluga iznajmljivanja optičkih kablova bez registracije kod Agencije. Operatoru je u zapisniku određen rok za otklanjanje nepravilnosti. Kontrolnim pregledom je utvrđeno da subjekat nadzora nije postupio po izdatom nalogu, pa je rješenjem ponovo izdat nalog, koji je u roku i realizovan. Kod operatora BBM uočene nepravilnosti su se odnosile na nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga pristupa internetu. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku za njihovo otklanjanje, a operator je postupio u skladu sa nalogom u predviđenom roku. Kod operatora Eltamont utvrđeni nedostaci su se odnosili na nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga, neposjedovanje saglasnosti Savjeta Agencije na tipski pretplatnički ugovor za pružanje usluga interneta i neusklađenost forme raščlanjenog pretplatničkog računa sa odredbama Zakona. U ovom slučaju zapisnikom je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a subjekat nadzora je postupio u skladu sa izdatim nalogima.

Pregled sistema za pružanje usluga preko sistema fiksnog bežičnog pristupa izvršen je kod operatora Mtel, Telenor, BBM, BBMi, Montenegro Connect, WiMAX Montenegro, Dasto Montel, Zirex, VIP Broadband Montenegro i W-net. Operatori Montenegro Connect, BBM, BBMi, Zirex, VIP Broadband Montenegro i W-net u momentu vršenja stručnog nadzora još uvijek nijesu počeli sa komercijalnim pružanjem usluga. Kod Telenora je utvrđeno da nema saglasnost Savjeta Agencije na formu pretplatničkog ugovora za pružanje usluga simetričnog pristupa internetu. Zapisnikom je operatoru naloženo dostavljanje forme ugovora na davanje saglasnosti, što je u datom roku i realizovano. Kod operatora WiMAX Montenegro je utvrđeno da subjekat nadzora nije dostavio Agenciji zahtjev za tehničke i operativne uslove za korišćenje radio-frekvencija za osam lokacija, kao i da forma raščlanjenog pretplatničkog računa nije usklađena sa odredbama Zakona. Operatoru je izdat nalog za otklanjanje nedostatka, što je u zadanom roku i realizovano. **Operator Telenor ima samo 5 korisnika (2 fizička i 3 pravna lica), Dasto Montel 662 korisnika, WiMAX Montenegro 1.035 korisnika, a Mtel 6.345 korisnika.** Zbog nepostojanja odgovarajuće telekomunikacione infrastrukture Mtel nije realizovao ukupno 15.539 zahtjeva, a kod Telenora tokom 2013. godine nije bilo zahtjeva za instalacijom novih priključaka.

Pregled pružanja usluga iznajmljivanja optičkih vlakana je izvršen kod operatora Crnogorski elektroprenosni sistem, JP Komunalne usluge Podgorica i Fibernet. Kod operatora JP Komunalne usluge Podgorica je utvrđeno da nije objavljen cjenovnik i opšti uslovi pružanja usluga u skladu sa Odlukom Savjeta EKIP. Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogom. **Kod operatora Crnogorski elektroprenosni sistem pregledom je utvrđeno da operator nije objavio cjenovnik i opšte uslove pružanja usluga u skladu sa Odlukom Savjeta EKIP.** Za uočene nepravilnosti izdat je nalog u zapisniku u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima. Pregledom pružanja usluga iznajmljivanja optičkih vlakana i iznajmljenih linija kod operatora Fibernet, uočeni su nedostaci koji su se odnosili na neposjedovanje atesta elektro i gromobranskih instalacija objekata u kojima je smještena oprema, neobjavljanje jasno definisanih popusta na javno objavljene cijene, odnosno principa njihovog određivanja. Operatoru je zapisnikom naloženo otklanjanje nedostataka, što je u zadanom roku i realizovano. Takođe, pregled pružanja usluga iznajmljenih linija izvršen je kod operatora SIOL, IT-desk i SBS Net Montenegro. **Operatori SIOL i IT-desk još uvijek nijesu počeli sa pružanjem usluga.** Kod operatora SBS Net Montenegro nijesu uočene nepravilnosti. Takođe, u postupku stručnog nadzora pružanja usluga putem MIPNET mreže kod Crnogorskog Telekomu utvrđeno je da subjekat nadzora nema jasno definisane principe određivanja popusta na javno objavljene cijene, pa je izdat nalog za otklanjanje nedostatka. Operator je u roku dostavio obavještenje o izvršenju naloga. U postupku pregleda pružanja Integris usluga kod Crnogorskog Telekomu uočene nepravilnosti su se odnosile na nepoštovanje javno objavljenih principa određivanja popusta za pružanje Mipnet usluga. Subjektu nadzora je zapisnikom naloženo otklanjanje uočenih nepravilnosti, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogom. Takođe, kod ovog operatora je izvršen i pregled pružanja usluga zakupa vodova i Internet iznajmljenih linija. U ovim slučajevima nijesu uočene nepravilnosti.

Postupajući po naznakama iz rješenja Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije, kojim je usvojena žalba operatora Mtel i poništeno rješenje nadzornika za elektronske komunikacije, izvršen je stručni nadzor pružanja usluga iznajmljenih linija kod ovog operatora. Uočene nepravilnosti su se odnosile na nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti cijena i principa određivanja popusta na javno objavljene cijene za pružanje usluga iznajmljenih linija. Subjektu nadzora je rješenjem naloženo otklanjanje uočenih nepravilnosti, a rok još uvijek nije istekao. Takođe, kod ovog operatora je izvršen i pregled primjene tarifnih intervala za obračun usluga u mobilnoj mreži, a na osnovu obavještenja upućenih Agenciji o izmjenama cjenovnika u dijelu koji se odnosi na uvođenje novih tarifnih intervala za biznis korisnike. Tom prilikom nijesu uočene nepravilnosti.

Kod operatora MnNews izvršen je pregled pružanja usluga pristupa internetu, iznajmljenih linija, izdavanja optičkih vlakana i L2/L3 VPN usluga. Uočene nepravilnosti su se odnosile na nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti cijena za uluge iznajmljenih linija i izdavanja optičkih vlakana, kao i nepoštovanje javno objavljenih principa određivanja popusta za pružanje usluga pristupa internetu i L2/L3 VPN usluga. Subjektu nadzora je rješenjem naloženo otklanjanje uočenih nepravilnosti, u cilju usklađivanja pružanja usluga sa važećim zakonskim propisima, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima. Takođe, izvršen je i stručni nadzor pružanja usluga prenosa govora i kratkih tekstualnih poruka putem TETRA sistema kod operatora Wireless Montenegro. Tom prilikom nijesu uočene nepravilnosti u radu.

Planom stručnog nadzora za 2013. godinu je bilo predviđeno da se izvrši i pregled sistema za pružanje usluga prenosa govora putem interneta (VoIP) kod operatora Pronto-tel, Monteinform, Skylinks Telekom, Dimal Telekom, VOX, IPMONT, VoIP, Montekom i Igraonica Vjolja. Operatori

Monteinform, Skylinks Telekom, Dimal Telekom, VOX i Montekom još uvijek nisu počeli sa radom. Uočeni nedostaci kod operatora Pronto-tel su se odnosili na neusklađenost forme pretplatničkog računa sa članom 113. Zakona. U ovom slučaju zapisnikom je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogom. Utvrđeni nedostaci kod operatora IPMONT su se odnosili na neposjedovanje odobrenja za korišćenje numeracija i/ili adresa, tj. prethodno izdato rješenje je isteklo, a subjekat nadzora nije podnio Agenciji zahtjev za njegovo produženje. Operatoru je u zapisniku izdat nalog za otklanjanje nepravilnosti, što je i realizovano u zadanom roku. Kod operatora Igraonica Vjolca uočene nepravilnosti u pružanju usluga su se odnosile na nepoštovanje odredbe o javnoj dostupnosti cijena i opštih uslova korišćenja javnih elektronskih komunikacionih usluga, kao i neposjedovanje ugovora o interkonekciji. **Operatoru je u zapisniku izdat nalog za otklanjanje nepravilnosti**, a rok još uvijek nije istekao. Kod operatora VoIP nijesu uočene nepravilnosti u radu. Takođe, pregled pružanja usluga VoIP-a i pristupa internetu je planiran da se izvrši kod operatora VoIP Telekom. Tom prilikom ovlašćeno lice nije omogućilo vršenje stručnog nadzora u skladu sa Zakonom o inspeksijskom nadzoru. Iz tog razloga je podnijeta prijava Upravi policije protiv ovlašćenog lica i izdat prekršajni nalog pravnom licu i odgovornom licu u pravnom licu.

Izvršen je pregled rada komutacionih sistema Crnogorskog Telekoma na centralama LC1 Podgorica, LC3 Podgorica, LC Herceg Novi i LC Bijelo Polje. Objekti su obezbijeđeni neophodnim sistemima i sredstvima protivpožarne zaštite, koji za objekte u okviru LC Herceg Novi i LC Bijelo Polje nijesu u predviđenom roku servisirani. **U toku 2012. godine na pojedinim objektima izvršena je instalacija novih baterija, čime je povećana autonomnost rada uređaja u slučaju prekida napajanja električnom energijom sa elektrodistributivne mreže.** Stručnim nadzorom je utvrđeno da na ukupno 45 objekata u okviru sve četiri centrale na električnim instalacijama nijesu obezbijeđene mjere zaštite na radu i usaglašenost ispitnih parametara i karakteristika električnih i gromobranskih instalacija sa odredbama važećih propisa. Za uočene nepravilnosti izdati su nalozi u zapisniku, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima.

Takođe, izvršen je stručni nadzor komutacionog sistema mobilne telefonije operatora Telenor. Tom prilikom je utvrđeno da subjekat nadzora ne posjeduje odobrenje za određene numeracije (kratke kodove), kao i atest sistema za gašenje požara. U zapisniku je naloženo otklanjanje uočenih nedostataka, a operator je postupio u skladu sa izdatim nalogima. Izvršen je pregled rada komutacionih sistema Crnogorskog Telekoma na međunarodnoj i tranzitnoj centrali IC/TC Podgorica i IC/TC Bijelo Polje, kao i pregled MSC T-Mobile-a u Podgorici i Bijelom Polju. Uočeni nedostaci su se odnosili na neposjedovanje odobrenja za korišćenje numeracija i/ili adresa. Operatoru je u zapisniku izdat nalog za otklanjanje nepravilnosti, što je i realizovano u zadanom roku.

U navedenom periodu izvršeni su kontrolni pregledi kod Crnogorskog Telekoma, Telenora i Mtela u vezi postupanja po odredbama člana 156 i člana 157 Zakona o elektronskim komunikacijama (ograničenje i kontrola potrošnje i obaveštenje o stanju potrošnje). Tom prilikom je utvrđeno da Crnogorski Telekom na primjenjuje u potpunosti odredbe člana 156 Zakona, koji se odnosi na ograničenje potrošnje, pa je izdat nalog za otklanjanje nedostataka. Dio nepravilnosti je otklonjen u zadanom roku, a dio će biti otklonjen nakon instaliranja novog sistema za obračun usluga. Takođe, izvršeni su kontrolni pregledi kod Crnogorskog Telekoma, Telenora i Mtela u vezi postupanja po rješenjima Savjeta Agencije za primjenu nove cijene terminacije poziva u sopstvenoj mreži u iznosu od 0,04 €/min. Tom prilikom je utvrđeno da su operatori postupili u skladu sa izdatim rješenjem.

Na osnovu zaključaka sa sjednice Savjeta Agencije, kod operatora **Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel izvršena je provjera pojedinačnih pretplatničkih ugovora koje operatori sklapaju sa korisnicima kao i usaglašenost njihove sadržine sa sadržinom tipskih ugovora odobrenih od strane Savjeta.** Uvidom u slučajno odabrane zaključene korisničke ugovore, utvrđeno je da Telenor za sklapanje korisničkog odnosa sa jednim korisnikom nije koristio formu ugovora na koju je Savjet Agencije dao saglasnost, pa je subjektu nadzora izdat prekršajni nalog u iznosu 500,00 € za pravno lice i 30,00 € za odgovorno lice u pravnom licu i naloženo da uskladi formu pretplatničkog ugovora za fizička lica. Kod operatora Crnogorski Telekom je utvrđeno da subjekat nadzora nije dostavio na davanje saglasnosti Savjetu Agencije formu Aneksa ugovora o zasnivanju pretplatničkog odnosa za postpaid mobilnu telefoniju, kao i formu ugovora o kupoprodaji uređaja (mobilni telefon i/ili modem za mobilni internet). Zapisnikom je naloženo otklanjanje nedostataka, a operator je izvršio naložene radnje u predviđenom roku. Kod operatora Mtel nijesu uočene nepravilnosti.

Takođe, po službenoj dužnosti je, u prvom kvartalu prethodne godine, izvršen pregled registracije korisnika mobilne telefonije u Crnoj Gori od strane operatora Crnogorski Telekom, Telenor i Mtel. Pregledom je utvrđeno da operatori nijesu sve korisnike registrovali u skladu sa odredbama člana 120 Zakona ("Službeni list CG", broj 50/08, 49/10 i 32/11) i Pravilnikom o načinu registracije korisnika usluga javnih komunikacionih mreža („Službeni list CG“, broj 77/09). Podaci koji su nedostajali u bazama podataka o korisnicima, najviše su se odnosili na adresu korisnika i matični broj. Iz tog razloga je operatorima izdato rješenje kojim je naloženo trajno deaktiviranje svih SIM kartica čiji se korisnici nijesu registrovali u skladu sa važećim propisima. Kontrolnim pregledom postupanja operatora po izdatim rješenjima je utvrđeno da su operatori postupili u skladu sa izdatim nalogima.

Kod operatora Telenor je izvršen stručni nadzor postupanja subjekta nadzora po osnovu odredbi iz dokumenta "Metodologija računovodstvenog razdvajanja za mobilne telefonske mreže". Tom prilikom je utvrđeno da Telenor nije u predviđenom roku postupio u skladu sa odredbom iz navedenog dokumenta koja se odnosi na obavezu SMP operatora da Agenciji dostavi nacрте regulatornih finansijskih izvještaja i omogući uvid u model korišćen za alokaciju troškova. Iz tog razloga je subjektu nadzora izdat prekršajni nalog u iznosu 1.500,00 € za pravno lice i 30,00 € za odgovorno lice u pravnom licu i naloženo dostavljanje navedenih dokumenata, što je operator i uradio u zadanom roku.

Izvršena je kontrola sistema za naplatu usluga (interkonekcioni i pretplatnički biling) kod operatora Telenor, Crnogorski Telekom i Mtel. Tom prilikom je utvrđeno da operatori Crnogorski Telekom i Mtel nijesu učinili javno dostupnim cijene poziva za pojedine specijalne brojeve. **Operatorima je izdat nalog za otklanjanje nedostatka, što je u zadanom roku i realizovano.** Nijesu primijećene nepravilnosti kod naplate usluga.

Stručni nadzor kod korisnika elektronskih komunikacionih usluga vršen je po zahtjevu korisnika ili Odsjeka za zaštitu prava i interesa korisnika. Zahtjevi su se odnosili na nepravilnosti u mjesečnom računu ispostavljenom za pružene usluge, neodgovarajućem kvalitetu usluga, kao i izostanku pružanja usluga. U tom smislu izvršeni su sledeći pregledi:

- Kod Crnogorskog Telekomu su izvršena četiri stručna nadzora po prijavi korisnika koja se odnosila na visinu mjesečnog računa za pružene usluge u mobilnoj mreži. U dva slučaja nijesu uočene nepravilnosti u pružanju i obračunu usluga, dok su u dva slučaja, u saradnji sa Odsjekom za zaštitu prava i interesa korisnika, izdata rješenja Crnogorskom Telekomu kojima je naloženo otklanjanje nepravilnosti.
- Kod Telenora je izvršen stručni nadzor po prijavi korisnika koja se odnosila na visinu mjesečnog računa za pružene usluge u mobilnoj mreži. Tom prilikom je utvrđeno postojanje nepravilnosti, ali je subjekat nadzora iste već bio otklonio i korisniku refundirao sporni iznos.
- Po prijavi korisnika izvršen je stručni nadzor kod Crnogorskog Telekomu (pružanje usluga na fiksnoj lokaciji) u opštini Danilovgrad, a za uočene nepravilnosti subjektu nadzora je izdat nalog za otklanjanje smetnji. Crnogorski Telekom je postupio u skladu sa izdatim nalogom.
- Po žalbi korisnika i zahtjeva Odsjeka za zaštitu prava i interesa korisnika izvršen je stručni nadzor kod Crnogorskog Telekomu (pružanje usluga na fiksnoj lokaciji) u opštini Ulcinj. Tom prilikom je uočeno da Crnogorski Telekom nije postupio u skladu sa članom 112 Zakona, tj., nijesu preduzete odgovarajuće tehničke i organizacione mjere u cilju obezbjeđenja sigurnosti usluga i zaštite korisnika od zlonamjernih aktivnosti, elektronskih sabotaza, prevara trećih lica i zloupotreba bilo koje vrste. Iz tog razloga je subjektu nadzora izdat prekršajni nalog u iznosu 1.000,00 € za pravno lice i 60,00 € za odgovorno lice u pravnom licu i naloženo otklanjanje nepravilnosti, a koje su otklonjene u zadatom roku.
- Na osnovu žalbe korisnika i zahtjeva Odsjeka za zaštitu prava i interesa korisnika izvršen je stručni nadzor kod Crnogorskog Telekomu (pružanje usluga na fiksnoj lokaciji) u opštini Danilovgrad. Tom prilikom je uočeno da Crnogorski Telekom nije postupio u skladu sa članom 112 Zakona, tj. nijesu preduzete odgovarajuće tehničke i organizacione mjere u cilju obezbjeđenja sigurnosti usluga i zaštite korisnika od zlonamjernih aktivnosti, elektronskih sabotaza, prevara trećih lica i zloupotreba bilo koje vrste. Iz tog razloga je subjektu nadzora izdat prekršajni nalog u iznosu 1.000,00 € za pravno lice i 60,00 € za odgovorno lice u pravnom licu i naloženo otklanjanje nepravilnosti, a koje su otklonjene u zadatom roku.
- Po prijavi operatora Total TV koja se odnosila na smetnje u prijemu signala kod dijela korisnika na području opštine Podgorica, stručnim nadzorom je utvrđeno da smetnju izaziva fiksna veza operatora Mtel, pa je ovom operatoru naloženo da izvrši promjenu radio-frekvencije.
- Kod Crnogorskog Telekomu je izvršen stručni nadzor po prijavi korisnika koja se odnosila na pristup fiksnoj mreži. Operatoru je u zapisniku naloženo otklanjanje nepravilnosti.
- Po zahtjevu Uprave policije izvršen je pregled registracije prepaid korisnika SIM kartica kod operatora Telenor. Tom prilikom nijesu uočene nepravilnosti.
- Po prijavi operatora Teleifno.me u vezi utvrđivanja tačnosti podataka kod mobilnih operatora o korisnicima na koje je registrovan veći broj SIM kartica, izvršen je stručni nadzor kod Crnogorskog Telekomu, Telenora i Mtela. Tom prilikom je kod Crnogorskog Telekomu konstatovano da je oko 65.000 prepaid SIM kartica registrovano na 166 fizičkih lica koja posjeduju 20 i više kartica, a kod Mtela da je oko 17.000 prepaid SIM kartica registrovano na 69 fizičkih lica koja posjeduju 20 i više kartica. U postupku stručnog nadzora je utvrđeno da podaci o stvarnim korisnicima SIM kartica ne odgovaraju podacima o vlasniku SIM kartice navedenim u bazi operatora, čime je prekršen član 174, stav 1 Zakona. Iz tog razloga su Crnogorskom Telekomu izdati prekršajni nalozi u ukupnom iznosu 60.000,00 € za pravno lice i 3.000,00 € za odgovorno lice u pravnom licu, a Mtelu prekršajni nalozi u ukupnom iznosu 24.000,00 € za pravno lice i 1.200,00 € za odgovorno lice u pravnom licu.

8.6. Proces prelaska sa analognih na digitalne radio-difuzne sisteme

U cilju harmonizacije regulatornih okvira i aktivnosti u procesu prelaska sa analognog na digitalno emitovanje, kao i optimalnog korišćenja digitalne dividende u regionu jugoistočne Evrope, tokom 2013. godine, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost aktivno je učestvovala u svim segmentima implementacije međunarodnog projekta pod nazivom „Digitalna televizija u jugoistočnoj Evropi – SEE Digi.TV“. Pored stečenih iskustava kroz aktivnosti tokom 2013. godine i učešća u izradi dokumenata na regionalnom nivou, koji predstavljaju osnovu za sagledavanje svih relevantnih parametara za donošenje ključnih odluka u procesu digitalizacije radio-difuzije u Crnoj Gori, poseban doprinos procesu digitalizacije dat je i kroz organizaciju dva nacionalna događaja koja su organizovana u cilju prezentovanja i upoznavanja javnosti, subjekata uključenih u ovaj proces i krajnjih korisnika o aktivnostima sprovedenim na nacionalnom nivou i o prednostima digitalizacije radio-difuzije.

Okrugli sto pod nazivom „Digitalizacija u Crnoj Gori: mogućnosti i izazovi“, održan u organizaciji Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost i Agencije za elektronske medije, je imao za cilj da se pored predavljanja rezultata projekta SEE Digi.TV, omogući i sagledavanje izazova i mogućnosti koje donosi digitalizacija u Crnoj Gori kako sa aspekta uvođenja i razvoja novih audio-vizuelnih medijskih i elektronskih komunikacionih usluga, tako i elektronskih komunikacionih mreža u funkciji uvođenja i razvoja različitih usluga. U okviru druge sesije tj. panela koji je nosio naziv „Mogućnosti i izazovi razvoja elektronskih komunikacionih mreža u procesu digitalizacije“, kojim je predsjedavao predstavnik Agencije, učešće su uzeli predstavnici Elektrotehničkog fakulteta Crne Gore, i operatora i to: Radio-difuznog centra, Telenora, Crnogorskog Telekomu i Mtela. Predstavnici operatora su u svojim prezentacijama iskazali dosadašnja iskustva, planove i potrebe za novim frekvencijskim opsezima koji će postati slobodni nakon završenog procesa digitalizacije.

Agencija je i tokom 2013. godine učestvovala u radu Komisiju za praćenje implementacije procesa prelaska sa analogne na digitalnu zemaljsku radio-difuziju, oformljene od strane Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije u cilju obavljanja neophodne pripreme

za monitoring i implemetaciju cjelokupnog procesa. Na radnim sastanicima komisije razmotreni su izvještaji Radio- difuznog centra o trenutnom stanju procesa i testiranje opreme proizvođača Eurotel Italija, u vezi sa realizacijom IPA projekta, a shodno Ugovoru „Podrška digitalizaciji Javnog Servisa Crne Gore - Nabavka opreme“, koji finansira Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori i Vlada Crne Gore.

8.7. Davanje mišljenja na prostorno planska dokumenta

Na osnovu člana 38 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, Agencija je u svojstvu pravnog lica nadležnog za poslove telekomunikacija, dužna da, na zahtjev nosioca pripremnih poslova, dostavi raspoložive podatke, kao i svoje predloge i mišljenja koja su neophodna za izradu planskog dokumenta. S tim u vezi, Agencija je u 2013. godini, dostavila 27 dopisa sa odgovarajućim podacima i preporukama za izradu prostorno planske dokumentacije. Podaci i preporuke su dostavljani jedinicama lokalne samouprave u 17 slučajeva i to: Baru (2), Budvi (4), Cetinju (3), Herceg Novom (4), Pljevljima (1), Tivatu (1), Ulcinju (2). U ostalim slučajevima podaci i preporuke su dostavljene: Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije (4), Centru za arhitekturu i urbanizam (2), Tehnoekonomskom inženjeringu – Podgorica (1) i Mtelu (3).

Takođe, u skladu sa članom 39 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata, nosilac pripremnih poslova uz nacrt planskog dokumenta dostavlja mišljenja nadležnih organa, institucija i javnih preduzeća lokalne samouprave. Shodno tome, nosioci pripremnih poslova (organi lokalne samouprave i Ministarstvo održivog razvoja i turizma) obraćaju se Agenciji za mišljenje na nacrt dostavljenih prostorno planskih dokumenata. S tim u vezi, Agencija je u 2013. godini, dostavila mišljenja na 108 nacrt prostorno planske dokumentacije. Jedinicama lokalne samouprave su dostavljena mišljenja na 41 nacrt i to: Baru (6), Cetinju (6), Herceg Novom (8), Tivatu (12), Ulcinju (9), dok su Ministarstvu održivog razvoja i turizma dostavljena mišljenja na (67) nacrt prostorno planske dokumentacije.

Mišljenja na nacrt planskih dokumenata Agencija zasniva na Zakonu o elektronskim komunikacijama i propisima koji su u skladu sa istim, Strategiji razvoja informacionog društva od 2012. do 2016. godine – Crna Gora – digitalno društvo, i novim trendovima zastupljenim u oblasti savremenih elektronskih komunikacija. Davanjem mišljenja na nacrt planskih dokumenata, Agencija teži tome da se kroz primjenu savremenih tehnoloških rješenja stvore preduslovi za:

- dalji i ubrznani razvoj ICT sektora, a prvenstveno širokopojsnog pristupa,
- stimulisanje zainteresovanosti i privlačenja investicija u ICT sektor,
- podsticanje konkurencije na tržištu elektronskih komunikacija,
- korišćenje dostupnih ICT alata i servisa u svakodnevnom životu i poslovanju od strane građana i privrednih subjekata.

Na taj način Agencija daje smjernice koje su osnov razvoja snažne i opšte dostupne infrastrukture, koja omogućava zajedničko korišćenje od strane više operatora pri pružanju širokopojsne (*broadband*) konekcije velike brzine i korišćenje savremenih i zahtjevnih servisa za sva domaćinstva i preduzeća pod jednakim uslovima.

S tim u vezi, uz predloge i sugestije za izradu planske dokumentacije, u dijelu koji se odnosi na elektronske komunikacije, Agencija je dostavljala raspoložive podatke o operatorima i uslugama koje isti pružaju u opštinama (na kojima se nalazi prostor obuhvaćen granicama planskog dokumenta), antenskim stubovima, radio baznim stanicama, komutacionim sistemima i zgradama operatora koji se nalaze na prostoru opština. Takođe, Agencija je upućivala na adekvatnu procjenu stepena razvoja elektronskih komunikacija u granicama planskog dokumenta, koja se zasniva na podacima o zastupljenosti fiksne telefonije i fiksnog širokopojsnog pristupa.

Davanjem relevantnih podataka, preporuka i mišljenja iz oblasti elektronskih komunikacija za potrebe izrade planskih dokumenata Agencija je uveliko doprinijela kvalitetnijoj izradi iste.

8.8. Izdavanje uslova prilikom izgradnje stambenih i poslovnih objekata

Donošenjem novog Zakona o elektronskim komunikacijama (“Službeni list Crne Gore” broj 40/13) i dalje su ostale na snazi odredbe člana 26 stav 4 i 5 Zakona o elektronskim komunikacijama (“Službeni list Crne Gore”, broj 50/08, 70/09, 49/10, 32/11 i 6/13), koje će se primjenjivati do dana stupanja na snagu propisa iz člana 41 stav 6 ovog zakona.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost na osnovu zahtjeva izdaje uslove prilikom izgradnje objekata u skladu sa odredbama Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o elektronskim komunikacijama (“Službeni list Crne Gore” broj 32/11) i Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata (“Službeni list Crne Gore” broj 34/11). Na osnovu člana 26 stav 4 Zakona o elektronskim komunikacijama (“Službeni list Crne Gore”, broj 50/08, 70/09, 49/10, 32/11) uslove za izgradnju pretplatničkih komunikacionih kablova, kablova za kablovsku distribuciju i/ili zajedničkog antenskog sistema utvrđuje Agencija. U stavu 5 istog člana se navodi da se ovi uslovi određuju uz nadoknadu stvarnih troškova koje utvrđuje Agencija. Na preporuku Ministarstva održivog razvoja i turizma, a u cilju smanjenja troškova pri dobijanju građevinskih dozvola, Agencija uslove iz svoje nadležnosti izdaje bez naknade.

Zahtjev za izdavanje uslova prilikom izgradnje objekata Agenciji podnose organi lokalne samouprave – sekretarijati nadležni za poslove uređenja prostora i izgradnju objekata, kao i Ministarstvo održivog razvoja i turizma. Ministarstvo održivog razvoja i turizma obraćalo se zahtjevima za izdavanje uslova prilikom izgradnje ili rekonstrukcije objekata u sledećim opštinama: Andrijevića, Bar, Berane, Bijelo Polje, Budva, Herceg Novi, Kolašin, Kotor, Mojkovac, Nikšić, Plav, Pljevlja, Podgorica, Rožaje, Tivat i Ulcinj. Zahtjevi iz opština Andrijevića, Berane, Bijelo Polje, Kotor, Mojkovac, Nikšić, Plav, Rožaje i Tivat podnošeni su isključivo preko Ministarstva održivog razvoja i turizma. Opštine Danilovgrad, Šavnik i Žabljak nijesu podnosile zahtjeve za izdavanje uslova iz nadležnosti Agencije.

Osim toga, Agenciji su se zahtjevom za izdavanje uslova prilikom izgradnje objekata obraćali i investitori i to u slučajevima:

- kada su, shodno Zakonu o uređenju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore" broj 51/08) koji je važio u vrijeme izdavanja urbanističko-tehničkih uslova, uslove u vezi sa elektronskom komunikacionom infrastrukturom bili dužni pribaviti lično,
- kada je u postupku izdavanja građevinske dozvole potrebno dobiti saglasnost Agencije na tehničku dokumentaciju (shodno članu 93 Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata), a iz razloga presporog rješavanja zahtjeva od strane sekretarijata nadležnih za poslove uređenja prostora i izgradnju objekata.

Rok za izdavanje uslova prilikom izgradnje stambenih i poslovnih objekata iz nadležnosti Agencije, donošenjem Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o uređenju prostora i izgradnji objekata ("Službeni list Crne Gore", broj 35/13) od 01. 08. 2013. godine skraćen je sa 15 na 10 dana. Zbog skraćenih rokova, određeni broj sekretarijata nadležnih za poslove uređenja prostora i izgradnju objekata, zahtjevom se obratio Agenciji tražeći dostavljanje tipskih tehničkih uslova koji bi bili objedinjeni sa njihovim urbanističko – tehničkim uslovima. Agencija je dostavila sljedećim sekretarijatima jedinstvene – generalne uslove za potrebe projektovanja u dijelu telekomunikacija (Uslovi za izgradnju pretplatničkih komunikacionih kablova, kablova za kablovsku distribuciju i zajedničkog antenskog sistema objekata – Opšti i Posebni):

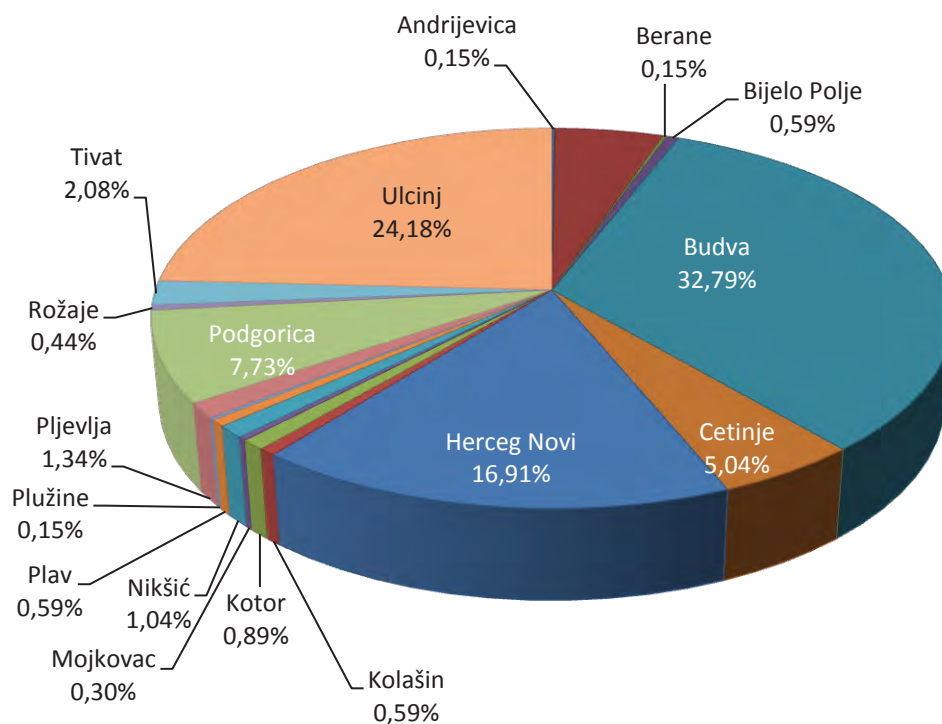
- Sekretarijatu za uređenje prostora, komunalno–stambene poslove i zaštitu životne sredine Opštine Bar (u februaru 2013. godine),
- Sekretarijatu za prostorno planiranje i izgradnju Opštine Herceg Novi (u februaru 2013. godine),
- Sekretarijatu za prostorno planiranje i održivi razvoj Opštine Budva (u septembru 2013. godine).

Iste ovakve uslove iz svoje nadležnosti Agencija je ranije dostavila i Sekretarijatu za uređenje prostora i zaštitu životne sredine Opštine Tivat i oni su sastavni dio urbanističko–tehničkih uslova za izradu tehničke dokumentacije koje ovaj Sekretarijat izdaje.

U periodu od 01. 01 - 31. 12. 2013. godine, Agenciji je podnijeto 674 zahtjeva. Zahtjevima za izdavanje uslova Agenciji su se obratili:

- Ministarstvo održivog razvoja i turizma - 91 zahtjev,
- Sekretarijat za uređenje prostora, komunalno – stambene poslove i zaštitu životne sredine Opštine Bar - 28 zahtjeva,
- Sekretarijat za prostorno planiranje i održivi razvoj Opštine Budva - 203 zahtjeva,
- Sekretarijat za planiranje i uređenje prostora i zaštitu životne sredine Prijestonice Cetinje - 34 zahtjeva,
- Sekretarijat za prostorno planiranje i izgradnju Opštine Herceg Novi - 94 zahtjeva,
- Sekretarijat za uređenje prostora, komunalno–stambene poslove i zaštitu životne sredine Opštine Kolašin - 2 zahtjeva,
- Sekretarijat za uređenje prostora Opštine Pljevlja - 2 zahtjeva,
- Sekretarijat za planiranje i uređenje prostora i zaštitu životne sredine Glavnog grada Podgorice - 41 zahtjev,
- Sekretarijat za prostorno planiranje i održivi razvoj Opštine Ulcinj - 161 zahtjev i
- Investitori - 18 zahtjeva.

Na sljedećem grafiku je dat procentualni udio broja predmeta po opštinama u 2013. godini.

Projektovana elektronska komunikaciona infrastruktura u objektima, za koje je Agencija izdala tehničke uslove, treba da omogućiti:

- Korišćenje širokog spektra usluga bez potrebe izmjene fiksne kablovske infrastrukture;
- Jednostavno korišćenje, prilaz i modernizaciju kablovske infrastrukture koje nije uslovljeno režimom upotrebe od strane pojedinih korisnika;
- Slobodan izbor operatora svim krajnjim korisnicima objekta;
- Pristup objektu svim operatorima, na mjestima predviđenim za tu namjenu, uz ravnopravne i nediskriminatorne uslove.

8.9. Studija o uspostavljanju tačke razmjene internet saobraćaja u Crnoj Gori

Programom rada Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost za 2013. godinu, bila je predviđena izrada Studije o uspostavljanju nacionalne tačke razmjene internet saobraćaja u Crnoj Gori. Prema Programu rada Studija je trebala da razmotri mogućnost organizacije nacionalne tačke razmjene internet saobraćaja u Crnoj Gori, pokuša da odgovori na pitanje da li bi se njenim uspostavljanjem potpuno razvio internet u Crnoj Gori, snizile cijene usluga, rasteretili linkovi za globalni pristup internetu, poboljšao kvalitet usluge pristupa internetu i sigurnost komunikacija. Studija je, takođe, trebala da predloži idejno rješenje organizacije IXP-a (*Internet Exchange Point*) u Crnoj Gori i sagleda troškove njenog uspostavljanja.

Agencija je izradila Studiju koja sadrži 10 poglavlja, uključujući Uvod i Zaključke sa predlogom daljih mjera.

U poglavlju „Povezivanje učesnika interneta“ je dat kratak opis glavnih učesnika internet ekosistema, koji čine internet servis provajderi, provajderi sadržaja i krajnji korisnici. U istom poglavlju je dat pregled statusa i načina povezivanja internet servis provajdera, kao bi se postigla generalna povezanost i pristup svim sadržajima od strane krajnjih korisnika. Kao dominantni načini povezivanja internet servis provajdera su navedeni: Tranzit i *Peering*.

U poglavlju „Potreba uspostavljanja nacionalnog IXP“ je dat kratak istorijski pregled odnosa između internet servis provajdera, koji je započinjao povezivanjem putem tranzita saobraćaja, pri čemu kasnije to povezivanje prerasta u *peering* odnose između zainteresovanih subjekata na nacionalnom nivou, kako bi se izbjegle negativne strane tranzita nacionalnog saobraćaja, kao što su: povećano kašnjenje, povećani troškovi i usporen rast internet ekosistema.

U poglavlju „Benefiti od uspostavljanja nacionalnog IXP“ je dat pregled kratkoročnih i dugoročnih prednosti uspostavljanja nacionalnog IXP. Glavne prednosti, kako kratkoročne, tako i dugoročne su: eliminisanje *tromboninga*, smanjenje kašnjenja, smanjenje troškova i povećana autonomnost sistema. Pored toga, navedene su još neke dugoročne prednosti uspostavljanja IXP, kao što su: efekat mreže (veći broj subjekata povezanih na IXP generiše veću zainteresovanost ostalih za povezivanje na taj IXP), rast internet ekosistema (*website*-ovi, novi servisi itd.), kao i povećanje broja krajnjih korisnika.

U poglavlju „Arhitektura IXP-a“ je dat pregled razvoja IXP od početaka njihovog formiranja, kada su služili samo kao tačka za *peering* između više ISP (*Internet Service Provider*) do današnjih dana, kada IXP-ovi predstavljaju komunikaciona čvorišta čijim posredovanjem se razmjenjuju razne vrste saobraćaja baziranog na IP-u. Navedeni su različiti organizacioni modeli formiranja IXP-a (Neprofitne industrijske organizacije ISP-a, Profitne komercijalne organizacije koje su nezavisne od operatora, Univerziteti i vladine agencije, Neformalne asocijacije mrežnih operatora). Navedeni su i osnovni tehnički modeli realizacije IXP, koji su se primjenjivali u realizaciji IXP-a (tzv. *Layer 2* i *Layer 3* modeli), kao i njihove osnovne prednosti i nedostaci.

U poglavlju „Uspostavljanje IXP-a u svijetu“ su dati podaci o uspostavljanju IXP-a u Evropi, sa uporednim podacima o *peak* saobraćaju koji se povećava značajno iz godine u godinu, kao i korisnicima koji su povezani na IXP. Takođe, dati su podaci o uspostavljenim IXP-a u zemljama okruženja, kao i u nekim značajnijim državama svijeta.

U poglavlju „Pružanje usluga pristupa internetu u Crnoj Gori“ je dat pregled operatora koji pružaju usluge pristupa internetu u Crnoj Gori, sa navođenjem tehnologija preko kojih se obezbjeđuje taj pristup.

U poglavlju „Povezanost ISP-a u Crnoj Gori“ su dati podaci iz upitnika Agencije, na koji su odgovore dostavili operatori koji pružaju uslugu pristupa internetu. Upitnik je sadržao pitanja koja se odnose na tipove povezivanja operatora u Crnoj Gori sa aspekta povezanosti na globalni internet, kapacitete internet tranzita koje imaju prema svojim nadprovajderima, kapacitete internet tranzita prema podprovajderima, postojanje *peering* povezivanja sa operatorima u Crnoj Gori i inostranstvu, postojanje pružanja usluga hostovanja sadržaja, ukupan saobraćaj koji je ostvaren preko linkova za tranzit/*peering*, podatke o obimu saobraćaja prema odredištu (Crna Gora/inostranstvo), međunarodni internet kapacitet prema krajnjem korisniku, posjedovanje ASN (*Autonomous System Number*) od strane operatora, kao i mišljenje o uspostavljanju IXP-a. Na osnovu dostavljenih podataka, Agencija je zaključila da konekciju na globalni internet, ISP-ovi iz Crne Gore realizuju na osnovu tranzitnog ugovora potpisanog za nadprovajderom. ISP-ovi u Crnoj Gori su povezani linkovima isključivo u svrhu tranzita internet saobraćaja (sa izuzetkom skoro uspostavljenih *peering* linkova između Telenora i MNnews-a i Centra informacionog sistema Univerziteta Crne Gore (CIS UCG) i MNnews-a). Preko linkova za tranzit se ne ostvaruje razmjena nacionalnog internet saobraćaja. Najveći broj provajdera koristi link ka jednom nadprovajderu ali pojedini provajderi imaju vezu i sa dva nadprovajdera u Crnoj Gori. Ovakav način povezivanja, ili bolje reći odsustvo lokalne povezanosti za ISP-ove i Crnu Goru znači nepotreban odliv novca i nepotrebno zauzimanje kapaciteta međunarodnih pristupnih linkova prema globalnom internetu, povećano kašnjenje, smanjena sigurnost komunikacije itd.

U poglavlju „IXP u Crnoj Gori“ su dati neki predlozi koji se odnose na formiranje IXP-a u Crnoj Gori. Navedeni predlozi se odnose na uslove koje treba da ispuni fizička lokacija IXP-a, kao i na idejno tehničko rješenje i inicijalnu arhitekturu, kao i osnovne i dodatne servise koje bi IXP trebao da ponudi svojim korisnicima, uzimajući pri tome primjer realizacije IXP-a u Hrvatskoj.

Na kraju, u poglavlju „Zaključci i predlog daljih mjera“ je konstatovano kako bi se uspostavljanjem IXP-a u Crnoj Gori potpspešio razvoj interneta, snizile cijene usluga, rasteretili linkovi za globalni pristup internetu, poboljšao kvalitet usluge pristupa internetu i sigurnost komunikacije. U skladu sa uporednom praksom u Evropi, nacionalnu tačku razmjene internet saobraćaja u Crnoj Gori trebali bi da uspostave crnogorski internet servis provajderi, jer bi od njenog puštanja u rad oni imali najveće benefite. Takođe, u studiji je predloženo da se IXP inicijalno uspostavi u Podgorici, zbog lakšeg povezivanja internet servis provajdera sa tom tačkom.

Agencija je prezentovala Studiju o uspostavljanju nacionalne tačke razmjene internet saobraćaja u Crnoj Gori nadležnom Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije, internet servis provajderima u Crnoj Gori i Univerzitetu Crne Gore na prezentaciji koja je održana u prostorijama Agencije.

U cilju sprovođenja daljih aktivnosti na uspostavljanju IXP-a u Crnoj Gori, Agencije je angažovala Centar informacionog sistema Univerziteta Crne Gore (CIS UCG) da pripremi Studiju izvodljivosti internet *Exchange Point*-a (IXP) u Crnoj Gori, koja će sadržati:

- arhitekturu IXP,
- specifikaciju opreme sa cijenom,
- uslove koje treba da ispunjava lokacija na kojoj bi bila instalirana oprema, u smislu telekomunikacione povezanosti, napajanja, klimatizacije i sigurnosti,
- specifikaciju broja i kvalifikacionu strukturu osoblja potrebnog za funkcionisanje IXP,
- opis servisa koje bi nudio IXP, cijenu i način plaćanja,
- način povezivanja operatora na IXP i
- lokacije za smještaj opreme,

sa predlogom ko bi trebao da upravlja IXP-om u Crnoj Gori, imajući u vidu iskustva u zemljama iz regiona i Evrope.

Navedenu Studiju CIS UCG treba da pripremi u prvom kvartalu 2014. godine, nakon čega će Agencija uz konsultacije sa zainteresovanim stranama (Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, operatori i provajderi) odlučiti o daljim koracima u cilju uspostavljanja IXP-a u Crnoj Gori.

8.10. Istraživanje o stepenu zadovoljstva korisnika elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori

Za potrebe Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, agencija za ispitivanje javnog mnjenja “Damar” iz Podgorice je sprovedla istraživanje o stepenu zadovoljstva korisnika elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori. Istraživanje je sprovedeno na uzorku od 1.046 ispitanika, starosti od 18 i više godina. Okvir za uzorak se zasnivao na podacima iz popisa stanovništva sprovedenog 2011. godine. Tip uzorka je bio slučajni, troetapni, stratifikovani uzorak. Standardna statistička greška mjerenja je iznosila +/-3,1% za pojave sa incidencom od 50% i sa intervalom povjerenja od 95%. Istraživanje je obavljeno u domaćinstvu ispitanika, putem intervjua licem u lice. Istraživanje je sprovedeno u periodu od 18. do 30. novembra 2013. godine.

Istraživanje se odnosilo na stepen zadovoljstva korisnika uslugama fiksne i mobilne telefonije, interneta i distribucije televizijskih i radio programa, kao i stepenu obaviještenosti o pravima korisnika elektronskih komunikacionih usluga. Po pojedinim segmentima dobijeni su slijedeći rezultati.

Fiksna telefonija:

- Skoro 2/3 ispitanika u svom domaćinstvu posjeduje fiksni telefon, a oni koji ga ne posjeduju kao glavni razlog navode korišćenje usluga mobilne telefonije. Kvalitetom usluga fiksne telefonije zadovoljno je 90,7% građana. Najveće zadovoljstvo izraženo je u vezi usluge lokalnih poziva 93,2%.
- Nešto više od polovine ispitanika zadovoljno je cijenama usluga fiksne telefonije. Najveći stepen zadovoljstva izražen je u vezi cijena lokalnih poziva 71,3%. Najmanji stepen zadovoljstva izražen je cijenama usluga sa dodatnom vrijednošću i to svega 8,3%, s tim da o cijenama za ovu vrstu usluga nije informisano 79,7% ispitanika.
- Skoro 2/3 ispitanika izjavilo je da nikada nijesu imali smetnju ili prekid u pružanju usluge fiksne telefonije. Od onih koji su imali navedene probleme (34,8%), najveći procenat ispitanika je zadovoljan vremenom otklanjanja problema u pružanju usluga fiksne telefonije (71,2%).
- Preko 40% građana je kontaktiralo podršku za korisnike svog provajdera fiksne telefonije. Stepem ukupnog zadovoljstva korisnika usluga *call* centra iznosi 82,6%.

Mobilna telefonija:

- U Crnoj Gori najveći broj stanovnika koristi mobilni telefon – 96,2%. Prema ovom istraživanju procenat građana koji ne posjeduje pametni telefon (*smartphone*) iznosi 71,4%. Među korisnicima pametnih telefona najviše je zastupljen Android operativni sistem (73,1%).
- Korisnici mobilne telefone najviše koriste za telefonske razgovore (96,1%), SMS (68,4%) i prenos podataka (pristup internetu) 22%. Usluge *roaminga* je koristila 1/3 ispitanika.
- Stepem zadovoljstva mobilnom telefonijom, uopšte, je visok i iznosi 87%. Najveći stepen zadovoljstva kvalitetom pojedinih us-

luga je: za SMS 92,8%, za telefonske pozive 89,4% i prenos podataka (pristup ibernetu) 81,7%.

- Nešto više od polovine anketiranih (50,7%) navelo je da je zadovoljno cijenom usluga mobilne telefonije. Da su cijene *roaming* usluga previsoke smatra 71,8% ispitanika.
- Provajdera mobilne telefonije je promijenilo 20,5% ispitanika. Najveći broj ispitanika je mobilnog operatera promijenio zbog nezadovoljstva cijenama.
- Nešto više od polovine ispitanika je kontaktiralo podršku za korisnike mobilnog operatera čije usluge koriste. Procenat zadovoljnih korisnika tom uslugom je 87,6%.

Broj 1180 – Univerzalna služba informacija:

- Za broj 1180, putem koga korisnici mogu dobiti informacije o telefonskom broju korisnika fiksne i mobilne telefonije, čulo je 31,6% ispitanika. Od ispitanika koji su čuli za broj 1180, skoro 60% njih je zatražilo informacije pozivom na taj broj i oni su pruženom uslugom zadovoljni u 97,1% slučajeva. Kada su u pitanju pojedinačni aspekti ove usluge, ispitanici su najviše zadovoljni kvalitetom odgovora i kulturom ophođenja, po 97,1%, a najviše su nezadovoljni cijenom poziva (12,5%).

Televizija:

- TV programe preko provajdera prati oko 70% ispitanika. Provajdera TV programa promijenilo je 11% ispitanika, a glavni razlog promjene je bolja ponuda kanala novog provajdera.
- Ispitanici su u velikom broju zadovoljni kvalitetom slike (89,2%). Ponudom programa zadovoljno je 80,2% ispitanika, dok je cijena ovih usluga zadovoljno 62,6% ispitanika. Veliki procenat ispitanika (62,4%) je imao smetnje ili prekide prilikom pružanja usluga TV provajdera, ali su zadovoljni vremenom otklanjanja nastalih problema (70,4%).
- Više od polovine anketiranih je kontaktiralo podršku za korisnike provajdera čije usluge koriste i u 77,7% slučajeva su zadovoljni uslugom tog servisa.

Upotreba interneta:

- Blizu 2/3 ispitanika ima mogućnost korišćenja interneta kod kuće. Da bi bilo korisno da se poveća konkurencija na tržištu internet provajdera smatra 74,9% ispitanika.
- Veliki procenat ispitanika (89,7%) je zadovoljan kvalitetom internet servisa, dok je 2/3 ispitanika zadovoljno cijenama.
- Više od polovine građana je imalo smetnju ili prekid u pružanju usluge pristupa internetu. Brzinom otklanjanja problema zadovoljno je (veoma i uglavnom) 71,7% ispitanika.
- Blizu 50% ispitanika je kontaktiralo call centar svog internet provajdera, a uslugom koja im je pružena zadovoljno je 83,6% anketiranih.

Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost:

- Za Agenciju za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost čulo je nešto više od polovine građana (52,4%). Međutim tek svaki peti ispitanik kazao je da zna čime se ova Agencija bavi.

Zaštita prava i interesa korisnika:

- Najveći broj ispitanika (71,9%) nije upoznat sa pravima korisnika elektronskih komunikacionih usluga. Ispitanici su najviše upoznati sa pravom na detaljan raščlanjen račun (42,5%), dok je manje od 1/3 ispitanika upoznato sa ostalim parvima.
- Sa procedurom zaštite svojih prava i interesa, odnosno mogućnosti da Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost podnesu žalbu, upoznato je 30,8% ispitanika.
- Prema ovom istraživanju, svega 6,4% ispitanika je podnijelo prigovor/žalbu operatoru, Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost ili Ministarstvu za informaciono društvo i telekomunikacije. Ažurnošću ovih subjekata prilikom rješavanja prigovora/žalbe zadovoljno je 59,7% onih koji su podnijeli prigovor, odnosno žalbu.

Rezultati sprovedenog istraživanja pokazuju visok stepen korišćenja elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori i visok nivo zadovoljstva korisnika kvalitetom elektronskih komunikacionih usluga u Crnoj Gori. Rezultati istraživanja su prezentovani i na internet prezentaciji Agencije na adresi www.ekip.me.

8.11. Razvoj kadrovskih resursa

Saglasno Pravilniku o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, koji je donio Savjet Agencije, Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost se organizuje kroz rad sektora, odjeljenja i odsjeka.

U Agenciji postoje slijedeće organizacione jedinice:

- Sektor za pravne poslove,
- Sektor za ekonomske poslove,
- Sektor za elektronske mreže i servise,
- Sektor za radiokomunikacije,
- Sektor za poštansku djelatnost,
- Odjeljenje za opšte poslove i
- Odsjek za nadzor.

Sektori i Odjeljenje se organizuju kroz posebne unutrašnje organizacione jedinice – odsjeke.

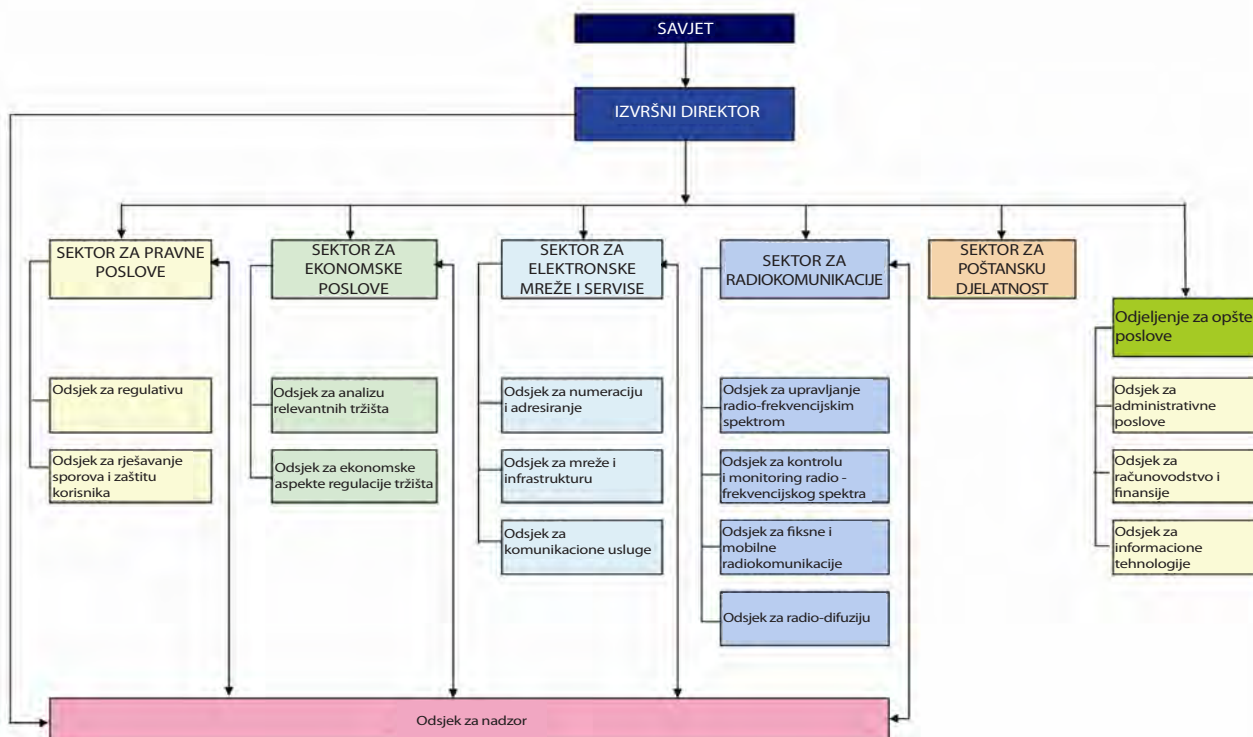
Administrativni kapaciteti Agencije za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost one su na visokom nivou i valja naglasiti, da su gore pomenutim Pravilnikom o organizaciji rada i sistematizaciji radnih mjesta u Agenciji za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost, svi zaposleni obavezni na stručno usavršavanje u cilju kvalitetnog obavljanja poslova i zadataka svog radnog mjesta. Permanentno stručno osposobljavanje zaposlenih, s obzirom na nova tehnološka rješenja na poljima elektronskih komunikacija, radikomunikacija i poštanske djelatnosti, ogleda se u učešću na stručnim skupovima, seminarima, konferencijama i radu u radnim grupama pod okriljem ITU-a, CEPT-a, BERC-a, itd, kao i kroz organizovanje stručnih skupova međunarodnog karaktera.

U Agenciji je, na dan 31. 12. 2013. godine, bilo 71 zaposleni, zajedno sa Predsjednikom Savjeta, članovima Savjeta i izvršnim direktorom Agencije.

Kvalifikaciona struktura je bila sljedeća:

- 2 doktora nauka,
- 2 magistra nauka,
- 54 visoka školska sprema
- 1 viša školska sprema
- 12 srednja stručna sprema

Organizaciona struktura Agencije je data na sljedećoj slici.

8.12. Međunarodne aktivnosti

Permanentno stručno osposobljavanje zaposlenih, s obzirom na nova tehnološka rješenja u oblastima elektronskih komunikacija i poštanske djelatnosti, ogleda se između ostalog i kroz učešće na stručnim skupovima, seminarima, konferencijama i kontinuiranom radu u radnim grupama pod okriljem Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU), Konferencije evropskih administracija za poštu i telekomunikacije (CEPT), Tijela evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (BEREC), Svjetskog poštanskog saveza (UPU), Evropskog Komiteta za poštansku regulaciju (CERP) kao i drugih institucija, organizacija i regulatornih tijela zemalja u okruženju.

Na regionalnom nivou tokom 2013. godine je nastavljena saradnja sa regulatornim tijelima naročito po pitanju koordinacije radio-frekvencija, analiza tržišta i troškovnog računovodstva, te razmjenu podataka i zaštitu korisnika.

U nastavku slijedi kratak prikaz najznačajnijih međunarodnih aktivnosti Agencije u 2013. godini.

Učešće u radu Tijela evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija (BEREC)

Tijelo evropskih regulatora za oblast elektronskih komunikacija BEREC je osnovan Uredbom Evropske Komisije i Evropskog savjeta broj 112/2009. BEREC je preuzeo ulogu Evropske asocijacije regulatora (ERG) na planu razmjene ekspertiza i najbolje tekuće prakse te i u pogledu davanja mišljenja i preporuka o načinu funkcionisanja telekomunikacionog tržišta u Evropskoj uniji. BEREC priprema mišljenja i stavove o raznim pitanjima regulacije za potrebe Evropske Komisije i Savjeta, na njihov zahtjev ili samoinicijativno.

Kao što je utvrđeno Statutom BEREC-a, u okviru BEREC-a je organizovano posebno tijelo – Nezavisna grupa regulatora (IRG), u kojem je Agencija, kao nezavisni regulator, punopravni član sa pravom glasa pri donošenju odluka iz nadležnosti ovog radnog tijela.

Agencija poput ostalih regulatora zemalja iz regiona ima status posmatrača u Savjetu regulatora BEREC-a. Ovaj status Agenciji omogućava praćenje rada bez prava glasa prilikom donošenja odluka. Osim regulatora iz Crne Gore, status posmatrača u Savjetu regulatora BEREC-a imaju i predstavnici Evropske Komisije, regulatori iz država članica EFTA (Lihtenštajn, Norveška, Švajcarska) i država kandidata za pristupanje Evropskoj uniji (Republika Makedonija, Srbija, Turska).

Tokom 2013. godine predstavnici Agencije su učestvovali na Plenarnim skupštinama BEREC-a i Generalnim skupštinama IRG-a održanim u: Ljubljani (04-06. mart 2013. godine), Atini (05-07. jun 2013. godine), Rigi (25-27. septembar 2013. godine) i Budimpešti (04-06. decembar 2013. godine). U okviru ovih skupova, za učesnike su održane radionice i konferencije na sljedeće teme:

- Širokopoljasni pristup mjerenja kvaliteta servisa,
- Konvergencija medija,
- Nadolazeći izazovi u mrežama sljedeće generacije: Efektivna regulacija u okruženju u mrežama sljedeće generacije,
- Elektronsko komunikaciono tržište u Evropi - pogled i izazovi na srednji i dugi rok,
- Kvalitet servisa i transparentnost – perspektive potrošača u broadbandu i
- Ulaganja u sektoru telekomunikacija.

Takođe, predstavnici Agencije su učestvovali i u radu Kontakt mreže na sastancima održanim u Parizu (16-17. maj 2013. godine) i Berlinu (14-15. novembar 2013. godine).

Predstavnik Agencije u radnoj grupi BEREC-a za implementaciju propisa, učestvovao je u radu i pripremi materijala za Seminar održan u Briselu 02. i 03. decembra 2013. godine na temu „Sprovođenje i sudska revizija odluka nacionalnih regulatornih agencija“.

Učešće na Globalnom simpozijumu regulatora (GSR13)

Delegacija Agencije na čelu sa predsjednikom Savjeta Agencije, dr Šaletom Đurovićem, i izvršnim direktorom Zoranom Sekulićem, učestvovala je u radu Globalnog simpozijuma za regulatore (GSR13) koji je održan u Varšavi u Poljskoj, u organizaciji Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU) i Kancelarije za elektronske komunikacije Poljske (UKE).

Globalni simpozijum za regulatore je održan u periodu od 3 - 5. jula 2013. godine, i na njemu su učestvovali predstavnici nacionalnih regulatornih tijela iz čitavog svijeta. Glavna tema Globalnog simpozijuma regulatora (GSR13) je bila primjena novih principa regulacije u uslovima sve izraženije konvergencije elektronskih mreža i servisa te konvergencije korisničkih terminalnih uređaja: računara, telefona, televizijskih i radio prijemnika, tableta, PDA uređaja...

Učešće na Globalnom simpozijumu regulatora, predstavnici Agencije su iskoristili i za razmjenu iskustava sa predstavnicima regulatora iz Evropske unije i Regiona. U duhu dosadašnje uspješne saradnje, a u cilju daljeg unapređenja odnosa, predsjednici Agencije i Poljskog regulatornog tijela (UKE), dr Šaleta Đurović i gospođa Magdalena Gaj su potpisali Memorandum o sardnji između dvije agencije.

Međunarodne aktivnosti u Sektoru za poštansku djelatnost

U toku 2013 godine Agencija je, u dijelu koji se odnosi na poštanske usluge, intezivno saradivala i ramjenjivala informacije sa najznačajnijim međunarodnim organizacijama u okviru poštanske djelatnosti, Svjetskim poštanskim savezom (UPU), Evropskom konferencijom za poštansku djelatnost i telekomunikacije (CEPT) i Evropskim komitetom za poštansku regulaciju (CERP).

U okviru saradnje sa Evropskim komitetom za poštansku regulaciju (CERP) predstavnik Agencije je učestvovao na 48. Plenarnom zasjedanju koje je održano 23. i 24. maja 2013. godine u Kristiansandu u Norveškoj.

Glavna tema ovog zasjedanja je bila definisanje primarnih pravaca razvoja Evropskog komiteta za poštansku regulaciju, definisanje pozicije evropskih regulatora poštanskih usluga unutar Svjetskog poštanskog saveza, kao i razmatranje rezultata CERP misije u Sudanu. Značajna pažnja je posvećena analizi saradnje CERP-a sa Međunarodnim birooom Svjetskog poštanskog saveza, sa Evropskom Komisijom i PostEuropom, kao i pripremama za izbore predsjedavajućeg i kopredsjedavajućeg CERP-a u 2014. godini.

U okviru saradnje sa regulatornim poštanskim tijelima u regionu, predstavnik Agencije je prisustvovao regionalnoj konferenciji “Elektronska trgovina i poštanske usluge”, koju je, između ostalih, organizovala Republička agencija za poštanske usluge Republike Srbije (RAPUS) i koja je od 5. do 6. juna 2013. godine održana u Aranđelovcu, Srbija. Na konferenciji je razmatrano prisustvo, primjena i značaj elektronske trgovine, posebno u kontekstu poštanske mreže i poslovanja poštanskih operatora, uz osvrt na uticaj elektronske trgovine na oblasti kao što su carina, povjerenje i zaštita korisnika.

Predstavnik Agencije je 3. i 4. decembra 2013. godine prisustvovao XXXI Simpozijumu o novim tehnologijama u poštanskom i telekomunikacionom saobraćaju – PosTel 2013. Osnovni cilj Simpozijuma bila je razmjena informacija i prezentacija radova koji se odnose na najnovija tehnološka dostignuća u oblasti pošte i elektronskih komunikacija. U dijelu koji se odnosio na poštanske usluge, organizovan je okrugli sto, na kome su se, između ostalog, razmatrale planirane reforme poštanskog sektora, regulisanje pristupa javnoj poštanskoj mreži, javno – privatno partnerstvo u pružanju finansijskih usluga putem pošte uz korišćenje javne poštanske mreže, teorijski pristup izračunavanju neto troška univerzalne poštanske usluge i dr.

8.13. Organizacija Međunarodne konferencije “Regulatorna djelatnost u sektoru elektronskih komunikacija”

Međunarodna konferencija “Regulatorna djelatnost u sektoru elektronskih komunikacija” je kao i prethodnih godina održana u sklopu Festivala ICT dostignuća – Infofest 2013, pod nazivom “**Zaštita interesa korisnika usluga elektronskih komunikacija**”. Konferencija, jedanaesta po redu, je organizovana od strane Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost Crne Gore (EKIP) i Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU). Ove godine učesće na Konferenciji se uzeli predstavnici regulatornih agencija ministarstava i operatora iz sljedećih zemalja: Poljske, Slovenije, Hrvatske, Srbije, Bosne i Hercegovine, Albanije, Makedonije, Bugarske i Grčke, kao i predstavnici i eksperti Međunarodne unije za telekomunikacije (ITU).

Imajući u vidu sve izraženiji trend konvergencije u sektoru informaciono-komunikacionih tehnologija u fokusu Konferencije je bila stavljena tema koja se odnosila na zaštitu interesa korisnika usluga elektronskih komunikacija u uslovima konvergencije. Konferencija je održana kroz tri programske sesije. U toku prve programske sesije je održan panel pod nazivom “Izazovi zaštite korisnika u ICT Ekosistemu”. Na panelu se vodila diskusija o tome šta konvergencija znači za regulatore i korisnike, koje su kritične oblasti politike i regulatornog okvira za zaštitu korisnika i samih korisnika u okruženju i uslovima sve prisutnije konvergencije kao i o preporukama i smjernicama za uspješno rješavanje izazova konvergencije. Tokom druge programske sesije organizovane pod nazivom “Postojeći regulatorni okvir u odnosu na zaštitu korisnika” učesnici su prezentovali iskustva koja se odnose na rješenja regulatornog okvira u odnosu na parametre kvaliteta usluga, sigurnost komunikacija, zaštitu podataka i povjerljivost podataka, unapređenje zaštite prava i interesa korisnika. Na završnoj sesiji organizovanoj pod nazivom “Najznačajnije aktivnosti na polju regulacije sektora elektronskih komunikacija” prezentovana su iskustva, rezultati i najvažniji zaključci sa nedavno završenog Globalnog simpozijumu regulatora (GSR 2013). U sklopu ove sesije su bila obuhvaćena i pitanja i teme koje se odnose na stavljanje na tržište radio i telekomunikacione terminalne opreme, efikasnost regulatora u nametanju regulatornih mjera sa posebnim osvrtom na kaznenu politiku, smjernice zasnovane na najboljoj praksi koje se odnose na razvoj uloge regulacije i regulatora u digitalnom okruženju i druge regulatorne izazove.

Na završnoj zajedničkoj sjednici Upravnog i Stručnog odbora Festivala informatičkih dostignuća-INFOFEST 2013, održanoj 4. oktobra 2013. godine u Miločeru, donijeta je odluka o dodjeli nagrada i priznanja najuspješnijim učesnicima Infofesta 2013. Nagrade su dodijeljene u 12 kategorija, a među nagrađenima je i ove godine bila Agencija za elektronske komunikacije i poštansku djelatnost kojoj je dodijeljeno posebno priznanje za izuzetan doprinos afirmaciji Festivala informatičkih dostignuća kroz organizaciju XI Međunarodne konferencije regulatornih tijela u sektoru elektronskih komunikacija.

8.14. Učešće u projektu SEE Digi.TV

Sljedstveno pravima i obavezama iz Ugovora o grantu broj 26 792 od 24. 06. 2011. godine, koji je u svrhu realizacije projekta "Digitalna televizija u državama jugositočne Evrope" (skraćeno: SEE Digi.TV) potpisan sa Delegacijom Evropske unije u Crnoj Gori, Agencija je u skladu sa planom rada, kao jedan od partnera (drugi je bila Agencija za elektronske medije), učestvovala u brojnim aktivnostima na nivou projektne grupe pomenutog regiona, u cilju podsticanja procesa digitalizacije, naročito sa aspekta usaglašavanja regulatornog okvira, ali takođe i drugih pitanja od značaja za oblast elektronskih komunikacija uopšte.

Obiman rad konzorcijuma SEE Digi.TV rezultirao je određenim brojem analiza, izvještaja, smjernica, specifikacija i preporuka, koje se bave različitim aspektima procesa prelaska sa analognog na digitalno emitovanje, počev od razrada strategija, preko kreiranja pravnog okvira, tehničkog planiranja, promocije i realizacije procesa, do upotrebe digitalne dividende. S obzirom na potrebe građana u oblasti koju obuhvata projekat, rezultati projekta su preventivno usmjereni na regulatorne organe i kreatore politika, ali su od interesa i za druge aktere uključene u proces digitalizacije. U tom smislu na regionalnom novu izrađene su:

- Analize:
 - Analiza zakonskog okvira za prelazak na digitalno emitovanje i odgovarajuće smjernice za njegovo unaprijeđenje,
 - Izvještaj o ocjeni postojećeg tehničkog okvira i
 - Analiza nacionalnih strategija digitalizacije i odgovarajuće smjernice za njihovo unaprijeđenje.
- Smjernice i specifikacije:
 - Smjernice za upotrebu spektra digitalne dividende,
 - Pravni okvir i smjernice za finansiranje procesa digitalizacije,
 - Strateška mapa digitalizacije,
 - Regionalna specifikacija prijemnika i specifikacije za testiranje usklađenosti,
 - Opis procesa i određivanje smjernica za laboratoriju za testiranje usklađenosti,
 - Smjernice za izradu akcionog plana za informisanje i edukaciju potrošača i
 - Alati i metodi istraživanja javnog mnjenja.
- Istraživanja:
 - Ekonomsko istraživanje potencijala uvođenja novih servisa i
 - Istraživanje mogućnosti korišćenja digitalne dividende.

Predstavnici Agencije su učestvovali na radnim sastancima kao i međunarodnoj konferenciji održanoj u Budimpešti 17-18. 04. 2013. godine, koja je pored učesnika iz regulatornih organa jugoistočne Evrope, okupila i značajan broj predstavnika TV industrije i elektronskih komunikacija, međunarodnih organizacija, akademija i građanskog društva, pružajući sveobuhvatan pregled najznačajnijih pitanja kojima se projekat bavi.

Takođe, Agencija je u okviru rada na ovom projektu, zajedno sa Agencijom za elektronske medije, organizovala dva nacionalna događaja:

- Seminar održan 15. 05. 2013. godine pod nazivom "Digitalna televizija u državama jugositočne Evrope". Seminar je organizovan u cilju prezentovanja rezultata rada, odnosno dokumenata izrađenih na regionalnom nivou, a takođe i radi promovisanja studija i specifikacija, izrađenih na nacionalnom nivou, u svrhu podsticanja prelaska sa analognih na digitalne zemaljske radio-difuzne sisteme, prvenstveno kroz koordinirano djelovanje državnih organa i javnih institucija koje imaju ključnu ulogu.
- U cilju predstavljanja rezultata projekta i sagledavanja izazova i mogućnosti koje donosi digitalizacija u Crnoj Gori, u organizaciji crnogorskih partnera u ovom projektu dana 26. 06. 2013. godine je održan Okrugli sto pod nazivom "Digitalizacija u Crnoj Gori: mogućnosti i izazovi". Skupu je prisustvovalo oko 60 predstavnika Vlade Crne Gore, Delegacije Evropske unije u Crnoj Gori, Skupštine Crne Gore, elektronskih medija, telekomunikacionih i kablovskih operatera, udruženja medija i operatera, Elektrotehničkog fakulteta u Podgorici kao i regulatornih agencija.

U okviru rada na projektu, Elektrotehnički fakultet Crne Gore angažovan na zahtjev Agencije je izradio sljedeće dokumente od velikog značaja na nacionalnom nivou:

- Studija o mogućnostima korišćenja digitalne dividende u Crnoj Gori,
- Tehnička specifikacija minimalnih zahtjeva koje ispunjava oprema za prijem signala druge generacije zemaljske televizije (DVB-T2) i testiranje usklađenosti te opreme i
- Tehničke osnove za donošenje crnogorskih standarda (MEST) potrebnih u procesu digitalizacije koji se odnose na emitovanje signala druge generacije digitalne zemaljske televizije.

8.14.1. Studija o mogućnostima korišćenja digitalne dividende u Crnoj Gori

Digitalna dividenda je dio radio-frekvencijskog spektra u opsezima 174-230 MHz (VHF III) i 470-862 MHz (UHF IV/V) koji će se osloboditi okončanjem procesa digitalizacije TV radio-difuzije u Crnoj Gori, a posljedica je tehnološkog napretka koji je omogućio efikasnije korišćenje radio-frekvencijskog spektra emitovanjem televizijskog signala u digitalnoj tehnologiji.

Studija o mogućnostima korišćenja digitalne dividende na cjelovit i sistematičan način tretira pitanje digitalne dividende i daje preporuke za njenu valorizaciju u Crnoj Gori. Na temelju projektnog zadatka, koji je razvila Agencija, studija sadrži pregled tržišta audiovizuelnih medijskih (AVM) i mobilnih elektronskih komunikacionih EC usluga u Crnoj Gori, kao i analizu namjene i trenutne zauzetosti RF opsega koje se koriste od strane sistema analogne zemaljske televizije (174-230 MHz, 470-790 MHz i 790-862 MHz). Studija nadalje pruža definiciju digitalne dividende i kvantitativno utvrđuje dio radio-frekvencijskog spektra u pomenutim opsezima koji se u Crnoj Gori može smatrati digitalnom dividendom. Obzirom da je za digitalno emitovanje svih postojećih analognih programa u Crnoj Gori dovoljan jedan DVB-T2 multipleks, zaključuje se da digitalna dividenda u Crnoj Gori ima maksimalnu veličinu. Studija daje opis AVM i EC usluga i tehnologija koje se mogu implementirati u spektru digitalne dividende, kao i analiza spektralnih zahtjeva za uvođenje pojedinih usluga (digitalne televizije, digitalnog radija i mobilnih EC usluga).

Dokument takođe sadrži procjenu interesa i potreba korisnika i pružalaca AVM i EC usluga u vezi sa korišćenjem spektra digitalne dividende. Identifikovana je potreba i interes da se jedan dio spektra digitalne dividende, konkretno opsezi 174-230 MHz i 470-694 MHz, opredijele za uvođenje digitalnog radija i dalji razvoj usluga digitalne televizije, kao i snažan interes i potreba da se što veći dio spektra digitalne dividende opredijeli za mobilne EC usluge. Posebno poglavlje studije je posvećeno analizi iskustava u implementaciji AVM i mobilnih EC usluga u više zemalja regiona i Evropske unije. Studijom su identifikovani mogući scenariji upotrebe pojedinih dijelova spektra digitalne dividende i data SWOT analiza svakog scenarija. Posebno je istaknuta SWOT analiza korišćenja opsega 790-862 MHz za mobilne EC mreže, u poređenju sa scenarijom korišćenja tog opsega za sisteme digitalne televizije.

U završnom dijelu studije date su preporuke za korišćenje pojedinih dijelova spektra digitalne dividende u Crnoj Gori. Preporučeno je da se raspoloživi resursi u opsegu 174-230 MHz iskoriste za razvoj digitalnog radija u Crnoj Gori, da se opseg 470-694 MHz opredijeli da dalji razvoj usluga digitalne televizije, a da se opseg 790-862 MHz u cjelosti opredijeli za mobilne EC mreže, u cilju obezbjeđivanja mobilnih širokopojasnih usluga i u slabo naseljenim i ruralnim oblastima na ekonomski efikasan način. Za opseg 694-790 MHz preporučeno je da se do 2015. godine ne koristi za sisteme digitalne televizije, a da se u zavisnosti od odluka Svjetske konferencije o radiokomunikacijama WRC-15 naknadno razmotri mogućnost namjene i tog opsega za mobilne EC mreže.

8.14.2. Tehnička specifikacija minimalnih zahtjeva koje ispunjava oprema za prijem signala druge generacije zemaljske televizije (DVB-T2) i testiranje usklađenosti te opreme

Imajući u vidu da je donošenje standarda i specifikacija veoma značajno za uspješno sprovođenje procesa digitalizacije, sljedstveno Ugovoru o Grantu za učešće u projektu SEE Digi.TV, izrađena je Tehnička specifikacija minimalnih zahtjeva koje ispunjava oprema za prijem signala druge generacije zemaljske televizije DVB-T2 i testiranje usklađenosti te opreme.

Tehnička specifikacija je izrađena sa ciljem da posluži nadležnim institucijama u Crnoj Gori u procesu utvrđivanja minimalnih tehničkih zahtjeva koje je potrebno da zadovolje prijemnici digitalnog zemaljskog televizijskog signala, kako bi se osigurao kvalitet prijema usluga digitalne zemaljske televizije u Crnoj Gori. Utvrđivanje minimalnih tehničkih zahtjeva DVB-T2 prijemnika, će u procesu implementacije elektronskih komunikacionih mreža za potrebe digitalne radiodifuzije doprinijeti zaštiti krajnjih korisnika, sa jedne strane, i mrežnih operatera sa druge strane. Takođe, propisani minimalni tehnički zahtjevi za DVB-T2 prijemnike će predstavljati tehničku podlogu za proizvođače i distributere DVB-T2 prijemnika i pripadajuće opreme, koji namjeravaju istu staviti na tržište u Crnoj Gori. Tehnička specifikacija za prijemnike predstavlja minimum preporučenih zahtjeva za DVB-T2 prijemnike koji će se koristiti u Crnoj Gori za prijem radiodifuznih sadržaja u standardnoj i visokoj definiciji, a koje DVB-T2 prijemnici moraju zadovoljavati da bi se krajnjim korisnicima obezbijedio puni set servisa digitalne televizije.

8.14.3. Tehničke osnove za donošenje crnogorskih standarda (MEST) potrebnih u procesu digitalizacije koji se odnose na emitovanje signala druge generacije digitalne zemaljske televizije

Tehničke osnove za donošenje Crnogorskih standarda (MEST) potrebnih u procesu digitalizacije koji se odnose na emitovanje signala DVB-T2, izrađena u okviru projekta, daje opis druge generacije sistema za prenos digitalnih zemaljskih radio-difuznih televizijskih signala, sa ciljem da se od strane Instituta za standardizaciju kao nadležne institucije iskoristi u svrhu donošenja standarda za koji trenutno ne postoji ekvivalentni crnogorski standard. Specifikacija opisuje drugu generaciju sistema za emitovanje digitalnih zemaljskih radio-difuznih televizijskih signala, na način da prikazuje generalni opis osnovnog sistema za digitalnu zemaljsku televiziju, a takođe i specificira digitalno modulirani signal, kako bi se omogućila kompatibilnost opreme proizvedene od strane različitih proizvođača.

8.15. Evropske integracije – Poglavlje 10: Informaciono društvo i mediji

Odlukom Vlade Crne Gore obrazovana je Radna grupa za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na Pregovaračko poglavlje 10 - Informatičko društvo i mediji (u daljem tekstu: Radna grupa). Zadatak Radne grupe je da:

- učestvuje u analitičkom pregledu i ocjeni usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije,
- učestvuje u izradi predloga pregovaračkih pozicija u oblasti pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na Pregovaračko poglavlje 10 - Informatičko društvo i mediji.

U radu Radne grupe učestvovali su i predstavnici Agencije.

U Briselu je 6. i 7. decembra 2012. godine održan eksplanatorni sastanak Evropska komisija - Crna Gora. Na sastanku su učestvovali članovi Radne grupe za poglavlje 10 i predstavnici direktorata Evropske komisije. Predstavnici Evropske komisije su prezentirali regulativu Evropske unije za pojedine oblasti informacionog društva i medija.

Bilateralni sastanak Evropska komisija - Crna Gora održan je u Briselu 21. i 22. januara 2013. godine. Na sastanku su predstavnici Crne Gore iz Radne grupe prezentovali regulativu Crne Gore u oblasti informacionog društva, elektronskih komunikacija i elektronskih medija i odgovarali na pitanja predstavnika Evropske komisije. Predstavnici Agencije su održali prezentacije iz sljedećih oblasti:

- Politika radio-frekvencijskog spektra,
- Pristup i interkonekcija,
- Relevantna tržišta i analiza tržišta,
- Univerzalni servis i prava korisnika, uključujući broj 112 i numerički opseg 116.

Kroz ove prezentacije predstavnici Evropske komisije su se upoznali sa regulativom u Crnoj Gori u oblasti elektronskih komunikacija i politike radio-frekvencijskog spektra, te nivoom implementacije pravne tekovine Evropske unije iz ovih oblasti u regulatorni okvir Crne Gore.

8.16. Evropske integracije – Poglavlje 8: Konkurencija i državna pomoć

Odlukom Vlade Crne Gore iz septembra 2012. godine obrazovana je Radne grupe za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj Uniji za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko Poglavlje 8 - Konkurencija i državna pomoć. Učešće u radu ove radne grupe je uzela i Agencija na način što je odredila jednog svog zaposlenog kao člana Radne grupe.

Eksplanatorni skrining i bilateralni sastanak za ovo poglavlje su održani 2012. godine, a ocjena ispunjenosti uslova od strane Evropske unije za otvaranje pregovora u ovom poglavlju je dobijena 2013. godine. Evropska Komisija je u Izvještaju o skriningu, iz juna 2013. godine, zaključila da je postignut izvjestan napredak u oblasti politike konkurencije, te da su potrebni dalji naponi kako bi se zakonodavstvo Crne Gore uskladilo s pravnom tekovinom Evropske unije i osigurala operativna nezavisnost nadležnog organa. Posebna pažnja se, po ocjeni Evropske Komisije mora posvetiti primjeni pravila o državnoj pomoći, posebno u oblastima državne pomoći osjetljivim sektorima. Posmatrano u cjelini, prema ocjeni Evropske Komisije, ostvaren je umjeren napredak u pripremama u oblasti politike konkurencije.

Tokom 2013. godine, pod pokroviteljstvom Evropskog pokreta u Crnoj Gori, održano je više radionica, konferencija, te ekspertske seminara po pojedinim ključnim temama za sprovođenje zakonodavstva u ovim oblastima. Tokom ovih događaja prezentovana su i iskustva iz regiona i zemalja Evropske unije.

8.17. Evropske integracije – Poglavlje 3: Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga

Vlada Crne Gore je u septembru 2012. godine obrazovala Radnu grupu za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko Poglavlje 3 - Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga. Imajući u vidu da pomenuto poglavlje, pored ostalog, tretira i oblast poštanskih usluga, za člana radne grupe imenovan je i predstavnik Agencije.

Predstavnik Agencije je aktivno učestvovao u radu kako navedene Radne grupe, tako i u posebnom timu za poštansku djelatnost, koji je formiran internim aktima Radne grupe a čiji je koordinator predstavnik Ministarstva za informaciono društvo i telekomunikacije.

U Izvještaju o napredku za 2013. godinu u dijelu Poglavlje 3. Pravo osnivanja preduzeća i sloboda pružanja usluga konstatuje se da je „u oblasti poštanskih usluga, poštansko tržište otvoreno od početka 2013. godine, a zakonodavstvo za primjenu Zakona o poštanskim uslugama je usvojeno“.

8.18. Evropske integracije – Poglavlje 1: Slobodan protok roba

Vlada Crne Gore je u decembru 2012. godine obrazovala Radnu grupu za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore za oblast pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko Poglavlje 1 - Slobodan protok roba. Zadatak Radne grupe je učestvovanje u analitičkom pregledu i ocjeni usklađenosti zakonodavstva Crne Gore sa pravnom tekovinom Evropske unije, kao i u izradi predloga pregovaračkih pozicija, uz podršku organa državne uprave i drugih organa i institucija u oblasti pravne tekovine Evropske unije koja se odnosi na pregovaračko poglavlje 1 - Slobodan protok roba.

Eksplanatorni sastanak u Briselu je održan od 14 - 17. januara 2013. godine. Tema sastanka je bila upoznavanje delegacije Crne Gore sa regulatornim okvirom Evropske unije za ovu oblast. Tokom sastanka su između ostalih bile prezentovane i direktive koje se tiču elektronskih komunikacija i servisa informacionog društva i to: Direktiva 98/48/EC Amandmani na Direktivu 98/34/EC kojom se reguliše postupak osiguravanja informacija u području tehničkih normi i propisa, a kojom su osim navedenog regulisana i pravila o servisima informacionog

društva, Direktiva 89/336/EEC koja se tiče elektromagnetne kompatibilnosti i Direktiva 1999/5/EC o radio i telekomunikacionoj terminalnoj opremi i uzajamnom priznavanju njihove uskladenosti. Bilateralni sastanak je održan u Briselu od 4 - 6. marta 2013. godine. Na ovom sastanku je predstavnicima Evropske Komisije prezentovan regulatorni okvir u Crnoj Gori vezan za slobodno kretanje roba. Na sastanku je predstavnik Agencije održao prezentaciju na temu Pravilnik o radio opremi i telekomunikacionoj terminalnoj opremi (Pravilnik o RiTT opremi). Osim ovih aktivnosti, Radna grupa je popunila upitnik koji je dobijen od Evropske Komisije vezano za ovo pregovaračko poglavlje. Na osnovu informacija koje su prezentovane na bilateralnom sastanku, te ovog upitnika, Evropska Komisija je pripremila Izvještaj o analitičkom pregledu usklađenosti zakonodavstva za Crnu Goru.

Ministarstvo ekonomije je u septembru 2013. godine u sklopu obaveze usklađivanja nacionalnog zakonodavstva sa regulatornim okvirom Evropske unije, uradilo radnu verziju strategije slobodnog kretanja roba, kao krovnog dokumenta u predmetnoj oblasti, koju je dostavilo između ostalih i članovima radne grupe u cilju dobijanja komentara, sugestija i predloga. Predmetnim dokumentom je kao strateški cilj Crne Gore definisan cilj za postizanje punopravnog članstva u Evropskoj uniji. Punopravno članstvo u Evropskoj uniji podrazumijeva punu integraciju crnogorskog unutrašnjeg tržišta u zajedničko tržište Evropske unije koje danas čine 28 unutrašnjih tržišta država članica. Biti dio zajedničkog tržišta znači imati otvoren i potpun liberalizovan pristup tržištu od preko 500 miliona potrošača.

Agencija je dala komentare na nacrt Strategije slobodnog kretanja roba, u smislu usklađivanja predloženih datuma za transponovanje direktiva koje se odnose na sektor elektronskih komunikacija, sa operativnim planom Agencije za 2014. godinu. Shodno odredbama Zakona o elektronskim komunikacijama, Planom rada i Operativnim planom realizacije Plana rada Agencije za 2014. godinu, predviđeno je donošenje stručnih osnova za Pravilnik o radio opremi i telekomunikacionoj terminalnoj opremi i to u drugom kvartalu 2014. godine. Ovaj Pravilnik, kog po Zakonu o elektronskim komunikacijama donosi Ministarstvo za informaciono društvo i telekomunikacije, treba da propiše bliže uslove koje mora da ispunjava RiTT oprema, način i postupke ocjenjivanja usaglašenosti RiTT opreme, uslovima koje mora da ispunjava tijelo za ocjenjivanja usaglašenosti RiTT opreme i označavanja RiTT opreme.

8.19. Evropske integracije – Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja

Shodno Odluci o uspostavljanju strukture za pregovore o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji, Vlade Crne Gore je krajem januara 2013. godine obrazovala Radnu grupu za pripremu pregovora o pristupanju Crne Gore Evropskoj uniji za Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja. Zadatak radne grupe je da učestvuje u procesu skrininga, kao i u izradi lista skrininga, predloga pregovaračkih pozicija i akcionih planova i drugih strateških dokumenata neophodnih za otvaranje/zatvaranje poglavlja pregovora, uz podršku organa državne uprave i drugih organa i institucija.

Agencija je odredila svog predstavnika koji je prisustvovao svim sastancima i aktivno učestvovao u radu ove Radne grupe u fazi pripreme za eksplanatorni skrining za predstavljanje crnogorskog zakonodavstva u dijelu javnih elektronskih komunikacionih usluga sa posebnim akcentom na aktivnosti Agencije u oblasti zaštite korisnika elektronskih komunikacionih usluga, shodno nadležnostima utvrđenim Zakonom.

Sastanak eksplanatornog analitičkog pregleda za Poglavlje 28: Zaštita potrošača i zdravlja, održan je u Briselu, 19 - 20. februara 2013. godine, a 15. i 16. aprila 2013. godine je održan sastanak bilateralnog analitičkog skrininga. Do kraja 2013. godine nije objavljen Izvještaj sa skrininga zaštite potrošača i zdravlja.

Od strane Radne grupe u junu mjesecu 2013. godine donijete su preporuke na temu "Nepoštena poslovna praksa i zaštita potrošača", gdje je kao ključno istaknuta potreba sprovođenja prioritarnih mjera koje su preduslov za efikasnu primjenu novog Zakona o zaštiti potrošača u dijelu odredbi o nepoštenoj poslovnoj praksi. U oktobru mjesecu 2013. godine donijete su preporuke na temu "Kolektivne tužbe za zaštitu potrošača".

Prilog 1: Sadržaj Programa rada Agencije za 2013. godinu

U ovom prilogu je dat sadržaj Programa rada Agencije za 2013. godinu sa prikazom gdje se detaljnije informacije o izvršenju planiranih programskih aktivnosti Agencije za 2013. godinu mogu naći u ovom izvještaju.

Sadržaj Programa rada Agencije za 2013. godinu

- I Uvod
- II Programske aktivnosti
- II-1. Normativni dio - Tačka 8.1. Izvještaja
 - A. Propisi i akta koje donosi Agencija - **Tačka 8.1. Izvještaja** (strana 93)
 - B. Propisi i akta koje donosi Ministarstvo - **Tačke Izvještaja: 5.2. (strana 79) i 8.1. (strana 93)**
 - C. Propisi i akta koje donosi Vlada Crne Gore - **Tačka 8.1. Izvještaja** (strana 93)
- II-2. Tekuće aktivnosti - **Tačke Izvještaja: 4.1. (strana 69), 4.2. (strana 75), 4.1. (strana 69), 7.1. (strana 88), 7.2. (strana 90), 7.3. (strana 90), 8.2. (strana 94), 8.3. (strana 97), 8.4. (strana 98), 8.5. (strana 101), 8.6. (strana 106), 8.7. (strana 107), 8.8. (strana 107),**
- II-3. Analiza relevantnih tržišta elektronskih komunikacionih usluga i praćenje implementacije regulatornih obaveza - **Tačka 2.1. Izvještaja** (strana 54)
- II-4. Regulacija maloprodajnih cijena usluga fiksne telefonije - **Tačka 2.1. Izvještaja** (strana 54)
- II-5. Model računovodstvenog razdvajanja i troškovnog računovodstva operatora javnih elektronskih komunikacionih usluga - **Tačka 2.2. Izvještaja** (strana 61)
- II-7. Univerzalni servis - **Poglavlje 3. Izvještaja**
- II- 8. Prenosivost brojeva - **Tačka 1.9. Izvještaja** (strana 47)
- II- 9. Međunarodna koordinacija radio-frekvencija - **Tačka 4.1.4. Izvještaja** (strana 75)
- II-10. Studija o najmjeni opsega 790-862 MHz (Digitalna dividenda) - **Tačka 8.14.1. Izvještaja** (strana 116)
- II-11. Studija o uspostavljanju nacionalne tečke razmjene internet saobraćaja u Crnoj Gori - **Tačka 8.9. Izvještaja** (strana 109)
- II-12. Istraživanje o upotrebi informaciono komunikacionih tehnologija u Crnoj Gori - **Tačka 8.10. Izvještaja** (strana 110)
- II-13. Edukacija korisnika elektronskih komunikacionih usluga - **Tačka 7.1. Izvještaja** (strana 88)
- II-14. Alat za pomoć korisnicima prilikom izbora elektronskih komunikacionih usluga (kalkulator cijena)
- II-15. Sistem za prikupljanje i obradu podataka o tržištu elektronskih komunikacionih usluga i tržištu poštanskih usluga
- II-16. Sistem za mjerenje brzine pristupa internetu - **Tačka 1.4.5. Izvještaja** (strana 35)
- II-17. Baza podataka elektronske komunikacione infrastrukture - **Tačka 1.10. Izvještaja** (strana 48)
- II-18. Izrada planova, izvještaja i informacija vezanih za tržište elektronskih komunikacija i tržište poštanske djelatnosti - **Poglavlje 1 i Poglavlje 5 Izvještaja** (strana 9 i strana 79)
 - A. Planovi, izvještaji i informacije koje se pripremaju na godišnjem nivou
 - B. Planovi, izvještaji i informacije koje se pripremaju na polugodišnjem nivou
 - C. Planovi, izvještaji i informacije koje se pripremaju na kvartalnom nivou
 - D. Planovi, izvještaji i informacije koje se pripremaju na mjesečnom nivou
 - E. Planovi, izvještaji i informacije koje se pripremaju po potrebi
- II-19. Saradnja sa nadležnim državnim organima i drugim institucijama, operatorima elektronskih komunikacija i poštanskim operatorima, regulatornim tijelima drugih država i međunarodnim organizacijama u oblasti elektronskih komunikacija i poštanskog saobraćaja - **Tačke Izvještaja: 8.12. (strana 112), 8.13. (strana 114), 8.14. (strana 115), 8.15. (strana 116), 8.16. (strana 117), 8.17. (strana 117), 8.18. (strana 117) i 8.19. (strana 118)**
- II-20. Materijalno-tehničko i kadrovsko osposobljavanje - **Tačka 8.11. Izvještaja** (strana 111)
- III Izvršenje programa

AGENCIJA ZA ELEKTRONSKE KOMUNIKACIJE
I POŠTANSKU DJELATNOST

Bulevar Džordža Vašingtona br. 56
81000 Podgorica

Tel: 020 406 700; Fax: 020 406 702

Web: www.ekip.me; E-mail: ekip@ekip.me

